

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση, Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Μεσόγειο»**

**Η εικόνα της Ευρώπης όπως αποτυπώνεται στα σχολικά εγχειρίδια της
Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης**

**The image of Europe as reflected in textbooks of Social and Political
Education of Compulsory Education**

Διπλωματική εργασία της Διακογεωργίου Αρχοντούλας

A.M: 15003

Επιβλέπων καθηγητής:

Ντάλης Σωτήρης, Καθηγητής ΤΜΣ Παν. Αιγαίου

Μέλη Επιτροπής:

Κόκκινος Γεώργιος, Καθηγητής, ΠΤΔΕ Παν. Αιγαίου

Σακκάς Ιωάννης, Καθηγητής ΤΜΣ Παν. Αιγαίου

ΡΟΔΟΣ, Δεκέμβριος 2016

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

«Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιώ πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νόμιμες και διοικητικές συνέπειες που δύναμαι να αντιμετωπίσω σε περίπτωση που η εργασία μου αποδειχθεί ότι αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, σύμφωνα με τον Κανονισμό του Ιδρύματος.»

Περίληψη

Η παρούσα εργασία καταγράφει και αναλύει τα θέματα τα οποία σχετίζονται με την Ευρώπη στα περιεχόμενα των βιβλίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης. Αποτελεί ανάλυση περιεχομένου των βιβλίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής. Η ανάλυση περιεχομένου είναι μια μέθοδος η οποία αφορά λιγότερο το ύφος του κειμένου και περισσότερο τις εκφραζόμενες ιδέες. Η διαφοροποίηση είναι τεχνητή, διότι οι λέξεις εκφράζουν ιδέες και νοήματα. Η ανάλυση του περιεχομένου χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι οι αναλυόμενες ενότητες δεν είναι συνήθως λέξεις, αλλά έννοιες: εντάσσονται σ' αυτήν την κατηγορία δύο λέξεις συνώνυμες ή δυο λέξεις διαφορετικές, με την ίδια όμως σημασία. Εξ' άλλου, πολύ συχνά, οι χρησιμοποιούμενες ενότητες αποτελούνται από θέματα ή από ολόκληρες φράσεις του κειμένου. Το πρώτο μέρος της εργασίας αναφέρεται στα Αναλυτικά Προγράμματα και τα σχολικά εγχειρίδια και ειδικότερα στη θέση που κατέχει η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή στα περιεχόμενά τους και στη συνέχεια τίθενται ερευνητικά ερωτήματα και προσδιορίζεται το πλαίσιο της έρευνας και τα ερευνητικά εργαλεία. Στο δεύτερο μέρος η εργασία αρχικά επιχειρεί τη γνωριμία με τα σχολικά εγχειρίδια της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης. Στο τρίτο μέρος της εργασίας μας διατυπώνουμε τα συμπεράσματα τα οποία προέκυψαν από την ανάλυση περιεχομένου των σχολικών εγχειριδίων της Ε' και ΣΤ' Δημοτικού και της Γ' Γυμνασίου καθώς και προτάσεις για την προσφορά του μαθήματος με στόχο την ανάδειξη των θεμάτων τα οποία σχετίζονται με την Ευρώπη. Θεωρούμε ότι τα ερωτήματα και τα αποτελέσματα από την ποιοτική ανάλυση των σχολικών της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης θα αποβούν χρήσιμα για τους εκπαιδευτικούς που καλούνται να προσεγγίσουν τα περιεχόμενά τους και να δώσουν ερεθίσματα για μελλοντικές έρευνες.

Summary

The present work records and analyses the issues related to Europe in the contents of the Citizenship textbooks used in Compulsory Education. The study forms a content analysis of the Citizenship textbooks. Content analysis is a research method which concerns, to a greater extent, the ideas expressed in a text, and, to a lesser extent, the style of the text. This differentiation is artificial because words convey both ideas and meanings. Content analysis is characterised by the fact that the units under analysis are not usually words but concepts; two synonymous words or two different words having the same meaning fall into this category. Besides, very often, the units of analysis used consist of topics or of entire text phrases. The first part of the study refers to the Curricula and the textbooks and more specifically to the place of

Citizenship in their contents. Then, the research questions are posed and the framework of the research study is determined along with the research tools. In the second part of the paper, a familiarisation with the Citizenship textbooks of Compulsory Education is initially attempted. In the third part of our study, we formulate the conclusions which emerged from the content analysis of the textbooks utilised in the fifth and sixth year of Primary education as well as the textbooks used in the third year of Middle school. At the same time we offer suggestions with regard to the way the course should be offered, so that it would highlight issues related to Europe. We consider that the questions and the results of the qualitative analysis of the Citizenship textbooks used in Compulsory Education will prove useful to the teachers who are invited to approach their contents and provide stimuli for further research.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	3
Περιεχόμενα.....	5
Ευχαριστίες.....	7
Εισαγωγή.....	8
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	
1.1. Αναλυτικά Προγράμματα και σχολικά εγχειρίδια.....	11
1.2. Σκοπός της έρευνας- Προσδιορισμός του θέματος.....	23
1.3. Ιστορική αναδρομή του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής.....	27
1.4. Η θέση της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης.....	32
1.4.1. Αρχές για τη συγκρότηση των νέων Προγραμμάτων Σπουδών για τις Κοινωνικές Επιστήμες.....	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	
Τα σχολικά εγχειρίδια της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής	
2.1. Γνωριμία με τα παλιά βιβλία της Κοινωνικής κα Πολιτικής Αγωγής του Δημοτικού Σχολείου.....	40
2.2. Γνωριμία με το παλιό βιβλίο της Κοινωνικής κα Πολιτικής Αγωγής της Γ΄ Γυμνασίου.....	44
2.3. Γνωριμία με τα νέα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης.....	47
2.3.1. Περιγραφή- Ανάλυση του βιβλίου της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Ε΄ τάξης του Δημοτικού.....	47
2.3.2. Περιγραφή- Ανάλυση του βιβλίου της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού.....	51
2.4. . Περιγραφή- Ανάλυση του βιβλίου της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Γ΄ τάξης Γυμνασίου.....	55
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	
Η εικόνα της Ευρώπης στα εγχειρίδια της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης	
3.1. Η Ευρώπη συνοπτικά.....	59
3.2. Η εικόνα της Ευρώπης στο βιβλίο της Ε΄ τάξης του Δημοτικού.....	64
3.3. Η εικόνα της Ευρώπης στο βιβλίο της ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού.....	69
3.4. Η εικόνα της Ευρώπης στο βιβλίο της Γ΄ τάξης του Γυμνασίου.....	81
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	
Η εικόνα της Ευρώπης μέσα από το εικονιστικό υλικό των βιβλίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης	
4.1. Γενικά για την εικονογράφηση των εγχειριδίων.....	93
4.2. Η εικόνα της Ευρώπης μέσα από το εικονιστικό υλικό των βιβλίων της Ε΄ Δημοτικού.....	98
4.3. Η εικόνα της Ευρώπης μέσα από το εικονιστικό υλικό των βιβλίων της ΣΤ΄ Δημοτικού.....	101

4.4. Η εικόνα της Ευρώπης μέσα από το εικονιστικό υλικό των βιβλίων της Γ΄ τάξης του Γυμνασίου.....	107
---	-----

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Συμπεράσματα	121
Προτάσεις	127
Πηγές- Βιβλιογραφία.....	134

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

– Ύλη Αγωγής του Πολίτη.....	142
– Διαθεματική Προσέγγιση της γνώσης.....	145
– Βασικές αρχές Αναλυτικών Προγραμμάτων των Κοινωνικών Επιστημών.....	145
– Καινοτόμα Προγράμματα στην Εκπαίδευση.....	148
– Η Ευρώπη και ο ταύρος.....	155
– Διακυβερνητική Διάσκεψη.....	157
– Δραστηριότητες για την αξιοποίηση θεμάτων σχετικών με την Ευρώπη.....	161
– Ευρετήριο εννοιών- όρων- αρκτικόλεξων.....	164

Ολοκληρώνοντας αυτή την ερευνητική εργασία αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω τον καθηγητή του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου, κ., Ντάλη Σωτήρη, επιβλέποντα της Διπλωματικής εργασίας για τις συζητήσεις και γόνιμες παρατηρήσεις σχετικές με την οριοθέτηση του θέματος και την προσέγγιση των θεμάτων που αφορούν την Ευρώπη. Επίσης ευχαριστώ θερμά τον κ. Κόκκινο Γεώργιο, καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης και τον κ. Σακκά Ιωάννη, καθηγητή Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας της Μεσογείου του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες στην οικογένειά μου για τη συμπαράσταση και την κατανόηση που δείχνει πάντα σε όλες μου τις ενασχολήσεις, τους προβληματισμούς και τις συνεχείς αναζητήσεις μου...

Διακογεωργίου Αρχοντούλα

Ρόδος, Δεκέμβριος 2016

Εισαγωγή

Το σχολείο, όπως είναι γνωστό, μεταδίδει γνώσεις στους μαθητές και τους προετοιμάζει για την κοινωνικοποίηση και την ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο. Παράλληλα διαμορφώνει την προσωπικότητά τους και τους παρέχει εφόδια για την ιδεολογική τους ενσωμάτωση στην κοινωνία. Μέσα από τις διαδικασίες της αγωγής εξοικειώνει τους μαθητές με στοιχεία τα οποία σχετίζονται με αξίες, κανόνες, αντιλήψεις και πρακτικές οι οποίες συμβάλλουν στην ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο. Με σκόπιμες και συνειδητές ενέργειες το σχολείο οφείλει να αναπτύσσει την κοινωνικότητα των μαθητών και να τους προετοιμάσει για την ομαλή τους ένταξη στην κοινωνική ζωή. Η εκπαίδευση αποτελεί έναν από τους βασικούς, τυπικούς, φορείς κοινωνικοποίησης. Με την είσοδό του στο εκπαιδευτικό σύστημα, το παιδί εγκαταλείπει για πρώτη φορά τους κόλπους της οικογένειας, αναλαμβάνει ευθύνες και «δοκιμάζει» τα πρότυπα και τις συμπεριφορές που αφομοίωσε στο πλαίσιο της οικογένειας. Ο ρόλος του σχολείου είναι ίσως περισσότερο κρίσιμος από εκείνον της οικογένειας αφού εκτός από το να μεταβιβάζει πληροφορίες γενικού χαρακτήρα, εντυπώνει στάσεις και δημιουργεί προδιαθέσεις για τη συμπεριφορά του συμβάλλοντας στην ένταξη του μαθητή στο κοινωνικό σύνολο. Οι αξίες οι οποίες μεταδίδονται στους μαθητές στο πλαίσιο της κοινωνικοποίησης τους στο σχολικό περιβάλλον πηγάζουν από τα στοιχεία των Προγραμμάτων Σπουδών και των σχολικών εγχειριδίων.

Τα σχολικά εγχειρίδια είναι μέσα διδασκαλίας με μορφή βιβλίου, που χρησιμοποιείται από τον εκπαιδευτικό και τους μαθητές ενός σχολείου και ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του Αναλυτικού Προγράμματος. Ο ρόλος του σχολικού εγχειριδίου στο πλαίσιο της διδασκαλίας είναι κεντρικός. Από ερευνητικά δεδομένα προκύπτει ότι ο χρόνος της ενασχόλησης των μαθητών με το σχολικό εγχειρίδιο είναι καθαυτός μεγαλύτερος από το χρόνο των διαπροσωπικών σχέσεων των μαθητών με τον εκπαιδευτικό. Από την άλλη πλευρά, από σχετικές έρευνες προκύπτει ότι οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν το σχολικό εγχειρίδιο ως βασικό στήριγμα δόμησης της διδασκαλίας τους. Λόγω του σημαντικού ρόλου που παίζουν τα σχολικά και τα διδακτικά εγχειρίδια ειδικότερα, στο γνωσιακό περιεχόμενο της διδασκαλίας, στη μορφή της διδασκαλίας, στη διαδικασία της μάθησης και στην ιδεολογική κοινωνικοποίηση (στάσεις, αξίες, ιδεολογία κτλ.) των μαθητών, αποτελούν τις τελευταίες δεκαετίες αντικείμενο συστηματικής μελέτης μεμονωμένων ερευνητών, ειδικών ιδρυμάτων, όπως το Georg Eckert, αλλά και διεθνών οργανισμών, όπως είναι η Unesco¹.

---

¹Καψάλης, Α, Χαραλάμπους, Δ.(1995). *Σχολικά εγχειρίδια- Θεσμική Εξέλιξη και Σύγχρονη Προβληματική*, Αθήνα: Έκφραση, σ. 201-223· Μπονίδης, Κ. (2004), *Η Έρευνα στα Σχολικά Εγχειρίδια*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σ.17-31., Κουλουμπάριτση, Α. (2003). *Η Κατανόηση στο Αναλυτικό Πρόγραμμα, τα*

Η παρούσα εργασία καταγράφει και αναλύει τα θέματα τα οποία σχετίζονται με την Ευρώπη στα περιεχόμενα των βιβλίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης:

- Κονταξάκη, Γ., Λαμπρινίδη, Α., Περπιράκη, Γ., Τζάνη, Γ.(1987). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή*, Ε΄ Δημοτικού.
- Κονταξάκη, Γ., Λαμπρινίδη, Α., Περπιράκη, Γ., Τζάνη, Γ.(1987). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή*, ΣΤ΄ Δημοτικού.
- Αθανασούλα- Ρέππα, Αν., Γιαννακοπούλου- Τρανταφυλλίδη, Ε., Νινά- Παζαρτζή, Ε., Ψυχοπαίδης, Κ. (1998). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Γ΄ Γυμνασίου*, Αθήνα, ΟΕΔΒ.
- Φλώρου, Δ., Στεφανόπουλου, Ν., Χριστοπούλου, Ε., (2012). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή*, Ε΄ Δημοτικού.
- Νικολάου, Σ-Μ., Βασιτίση, Α., Δανηλίδου, Ντ. -Μ., Πασχαλιώρη, Β.(2012). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή*, ΣΤ΄ Δημοτικού.
- Σωτηρίου, Στ., Κονδονούρη, Στ., Ζαφρανίδου, Αι. (2013). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή*, Γ΄ Γυμνασίου.

Η εργασία αφορά την ανάλυση περιεχόμενου των βιβλίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης. Η ανάλυση περιεχομένου είναι μια μέθοδος η οποία αφορά λιγότερο το ύφος του κειμένου και περισσότερο τις εκφραζόμενες ιδέες. Η διαφοροποίηση είναι τεχνητή, διότι οι λέξεις εκφράζουν ιδέες και νοήματα. Η ανάλυση του περιεχομένου χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι οι αναλυόμενες ενότητες δεν είναι συνήθως λέξεις, αλλά έννοιες: εντάσσονται σ' αυτήν την κατηγορία δύο λέξεις συνώνυμες ή δυο λέξεις διαφορετικές, με την ίδια όμως σημασία. Εξάλλου, πολύ συχνά, οι χρησιμοποιούμενες ενότητες αποτελούνται από θέματα ή από ολόκληρες φράσεις του κειμένου.

Το πρώτο μέρος της εργασίας αναφέρεται στα Αναλυτικά Προγράμματα και τα σχολικά εγχειρίδια και ειδικότερα στη θέση που κατέχει η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή στα περιεχόμενά τους και στη συνέχεια τίθενται ερευνητικά ερωτήματα και προσδιορίζεται το πλαίσιο της έρευνας και τα ερευνητικά εργαλεία.

Στο δεύτερο μέρος η εργασία αρχικά επιχειρεί τη γνωριμία με τα σχολικά εγχειρίδια της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης. Εστίασαμε στα περιεχόμενα και την παρουσία των θεμάτων με αναφορές στην Ευρώπη. Επιχειρήθηκε στη συνέχεια η γνωριμία με το περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων και ειδικότερα στα θέματα

Σχολικά Βιβλία και τη Διδακτική Πράξη: Συστημική Συσχέτιση και Αξιολόγηση. Αθήνα: Γρηγόρης, 113-117.

σχετικά με την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση, και αναλύσαμε το πλαίσιο των περιεχόμενων τους. Ιδιαίτερα προσεγγίσαμε θέματα για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των Ευρωπαίων πολιτών, τα Ευρωπαϊκά Προγράμματα στην Εκπαίδευση, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, τα όργανα και τις λειτουργίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τη θέση της Ελλάδας στην Ε.Ε, καθώς και τις σχέσεις μεταξύ των μελών της Ε.Ε. Επίσης αναλύσαμε θέματα σχετικά με την ίδρυση και την εξέλιξη της Ε.Ε, τους βασικούς θεσμούς, τις βασικές πολιτικές της καθώς και με τους λαούς και τους πολιτισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης προσεγγίσαμε το εικονιστικό υλικό των βιβλίων το οποίο συνοδεύει τα θέματα επεξεργασίας και περιλαμβάνει εικόνες, φωτογραφίες, σχεδιαγράμματα και χάρτες.

Επίσης διατυπώνουμε τα συμπεράσματα τα οποία προέκυψαν από την ανάλυση περιεχομένου των σχολικών εγχειριδίων της Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού και της Γ΄ Γυμνασίου καθώς και προτάσεις για την προσφορά του μαθήματος με στόχο την ανάδειξη των θεμάτων τα οποία σχετίζονται με την Ευρώπη. Θεωρούμε ότι τα ερωτήματα και τα αποτελέσματα από την ποιοτική ανάλυση των σχολικών της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης θα αποβούν χρήσιμα για τους εκπαιδευτικούς που καλούνται να προσεγγίσουν τα περιεχόμενά τους και να δώσουν ερεθίσματα για μελλοντικές έρευνες.

Στο τρίτο μέρος της εργασίας μας παρουσιάζουμε τα ευρήματα τα οποία προέκυψαν από την ανάλυση του εικονιστικού υλικού το οποίο συνοδεύει τα σχολικά εγχειρίδια της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης. Αρχικά παρουσιάζονται τα ευρήματα από το βιβλίο της Ε΄ Δημοτικού, στη συνέχεια του βιβλίου της ΣΤ΄ Δημοτικού και τέλος στο βιβλίο της Γ΄ Γυμνασίου.

Στο τέταρτο μέρος παρουσιάζουμε τα Συμπεράσματα από την έρευνα των σχολικών εγχειριδίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης και εστιάζουμε στις αναφορές για την Ευρώπη οι οποίες περιλαμβάνονται στα περιεχόμενα των βιβλίων και διατυπώνονται προτάσεις για την αξιοποίηση κατά την προσφορά των θεμάτων επεξεργασίας.

Στο Παράρτημα παρουσιάζουμε αναλυτικά θέματα σχετικά με την ύλη της Αγωγής του Πολίτη όπως είναι δομημένα στα παλιά Αναλυτικά Προγράμματα, τη Διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, τις Βασικές αρχές των Αναλυτικών Προγραμμάτων των Κοινωνικών Επιστημών, τα Καινοτόμα Προγράμματα στην Εκπαίδευση, αποσπάσματα για την Ευρώπη τα οποία περιλαμβάνονται στο Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων καθώς και Δραστηριότητες οι οποίες μπορούν να αξιοποιηθούν για την προσέγγιση των θεμάτων επεξεργασίας με θέμα την Ευρώπη.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Κεφάλαιο Πρώτο:

Αναλυτικά Προγράμματα και σχολικά εγχειρίδια

1.1. Αναλυτικά Προγράμματα και Σχολικά εγχειρίδια

Τα Αναλυτικά Προγράμματα και τα σχολικά εγχειρίδια σχεδιάζονται από κεντρικά ελεγχόμενους φορείς (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο- Υπουργείο Παιδείας) και αποτελούν την επίσημη έκφραση της κοινωνίας. Ο ρόλος του κράτους και γενικότερα της Εκπαίδευσης είναι κυρίαρχος. Στο άρθρο 16 του ελληνικού Συντάγματος αναφέρεται ότι η παιδεία είναι υποχρέωση και βασική αποστολή του κράτους και δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη και τη διατήρηση της ελληνικής ταυτότητας και κληρονομιάς². Ακόμα, μπαίνει στο άρθρο μία παράγραφος[η παράγραφος2], σύμφωνα με την οποία ανάγεται η παιδεία³ σε σκοπό, σε αποστολή του Κράτους, κάτι που επίσης αποτελεί καινοτομία. Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι το Σύνταγμα αυτό κατοχυρώνει την παιδεία, ως ατομικό αλλά και ως κοινωνικό δικαίωμα. Ας σημειωθεί ότι ως «κοινωνικό δικαίωμα» θεωρούμε την εξουσία που μπορεί να χρησιμεύσει για την ικανοποίηση των συμφερόντων ολόκληρης της κοινωνίας⁴.

Στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ενοποίησης, η παιδεία έχει σημαντικό ρόλο στην καλύτερη προετοιμασία των νέων απέναντι στη νέα πραγματικότητα. Το σχολείο θα προσφέρει τις απαραίτητες γνώσεις στο μαθητή για τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, τη δομή και τη λειτουργία τους, την ιστορία και τον πολιτισμό των ευρωπαϊκών λαών. Επίσης θα καλλιεργεί αξίες που βοηθούν στην αντιμετώπιση του ρατσισμού και του εθνικισμού, και αναπτύσσουν τη διάθεση για συνεργασία (σεβασμός του διαφορετικού, διάλογος, ισότητα), θα ενισχύει πρωτοβουλίες συνεργασίας με μαθητές άλλων κρατών, είτε εξ αποστάσεως, με τη χρήση της τεχνολογίας, είτε με ανταλλαγές επισκέψεων, με στόχο την ανταλλαγή ιδεών, την ανάληψη κοινής δράσης, την προβολή του πολιτισμού, θα βελτιώνει το μορφωτικό επίπεδο των μαθητών και να τους προσφέρει τα κατάλληλα εφόδια που θα τους βοηθήσουν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις όχι μόνο σε εθνικό αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο (γλωσσομάθεια, νέες τεχνολογίες). Είναι σημαντικό να οδηγήσει τους μαθητές στην εξοικείωση με την παράδοση και τον πολιτισμό μας, προκειμένου να συνειδητοποιήσουν την αξία των ιδιαίτερων πολιτιστικών

---

²Άρθρο 16.2. Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλυσή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες.

³Ένας συνολικός, περιεκτικός, ορισμός για την πραγματική έννοια της παιδείας είναι ο εξής: παιδεία είναι η καλλιέργεια των νοητικών, των ψυχικών και των σωματικών δυνάμεων των νέων ανθρώπων, η οποία καλλιέργεια επιτυγχάνεται μέσα από ένα γενικό και προκαθορισμένο από κάθε χώρα σύστημα, το εκπαιδευτικό σύστημα. Μπαμπινιώτης, Γ.(1998). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Ε.Π.Ε., Αθήνα,σ.1312.

⁴Φραγκοπούλου, Ειρ.(1986). *Η παιδεία και η συνταγματική της κατοχύρωση*, Αθήνα: Σάκκουλας, σ. 31.

χαρακτηριστικών μας, αλλά και να καταδείξει τα στοιχεία εκείνα που συνδιαμορφώνουν την κοινή ευρωπαϊκή παράδοση.

Με τον όρο *Πρόγραμμα* εννοούμε ένα συγκεκριμένο και ολοκληρωμένο σχέδιο με προκαθορισμένους σκοπούς, με σχεδιασμένες ενέργειες και διαδικασίες, οι οποίες υλοποιούνται μέσα σε ένα καθορισμένο χρονοδιάγραμμα. Για το τι είναι Αναλυτικό Πρόγραμμα έχουν δοθεί πολλοί ορισμοί κατά καιρούς, ανάλογα με τον ειδικό επιστήμονα και τη φιλοσοφία του, τις απόψεις για την αγωγή και το θεωρητικό πλαίσιο το οποίο ασπάζεται. Ένας γενικός ορισμός του Αναλυτικού Προγράμματος οποιασδήποτε μορφής θα μπορούσε να είναι ο εξής: ένα Αναλυτικό Πρόγραμμα είτε παραδοσιακού είτε νέου τύπου είναι το αποτέλεσμα και το προϊόν διαδικασιών σχεδιασμού και σύνταξης ενός γενικού πλαισίου μακροπρόθεσμης οργάνωσης της διδασκαλίας που γίνεται σε διάφορα επίπεδα και με διαφορετικό κατά περίπτωση βαθμό εγκυρότητας και νομιμότητας⁵. Στην έννοια του Αναλυτικού Προγράμματος αναφέρονται όλες οι δραστηριότητες και οι διαδικασίες και οι διαδικασίες οι οποίες εκβάλλουν στον μακροπρόθεσμο προγραμματισμό της διδασκαλίας. Γι' αυτό και σε πολλές περιπτώσεις ο όρος «Πρόγραμμα Διδασκαλίας» χρησιμοποιείται ως συνώνυμος του Αναλυτικού Προγράμματος⁶. Στη σχετική με τα Αναλυτικά Προγράμματα βιβλιογραφία δίνονται διάφοροι ορισμοί του Αναλυτικού Προγράμματος, άλλοι με ευρύτερο και άλλοι με στενότερο περιεχόμενο και μάλιστα ιεραρχούνται ανάλογα με την περίπτωση.

- *Το σύνολο των εμπειριών του παιδιού.*
- *Το σύνολο των εμπειριών που αποκτά το παιδί υπό την καθοδήγηση του σχολείου.*
- *Οι κύκλοι μαθημάτων που προσφέρει ένα σχολείο.*
- *Η συστηματική προετοιμασία συγκεκριμένων μαθημάτων για συγκεκριμένους μαθητές και σκοπούς.*
- *Μαθήματα μιας συγκεκριμένης επιστημονικής περιοχής.*
- *Το συγκεκριμένο Πρόγραμμα μιας επιστημονικής σχολής⁷.*

Σύμφωνα με τα στοιχεία από τον παιδαγωγικό σχεδιασμό του Δ.Ε.Π.Π.Σ. και των Α.Π.Σ. της υποχρεωτικής εκπαίδευσης: Το Δ.Ε.Π.Π.Σ. και τα Α.Π.Σ. εκσυγχρονίζουν το περιεχόμενο σπουδών της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, όπου τούτο κρίνεται αναγκαίο και εισάγουν αρκετές καινοτομίες για τα δεδομένα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Οι σπουδαιότερες από τις καινοτομίες που διαφοροποιούν το Δ.Ε.Π.Π.Σ. και τα Α.Π.Σ. από τα ισχύοντα Προγράμματα Σπουδών και αναβαθμίζουν την ποιότητα της Εκπαίδευσης είναι οι εξής:

⁵ Βρεττός, Γ., Καψάλης, Α. (1999). *Αναλυτικό Πρόγραμμα- Σχεδιασμός-αξιολόγηση- αναμόρφωση*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 25.

⁶ Βρεττός, Γ., Καψάλης, Α., όπ. π. σ. 26.

⁷ Φλουρής, Γ. (1995). *Αναλυτικά Προγράμματα για μια νέα εποχή στην εκπαίδευση*, Αθήνα: Γρηγόρης, σ. 43.

- Καθιερώνουν τη Διαθεματική προσέγγιση στη σχολική γνώση, επιλογή που είναι σύμφωνη με τις σύγχρονες επιστημολογικές, ψυχολογικές και διδακτικές θεωρίες.
- Δεν αρκούνται στην απλή παράθεση της «διδασκτέας ύλης», αλλά αντιστοιχίζουν στόχους – περιεχόμενο – διδακτικές δραστηριότητες στο επίπεδο κάθε διδακτικής ενότητας. Έτσι, βοηθούν τους συγγραφείς αλλά και τους εκπαιδευτικούς της τάξης να εφαρμόσουν ποικίλες εναλλακτικές προσεγγίσεις, πέραν του καθιερωμένου μονόλογου και της ερωταπόκρισης.
- Καθιερώνουν την εκπόνηση σχεδίων εργασίας (projects) στα πλαίσια όλων των μαθημάτων. Με τον τρόπο αυτό (α) διασφαλίζονται οι προϋποθέσεις για προωθημένες διαθεματικές προσεγγίσεις και (β) αναπτύσσονται στους μαθητές οι γνωστικο-κοινωνικές δεξιότητες του επιστημονικού τρόπου σκέψης. Οι δεξιότητες αυτές είναι αναγκαίες για την αυτό-ρυθμιζόμενη μάθηση, που προϋποθέτει η δια βίου εκπαίδευση.
- Καθιερώνουν την ευέλικτη ζώνη που συμβάλλει στη σύνδεση της σχολικής γνώσης με τα βιώματα των μαθητών και τα προβλήματα της σύγχρονης ζωής.
- Συνδέουν οργανικά την αξιολόγηση με τις υπόλοιπες διαδικασίες της διδασκαλίας, προτείνοντας ποικίλες μορφές και τεχνικές αξιολόγησης.
- Παραθέτουν τις παραμέτρους για τη συγγραφή νέων διδακτικών βιβλίων, ώστε να διασφαλιστούν οι προδιαγραφές που απαιτεί η σύγχρονη βιβλιογραφία.
- Βελτιώνουν τον αναγνωστικό, μαθηματικό και φυσικοεπιστημονικό αλφαριθμητισμό (γραμματισμό)⁸.

Επίσης αναφέρεται ότι τα νέα Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ.:

- Είναι υψηλής επιστημονικής ποιότητας σύμφωνα και με τη διεθνή πρακτική των Curricula.
- Παρουσιάζουν τη γνώση ως ενιαία και πολυπρισματική ταυτόχρονα.
- Θεωρούν τη μάθηση όχι μόνο ως προϊόν αλλά και ως διαδικασία αυτενέργειας και ανακάλυψης αφενός και κοινωνιογνωστικής δόμησης αφετέρου.
- Εμπλέκουν τους μαθητές σε βιωματικές ευκαιρίες μάθησης, συνδέοντας το σχολείο με τον προσωπικό βίο, τα ενδιαφέροντα, το είδος της νοημοσύνης και τις κλίσεις των μαθητών/τριών.
- Παρέχουν ευκαιρίες και καλλιεργούν στάσεις για την ανάπτυξη της συνεργασίας, της αλληλεγγύης και της αποδοχής της διαφορετικότητας.
- Εντάσσουν τις νέες τεχνολογίες σε όλες τις δραστηριότητες ως εργαλείο μάθησης, επικοινωνίας και δημιουργίας.

⁸ ΥΠ.Ε.Π.Θ (1999). «Στοιχεία από τον παιδαγωγικό σχεδιασμό του Δ.Ε.Π.Π.Σ. και των Α.Π.Σ. της υποχρεωτικής εκπαίδευσης», Αθήνα, σ. 1-2.

- Συμβάλλουν αποτελεσματικότερα στην απόκτηση της γνώσης και στην αντιμετώπιση διεθνών δοκιμασιών όπως λ.χ. του PISA, TIMS και Reading Literacy IEA.
- Συμβάλλουν στη δημιουργία θετικότερου κλίματος μάθησης με αποτέλεσμα να αποκτούν οι μαθητές δεξιότητες για την επιτυχέστερη αντιμετώπιση των προκλήσεων της ζωής⁹.

Σε γενικές γραμμές τα Αναλυτικά Προγράμματα περιλαμβάνουν τις παρακάτω καινοτομίες: τον εκσυγχρονισμό της δομής και την επικαιροποίηση της αξιολόγησης γνώσης, τον εξορθολογισμό της διδασκόμενης ύλης, τη Διαθεματικότητα, την Ευέλικτη Ζώνη, τα Σχέδια Εργασίας, την ενίσχυση του σχολικού παιδαγωγικού περιβάλλοντος, την εισαγωγή των νέων τεχνολογιών στο σχολείο, τον εκσυγχρονισμό της αξιολόγησης των μαθητών, τη βελτίωση των διαφόρων αλφαριθμητικών και τον εκσυγχρονισμό με τα νέα βιβλία.

Ειδικότερα για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση όπως αναφέρεται στις ειδικές επισημάνσεις του Υπουργείου Παιδείας για τα στοιχεία από τον παιδαγωγικό σχεδιασμό των Δ.Ε.Π.Π.Σ και Α.Π.Σ. Τα Αναλυτικά Προγράμματα και τα περισσότερα αντίστοιχα βιβλία γράφτηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1980 και ήδη αποτελεί κοινή απαίτηση και προσδοκία η συγγραφή νέων βιβλίων, που θα βελτιώνουν τις διαπιστωμένες αδυναμίες τους. Το αίτημα αυτό διατυπώνεται γραπτώς στις ετήσιες εκθέσεις των Σχολικών Συμβούλων, αλλά και προφορικά από εκπαιδευτικούς και Σχολικούς Συμβούλους στα επιμορφωτικά σεμινάρια που διοργανώνει το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, όπου επισημαίνεται ότι πρέπει να γίνει συγγραφή νέων βιβλίων για να αντιμετωπισθούν νέες επιστημονικές μεθοδολογικές αδυναμίες και κενά. Αναλυτικότερα, σε ότι αφορά τις αλλαγές και τα νέα στοιχεία των Α.Π.Σ. των μαθημάτων Γλώσσα, Μαθηματικά, Φυσικές Επιστήμες, αλλά και τη χρήση των νέων τεχνολογιών¹⁰.

Με τις εκπαιδευτικές αλλαγές που επιχειρήθηκαν κατά την περίοδο 1997-2003, έγινε προσπάθεια τα ΑΠΣ να αποκτήσουν σταδιακά χαρακτήρα ευέλικτων προγραμμάτων, με στόχο να αντιμετωπιστεί η μάθηση όχι ως συσσώρευση γνώσεων αλλά ως δημιουργική καλλιέργεια των τρόπων πολυπρισματικής κατάκτησης της γνώσης μέσα από συμμετοχικές και βιωματικές διαδικασίες (Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, 1997). Επίσης, από το 2003, με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και τα ΑΠΣ για την υποχρεωτική εκπαίδευση υιοθετήθηκε και η διαθεματική προσέγγιση της γνώσης και επιχειρήθηκε η διασύνδεση των γνωστικών αντικειμένων. Τα προγράμματα αυτά στόχευαν στη διασφάλιση της συνέχειας της διδασκόμενης ύλης, στην εξάλειψη της αποσπασματικότητας της γνώσης, στην αποφυγή επικαλύψεων της ύλης, καθώς

⁹ ΥΠ.Ε.Π.Θ (1999), όπ. π., σ. 10.

¹⁰ Υπουργείο Παιδείας, όπ. π. σ.3.

και στη δημιουργία ενός πλαισίου που θα διασφάλιζε μεγαλύτερη αυτονομία στον εκπαιδευτικό.

Στη μετάδοση γνώσεων, στη διαμόρφωση ιδεολογιών και στη μύηση των παιδιών στις εκάστοτε κυρίαρχες κοινωνικές και πολιτισμικές αξίες συμβάλλει και το περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων. Τα σχολικά εγχειρίδια αποτελούν το κυρίαρχο εργαλείο στα χέρια των εκπαιδευτικών, οι οποίοι τα χρησιμοποιούν καθημερινά σύμφωνα με τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών. Το σχολικό εγχειρίδιο είναι ένα μέσο διδασκαλίας, με μορφή βιβλίου το οποίο χρησιμοποιείται από τους μαθητές ενός σχολείου αφού υποστεί τη διαδικασία της έγκρισης από το Υπουργείο Παιδείας. Τα σχολικά εγχειρίδια διανέμονται δωρεάν από το Κράτος, εκφέρουν και την επίσημη άποψή του, αφενός μεν για τα θέματα που συνθέτουν το περιεχόμενό τους αφετέρου για τον τρόπο που αυτά προσεγγίζονται μέσω των κειμένων και των εικόνων¹¹. Με τον τρόπο αυτό τα σχολικά εγχειρίδια συμβάλλουν στη γένεση του κοινωνικού και πολιτικού υποκειμένου, καθώς αντανακλούν τις κοινωνικές νόρμες, προβάλλουν ένα πρότυπο του κανονικού, του προσδοκώμενου, εμφανίζουν μοντέλα ρόλων που τα παιδιά εν δυνάμει υιοθετούν, αφομοιώνοντας το περιεχόμενο και τις αξίες τους χωρίς να τα αμφισβητούν συνειδητά.¹²

Τα σχολικά εγχειρίδια διαχρονικά αποτελούν το σημαντικότερο μέσο διδασκαλίας και αποτελούν το μέσο με το οποίο επικοινωνούν οι μαθητές με το δάσκαλο. Έχουν χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς πολλοί ορισμοί για την απόδοση της έννοιας του βιβλίου το οποίο αξιοποιείται για τη διδασκαλία στο σχολείο. Οι όροι οι οποίοι αποδίδονται είναι: βιβλία, διδακτικά βιβλία, σχολικά βιβλία, σχολικά εγχειρίδια κ.ά. Σήμερα ο επικρατέστερος όρος είναι σχολικά εγχειρίδια¹³. Οι απόψεις για το τι είναι σχολικό εγχειρίδιο μπορούν να ομαδοποιηθούν σε δύο κατηγορίες. Οι υποστηρικτές της πρώτης κατηγορίας εννοούν με τον όρο σχολικό εγχειρίδιο τα βιβλία τα οποία εγκρίνονται από το κράτος, εκδίδονται και προορίζονται για τη διδασκαλία διακριτών μαθημάτων όπως αυτά καθορίζονται από τα Αναλυτικά Προγράμματα σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και βοηθούν το μαθητή στη διαδικασία της μάθησης¹⁴. Η δεύτερη άποψη υιοθετεί έναν πιο ευρύ ορισμό για τα σχολικά εγχειρίδια. Ως σχολικά εγχειρίδια ορίζουν κάθε βιβλίο και κάθε μέσο το οποίο χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Το σχολικό

---

¹¹Μπονίδης, Κ. (2004). *Το Περιεχόμενο του Σχολικού Βιβλίου ως Αντικείμενο Έρευνας. & διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 99.

¹²Νόβα-Καλτσούνη, Χ.(1996). *Κοινωνικοποίηση. Η γένεση του Κοινωνικού Υποκειμένου*, Αθήνα: Gutenberg, σ. 45.

¹³Καψάλης, Α., Χαραλάμπους, Δ. (1995). *Σχολικά εγχειρίδια. Θεσμική εξέλιξη και σύγχρονη προβληματική*, Αθήνα: Έκφραση, σ. 113

¹⁴Τοκατλίδου, Β., (1981). «Ο ρόλος του διδακτικού βιβλίου», *Διαβάζω*, τ.47, σ. 34., Καψάλης, Α., Χαραλάμπους, Δ., ό.π. σ. 113.

εγχειρίδιο θεωρείται ότι αποτελεί την κύρια πηγή των μαθητών καθώς αποτελεί κυρίαρχο μέσο κατά τη διάρκεια της διδακτικής διαδικασίας.

Από τον περασμένο αιώνα τα σχολικά εγχειρίδια κατέχουν ουσιαστικό ρόλο στη διαδικασία της μάθησης αφού αποτελούν το βασικότερο κομμάτι της σχολικής πρακτικής. Στην εισηγητική έκθεση η οποία συνοδεύει τον Ν. 540/1931 «Περί σχολικών βιβλίων», αναφέρεται: *«είναι πλέον ή γνωστόν ότι ουσιωδέστερος μετά του δασκάλου παράγων της προκοπής του σχολείου είναι το βιβλίο. Δι' αυτό και κάθε προσπάθεια υπέρ ανυψώσεως του σχολικού βιβλίου είναι η προσπάθεια υπέρ της ενισχύσεως του όλου έργου και της όλης αποδόσεως του σχολείου»*. Στη χώρα μας τα σχολικά εγχειρίδια αποτέλεσαν θέμα ευρείας συζήτησης και προβληματισμού από ειδικούς μόνο τα τελευταία χρόνια. Το πνεύμα το οποίο προσπάθησαν να εισαγάγουν τα σχολικά εγχειρίδια της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης της δεκαετίας του 1980 έδωσαν ερεθίσματα προς την κατεύθυνση της έρευνας. Παρά τις αδυναμίες οι οποίες τα χαρακτήριζαν¹⁵, όπως διαπιστώθηκε στο διάστημα που ακολούθησε, εδραιώθηκε στη συνείδηση του κοινού η άποψη ότι πράγματι η προσπάθεια αυτή καθιέρωσε μια νέα αντίληψη για τα σχολικά εγχειρίδια¹⁶. Τα βιβλία αυτής της περιόδου εξέφραζαν μια νέα παιδαγωγική φιλοσοφία η οποία έρχεται να αντικαταστήσει τα επτά βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα των παλιότερων εγχειριδίων τα οποία θεωρήθηκαν από τα νεότερα δεδομένα ως «διδακτικά αμαρτήματα» επειδή τα βιβλία:

- *Ήταν αντιδιαλεκτικά και δογματικά*
- *Ήταν αντιεπιστημονικά και ως προς τη γλώσσα και ως προς τη μέθοδο.*
- *Υπερέβαλαν και ενίσχυναν το πνεύμα του εγκυκλοπαιδισμού.*
- *Καλλιεργούσαν τη μνημονοτεχνική.*
- *Επέβαλαν παθητικότητα και πνευματική νωθρότητα.*
- *Υπηρετούσαν τη διδακτική μονομέρεια.*
- *Ήταν βερμπαλιστικά¹⁷.*

---

¹⁵Βλ. σχετικά: Προσκόλλη, Α.(1989). «Ιδεολογικό περιεχόμενο των αναγνωστικών του Δημοτικού Σχολείου», περ. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 50, σ. 53-64., Ανθογαλίδου, Θ.(1989). «Η σχολική ιδεολογία σήμερα. Ο ηγεμονικός ρόλος των αναγνωστικών του Δημοτικού Σχολείου», περ. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 46, σ. 31-40., Αναγνωστοπούλου, Δ. (1993). «Κοινωνικές αναπαραστάσεις για την οικογένεια στα βιβλία Η γλώσσα μου της Δημοτικής Εκπαίδευσης», περ. *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, τ. 34-35. Μαυρογιώργος, Γ. (1985). «Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις και τεχνοκρατικός έλεγχος: Η περίπτωση των βιβλίων του Δημοτικού Σχολείου», περ. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 21, σ. 16-35.

¹⁶ Πατάκης, Σπ., (1990). *Το σχολικό βιβλίο*, Πρακτικά διημέρου, Αθήνα: Πατάκης.

¹⁷ Μπενέκος, Α.(1985). «Τα νέα Αναλυτικά Προγράμματα και βιβλία και η Μελέτη του Περιβάλλοντος», περ. *Επιστημονικό Βήμα του Δασκάλου*, ειδική έκδοση, τ.6, σ. 77-122., Μπενέκος Α. (1989). «Διδακτικά βιβλία». Στο: **Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια**- Λεξικό, τ.3, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 1468-1470.

Η πρόταση του Υπουργείου Παιδείας για την καθιέρωση του πολλαπλού βιβλίου στο σχολείο έφερε ξανά στο προσκήνιο της συζήτησης τα σχολικά εγχειρίδια. Μέχρι την εποχή εκείνη για κάθε μάθημα το οποίο διδασκόταν στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και αρκετές φορές και την Τριτοβάθμια, υπήρχε ένα επίσημο βιβλίο το οποίο εκδίδεται από τον Οργανισμό Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων (ΟΕΔΒ)¹⁸ και διανέμεται στους μαθητές όλων των βαθμίδων. Με βάση το σκεπτικό ότι ο περιορισμός του μαθητή και του εκπαιδευτικού στη χρήση ενός και μόνο βιβλίου ως τη μοναδική πηγή γνώσης για το κάθε γνωστικό αντικείμενο αποδυναμώνει την καλλιέργεια της κριτικής και της δημιουργικής σκέψης καθώς και τον πλουραλισμό επιστημονικών απόψεων και διδακτικών προσεγγίσεων προχώρησε στην πρόταση για την «καθιέρωση του πολλαπλού βιβλίου»¹⁹. Η πρόταση για την καθιέρωση πολλαπλού βιβλίου προήρθε από επιτροπή ειδικών η οποία συγκροτήθηκε από το Υπουργείο Παιδείας για τη μελέτη του θέματος. Η επιτροπή αυτή αποφάνθηκε ότι δεν παρουσιάστηκε καμία πρόοδος τα τελευταία χρόνια στα σχολικά εγχειρίδια και διαπιστώνει μάλιστα μια κατάσταση όχι και τόσο ικανοποιητική την οποία μάλιστα αποδίδει στην μονοπώληση τους από το κράτος και την υπαγωγή τους στον ΟΕΔΒ. Σύμφωνα με την άποψη της επιτροπής η κατάσταση θα βελτιωθεί σε σημαντικό βαθμό αν εξασφαλιστεί η δυνατότητα να υπάρχει η δυνατότητα επιλογής του σχολικού εγχειριδίου «κάθε φορά μεταξύ πολλών βιβλίων, που θα έχουν γραφτεί και εκδοθεί από ιδιωτικούς φορείς και θα παρουσιάζουν, λόγω του συναγωνισμού και των διατιθέμενων μέσων, υψηλή ποιότητα σε όλους τους τομείς»²⁰. Είναι ευνόητο ότι και σε αυτή την περίπτωση και πάλι δεν πρόκειται για πολλαπλό βιβλίο αλλά για ένα βιβλίο το οποίο θα χρησιμοποιείται από κάθε σχολείο ύστερα από την επιλογή του ανάμεσα από πολλά εγκεκριμένα βιβλία. Σύμφωνα με την πρόταση του Υπουργείου Παιδείας, ο ΟΕΔΒ, θα εξακολουθεί να εκδίδει και να διανέμει ένα σχολικό εγχειρίδιο, αν και θα ήταν περισσότερο λογικό να γίνει η ανάθεση των της έκδοσης των σχολικών εγχειριδίων σε

¹⁸ Ο Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων (ΟΕΔΒ) ήταν Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου υπεύθυνο για την έκδοση όλων των διδακτικών βιβλίων του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου και διαφόρων σχολών. Ιδρύθηκε το 1937, με το Α.Ν.952/37-ΦΕΚ 469 Α' με το όνομα Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων (ΟΕΣΒ) και είχε έδρα την Αθήνα. Στη δεκαετία του 1960, έλαβε το όνομα Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και εποπτευόταν από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Σκοπό είχε την έκδοση και δωρεάν διάθεση διδακτικών βιβλίων δημοτικού και γυμνασίου στα δημόσια σχολεία της Ελλάδας, της Κύπρου και στα ελληνικά σχολεία του εξωτερικού, καθώς και κάποιων συγγραμμάτων των ΑΕΙ μετά το 1985. Καταργήθηκε το 2012, μετά από νομοσχέδιο που είχε ψηφιστεί τον Μάιο του 2011 (Νόμος 3966/2011) με σκοπό τον «ορθολογικό εκσυγχρονισμό των επιστημονικών οργάνων που υποστηρίζουν το υπουργείο Παιδείας στο σχεδιασμό και την εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής». Τον ρόλο του ΟΕΔΒ ανέλαβε το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ» (ITYE - Διόφαντος), η Διεύθυνση Εκδόσεων του οποίου ιδρύθηκε το καλοκαίρι του 2011 σε συνέχεια του νόμου 3966/2011. Μέχρι την Άνοιξη του 2012, ο ΟΕΔΒ διατηρούσε ψηφιακή βιβλιοθήκη με όλα τα βιβλία που είχε εκδώσει στο παρελθόν. Μετά τον Ιούνιο του 2012, η ψηφιακή αυτή βιβλιοθήκη σταμάτησε να λειτουργεί για ενάμισι χρόνο, αλλά από τον Ιανουάριο του 2014 είναι και πάλι προσβάσιμη.

¹⁹ ΥΠΕΠΘ (1992). «Εθνικός διάλογος για την Παιδεία. Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση», Β' Μέρος προτάσεων, Αθήνα.

²⁰ Επιτροπή Ειδικών(1992). Αθήνα, σ. 27.

εκδοτικούς οίκους ώστε να αναπτυχθεί με τη διαδικασία αυτή ένας επιθυμητός ανταγωνισμός, ο οποίος σύμφωνα με τη φιλοσοφία αυτή θα οδηγήσει σε συνεχή βελτίωση.

Φαίνεται λοιπόν ότι η ποιότητα των σχολικών δεν είναι θέμα επιχειρησιακού ανταγωνισμού αλλά κυρίως ευθύνεται η έλλειψη των προϋποθέσεων και οι μεθοδεύσεις που ακολουθούνται, με σημαντικότερη τη διαδικασία των προκηρύξεων και των προαποφασισμένων διαγωνισμών και αναθέσεων. Για τη λειτουργία του «πολλαπλού βιβλίου» όπως προτίθεται το Υπουργείο Παιδείας απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη σχολικής βιβλιοθήκης η οποία θα είναι διαμορφωμένη σε ένα χώρο όπου θα πληρούνται οι παρακάτω συνθήκες:

- *τόπος ανάγνωσης,*
- *τόπος μάθησης για άτομα, ομάδες και τη τάξη ολόκληρη,*
- *τόπος διδασκαλίας,*
- *κέντρο πληροφοριών,*
- *αφετηρία απογείωσης της φαντασίας,*
- *χώρος ελεύθερου χρόνου,*
- *τόπος συνάντησης και επικοινωνίας,*
- *χώρος συμβουλευτικής,*
- *χώρος συμβουλευτικής παράδοσης²¹.*

Ως παράμετροι οι οποίες συνηγορούν στο γεγονός ότι το σχολικό εγχειρίδιο αποτελεί την περισσότερο χρησιμοποιούμενη πηγή στα πλαίσια της διδασκαλίας αναφέρονται οι παρακάτω:

- *Η παροχή βασικών πληροφοριών για το υπό μελέτη αντικείμενο*
- *Η εύκολη μεταφορά*
- *Η χρησιμοποίησή του εξατομικευμένα από το μαθητή με ρυθμό που αυτός ο ίδιος καθορίζει*
- *Το γεγονός ότι είναι ελαφρύ*
- *Το ότι παρέχεται δωρεάν²²*

Ο κοινωνικός και ο ιστορικός γραμματισμός²³ των μαθητών ως βασική εκπαιδευτική επιλογή του Προγράμματος Σπουδών λαμβάνει υπόψη τα δεδομένα από τις μέχρι τώρα

---

²¹ H. Von Dellemann, (1988)., όπως αναφέρεται στο: Καψάλη, Χαραλάμπους, όπ.π.. σ. 200.

²² Καψάλης, Α., Χαραλάμπους, Δ., *Σχολικά εγχειρίδια. Θεσμική εξέλιξη και σύγχρονη προβληματική*, όπ. π., σ. 125-126.

²³Με τον όρο "γραμματισμός"(ή εγγραμματισμός,ή σπανιότερα "αλφαβητισμός" και "εγγραμματοσύνη") αποδίδεται ο όρος "literacy". Οι σύγχρονες χρήσεις του όρου δεν αναφέρονται απλά σε ικανότητες γραφής και ανάγνωσης, αλλά στην εξοικείωση του ατόμου με συνθετότερα συστήματα επικοινωνίας και κώδικες, τα οποία και μπορεί να διαχειριστεί. Γι' αυτό η έννοια του "γραμματισμού" είναι πρόσφορη για χρήσεις στις νέες τεχνολογίες (πληροφοριακός γραμματισμός, τεχνολογικός γραμματισμός, ψηφιακός γραμματισμός "μιντιακός" γραμματισμός (media literacy). <https://el.Wikipedia.org/wiki/%CE%93%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>. Ειδικότερα, για την καλλιέργεια του ιστορικού γραμματισμού απαιτείται ο συνδυασμός δηλωτικής και διαδικαστικής γνώσης που διαπερνά τα

κατευθύνσεις των κοινωνικών επιστημών στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Η κοινωνική και πολιτική εκπαίδευση προσελκύει διαρκώς το ενδιαφέρον των φορέων εκπαιδευτικής πολιτικής στις δυτικές κοινωνίες επειδή αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο οι νέοι τους προετοιμάζονται για την ιδιότητα του πολίτη και μαθαίνουν να συμμετέχουν στη δημόσια ζωή.

Ο πιο κοινός τρόπος με τον οποίο οι μαθητές διδάσκονται τους δημοκρατικούς πολιτικούς θεσμούς και τις πρακτικές είναι μέσω της πολιτικής αγωγής. Το μάθημα εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι κυβερνητικοί θεσμοί, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων κάθε πολίτη. Οι οδηγοί αναλυτικού προγράμματος μπορεί να καθορίζουν μια σειρά συναφών στόχων, αλλά στην πράξη το περιεχόμενο της πολιτικής αγωγής είναι συνήθως πιο περιορισμένο. Στις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου, οι μαθητές εξοικειώνονται με τις διαδικασίες της ψηφοφορίας και των εκλογών. Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία μαθητές μαθαίνουν για τις τρεις κυβερνητικές λειτουργίες, οι δε μαθητές του γυμνασίου και του λυκείου διδάσκονται για τα πολιτικά κόμματα, τις συνταγματικές εγγυήσεις, τη φορολογία και το κλασικό «πώς 'φτιάχεται' ένας νόμος»²⁴. Το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής αγωγής στοχεύει οι μαθητές να κατακτήσουν γνώσεις για την κοινωνική πραγματικότητα, να κατανοήσουν έννοιες σχετικές με τον άνθρωπο και τον πολίτη, να αναπτύξουν και να καλλιεργήσουν πνευματικές και κοινωνικο-συναισθηματικές δεξιότητες καθώς θετικές στάσεις για τη ζωή. Επίσης στοχεύει στη διαμόρφωση ενός πολίτη, ενεργού, δημοκρατικού, υπεύθυνου και συμμετοχικού. Η προετοιμασία των μαθητών για τη συμμετοχή στην κοινωνία των πολιτών είναι εξίσου κεντρική στην εκπαίδευση για την πολιτειότητα²⁵ με την ανάλυση της κυβερνητικής πολιτικής ή τη διδασκαλία του τρόπου επικοινωνίας με έναν νομοθέτη. Δεν πρόκειται για εναλλακτικές προτάσεις, επειδή και τα δύο στοιχεία είναι κρίσιμα στην προετοιμασία των μαθητών για τη δημοκρατία. Η κοινωνία των πολιτών όχι μόνο αποτελεί ένα χώρο για την άσκηση της δημοκρατίας, αλλά και διαμορφώνει τις δεξιότητες που απαιτούνται

τέσσερα επίπεδα στα οποία αρθρώνεται η Διδακτική της Ιστορίας: το γεγονοτολογικό, το μεθοδολογικό, το εννοιολογικό και, τέλος, το επίπεδο διαμόρφωσης αντιλήψεων, στάσεων, πρακτικών και αξιών. Κόκκινος, Γ. (1998β), *Διδακτικές προσεγγίσεις στο μάθημα της Ιστορίας*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σ.17.

²⁴ Barton, K., Levstik, L. (2007). *Διδάσκοντας ιστορία για το συλλογικό αγαθό*, Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 54. (Τίτλος πρωτότυπου, Keith C. Barton, Linda S. Levstik, *Teaching History for the Common Good* (2004), Lawrence Erlbaum Associates, Inc.)

²⁵ Η «πολιτειότητα» ως όρος επιχειρεί να προσδιορίσει την ιδιότητα του πολίτη στον φυσικό της χώρο, στην πολιτειακά συντεταγμένη κοινωνία. Η τρέχουσα ελληνική ορολογία αποδίδει την έννοια του πολίτη ως ιθαγένεια ή ως υπηκοότητα. Και οι δυο αυτές έννοιες εισήχθησαν από τη νεωτερικότητα για να αποδώσουν το καθεστώς που απολαμβάνει το άτομο-μέλος της κοινωνίας του κράτους έθνους. Η ιθαγένεια παραπέμπει στη φυλετική καταγωγή, στο έθνος και, επομένως, στη νομιμοποιητική βάση του «ανήκειν» στη συγκεκριμένη κοινωνία. Η υπηκοότητα υποδηλώνει το «ανήκειν» του ατόμου στο πολιτικά κυρίαρχο κράτος. Ο πολίτης του νεωτερικού κράτους έθνους ανήκει σε μια κοινωνική ολότητα που συγκροτείται με όρους εξουσιαστικής κυριαρχίας, δηλαδή πολιτικού μονοπωλίου του κράτους, είναι υπήκοος του κράτους όχι πολίτης της πολιτείας. Κοντογιώργης, Γ. (2003). *Πολίτης και Πόλις*. «Έννοια και τυπολογία της 'πολιτειότητας'», Αθήνα: Παπαζήσης.

για να συμμετάσχουν οι πολίτες στο στίβο της επίσημης πολιτικής. Επιπλέον, η συμμετοχή στην κοινωνία των πολιτών είναι ένας από τους τρόπους με τους οποίους επιδιώκουμε την πραγματοποίηση των ονείρων και των οραμάτων μας για την κοινωνία- στόχοι στους οποίους ακριβώς υποτίθεται ότι ανταποκρίνονται οι δημοκρατικές κυβερνήσεις²⁶.

Τόσο το Αναλυτικό Πρόγραμμα όσο και τα σχολικά εγχειρίδια αποτελούν τα μορφωτικά αγαθά που εκφράζουν το σκοπό της αγωγής και τα μέσα με τα οποία επιδιώκεται η επίτευξη του σκοπού αυτού²⁷. Τα σχολικά εγχειρίδια είναι επιφορτισμένα με το καθήκον να μεταφέρουν στην τάξη και να μετατρέψουν σε πράξη το Αναλυτικό Πρόγραμμα. Το σχολικό εγχειρίδιο είναι ο συνδετικός κρίκος των δασκάλων και των μαθητών με το Αναλυτικό Πρόγραμμα και το μέσον μέσα από το οποίο αυτό (το Αναλυτικό Πρόγραμμα) περνά στη σχολική πρακτική. Συνεπώς είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με αυτό, αφού υλοποιεί τους στόχους και τους σκοπούς που θέτει το Αναλυτικό Πρόγραμμα για κάθε γνωστικό αντικείμενο. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αλλαγή προσανατολισμού της Διδακτικής από το Αντικείμενο προς το ενεργό Υποκείμενο (μαθητή) καθώς και από τη μετάδοση της πληροφορίας προς τις διαδικασίες διαπραγμάτευσης των γνωστικών αντικειμένων με στόχο την κατασκευή του νοήματος²⁸. Τα σχολικά εγχειρίδια είναι τα μέσα διδασκαλίας με μορφή βιβλίου που χρησιμοποιούνται από τους μαθητές αφού υποστούν επιτυχώς την έγκριση από το Υπουργείο Παιδείας. Η ιδιαιτερότητα των σχολικών εγχειριδίων έγκειται στο γεγονός ότι ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του Αναλυτικού Προγράμματος όσον αφορά τη διδακτέα ύλη οποία διδάσκεται σε κάθε τάξη της κάθε βαθμίδας της Εκπαίδευσης.²⁹

Τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών στην ελληνική Εκπαίδευση από την περίοδο της Μεταπολίτευσης ως και το 1997 παρέμειναν παραδοσιακά και κλειστά³⁰. Τα Προγράμματα αυτά έδιναν ιδιαίτερη έμφαση στην επίτευξη των γνωστικών στόχων και ελάχιστη στη μαθησιακή διαδικασία, παραβλέποντας τις ιδιαίτερες κλίσεις και τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Μέχρι το 1997 η συμμετοχή των μαθητών περιοριζόταν σε γνωστικού χαρακτήρα

---

²⁶Barton, K., Levstik, L., .όπ. π.σ.57.

²⁷ Γερογιάννης, Κ., Μπούρας, Α., όπ., σ. 482.

²⁸Κοσσυβάκη, Φ. (2003). *Εναλλακτική Διδακτική- Προτάσεις για τη μεταβίβαση από τη Διδακτική του Αντικειμένου στη Διδακτική του Ενεργού Υποκειμένου*, Αθήνα: Gutenberg, σ.45.

²⁹ Συνώνυμοι όροι του σχολικού εγχειριδίου είναι: *διδακτικό εγχειρίδιο, σχολικό βιβλίο και σχολικό βοήθημα.*

³⁰Τα παραδοσιακά Αναλυτικά Προγράμματα συνιστούν έναν κατάλογο περιεχομένων. Περιέχουν μόνον το τι θα διδαχθεί και για πόσες ώρες. Το κλειστό Αναλυτικό Πρόγραμμα είναι κατά κύριο λόγο συγκεντρωτικό και σχεδιάζεται από ομάδα ειδημόνων, οι οποίοι καταγράφουν με λεπτομέρεια τις ποικίλες μορφές δράσης, επιχειρεί να προδιαγράψει πλήρως τη διδασκαλία και, στηριζόμενο στο συμπεριφορικό μοντέλο, περιέχει ειδικούς στόχους, δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο αποτέλεσμα της μάθησης και λιγότερο στην ίδια τη διαδικασία, αποβλέπει στην ιδανικότερη επίτευξη των διδακτικών στόχων, παραβλέποντας τις επιμέρους ανάγκες των μαθητών, από λεπτομερείς και δεσμευτικές προτάσεις ως προς τη διαμόρφωση και τη διεξαγωγή του μαθήματος, αποφεύγει τις διεπιστημονικές και διαθεματικές προσεγγίσεις της γνώσης, αναθέτει την ευθύνη του μαθήματος κατά κύριο λόγο στον εκπαιδευτικό, που επιβλέπει τη σωστή εφαρμογή των συγκεκριμένων προδιαγραφών.

δραστηριότητες με στόχο την καλλίτερη εκμάθηση των διαφόρων γνωστικών αντικειμένων σε ένα αόριστο και γενικό πλαίσιο και με την απουσία συγκεκριμένων δράσεων μαθησιακού-ερευνητικού χαρακτήρα.

Κατά τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις της περιόδου 1997-2003 τα Αναλυτικά Προγράμματα και τα Προγράμματα Σπουδών αποκτούν σταδιακά ευελιξία και στοχεύουν στη δημιουργικότητα και στην καλλιέργεια πολυπρισματικής κατάκτησης της γνώσης με τη συμβολή των βιωματικών διαδικασιών³¹. Με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών από το 2003 επιχειρείται η διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, εξάλειψη της αποσπασματικότητας, η αποφυγή επικαλύψεων της διδασκόμενης ύλης και η διασφάλιση της συνέχειας των διδασκόμενων θεματικών ενοτήτων. Βασικό στοιχείο επίσης είναι η δημιουργία ενός πλαισίου δράσης του εκπαιδευτικού, γεγονός το οποίο του προσφέρει μεγαλύτερα όρια αυτονομίας και δημιουργικότητας. Τα σχολικά εγχειρίδια τα οποία εφαρμόζονται σήμερα στην ελληνική Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση έχουν εισαχθεί σταδιακά από το σχολικό έτος 2002-2006 και έχουν συγγραφεί σύμφωνα με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και το Αναλυτικό Πρόγραμμα (ΑΠΣ).

Οι βασικές αρχές των Αναλυτικών Προγραμμάτων και των Προγραμμάτων Σπουδών για τις Κοινωνικές Επιστήμες είναι οι παρακάτω:

- Ανάληψη της ευθύνης από τους μαθητές για το περιεχόμενο και τον τρόπο δράσης σε πεδία ενδιαφέροντός τους.
- Προώθηση διερευνητικού πνεύματος.
- Καλλιέργεια «πνεύματος ελικοπτέρου»³².
- Καλλιέργεια της ικανότητας αναζήτησης και επεξεργασίας της πληροφορίας.
- Ανάπτυξη της αίσθησης προσωπικής ευθύνης

Ειδικότερα δίνεται έμφαση στους παρακάτω άξονες:

- Ιδιότητα του πολίτη και Υπευθυνότητα³³
- Συμμετοχικότητα και εκπαίδευση στην ιδιότητα του Πολίτη
- Εκπαίδευση στην ιδιότητα του Πολίτη και εκπαίδευση εκπαιδευτικών
- Ευρωπαϊκή ταυτότητα και ιδιότητα του Πολίτη
- Ενεργός Πολιτειότητα στην Εκπαίδευση

Μια σειρά από κείμενα και πολιτικές που εφαρμόζονται στον ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο διαπιστώνουν ότι η μάθηση δεν συνίσταται πλέον μόνον στην κατοχή πληθώρας γνώσεων,

³¹ Παιδαγωγικό Ινστιτούτο(1997). Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης.

³² Αποκτώ τη δυνατότητα να υπερβώ το στενό πλαίσιο αυτού που μελετώ και να δω το ευρύτερο, τη σημασία και τη χρησιμότητά του.

³³ Περισσότερα για τον καθένα από τους άξονες βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

στην εκμάθηση των «σωστών» απαντήσεων, στην αποστήθιση κανόνων και εκπαιδευτικών συνταγών³⁴.

Η αξιολόγηση των σχολικών εγχειριδίων είναι αναγκαία προϋπόθεση αναβάθμισης της παρεχόμενης ποιότητας σπουδών, πράγμα που έχει αναγνωριστεί στις χώρες που διαθέτουν αναβαθμισμένο επίπεδο σπουδών, αντίθετα με την Ελλάδα, όπου η αξιολόγηση αυτού του είδους δεν έχει ακόμα συστηματοποιηθεί.³⁵ Ξεκινώντας από τη διαπίστωση η αξιολόγηση των σχολικών εγχειριδίων πρέπει να στηρίζεται σε ενιαία κριτήρια και να στηρίζεται στα αποτελέσματα ερευνών διάφορα διεθνή όργανα όπως η UNESCO, το Συμβούλιο της Ευρώπης, το Ινστιτούτο για Διεθνή Έρευνα Σχολικών Εγχειριδίων Georg Eckert, θέλησαν να διενεργήσουν τη δυνατότητα και τις προϋποθέσεις μιας συναίνεσης ανάμεσα στους ερευνητές της Ευρώπης αναφορικά με τα κριτήρια τα οποία πρέπει να πληροί ένα σχολικό εγχειρίδιο³⁶

---

³⁴ Ενδεικτικά αναφέρουμε τη «Σύσταση για τις ικανότητες-κλειδιά» της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EU, 1996), τις εκθέσεις της Σύμπραξης των Παιδαγωγικών Ινστιτούτων Ευρώπης (CIDREE, 2004, 2008), κείμενα Διεθνών Οργανισμών (ΟΟΣΑ), διεθνείς έρευνες, καθώς και μεγάλο αριθμό εθνικών σχεδίων για μεταρρυθμίσεις στη λυκειακή εκπαίδευση.

³⁵ ΥΠΕΠΘ (1999). – Τμήμα Αξιολόγησης: *Πλαίσιο Αξιολόγησης Διδακτικών Εγχειριδίων*, Αθήνα, σ.5.

³⁶ Βλ. περισσότερα: UNESCO. (1989). *International with a View to Recommending Criteria for Improving the Study of Major Problems of Making and their Presentation in School Curricula and Textbooks. Final Report (abridged version)*, Bonn, Deutsche, UNESCO, Commission. Τα κριτήρια τα οποία αναφέρονται είναι: Επιστημονική εγκυρότητα, Κοινωνική εγκυρότητα, Διαφάνεια αφετηρίας και προθέσεων, Παιδαγωγική και διδακτική εγκυρότητα, Συμφωνία με το Αναλυτικό Πρόγραμμα, Αυτενέργεια μαθητών, Καλαισθητή εμφάνιση, Προσβασιμότητα, Ανατροφοδότηση.

1.2.Σκοπός της έρευνας- Προσδιορισμός του θέματος

Τα σχολικά εγχειρίδια για το Δημοτικό Σχολείο ανταποκρίνονται απόλυτα στις προδιαγραφές των Προγραμμάτων Σποδών και αποτελούν το βασικότερο μέσο για τη διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων που σχηματίζουν οι μαθητές αφού λειτουργούν αρχικά ως μέσα μετάδοσης των γνώσεων και ως φορέας ιδεολογικών μηνυμάτων τα οποία συχνά δηλώνονται υποσυνείδητα και με τρόπο λανθάνοντα στοχεύοντας αποτελεσματικά στη διαμόρφωση της εθνικής, κοινωνικής και θρησκευτικής τους ταυτότητας. Ο ρόλος του σχολικού εγχειριδίου κατά τη διδασκαλία είναι βασικός και συμβάλλει στην επικοινωνία των μαθητών με τον εκπαιδευτικό. Από ερευνητικά δεδομένα προκύπτει ότι ο χρόνος ενασχόλησης των μαθητών με το διδακτικό υλικό είναι μεγαλύτερος από το χρόνο των διαπροσωπικών σχέσεων των μαθητών με τον εκπαιδευτικό³⁷. Με γνώμονα τον καθοριστικό ρόλο των σχολικών εγχειριδίων στην εκπαιδευτική διαδικασία και τη συμβολή τους στην εξέλιξη της προσωπικότητας του μαθητή επιλέξαμε να διερευνήσουμε τα σχολικά εγχειρίδια της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής τα οποία διδάσκονται στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση. Το σχολικό βιβλίο είναι ακόμη σημαντικό, διότι, αφενός, σε πολλά εκπαιδευτικά συστήματα συνιστά ένα από τα κυρίαρχα μέσα διδασκαλίας και μάθησης και, αφετέρου, ως κείμενο παρουσιάζει ερευνητικό ενδιαφέρον, καθώς, μεταξύ άλλων, παράγει και αναπαράγει ιδεολογίες.

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας θα αναλύσουμε τα θέματα τα οποία αποτυπώνουν την εικόνα της Ευρώπης στις Θεματικές Ενότητες του περιεχομένου τους. Η εργασία αποτελεί ανάλυση περιεχόμενου των βιβλίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου και της Γ΄ τάξης του Γυμνασίου.

- Κονταξάκη, Κ. Γ., Λαμπρινίδη, Π. Α., Περπιράκη, Ε. Γ., Τζάννη, Πρ, Γ., (1999). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Ε΄ Δημοτικού*, Αθήνα, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Κονταξάκη, Κ. Γ., Λαμπρινίδη, Π. Α., Περπιράκη, Ε. Γ., Τζάννη, Πρ, Γ., (1999). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, ΣΤ΄ Δημοτικού*, Αθήνα, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Αθανασούλα- Ρέππα, Αν., Γιαννακοπούλου- Τρανταφυλλίδη, Ε., Νινά- Παζαρτζή, Ε., Ψυχοπαίδης, Κ. (1998). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Γ΄ Γυμνασίου*, Αθήνα, ΟΕΔΒ.
- Φλώρου, Δ., Στεφανόπουλου, Ν., Χριστοπούλου, Ευ., (2016). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Ε΄ Δημοτικού*, Αθήνα, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».

---

³⁷Καψάλη, Α., Χαραλάμπους, Δ.(1995). *Σχολικά Εγχειρίδια, Θεσμική Εξέλιξη και Σύγχρονη Προβληματική*, Αθήνα, Εκφραση, σ.114.

- Νικολάου, Σ., Βατσίτση, Α., Δανηλίδου, Μ., Πασχαλιώρη, Β., (2016). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, ΣΤ' Δημοτικού*, Αθήνα, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».
- Σωτηρίου, Στ., Κονδονούρη, Στ., Ζαφρανίδου, Αικ.,(2015). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Γ' Γυμνασίου*, Αθήνα, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».

Πιστεύουμε ότι η παρούσα εργασία η οποία έχει ως βασική αναζήτηση την αναφορά των σχετικών με τη Ευρώπη θεμάτων στα Βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης θα μας δώσει τη δυνατότητα να ανιχνεύσουμε τα θέματα επεξεργασίας που παρουσιάζουν με άμεσο ή έμμεσο τρόπο αναφορές για την Ευρώπη καθώς και τη βαρύτητα με την οποία συναντώνται στο σύνολο των περιεχομένων τους .

Ειδικότερα διατυπώσαμε τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποια θέματα σχετικά με την Ευρώπη συναντούμε στα παλιά και τα νέα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής ;
- Αναφορές στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τα όργανα και τις λειτουργίες της.
- Ποιες είναι οι σχέσεις μεταξύ των κρατών- μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης;
- Ποιοι είναι οι λαοί και οι πολιτισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης;
- Η ιστορία της ευρωπαϊκής ιδέας.
- Ποιες οι βασικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης;
- Ποια βαρύτητα έχουν τα θέματα επεξεργασίας με περιεχόμενο σχετικό με την Ευρώπη σε σχέση με το σύνολο των θεμάτων των περιεχομένων των βιβλίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής.

Ανάλογα ερωτήματα θα εξετάσουμε προσεγγίζοντας το εικονιστικό υλικό και τις πηγές που συνοδεύουν τα θέματα επεξεργασίας. Κατά τη διεξαγωγή της έρευνάς μας θεωρήσαμε ως καταλληλότερο μεθοδολογικό εργαλείο την ανάλυση περιεχομένου (ποσοτική και ποιοτική). Κρίθηκε σκόπιμος ο συνδυασμός των δύο ερευνητικών μεθόδων αφού θεωρούνται κατάλληλες για την έρευνα των εγχειριδίων. Η μέθοδος έκανε την εμφάνισή της κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα με κύριο αντικείμενό της τη μελέτη της επικοινωνίας των μαζών. Κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η μέθοδος χρησιμοποιήθηκε για την αποκωδικοποίηση προπαγανδιστικών κειμένων από τους αντιπάλους. Αργότερα η μέθοδος εφαρμόστηκε και αξιοποιήθηκε και στην ανάλυση περιεχομένου των σχολικών εγχειριδίων. Η ανάλυση περιεχομένου προτιμάται για την έρευνα του σχολικού βιβλίου και ειδικότερα των σχολικών εγχειριδίων³⁸. Η χρήση της

³⁸Έρευνες που υλοποιήθηκαν με ανάλυση περιεχομένου: Α. Φραγκουδάκη (1979) *Τα αναγνωστικά βιβλία του Δημοτικού Σχολείου*. Γιάννινα: Θεμέλιο, Μ. Γεωργίου- Νίλσεν (1980). *Η οικογένεια στα αναγνωστικά του δημοτικού*. Αθήνα: Κέδρος, Ν.Χ. Άχλης (1983) *Οι γειτονικοί μας λαοί, Βούλγαροι και Τούρκοι στα σχολικά βιβλία Ιστορίας Γυμνασίου και Λυκείου*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης, Δ.

ανάλυσης περιεχομένου υπαγορεύτηκε από το ίδιο το υλικό της έρευνας, δηλαδή από τα βιβλία, που αποτελούν μέσα επικοινωνίας και προσφέρονται για ανάλυση³⁹. Η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου⁴⁰ είναι ένα σύνολο από τεχνικές που χρησιμοποιούνται στις κοινωνικές επιστήμες για την αναζήτηση και την επισήμανση των μηνυμάτων, θεμάτων ή νοημάτων που εμπεριέχονται στα διάφορα μέσα επικοινωνίας, όπως είναι τα γραπτά κείμενα, ο προφορικός λόγος, τα κινηματογραφικά έργα κ.ά. Η μέθοδος θέτει στο κείμενο ερωτήματα με σκοπό να ερευνηθεί η συχνότητα των πληροφοριών που περιέχει, να ανελκύσει τα λανθάνοντα μηνύματα και τις πληροφορίες που ξεφεύγουν στη πρώτη επαφή με το θέμα. Πρόκειται δηλαδή για μια αποσύνθεση και ανασύνθεση της νοηματικής δομής του θέματος.

Η ανάλυση περιεχομένου χρησιμοποιείται με δύο μορφές: την *ποσοτική*⁴¹ κατά την οποία η παρουσίαση των ευρημάτων γίνεται με αριθμούς και η εξαγωγή των συμπερασμάτων βασίζεται στην εκατοστιαία συχνότητα, κατά την οποία τα διάφορα νοήματα, θέματα ή μηνύματα επισημαίνονται στο αναμενόμενο υλικό και την *ποιοτική*⁴², κατά την οποία η παρουσίαση των δεδομένων γίνεται με ποσοτικούς όρους ή εκφράσεις όπως π.χ. «συχνά» «σπάνια» «συνήθως» κ.ά. Βασική προϋπόθεση για την ερευνητική μέθοδο είναι ο καθορισμός του *συστήματος κατηγοριών* που παίζει αποφασιστικό ρόλο για την ανάλυση του υλικού. Μέχρι το 1950 η ποσοτική ανάλυση βασιζόταν στη μέτρηση της συχνότητας των χαρακτηριστικών της αντικειμενικότητας, της γενίκευσης, της συστηματικότητας, του δηλωμένου περιεχομένου και της ποσοτικοποίησης. Οι κατηγορίες περιεχομένου πρέπει να είναι: εξαντλητικές⁴³, δηλαδή όλα τα σχετικά με τον κύριο στόχο της έρευνας θέματα που εμπεριέχονται στο υπό ανάλυση υλικό να μπορούν να ταξινομηθούν σε μια από τις κατηγορίες:

α) *ανεξάρτητες*, δηλαδή η ένταξη ενός ευρήματος σε μια κατηγορία να μην επηρεάζει την ταξινόμηση των άλλων ευρημάτων

Μακρυνιώτη (1986) *Η παιδική ηλικία στα αναγνωστικά βιβλία 1834 -1919*. Αθήνα: Δωδώνη, Κανταρτζή, Ευ. (1992) *Η εικόνα της γυναίκας στα αναγνωστικά βιβλία του Δημοτικού: διαχρονική έρευνα από το 1954 μέχρι σήμερα*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη, Μ.Γ. Δημάση (1996). *Τα ελληνόγλωσσα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου της Κωνσταντινούπολης και η θρησκευτική και εθνική ταυτότητα των Ελληνοπαίδων*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη, Ξωχέλη et al. (2000) *Η εικόνα του «άλλου» / γείτονα στα σχολικά βιβλία των Βαλκανικών χωρών. Πρακτικά διεθνούς Συνεδρίου. Θεσσαλονίκη, 16 - 18 Οκτωβρίου 1998*. Αθήνα: Τυπωθήτω, Μήλλα, Η.(2001). *Εικόνες Ελλήνων και Τούρκων. Σχολικά βιβλία, Ιστοριογραφία, λογοτεχνία και εθνικά στερεότυπα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. Χριστοδουλίδου, Λ., (2008). *Οικολογική συνείδηση, συμφιλίωση και αρμονία του ανθρώπου με τη Φύση μέσα από την ενότητα Εμείς και η Φύση του Ανθολογίου λογοτεχνικών κειμένων, Με λογισμό και μ' όνειρο της Ε' και Στ' τάξης του Δημοτικού σχολείου*. <http://keimena.ece.uth.gr>, Εργαστήριο Λόγου και Πολιτισμού του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, τ.8.

³⁹ Βάμβουκα, Μ., (1991): *Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*,. Αθήνα: Γρηγόρη, σ. 263-281.

⁴⁰ Φύλια, Β., (1993): *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*, Αθήνα: Gutenberg, σ. 194-212, Cohen, L., Lawrence, Μ (1997). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Αθήνα, Μεταίχμιο, σ. 297, 303-304.

⁴¹ Berelson, Β., (1952) :*Content Analysis in Communication Research*, New York 1952, p. 18

⁴² Βάμβουκα, Μ (1991): όπ. π., 269.

⁴³ Βάμβουκα, Μ., (1991): όπ. π., 273.

β) *αλληλοαποκλειόμενες*, το κάθε θέμα να μη μπορεί να καταταγεί σε περισσότερες από μια κατηγορία.

Για την εφαρμογή της ανάλυσης περιεχομένου εκτός από τη διαμόρφωση και ανάπτυξη του συστήματος των κατηγοριών απαιτείται και προσδιορισμός της *μονάδας ταξινόμησης*. Η μονάδα ταξινόμησης⁴⁴ είναι το τμήμα του περιεχομένου το οποίο θα τοποθετηθεί σε μια δεδομένη κατηγορία ανάλογα με τους σκοπούς της έρευνας. Τόσο οι σκοποί της έρευνάς μας, όσο και το υλικό της ανάλυσης επέβαλαν ως μονάδα ταξινόμησης *τη νοηματική ενότητα* που περιλαμβάνεται σε κάθε μια από τις επιμέρους ενότητες του προγράμματος των εγχειριδίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής. Το τμήμα του αναλυόμενου υλικού στο οποίο αναζητήσαμε τα διάφορα νοήματα και μηνύματα του περιεχομένου μαθήματος, ήταν το *θέμα επεξεργασίας* που αποτελεί υποσύνολο των ενοτήτων και γίνεται αντικείμενο διδακτικής αντιμετώπισης σε μια διδακτική ώρα.

Το περιεχόμενο βιβλίων μελετήθηκε επανειλημμένα ώστε να διαμορφώσουμε κατηγορίες που να ανταποκρίνονται στο υλικό της ανάλυσης. Προκειμένου να εξασφαλιστεί μια όσο το δυνατό πιο αντικειμενική κωδικοποίηση των ευρημάτων έγινε προσπάθεια ώστε κάθε κατηγορία περιεχομένου, αλλά και οι υποκατηγορίες της να ορίζονται με σαφή και ακριβή τρόπο. Έγινε παράθεση όλων των θεμάτων επεξεργασίας των ενοτήτων του βασικού διδακτικού υλικού των εγχειριδίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγή με σύντομη αναφορά για το καθένα και με παραπομπές στο τεύχος (τάξη - σελίδα) όπου απαντώνται. Μ' αυτό τον τρόπο είναι δυνατό να ελεγχθούν αν τα θέματα εκφράζουν το νόημα που τους έχει αποδοθεί και αν το εκφραζόμενο νόημα έχει ταξινομηθεί στην κατάλληλη κατηγορία.

---

⁴⁴ Φίλια, Β., (1993): όπ. π., σ. 206.

1.3. Ιστορική ανάδρομη του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής

Από τις αρχές του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα, η *Αγωγή του Πολίτη*, όπως λεγόταν το μάθημα αυτό μέχρι πρόσφατα, γινόταν στο πλαίσιο της γενικής αγωγής του ατόμου και επεδίωκε την αγάπη στην πατρίδα, την υπακοή στην κρατική εξουσία, τον εθισμό στη συναναστροφή παρά με τη σκόπιμη αγωγή και τη διδασκαλία. Μετά το 1800 η *Αγωγή του Πολίτη*⁴⁵ επιδιωκόταν να επιτευχθεί, ιδιαίτερα στη Γερμανία, ως «εθνική αγωγή», έτσι που έγινε γενικά κύριος σκοπός της Εκπαίδευσης⁴⁶. Το 1899, σε νομοσχέδια του τότε Υπουργού Παιδείας Α. Ευταξία υπήρχε η πρόβλεψη για το μάθημα στις ανώτερες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου. Τα νομοσχέδια όμως της εποχής εκείνης καταψηφίστηκαν. Η ανάγκη της εισαγωγής της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής ως αυτόνομου μαθήματος στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση έγινε αισθητή κατά τις αρχές του 20^{ου} αιώνα⁴⁷. Το 1904 στο Πρώτο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συνέδριο το οποίο διεξήχθη στην Αθήνα γίνεται πρόταση η οποία όμως δεν εγκρίνεται για την εισαγωγή του μαθήματος Δικαιώματα και καθήκοντα του έλληνα πολίτη και εθνική κατήχηση⁴⁸.

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η απαίτηση για την Αγωγή του Πολίτη γενικεύτηκε στη Γερμανία, όπως και σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές χώρες, καθώς επίσης στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, έτσι που η περίοδος μεταξύ των ετών 1918 και 1933 να είναι γνωστή ως περίοδος της «πολιτειολογίας» και της «μαθητικής διοίκησης». Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι παιδαγωγοί προσέδωσαν στο μάθημα μια κοινωνιολογική κατεύθυνση και παράλληλα μια ιδιαίτερη σημασία στη συνεργασία σχολείου και οικογένειας⁴⁹. Στην Ελλάδα το 1931 το μάθημα της Αγωγής του Πολίτη εισάγεται στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση για μικρό χρονικό διάστημα και συγκεκριμένα μέχρι το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου. Η συζήτηση για την εισαγωγή εκ νέου του μαθήματος στα Αναλυτικά Προγράμματα επιχειρείται κατά το τέλος της δεκαετίας του 1940. Σε εγκύκλιο του 1949, ο τότε υπουργός Παιδείας, Κωνσταντίνος Τσάτσος εισηγείται τη διδασκαλία του μαθήματος της Αγωγής του Πολίτη στην Ε΄ και ΣΤ΄ τάξη του Δημοτικού Σχολείου. Το θέμα της εισαγωγής του μαθήματος απασχολεί το σώμα των Γενικών Επιθεωρητών Μέσης και Στοιχειώδους Εκπαίδευσης το οποίο πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 1949 με πρωτοβουλία του υπουργού Παιδείας. Στις εργασίες του συνεδρίου και μετά από έντονες αντιπαραθέσεις και διαμάχες καθιερώνεται ο τίτλος Αγωγή του Πολίτη για το συγκεκριμένο αντικείμενο μάθησης το οποίο το προσδιορίζει

⁴⁵ Αναλυτικά η ύλη της Αγωγής του Πολίτη, βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

⁴⁶ Roggeler, F., (1967). «Αγωγή του πολίτη», άρθρο στη **Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια**, τ. Ι, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 58-60

⁴⁷ Χριστιά, Ι.,(1983). «Θεωρία και πράξη της Πολιτικής Αγωγής», *Νέα Παιδεία*, τ. 25, σ. 70.

⁴⁸ Karakatsani, D., (1999). *Le citoyen a l' ecole. Manuels d'education civique et formation du citoyen dans la Grece d'apre- guerre 1957-1989*. Peter Lang, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt, New York, Wien,p.38.

⁴⁹ Ζομπανάκη, Γ.,(1949). *Η αγωγή του πολίτη*, Αθήνα, σ. 15-20.

για πολλές δεκαετίες⁵⁰. Ακολουθεί η εγκύκλιος του Υπουργείου Παιδείας με αρ. 77586/21/9/1949 προς τους Επιθεωρητές και τους εκπαιδευτικούς της Στοιχειώδους Εκπαίδευσης με την οποία εισάγεται το μάθημα της Αγωγής του Πολίτου στο Δημοτικό Σχολείο. Με απόφαση του Υπουργείου Παιδείας και σε συνεργασία με την Οργάνωση Ηθικού Εξοπλισμού Νέων, το 1955 εφαρμόζεται για τις ανώτερες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου το Πρόγραμμα «Δελτίο Ασκήσεως Αρετών» με στόχο τη γνωριμία από την πλευρά των μαθητών των χαρακτηριστικών της ενάρετης ζωής, των καλών πράξεων και της ευγενούς άμιλλας⁵¹. Η επίσημη καθιέρωση του μαθήματος της Αγωγής του Πολίτου στην Ε΄ και ΣΤ΄ τάξη του Δημοτικού Σχολείου γίνεται με το Βασιλικό Διάταγμα της 30^{ης}/1^{ου} /1957 «Περί του Αναλυτικού και Ωρολογίου Προγράμματος του Δημοτικού Σχολείου για τα πατριδογνωστικά μαθήματα». Σχετικά με το μάθημα της Αγωγής του πολίτου αναφέρει ότι: «Έχει σκοπό την ανάπτυξιν του μαθητού, ώστε να καταστεί ούτος καλός Έλλην πολίτης ως άτομον και εις τας σχέσεις του προς τους άλλους και προς το Κράτος»⁵². Από το 1957 έως και το 1963 τα εγχειρίδια για τη διδασκαλία του μαθήματος της Αγωγής του Πολίτου εκδίδονταν από ιδιωτικούς εκδοτικούς οίκους. Από το σύνολο των 16 εγχειριδίων μόνο τα 4 είχαν την έγκριση του Υπουργείου Παιδείας. Οι εκλογές του Φεβρουαρίου του 1964 έφεραν στην εξουσία την Κυβέρνηση του Δημοκρατικού Κέντρου και ο Πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου ορκίστηκε και Υπουργός Παιδείας, ο Κύπριος πολιτικός και λογοτέχνης Λουκής Ακρίτας υφυπουργός, και ο φιλόσοφος, παιδαγωγός και μεταρρυθμιστής της Εκπαίδευσης Ευάγγελος Παπανούτσος γενικός γραμματέας. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964, η σημαντικότερη της μεταπολεμικής περιόδου, εισήγαγε και καθιέρωσε σε όλες τις βαθμίδες της Εκπαίδευσης πολλά προοδευτικά μέτρα, που τα σπουδαιότερα από αυτά είναι:

- Δωρεάν παιδεία σε όλες τις βαθμίδες της Εκπαίδευσης
- Βαθμιαία επέκταση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης για όλα τα ελληνόπουλα από 6 έως 9 χρόνια.
- Διάρθρωση του εξάχρονου σχολείου της Μέσης Γενικής Παιδείας σε δύο αυτοτελή ισόχρονα σχολεία: το Γυμνάσιο και το Λύκειο.
- Αναγνώριση της ισοτιμίας της δημοτικής γλώσσας με την καθαρεύουσα τόσο στη διδασκαλία, όσο και στα διδακτικά βιβλία όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων από το Νηπιαγωγείο μέχρι το Πανεπιστήμιο⁵³.

⁵⁰Κουτσουράκη, Γ. (1994). «Η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή στο Δημοτικό Σχολείο. Κοινωνιολογική- Διδακτική προσέγγιση». *Νέα Παιδεία*, τ. 71, σ. 55.

⁵¹Καρανατσάνη, Δ., ό.π, σ. 136.

⁵²ΒΔ.30/1/1957, τ.1^ο, αρ. φύλ. 14, σ. 93.

⁵³Περισσότερα για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964, βλ. Μουζάκη, Σ., *Εκπαιδευτικές Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα- Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια, Γενική Τεχνικοεπαγγελματική Εκπαίδευση*: ΚΕΙΜΕΝΑ: Εισηγητικές εκθέσεις εκπαιδευτικών νομοσχεδίων, Συζητήσεις στη Βουλή-Σχόλια, τ. Β΄, (Δ΄ έκδοση), Αθήνα: Gutenberg, σ. 145-231.

Ένα από τα μέτρα που η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964 καθιέρωσε στην εκπαίδευση ήταν και η εισαγωγή της διδασκαλίας του μαθήματος της Πολιτικής Αγωγής στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο με τίτλο «Στοιχεία του Δημοκρατικού Πολιτεύματος και Δικαίου». Το Πρόγραμμα περιελάμβανε εκτενή ύλη με βάση την οποία συντάχτηκαν τα πρώτα διδακτικά βιβλία για το μάθημα. Όμως κατά την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964 το μάθημα της Αγωγής του Πολίτη καταργείται εντελώς από την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση με το νόμο 4379 Παράλληλα με τη συγγραφή των βιβλίων της Πολιτικής Αγωγής για τη Μέση Εκπαίδευση, γράφτηκαν σημαντικά κείμενα που τόνιζαν την αναγκαιότητα και άλλων μέσων για την πληρέστερη προσφορά του μαθήματος. Ένα τέτοιο κείμενο με τίτλο «Η αγωγή του πολίτη» γραμμένο από τον Ευάγγελο Παπανούτσο επισημαίνει: «Αγωγή δεν είναι να δώσουμε στα χέρια των παιδιών ένα βιβλίο, να τους βγάλουμε από την έδρα ένα λόγο, να τους ορίσουμε μάθημα για τις εξετάσεις και στη συνέχεια να τους βαθμολογήσουμε ανάλογα. Αλλά εντελώς διαφορετικό. Αγωγή θα πει όχι επίπλωση του νου με γνώσεις, αλλά πλάσιμο της ψυχής με την εμπίωση της αρετής. Και το πλάσιμο τούτο γίνεται όχι με τα λόγια και την απομνημόνευση, αλλά με τη ζωή, με το παράδειγμα, με τον εθισμό. Έτσι επιδρά (άμεσα, βαθιά, αποφασιστικά) απάνω στο νέο άνθρωπο το σπίτι, η γειτονιά, ο επαγγελματικός κύκλος, ο στρατός, το δικαστήριο, η εκκλησία και το σχολείο, όταν δεν είναι τόπος ιερής εξέτασης ή γραφείο έκδοσης τίτλων σπουδών, αλλά αληθινή μορφωτική αξία, ίδρυμα που προσφέρει αγωγή...»⁵⁴. Το μάθημα αυτό αποτέλεσε και ένα από τα βασικά σημεία στα οποία θα εστιαστεί η αντιπαράθεση της κυβέρνησης με την ΕΡΕ.⁵⁵ Ο Κ Τσάτσος στις 6 Οκτωβρίου υποστήριξε ότι το μάθημα είναι περιττό, διότι «το πολίτευμα είναι δημοκρατία»⁵⁶.

Η πρώτη κυβέρνηση της δικτατορίας κατέλυσε την Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964 χαρακτηρίζοντας το έργο της αντεθνικό και αντιθρησκευτικό. Την περίοδο αυτή καταργείται το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, επανέρχεται η καθαρεύουσα στα σχολεία όλων των βαθμίδων, ενώ καταργείται και η διδασκαλία του μαθήματος της Αγωγής του Πολίτη. Όσον αφορά την κατάργηση του μαθήματος των Στοιχείων Δημοκρατικού Πολιτεύματος από τα σχολεία της Γενικής Εκπαίδευσης, ο τότε Υπουργός Παιδείας Κωνσταντίνος Καλαμποκιάς, με τηλεγραφική διαταγή του στις 5 Μαΐου 1967 εντελλόταν τα παρακάτω: «Από 8 Μαΐου διακόπτουμε τη διδασκαλία μαθήματος «Στοιχείων Δημοκρατικού Πολιτεύματος» εις Σχολεία Μέσης Εκπαιδεύσεως καταργουμένης και της γραπτής εξετάσεως τούτου. Μέχρι τούδε τεθείσα προφορική διδασκαλία του μαθήματος δεν θα ληφθεί υπόψιν. Εις προβλεπομένας υπό Ωρολογίου Προγράμματος ώρας διδασκαλίας ανωτέρω μαθήματος θα αναπτύσσεται εις τους μαθητάς νόημα και σκοποί Επαναστάσεως και ότι αυτή είναι γνησίως Ελληνική, μη

⁵⁴ Παπανούτσου, Ε. (1965). *Αγώνες και αγωνία για την παιδεία*, Αθήνα, Ίκαρος, σ. 99.

⁵⁵ Κάτσικα, Χ., Θεριανού, Κ. (2007). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης- Από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι το 2007*, Αθήνα: Σαββάλας, σ. 213.

⁵⁶ Δημαρά, Αλ., (1988). *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε*, τ. Β', Αθήνα, Ελληνική Βιβλιοθήκη, σ. 237.

στρεφόμενη εναντίον Εθνικών κομμάτων συμφώνως προς το Διάγγελμα και Προγραμματικές Δηλώσεις κ. Προέδρου Κυβερνήσεως. Αναφέρατε ημίν τηλεγραφικώς λήμιν και εκτέλεσιν παρούσης»⁵⁷.

Το 1967 καταργείται εντελώς το μάθημα της Αγωγής του Πολίτου και στις ώρες που διδασκόταν επιβλήθηκε η διδασκαλία νέου μαθήματος με την ονομασία *Σκοποί της Επανάστασεως* το οποίο είχε περιεχόμενα σχετικά με τις αρχές και του στόχους του δικτατορικού καθεστώτος. Το 1969 επιχειρείται η επαναφορά του μαθήματος για την ΣΤ΄ τάξη με τίτλο Αγωγή του Πολίτη, με το Βασιλικό Διάταγμα 702/1969. Το 1972 δημοσιεύεται στη Εφημερίδα της Κυβερνήσεως προκήρυξη για τη συγγραφή σχολικών εγχειριδίων ανάμεσα στα οποία αναφέρεται και η Αγωγή του Πολίτου. Σύμφωνα με την προκήρυξη, «Δια της διδασκαλίας του μαθήματος της Αγωγής του Πολίτου επιδιώκεται η εισαγωγή του μαθητού εις την σύγχρονον οργανωμένην Ελληνικήν Κοινωνίαν δια της συνειδητοποιήσεως κατά το δυνατόν των δικαιωμάτων και των καθηκόντων αυτού εις την Κοινότητα της οικογένειας, του σχολείου, του επαγγέλματος, του Κράτους και της Εκκλησίας με απώτερον σκοπόν ν' αναδειχθή ούτος εις καλόν Έλληνα πολίτη και Χριστιανό⁵⁸». Μετά από την αποκατάσταση της Δημοκρατίας το 1974, ξανάρχισε η διδασκαλία της Αγωγής του Πολίτη και παράλληλα συγγράφηκαν νέα σχολικά εγχειρίδια για το Δημοτικό Σχολείο. Με τα μεταρρυθμιστικά μέτρα για την παιδεία κατά την περίοδο 1981- 1988, η Πολιτική αγωγή εντάχθηκε στις τέσσερις πρώτες τάξεις του Δημοτικού με το μάθημα *Μελέτη του Περιβάλλοντος*⁵⁹ και στις δύο ανώτερες με την Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, στη Γ΄ Γυμνασίου με τα *Στοιχεία του Δημοκρατικού*

---

⁵⁷ Δημαρά, Αλ. όπ.π. σ. 245.

⁵⁸ Εγκύκλιος 98245/25-8-1972/ΦΕΚ 131 παράρτημα «Περί προκηρύξεως διαγωνισμού δια την συγγραφήν αναγνωστικών Δ΄ Ε΄ και ΣΤ΄ τάξεων Δημοτικού, Γραμματικής των τάξεων Γ΄ - Δ΄ και βοηθητικών Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού. Προκήρυξις περί συγγραφής του βιβλίου της Αγωγής του Πολίτου δια του μαθήματος της ΣΤ΄ τάξεως του Δημοτικού Σχολείου», σ. 945.

⁵⁹ Οι άξονες γύρω από τους οποίους διατάσσεται η ύλη της Μελέτης του Περιβάλλοντος είναι: Ο άνθρωπος ανάμεσα στους συνανθρώπους του. *Ο άνθρωπος στο γεωφυσικό του περιβάλλον. Πώς επικοινωνούν οι άνθρωποι μεταξύ τους. Ο άνθρωπος και τα φυτά. Ο άνθρωπος και τα ζώα. Πώς ικανοποιεί ο άνθρωπος τις ανάγκες του. Ο άνθρωπος και οι μηχανές. Ο άνθρωπος και ο χρόνος.* Η Μελέτη του Περιβάλλοντος της Δ΄ τάξης παρουσιάζει διαφορές σε σύγκριση με την ύλη του ίδιου μαθήματος των τριών προηγούμενων τάξεων του Δημοτικού και προσφέρεται στις παρακάτω Γενικές ενότητες: *Ο άνθρωπος ανάμεσα στους συνανθρώπους του.* (Η ζωή του ελληνικού λαού- το ελληνικό κράτος). *Ο άνθρωπος στο γεωφυσικό του περιβάλλον.* (Ο ελλαδικός και ο γειτονικός γεωφυσικός χώρος). *Ο άνθρωπος, τα ζώα και τα φυτά.* (Γνωρίζουμε τα φυτά και τα ζώα της πατρίδας μας). *Πηγές αγαθών, παραγωγή και κατανάλωση.* (Παραγωγή αγαθών στην Ελλάδα, βιομηχανική παραγωγή στη χώρα μας). *Μελέτη φυσικών φαινομένων. Ιστορία και πολιτισμός.* (Η παιδεία του ελληνικού λαού, γράμματα και τέχνες, υγεία και αθλητισμός, αναπνοή, ελληνική φύση και ομορφιά). Οι παραπάνω Γενικές ενότητες που απαρτίζουν το μάθημα της Μελέτης του Περιβάλλοντος της Δ΄ τάξης παλαιότερα προσφέρονταν με ξεχωριστά μαθήματα της Γεωγραφίας, της Ιστορίας, της Φυτολογίας και της Ζωολογίας. Σήμερα όλα τα παραπάνω συνυφαίνονται, συσσωματώνονται και συμπλέκονται σ' ένα, μάθημα στη Μελέτη του Περιβάλλοντος που μέσα στην ύλη και πολλές της υπάρχουν πολλά στοιχεία και πολλές γνώσεις χρήσιμες και επίκαιρες από το χώρο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής.

Πολιτεύματος και στη Γ΄ Λυκείου με τις *Αρχές Πολιτικής Επιστήμης και Στοιχεία Δημοκρατικού Πολιτεύματος*.

Το μάθημά της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής δεν είχε πάντοτε τον ίδιο σκοπό για την αγωγή των μαθητών. Ανεξάρτητα όμως από τις όποιες διαφοροποιήσεις που είχε το μάθημα, γενικός σκοπός του ήταν να μεταδώσει στο μαθητή γνώσεις και να τον καταστήσει υπεύθυνο σε κάθε κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο. Κατά την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 ο σκοπός του μαθήματος προέβλεπε ότι: Η Αγωγή του Πολίτη έχει σκοπό να βοηθήσει το μαθητή να προσαρμόσει σωστά τη συμπεριφορά του στη ζωή της κοινότητας όπου ανήκει και να τον προετοιμάσει κατά τρόπο άμεσο, πρακτικό και ιδιαίτερα βιωματικό στη συνειδητή άσκηση των δικαιωμάτων και καθηκόντων, που χαρακτηρίζει τον ελεύθερο και δημοκρατικό πολίτη. Το μάθημα προσφέρεται στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο με τα βιβλία της νομικού, Αγνής Ρουσοπούλου⁶⁰ «Αγωγή του Πολίτη» και «Τι πρέπει να γνωρίζει ο Πολίτης» αντίστοιχα, ενώ θα καθιερώσει και ώρες Πολιτιστικών εκδηλώσεων με παρεμφερή ύλη.

Κατά την περίοδο 1981-1988 συγγράφηκαν τα σχολικά εγχειρίδια με τίτλο, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή για τις τάξεις Ε΄ και ΣΤ΄ και για πρώτη φορά συνοδεύονται από αντίστοιχα βιβλία για τον εκπαιδευτικό. Ο σκοπός του μαθήματος κατά την περίοδο αυτή αποβλέπει να βοηθήσει τους μαθητές: Να γνωρίσουν την οργάνωση και τη λειτουργία της ελληνικής κοινωνίας και τις αξίες στις οποίες στηρίζεται, να κατανοήσουν τη σημασία που έχουν οι κοινωνικοί και πολιτικοί θεσμοί για το άτομο και το σύνολο, να αναπτύξουν την κριτική σκέψη αναφορικά με τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα, να καλλιεργήσουν την κοινωνική συνείδηση, ώστε να μετέχουν υπεύθυνα και δημιουργικά στη ζωή μιας δημοκρατικής κοινωνίας, να αποκτήσουν την απαραίτητη ευαισθησία στην πανανθρώπινη κοινότητα (ΥΠ.Ε.Π.Θ, 1987).

Κατά την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 2000-2006 τα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής αντικαθίστανται από νέα με τον ίδιο τίτλο αλλά με εμπλουτισμένη ύλη προσαρμοσμένη μάλιστα σε νέα δεδομένα και νέες μεθόδους διδασκαλίας. Στα νέα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής ενσωματώνονται με σημαντική καθυστέρηση θέματα που αφορούν τη θέση της χώρας μας στην Ευρώπη και τη Διεθνή Κοινότητα.

---

⁶⁰ Βιογραφικά στοιχεία της Αγνής Ρουσοπούλου, βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ (1. Αγωγή του Πολίτου)

1.4. Η θέση της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών

Η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή είναι ένα γνωστικό αντικείμενο με το οποίο οι μαθητές έρχονται σε επαφή, ως αυτοτελές μάθημα, για πρώτη φορά, στη Ε΄ Δημοτικού. Στο μάθημα αυτό δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στα Αναλυτικά Προγράμματα καθ' ότι αναγνωρίζεται από όλους η μεγάλη και καθοριστική σημασία του ρόλου του πολίτη και της αγωγής του. Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα του 1977, η αγωγή του πολίτη έχει σκοπό να βοηθήσει το μαθητή να προσαρμόσει σωστά τη συμπεριφορά του στη ζωή της κοινότητας, που ανήκει, και να τον προετοιμάσει κατά τρόπο άμεσο, πρακτικό και ιδιαίτερα βιωματικό στη συνειδητή άσκηση των δικαιωμάτων και των καθηκόντων, που χαρακτηρίζει τον ελεύθερο και δημοκρατικό πολίτη⁶¹. Στα Αναλυτικά Προγράμματα μαθημάτων του Δημοτικού Σχολείου του 1982, τα οποία περιλαμβάνουν ως κύρια τα γνωστικά αντικείμενα της Νεοελληνικής Γλώσσας, των Μαθηματικών και της Μελέτης του Περιβάλλοντος, η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή κατέχει ουσιαστική θέση. Ο σκοπός του μαθήματος, όπως διατυπώνεται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα είναι να βοηθήσει τους μαθητές:

- *Να γνωρίσουν την οργάνωση και τη λειτουργία της Ελληνικής κοινωνίας και τις αξίες στις οποίες στηρίζεται.*
- *Να κατανοήσουν τη σημασία που έχουν οι κοινωνικοί και πολιτικοί θεσμοί για το άτομο και το σύνολο*
- *Να αναπτύξουν την κριτική σκέψη αναφορικά με τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα*
- *Να καλλιεργήσουν την κοινωνική συνείδηση ώστε να μετέχουν υπεύθυνα και δημιουργικά στη ζωή μιας δημοκρατικής κοινωνίας*
- *Να αποκτήσουν την απαραίτητη ευαισθησία απέναντι στην πανανθρώπινη κοινότητα⁶²*

Σύμφωνα με το Διαθεματικό Πλαίσιο Προγραμμάτων σπουδών για την Προσχολική και την Υποχρεωτική Εκπαίδευση σκοπός της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής είναι η κοινωνική και πολιτική αγωγή των μαθητών, των αυριανών πολιτών, η οποία διαμορφώνεται κυρίως μέσω των μαθημάτων της Μελέτης του Περιβάλλοντος (Νηπιαγωγείο και πρώτες τέσσερις τάξεις του Δημοτικού Σχολείου) και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής (Ε΄ και ΣΤ΄ τάξεις του Δημοτικού και Γ΄ τάξη του Γυμνασίου). Τα μαθήματα μέσω των οποίων διδάσκεται η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή υποβοηθούν με ένα συνεκτικό και συστηματικό τρόπο τους μαθητές να κατανοήσουν τους ρόλους, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους ως πολιτών. Ταυτόχρονα, μαζί με άλλα μαθήματα και δραστηριότητες της σχολικής ζωής όπως η Φυσική Αγωγή, η Οικιακή Οικονομία, Ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός, η

⁶¹ Αναλυτικό και Ωρολόγιο Πρόγραμμα μαθημάτων του Δημοτικού Σχολείου (Π.Δ. 1034/12.11.1977-ΦΕΚ347 (1977). Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο, σ.52.

⁶² Αναλυτικά Προγράμματα Μαθημάτων του Δημοτικού Σχολείου (Π.Δ. 168/3-5-1984-ΦΕΚ 56Α), (1987), Ο.Ε.Δ.Β, Αθήνα, σ. 221.

Αγωγή Υγείας, η Αγωγή Καταναλωτή, Κυκλοφοριακή Αγωγή και η Περιβαλλοντική Αγωγή, συντελούν ώστε να καταστούν οι μαθητές ικανοί να διαχειρίζονται και να αντιμετωπίζουν τα δύσκολα κοινωνικά και ηθικά προβλήματα, που συχνά εμφανίζονται στη ζωή τους, τόσο στο άμεσο όσο και στο ευρύτερο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον.

Ο σκοπός της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση σύμφωνα με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών και τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση είναι:

-Η πνευματική ανάπτυξη, με την προώθηση της γνώσης και της κατανόησης του βαθύτερου νοήματος και σκοπού της ζωής και των οικουμενικών και διαχρονικών αξιών της ανθρώπινης κοινωνίας, με απώτερο στόχο την εφαρμογή τους στην καθημερινή ζωή.

- Η ηθική ανάπτυξη, με την ενθάρρυνση των μαθητών ώστε να αξιολογούν με κριτικό πνεύμα θέματα ελευθερίας, ισότητας, δικαιοσύνης, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των υποχρεώσεών τους στην κοινωνία.

-Η πολιτισμική ανάπτυξη, με την ενίσχυση της εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας των μαθητών, τη συνειδητοποίηση της φύσης και του ρόλου των διαφόρων ομάδων στις οποίες ανήκουν, και την αποδοχή της διαφορετικότητας και του πλουραλισμού.

-Η ανάπτυξη της ελληνικής ταυτότητας και συνείδησης με βάση την εθνική και πολιτιστική κληρονομιά.

- Η καλλιέργεια των κοινωνικών σχέσεων και της κοινωνικής συνοχής, της ατομικής ευθύνης και της κοινωνικής αλληλεγγύης.⁶³

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών του Δημοτικού Σχολείου της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής οι Ειδικοί Στόχοι του μαθήματος είναι:

-Να αποσαφηνίσουν έννοιες και να αποκτήσουν γνώσεις για την άμεση και την ευρύτερη κοινωνική πραγματικότητα. επικοινωνίας

-Να αναπτύξουν στάσεις και δεξιότητες αποτελεσματικής επικοινωνίας και συνεργασίας για την κατά το δυνατόν αυτόνομη διερεύνηση υποθέσεων και καταστάσεων μέσα από την κριτική ανάλυση των δεδομένων και για την εξαγωγή συμπερασμάτων που είναι χρήσιμα για την προσωπική και κοινωνική τους ανέλιξη.

-Να εσωτερικεύσουν αξίες και να αναπτύξουν στάσεις που σχετίζονται με το ήθος και τη συμπεριφορά του υπεύθυνου και ενεργού πολίτη ο οποίος θα είναι ικανός να συμμετέχει κριτικά και δυναμικά στη λήψη αποφάσεων και στην υλοποίηση σχετικών πράξεων σε διαφορετικούς τύπους οργανωμένων κοινωνιών.

---

⁶³ Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών, Προγραμμάτων Σπουδών και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση, τόμος Α' (Φ.Ε.Κ. τ. Β' αρ. φύλλου 303/13-03-03); ΕΡΓΟ: «Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση τα ΑΠΣ και το ΔΕΠΠΣ», σ. 3962.

- Να προσεγγίσουν ειδικότερα, με τρόπο ολιστικό και διαθεματικό και να κατανοήσουν έννοιες όπως είναι τα δικαιώματα του ανθρώπου, η δημοκρατία, η κοινωνική, οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη, η ειρήνη και η διεθνής συνεργασία και κατανόηση, ώστε να τις συσχετίσουν με τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους από το άμεσο τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο περιβάλλον.

-Να καλλιεργήσουν το σεβασμό προς την ετερότητα, να αναπτύξουν πρακτικές αποδοχής της διαφορετικότητας, να κατανοήσουν την έννοια του πολίτη και να συνειδητοποιήσουν το ρόλο του Έλληνα πολίτη.

-Να αναπτύξουν ερευνητική διάθεση, να καλλιεργήσουν το ενδιαφέρον για ότι συμβαίνει γύρω τους και να συμμετέχουν σε ομαδικές και συλλογικές εργασίες και δράσεις για την επίτευξη κοινών σκοπών.

-Να εξετάσουν τα θέματα της κοινωνικής πραγματικότητας λαμβάνοντας υπόψη όλες τους τις διαστάσεις (κοινωνική, οικονομική, πολιτική κτλ).

-Να αντιμετωπίζουν με κριτικό τρόπο και να τοποθετούνται ενεργά σε θέματα κοινωνικά που εμφανίζονται σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο.

-Να ενθαρρύνονται να επινοούν πρωτότυπες ιδέες για την επίλυση προβλημάτων και να καταστούν ικανοί να τις υλοποιούν.

-Να ασκηθούν στη χρήση του κατάλληλου λεξιλογίου προκειμένου να περιγράψουν ένα κοινωνικό ή πολιτικό φαινόμενο, να τοποθετηθούν σε ένα θέμα και να επικοινωνήσουν με αποτελεσματικό τρόπο.

Οι ειδικοί στόχοι του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής για το Γυμνάσιο, όπως καταγράφονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, είναι οι παρακάτω:

Με τη διδασκαλία του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής επιδιώκεται οι μαθητές:

-Να εμπεδώσουν τις γνώσεις και τις δεξιότητες και να καλλιεργήσουν τις στάσεις και τις αξίες που απέκτησαν στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

-Να αναπτύξουν κοινωνική και πολιτική σκέψη και συνείδηση, ώστε να κατανοούν, να αναλύουν και να ερμηνεύουν τα κοινωνικά και πολιτικά γεγονότα/ συμβάντα στην Ελλάδα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στον Κόσμο.

-Να αποκτήσουν αξίες, στάσεις και δεξιότητες για αποτελεσματική επικοινωνία και συνεργασία και για προσωπική και κοινωνική ανέλιξη.

-Να συνειδητοποιήσουν την αλληλεξάρτηση ανθρώπων και λαών και την ανάγκη για συνεργασία και αλληλεγγύη, αλλά και την αγωνία και τον αγώνα για προστασία των οικογενειακών αξιών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

- Να κατανοήσουν τη σημασία για ενεργό συμμετοχή στο κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι και να ενδιαφέρονται για μια καλύτερη κοινωνία και πολιτεία, για έναν καλύτερο κόσμο.

-Να συνειδητοποιήσουν ότι είναι πολίτες της Ελλάδας, της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Κόσμου, και ότι έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις.

-Να συνειδητοποιήσουν ότι οι άνθρωποι δημιουργούν και λύνουν κάθε είδους κοινωνικό και πολιτικό πρόβλημα.

-Να μάθουν να συζητούν, να δέχονται τις διαφορετικές απόψεις, να εκφράζουν τις δικές τους και να τις υποστηρίζουν με επιχειρήματα.

-Να ενθαρρύνονται για να θέτουν ερωτήματα και να βρίσκουν λύσεις σε κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα.⁶⁴

Οι βασικές αρχές πάνω στις οποίες στηρίχτηκε η συγκρότηση των Προγραμμάτων Σπουδών για τις Κοινωνικές Επιστήμες πραγματοποιείται πάνω σε τρεις άξονες:

- Αναλυτικό Πρόγραμμα
- Έθος και κουλτούρα μέσω αξιών
- Ευρύτερη κοινότητα μέσω παροχής δυνατοτήτων για εμπλοκή στην τοπική κοινωνία και στον ευρύτερο κόσμο.

---

⁶⁴ Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών, ό.π. σ. 3976.

1.4.2. Αρχές για τη συγκρότηση νέου Προγράμματος Σπουδών των Κοινωνικών Επιστημών

Σύμφωνα με το νέο Πρόγραμμα Σπουδών για τις Κοινωνικές Επιστήμες η εκπαίδευση εξελίσσεται σε συνάρτηση με τους μετασχηματισμούς που γνωρίζουν οι κοινωνίες, ενώ και η ίδια συμμετέχει στους μετασχηματισμούς αυτούς. Επομένως, η εκπαίδευση δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μία στατική επαναλαμβανόμενη και στενά αναπαραγωγική διδακτική διαδικασία. Αντιθέτως ο μόνος τρόπος για να την κατανοήσουμε είναι να την αντιμετωπίσουμε ως μία παραγωγική και κοινωνική διαδικασία συνεχώς εξελισσόμενη, αμφίδρομη και δυναμική, με την οποία τα άτομα συγκροτούν τη γνώση μέσα από πολύπλευρους ενεργητικούς μαθησιακούς αγωγούς, που συναρτώνται με το σχολικό αλλά και το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον μέσα στο οποίο ζουν και αναπτύσσονται ως προσωπικότητες⁶⁵.

Στις βασικές αρχές για τη συγκρότηση των Προγραμμάτων Σπουδών για τις Κοινωνικές Επιστήμες αναφέρεται επίσης ότι:

- Η γνώση δεν παρέχεται αλλά δομείται από τα σκεπτόμενα υποκείμενα. Αυτό επιδιώκεται με την κριτική επεξεργασία πληροφοριών με ποικίλη προέλευση και σε σχέση με ερωτήματα που τίθενται και με την προσπάθεια διατύπωσης των απαντήσεων σε αυτά, δηλαδή με τη σύνθεση και παραγωγή αντίστοιχου λόγου (αφηγήσεων, υποθέσεων ή συμπερασμάτων). Η δόμηση γνώσης συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη κριτικής σκέψης.
- Οι προϋπάρχουσες εξωσχολικές αντιλήψεις και γνώσεις των παιδιών λαμβάνονται πολύ σοβαρά υπ' όψιν και χρησιμοποιούνται ώστε να βοηθηθούν τα παιδιά να αντιληφθούν τη μονομέρεια ή την μη επάρκειά τους και έτσι να διευκολυνθεί η δόμηση εξελιγμένων τύπων «επιστημονικής» γνώσης από τα ίδια τα παιδιά. Οι όποιες αναπαραστάσεις των μαθητών για την πολιτική, την οικονομία και την κοινωνία γίνονται αντικείμενο ανάλυσης και επεξεργασίας. Βασικός ρόλος των εκπαιδευτικών είναι η διαμόρφωση γόνιμου πλαισίου που θα διευκολύνει και θα υποστηρίζει με ποικίλους τρόπους τη μαθησιακή διαδικασία, δηλαδή την αυτενεργό δόμηση κριτικής γνώσης και σκέψης από τα παιδιά. Αυτοί θα καθοδηγούν και θα κατευθύνουν τη μαθησιακή και διδακτική διαδικασία.
- Η γνώση κατακτάται με τη μελέτη κειμένων, με την επεξεργασία πολύπλευρου εκπαιδευτικού υλικού εντός διαφορετικών πλαισίων, εντός και εκτός του σχολικού χώρου από τα ίδια τα παιδιά, με ομαδικές και ατομικές εργασίες. Προωθείται δηλαδή μια

---

⁶⁵ Αρχές για τη συγκρότηση του Νέου Προγράμματος Σπουδών για τις Κοινωνικές Επιστήμες, «Εκπόνηση Προγραμμάτων Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και οδηγιών για τον εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών Προσεγγίσεων», Αθήνα, ΥΠΠΔΒΘ, σ. 5.

ολιστική αντιμετώπιση της γνώσης: γνωστικό επίπεδο (γνωρίζω), επίπεδο Κατανόησης (καταλαβαίνω: τον εαυτό μου και τους άλλους, έννοιες, κίνητρα, λέξεις και θέματα-κλειδιά, διαδικασίες), συναισθηματικό επίπεδο (επιλέγω, αποδέχομαι, σέβομαι, εκτιμώ τον εαυτό μου και τους άλλους), επίπεδο δράσης (λήψη αποφάσεων, αποτελεσματική επικοινωνία, ενεργητική απουσία βίας).

- Η γνώση δομείται με κοινωνικές διαδικασίες, σε κοινωνικό περιβάλλον και μετά εξατομικεύεται. Η σχολική εκπαίδευση οφείλει να βοηθά όλα τα παιδιά να εξελιχθούν ως κριτικά σκεπτόμενες προσωπικότητες και να αποκτήσουν εξελιγμένους τύπους γνώσης, σε σχέση με τις ιδιαίτερες ικανότητες και τις ανάγκες τους.
- Ο Κοινωνικός και Ιστορικός Γραμματισμός⁶⁶ των μαθητών ως βασική εκπαιδευτική επιλογή του ΠΣ λαμβάνει υπόψη τα δεδομένα από τις μέχρι τώρα κατευθύνσεις των κοινωνικών επιστημών στην Ελλάδα και την Ευρώπη⁶⁷.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στην προώθηση της δημοκρατικής διοίκησης του σχολείου, ως στοιχείο μείζονος σημασίας για την εφαρμογή και εμπέδωση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Στη σειρά πρωτοβουλιών, συστάσεων και αποφάσεών του έχει επικεντρωθεί στην ανάγκη τα σχολεία να λειτουργούν δημοκρατικά και οι εκπαιδευτικοί να επιμορφώνονται και να υποστηρίζονται ώστε να ανταποκρίνονται έμπρακτα και αποτελεσματικά στο θεσμοθετημένο ρόλο τους⁶⁸. Χαρακτηριστικά μπορούν να αναφερθούν η Σύσταση της Κοινοβουλευτικής Ολομέλειας 1849 (2008) για την «Προώθηση της κουλτούρας της δημοκρατίας μέσω της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών», η Σύσταση 1791 (2007), για την «Κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της δημοκρατίας στην Ευρώπη», η Σύσταση 1672 (2004) για την Εκπαίδευση στην Ευρώπη», όπως και η «Σύσταση (2002)12 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη μέλη για την «Εκπαίδευση στην Δημοκρατία». Η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή θεωρείται γενικά μια βασική εκπαιδευτική αρχή στα περισσότερα Αναλυτικά Προγράμματα των Ευρωπαϊκών χωρών. Ο τρόπος όμως με τον οποίο περιλαμβάνεται στο Αναλυτικά Προγράμματα ποικίλει ανάλογα με τη χώρα και τη βαθμίδα εκπαίδευσης. Στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση σε όλες σχεδόν τις χώρες, είτε ενσωματώνονται σε ένα ή περισσότερα μαθήματα του Αναλυτικού

⁶⁶ Ζητούμενο της σύγχρονης διδακτικής της Ιστορίας αποτελεί η προετοιμασία υπεύθυνων και πολλαπλά ενημερωμένων πολιτών με δημοκρατική συνείδηση και βούληση ενεργητικής συμμετοχής σε μια παγκόσμια κοινωνία, της οποίας η ετερογένεια και ο πλουραλισμός επιτείνονται συνεχώς, προάγοντας την ικανότητα οικοδόμησης τεκμηριωμένης, έλλογης, υπεύθυνης και αυτόνομης ιστορικής σκέψης, στη βάση του ιστορικού γραμματισμού., Κόκκινος και Γατσωτής, (2010). σ. 33, 73-74). «Το σχολείο απέναντι στο επίμαχο ιστορικό γεγονός». Στο: Κόκκινος, Γ., Μαυροσκοφής, Δ., Γατσωτής, Π., & Λεμονίδου, Έ., *Τα συγκρουσιακά θέματα στη διδασκαλία της Ιστορίας*. Αθήνα: Νόγραμμα, 13-120.

⁶⁷ Αρχές για τη συγκρότηση του Νέου Προγράμματος Σπουδών για τις Κοινωνικές Επιστήμες, όπ.π., σ.5

⁶⁸ Νέο Πρόγραμμα Σπουδών για τα μαθήματα των Κοινωνικών Επιστημών, Οδηγός για τον εκπαιδευτικό Αθήνα, (2011)., Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, σ.6.

Προγράμματος, είτε θεωρείται αντικείμενο διαθεματικής διδασκαλίας. Μαθήματα σε αυτή τη βαθμίδα ειδικά αφιερωμένα στην ιδιότητα του πολίτη παρέχονται μόνο στο Βέλγιο (στη γερμανόφωνη κοινότητα), στην Ελλάδα, την Εσθονία, Πορτογαλία, Σουηδία και Ρουμανία⁶⁹. Στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση η εκπαίδευση για την Ιδιότητα του Πολίτη παρέχεται κυρίως ως ξεχωριστό μάθημα. Σύμφωνα με επίσημα έγγραφα σε όλες ουσιαστικά τις χώρες επιδιώκονται οι ακόλουθες τρεις κατηγορίες στόχων:

- *Να δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να αποκτήσουν πολιτική και κοινωνική μόρφωση,*
- *Να δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να αναπτύξουν συμπεριφορές και αξίες που χρειάζονται για να γίνουν υπεύθυνοι πολίτες και*
- *Να διεγείρουν την ενεργό τους συμμετοχή στη σχολική ζωή και στη ζωή της κοινότητας.*

Ειδικότερα τονίζεται η ανάγκη:

- *Να προωθείται η κριτική σκέψη, η κριτική ανάγνωση-ανάλυση της πραγματικότητας, να προβάλλονται οι αντιφάσεις, τα παράδοξα, οι σκοπιμότητες, τα συμφέροντα.*

- *Να δίνεται σημασία στη διαθεματικότητα και στη διακλαδική προσέγγιση*

- *Να προωθείται η συμμετοχή και η ενεργοποίηση των μαθητών στη λήψη αποφάσεων και στην ανάληψη δράσεων [επίλυση προβλημάτων και αντιμετώπιση αμφιλεγόμενων θεμάτων, σχέδια δράσης ατομικά και συλλογικά]*

- *Σύνδεση σχολείου-κοινότητας. Συμμετοχή στα εκπαιδευτικά πράγματα, προσφορά έργου στη σχολική κοινότητα (Service Learning)⁷⁰*

Ως βασικές αρχές των νέων προγραμμάτων αναφέρονται οι παρακάτω:

- *Ανάληψη ευθύνης από τους μαθητές για το περιεχόμενο και τον τρόπο δράσης τους σε πεδία ενδιαφέροντός τους*
- *Προώθηση διερευνητικού πνεύματος: αναζήτηση προβλημάτων και ερωτημάτων, αμφισβήτηση των καθιερωμένων αντιλήψεων.*
- *Καλλιέργεια 'πνεύματος ελικόπτερου': μπορώ να υπερβώ το στενό πλαίσιο αυτού που μελετώ και να δω το ευρύτερο, τη σημασία και τη χρησιμότητά του*
- *Καλλιέργεια της ικανότητα αναζήτησης και επεξεργασία της πληροφορίας.*
- *Ανάπτυξη της αίσθησης προσωπικής ευθύνης: πιστεύω ότι μπορώ να είμαι αποτελεσματικός και ικανός να αναλάβω την ευθύνη για όσα μαθαίνω και θέλω να μάθω⁷¹.*

Στην πολιτική εκπαίδευσης και κατάρτισης, σημαντική βαρύτητα έδωσε η έγκριση της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», της πρωταρχικής στρατηγικής της ΕΕ που εστιάζει στην

⁶⁹ Τα στοιχεία προέρχονται από το Πρόγραμμα <http://www.eurydice.com>

⁷⁰ Νέο Πρόγραμμα Σπουδών για τα μαθήματα των Κοινωνικών Επιστημών, ό.π., σ. 7.

⁷¹ Αρχές για τη συγκρότηση του Νέου Προγράμματος Σπουδών για τις Κοινωνικές Επιστήμες, ό.π., σ.8.

ανάπτυξη και την απασχόληση και την ευθύνη για τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης την έχουν τα κράτη μέλη, ενώ η ΕΕ διαδραματίζει καίριο ρόλο στην στήριξη και συμπλήρωση των προσπαθειών για τη βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό των εκπαιδευτικών συστημάτων τους. Η στρατηγική «Ευρώπη 2020»⁷², παρέχει στα κράτη μέλη ειδική καθοδήγηση για τις μεταρρυθμίσεις προτεραιότητας κάθε χρόνο υπό μορφή ειδικών συστάσεων ανά χώρα. Οι στόχοι, τα μέσα και οι ρυθμίσεις για συνεργασία σε επίπεδο ΕΕ στην εκπαίδευση και την κατάρτιση, περιγράφονται στο στρατηγικό πλαίσιο, το οποίο αναφέρεται ως Εκπαίδευση και κατάρτιση 2020, και ισχύει μέχρι το 2020. Με στόχο να προάγει περαιτέρω την αναγνώριση της σημασίας της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης για την απασχόληση, η ΕΕ στηρίζει επιπλέον και εξωτερικά ερευνητικά κέντρα. Για παράδειγμα, το Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (CEDEFOP)⁷³.

---

⁷²Περισσότερα για τη στρατηγική «Ευρώπη 2020), βλ. http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework_el

⁷³Το Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (CEDEFOP) αποτελεί έναν από τους αποκεντρωμένους οργανισμούς της ΕΕ, που ιδρύθηκε το 1975 για να στηρίξει την ανάπτυξη ευρωπαϊκών στρατηγικών στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και την υλοποίησή τους.

Κεφάλαιο Δεύτερο: Τα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής

2.1. Γνωριμία με τα παλιά βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής (ΚΠΑ) του Δημοτικού Σχολείου

Τα βιβλία του Δημοτικού Σχολείου, όπως και όλα τα σχολικά εγχειρίδια, είναι τα μέσα με τα οποία ο μικρός μαθητής γνωρίζει τον κόσμο και διαμορφώνει την προσωπικότητά του. Ειδικότερα, τα βιβλία της ΚΠΑ στοχεύουν στην κοινωνικοποίηση του μαθητή καθώς και στην απόκτηση δεξιοτήτων.

Η συντακτική ομάδα του βιβλίου της Κοινωνικής Πολιτικής Αγωγής της Ε΄ Δημοτικού (1999) είναι: Γιώργος Κ. Κονταξάκης, Αντώνης Παν. Λαμπρινίδης, Γιώργος Εμ. Περπιράκης, Γιάννης Πρ. Τζάννης. Η εικονογράφηση του βιβλίου έγινε από τον Μανόλη Αντ. Κουνδουράκη και η καθοδήγηση και εποπτεία στα πλαίσια του Π.Ι από το Βασίλη Αντ. Κονιδιτσιώτη και το Γιώργο Π. Μαραγκουδάκη. Οι ενότητες της Κυκλοφοριακής Αγωγής συντάχτηκαν από τους Αναστασία Μελίστα και Ιωάννη Χριστιά στα πλαίσια του Π.Ι και εικονογραφήθηκαν από τον Παύλο Βαλασάκη.

Το βιβλίο της Ε΄ Δημοτικού έχει 119 σελίδες και είναι δομημένο στις παρακάτω θεματικές ενότητες:

Η ΣΥΜΒΙΩΣΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ

1. Οι ανάγκες του ανθρώπου
2. Γιατί οι άνθρωποι ζουν κοινωνικά
3. Πως ζούμε με τους άλλους
  - Κανόνες
  - Κανόνες συμπεριφοράς (νόμοι)

4. Προβληματισμοί

ΚΟΙΝΩΙΚΗ ΖΩΗ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

1. Πώς δημιουργείται η οικογένεια
2. Πώς η οικογένεια ικανοποιεί τις ανάγκες της
3. Πώς ζει μια οικογένεια
4. Η οικογένεια άλλοτε και τώρα
5. Προβληματισμοί

ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΟΜΑΔΕΣ

1. Οι άνθρωποι ζουν και δρουν σε ομάδες
2. Πώς λειτουργούν οι ομάδες

ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΖΩΗ

1. Οι άνθρωποι ζουν σε κοινότητες
2. Η ζωή στις ελληνικές κοινότητες
3. Η εξέλιξη των ελληνικών κοινοτήτων
4. Πώς διοικούνται τα χωριά και οι πόλεις
5. Κρατική μέριμνα
6. Προβληματισμοί

ΕΡΓΑΣΙΑ

1. Η σημασία της εργασίας για τη ζωή και την πρόοδο
2. Ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών. Καταμερισμός της εργασίας
3. Η σημασία του επαγγέλματος και η σωστή επιλογή του
4. Η πρόοδος της επιστήμης και της τεχνολογίας δημιουργεί συνεχώς νέα επαγγέλματα και νέες ειδικότητες εργαζομένων
5. Η θέση των εργαζομένων άλλοτε και σήμερα
6. Προβληματισμοί

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

1. Τι είναι δικαίωμα και τι καθήκον. Η σημασία τους
2. Τα δικαιώματα του ανθρώπου
3. Άλλα δικαιώματα του ανθρώπου
4. Τα καθήκοντα του ανθρώπου
5. Προβληματισμοί

ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΚΗ ΑΓΩΓΗ

Προβλήματα και κίνδυνοι στους δρόμους

Η συντακτική ομάδα του βιβλίου της Κοινωνικής Πολιτικής Αγωγής της ΣΤ΄ Δημοτικού (1999) είναι: Γιώργος Κ. Κονταξάκης, Αντώνης Παν. Λαμπρινίδης, Γιώργος Εμ. Περπιράκης, Γιάννης Πρ. Τζάννης. Η εικονογράφηση του βιβλίου έγινε από τον Μανόλη Αντ. Κουνδουράκη και η καθοδήγηση και εποπτεία στα πλαίσια του Π.Ι από το Βασίλη Αντ. Κονιδιτσιώτη και το Γιώργο Π. Μαραγκουδάκη. Οι ενότητες της Κυκλοφοριακής Αγωγής συντάχτηκαν από τους Αναστασία Μελίστα και Ιωάννη Χριστιά στα πλαίσια του Π.Ι και εικονογραφήθηκαν από τον Παύλο Βαλασάκη.

Το βιβλίο της ΣΤ΄ Δημοτικού έχει 119 σελίδες και είναι δομημένο στις παρακάτω θεματικές ενότητες:

ΜΕΡΟΣ Α΄

Επανάληψη των μαθημάτων της Ε΄ τάξης

1. Οι ανάγκες του ανθρώπου και η αναγκαιότητα της κοινωνικής ζωής
2. Η κοινωνική ζωή των ανθρώπων

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΓΕΝΙΚΑ

1. Το κράτος
2. Κράτος και Έθνος
3. Πολίτευμα. Πολιτικό σύστημα
4. Είδη πολιτευμάτων
  - Η μοναρχία
  - Η ολιγαρχία
  - Η δημοκρατία
5. Η σύγκριση των τριών πολιτευμάτων

ΟΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Α΄ Θεμελιώδεις λειτουργίες του κράτους

1. Η εσωτερική τάξη και η εξωτερική ασφάλεια

Β΄ Κοινωνικές δραστηριότητες του κράτους

1. Μέτρα για τη ζωή και την υγεία των πολιτών
2. Μέτρα για την κοινωνική Ασφάλιση και Πρόνοια
3. Η προστασία του περιβάλλοντος
4. Η εκπαίδευση στη χώρα μας
5. Άλλες δραστηριότητες του κράτους
  - Πολιτιστικές εκδηλώσεις
  - Αθλητισμός
  - Άλλες δραστηριότητες
6. Τα οικονομικά του κράτους
7. Προβληματισμοί

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

1. Το πολίτευμα στην αρχαία Ελλάδα
2. Πολιτική οργάνωση του Βυζαντίου – Περίοδος Τουρκοκρατίας
3. Το ενδιαφέρον των Ελλήνων για τη δημιουργία ελληνικής πολιτείας. Τα πρώτα συντάγματα
4. Κυριότεροι σταθμοί στη νεότερη πολιτική ιστορία της Ελλάδας
5. Τι είναι σύνταγμα
  - Από πού πηγάζουν οι εξουσίες του συντάγματος
  - Πώς ορίζεται ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας
  - Πώς εκλέγεται και διορίζεται η κυβέρνηση
  - Πώς ψηφίζονται οι νόμοι

- Πώς απονέμεται η δικαιοσύνη
- Πώς το σύνταγμα κατοχυρώνει τα ατομικά δικαιώματα

6, Προβληματισμοί

ΕΜΕΙΣ ΚΑΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ

1. Οι άνθρωποι έχουν ομοιότητες και διαφορές
2. Τα ανθρώπινα δικαιώματα
  - Τα δικαιώματα του ανθρώπου
  - Τα δικαιώματα του παιδιού
3. Οι λαοί της γης και τα προβλήματα στις σχέσεις τους
4. Ειρηνική συνύπαρξη και συνεργασία όλων των λαών (Διεθνείς Οργανισμοί)
5. Προβληματισμοί

ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΚΗ ΑΓΩΓΗ

Κανόνες κυκλοφορίας και τροχαία

2.2. Γνωριμία με το παλιό βιβλίο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Γ΄ Γυμνασίου

Η συντακτική ομάδα του βιβλίου της Κοινωνικής Πολιτικής Αγωγής της Γ΄ Γυμνασίου (1999) είναι οι Αθανασούλα- Ρέππα, Αναστασία, Πολιτικός Επιστήμονας- Κοινωνιολόγος, Καθηγήτρια ΣΕΛΕΤΕ, Γιαννακοπούλου- Τρανταφυλλίδη Ελένη, Δρ. Φιλολόγος- Ιστορικός, Καθηγήτρια Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Νίνα-Παζαρτζή Ελένη, Επίκουρη Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Πειραιώς και ο Ψυχοπαίδης Κοσμάς, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, την εποπτεία είχε ο Νικόλαος Πετρόπουλος, Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και τα μέλη της Επιτροπής Κρίσης είναι οι Γαληνού Παρασκευή, Κοινωνιολόγος, Κολημένου Αικατερίνη, Κοινωνιολόγος- Καθηγήτρια Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Κοντογιώργης Γεώργιος, Καθηγητής του Παντείου Πανεπιστημίου και ο Πασχαλίδης Σταύρος, Πολιτικός Επιστήμονας, Καθηγητής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Όπως αναφέρεται στην Εισαγωγή⁷⁴, το βιβλίο έχει στόχο να βοηθήσει τους μαθητές να εξοικειωθούν με σημαντικά ζητήματα που έχουν σχέση με τη θέση τους στην κοινωνία και με το ρόλο τους ως πολίτες. Καλούνται οι μαθητές να κατανοήσουν τις βασικές δομές, τις λειτουργίες και τα προβλήματα της κοινωνίας και της πολιτείας και των διεθνών οργανισμών και να συνειδητοποιήσουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους.

Το βιβλίο αποτελείται από 310 σελίδες και στο Α΄ Μέρος του εξετάζονται η σχέση ατόμου και κοινωνίας. Επισημαίνονται οι τρόποι που ο καθένας διδάσκεται, μέσα από μαθησιακές διαδικασίες, ώστε να είναι μέλος της κοινωνίας. Περιλαμβάνονται τα παρακάτω θέματα:

ΜΕΡΟΣ Α΄ : ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Κεφάλαιο πρώτο: Βασικές έννοιες

- 1.1. Το άτομο και το κοινωνικό περιβάλλον
- 1.2. Κοινωνικές ομάδες
- 1.3. Κοινωνία: Κοινωνική οργάνωση και κοινωνικές δομές
- 1.4. Κοινωνικά προβλήματα

Κεφάλαιο δεύτερο: Κοινωνική οργάνωση:

- 2.1. Βασικά στοιχεία της κοινωνικής οργάνωσης
- 2.2. Κοινωνική διαστρωμάτωση

Κεφάλαιο τρίτο: Κοινωνικές ομάδες

- 3.1. Τα χαρακτηριστικά των κοινωνικών ομάδων
- 3.2. Κατηγορίες των κοινωνικών ομάδων

---

⁷⁴ Αθανασούλα- Ρέππα, Αν., Γιαννακοπούλου- Τρανταφυλλίδη, Ε., Νίνα- Παζαρτζή, Ε., Ψυχοπαίδης, Κ. (1998). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή*, Γ΄ Γυμνασίου, Αθήνα, ΟΕΔΒ, σ. 5.

- 3.3. Δυναμική των κοινωνικών ομάδων
- 3.4. Διομαδικές σχέσεις

Κεφάλαιο τέταρτο: Κοινωνικοί θεσμοί και πολιτισμός

- 4.1. Ο θεσμός της οικογένειας
- 4.2. Πολιτισμός, κουλτούρα και υποκουλτούρα

Κεφάλαιο πέμπτο: Κοινωνικοποίηση και κοινωνικός έλεγχος

- 5.1. Διαδικασίες και τρόποι κοινωνικοποίησης
- 5.2. Φορείς κοινωνικοποίησης
- 5.3. Το άτομο και η κοινωνία
- 5.4. Κοινωνικοποίηση και ο κύκλος ζωής

Κεφάλαιο έκτο: Κοινωνικές και πολιτισμικές μεταβολές

- 6.1. Ρυθμός και έκταση της κοινωνικής μεταβολής
- 6.2. Τα αίτια της κοινωνικής μεταβολής
- 6.3. Συνέπειες της κοινωνικής μεταβολής

Κεφάλαιο έβδομο: Κοινωνικά προβλήματα

- 7.1. Προσδιορισμός και συνέπειες του κοινωνικού προβλήματος
- 7.2. Το φαινόμενο των «ναρκωτικών» ως κοινωνικό πρόβλημα
- 7.3. Τα τροχαία ατυχήματα ως κοινωνικό πρόβλημα
- 7.4. Η φτώχεια ως κοινωνικό πρόβλημα
- 7.5. Η ρύπανση του περιβάλλοντος ως κοινωνικό πρόβλημα

Στο Β΄ Μέρος του βιβλίου εξετάζονται οι σχέσεις των ανθρώπων στα πλαίσια της πολιτείας, δίνεται έμφαση στην κατανόηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων και της δημοκρατικής συμβίωσης. Επιδιώκεται επίσης η εισαγωγή σε ορισμένες αρχές του δημοκρατικού τρόπου ζωής που είναι αποτυπωμένες στο ελληνικό Σύνταγμα. Επίσης γίνεται εξειδικευμένη αναφορά των αρχών στα πλαίσια της ελληνικής διακυβέρνησης.

Περιλαμβάνονται τα παρακάτω θέματα:

ΜΕΡΟΣ Β΄ : ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Κεφάλαιο πρώτο: Βασικές έννοιες

- 1.1. Κοινωνία, εξουσία, κράτος, πολιτική
- 1.2. Κοινωνία, κράτος, πολίτης

Κεφάλαιο δεύτερο: Μορφές πολιτικής οργάνωσης

- 2.1. Μοναρχία
- 2.2. Ολιγαρχία- Αριστοκρατία
- 2.3. Από τη μοναρχία στη δημοκρατία
- 2.4. Η κατάλυση της δημοκρατίας
- 2.5. Σοσιαλιστικό σύστημα (ΕΣΣΔ)

Κεφάλαιο τρίτο: Η Δημοκρατία και οι μορφές της

- 3.1. Η άμεση δημοκρατία στην αρχαία Ελλάδα
- 3.2. Η δημοκρατία στα νεότερα χρόνια
- 3.3. Η τοπική αυτοδιοίκηση
- 3.4. Μορφές δημοκρατικής οργάνωσης

Κεφάλαιο τέταρτο: Δημοκρατία και Σύνταγμα

- 4.1. Η δημοκρατία ως κράτος δικαίου
- 4.2. Λαϊκή κυριαρχία και αντιπροσωπευτικά σώματα
- 4.3. Η σύγχρονη δημοκρατία ως πολιτεία κοινωνικής αλληλεγγύης
- 4.4. Το σύνταγμά μας

Κεφάλαιο πέμπτο: Η Ελλάδα ως δημοκρατική πολιτεία (Όργανα και λειτουργίες του κράτους)

- 5.1. Το εκλογικό σύστημα
- 5.2. Η νομοθετική λειτουργία
- 5.3. Η εκτελεστική λειτουργία
- 5.4. Η δικαστική λειτουργία

Κεφάλαιο έκτο: Κοινωνία των πολιτών (δικαιώματα- υποχρεώσεις)

- 6.1. Τα δικαιώματα
- 6.2. Οι υποχρεώσεις των πολιτών
- 6.3. Η κοινωνία των πολιτών ως συντελεστής του πολιτικού συστήματος

Στο Γ' Μέρος του βιβλίου εξετάζονται προβλήματα που αφορούν τη σχέση κάθε πολιτείας και κάθε πολίτη με τη διεθνή κοινότητα. Ερευνάται η αναγκαιότητα της διεθνούς οργάνωσης και συνεργασίας και παρουσιάζονται οι διεθνείς οργανισμοί και οργανώσεις που αποβλέπουν στη συνεργασία για την ειρήνη, την προβολή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την προστασία του περιβάλλοντος. Σε ειδικό Κεφάλαιο δίνεται ιδιαίτερο βάρος στους στόχους και στους τρόπους λειτουργίας των θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην οποία συμμετέχει και η χώρα μας ως ισότιμο μέλος.

ΜΕΡΟΣ Γ': ΤΟ ΑΤΟΜΟ, ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ, ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Κεφάλαιο πρώτο: Διεθνής κοινότητα, διεθνείς σχέσεις και διεθνείς οργανισμοί

- 1.1. Αναγκαιότητα της διεθνούς οργάνωσης και συνεργασίας
- 1.2. Οι διεθνείς οργανισμοί και η τυπολογία τους
- 1.3. Οι διεθνείς οργανισμοί με γενικούς σκοπούς ΟΗΕ, Συμβούλιο Ευρώπης
- 1.4. Οι διεθνείς οργανισμοί με ειδικούς σκοπούς ΝΑΤΟ, ΟΑΣΕ, ΜΚΟ

Κεφάλαιο δεύτερο: Η Ευρωπαϊκή Ένωση

- 2.1. Το ιστορικό δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- 2.2. Η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση
- 2.3. Η μετάβαση από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση Ε.Ε.Π.
-Δομή και όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- 2.4. Υποχρεώσεις και δικαιώματα των κρατών- μελών και των Ευρωπαίων
- 2.5. Η ευρωπαϊκή και η ελληνική ταυτότητα

2.3. Γνωριμία με τα νέα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής του Δημοτικού Σχολείου

2.3.1. Περιγραφή του βιβλίου της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Ε΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου

Με βάση τα νέα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) και το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής αποκτά ιδιαίτερη σημασία και προσδιορίζονται οι βασικοί σκοποί και στόχοι, που μπορούν να συνοψιστούν στους παρακάτω:

- Κατάκτηση από το μαθητή γνώσεων για την κοινωνική πραγματικότητα
- Ανάπτυξη και καλλιέργεια πνευματικών και κοινωνικο-συναισθηματικών δεξιοτήτων
- Ανάπτυξη και διαμόρφωση θετικών στάσεων (αλληλοσεβασμού, αλληλεγγύης, συνεργασίας, αλληλοαποδοχής, σεβασμού της ετερότητας και της διαφορετικότητας)
- Διαμόρφωση ενός πολίτη ενεργού, δημοκρατικού, υπεύθυνου, συμμετοχικού με γνώμη και ρόλο στα δρώμενα, αλλά και σεβασμό και αποδοχή του άλλου.

Η συγγραφική ομάδα του βιβλίου της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Ε΄ Δημοτικού (2016) είναι: Δήμητρα Φλώρου, Εκπαιδευτικός Π.Ε., Νικόλαος Στεφανόπουλος, Εκπαιδευτικός Π.Ε., Ευσταθία Χριστοπούλου, Σχολική Σύμβουλος Π.Ε. Κριτές-Αξιολογητές του βιβλίου είναι: Ηλίας Γ. Ματσαγγούρας, Καθηγητής, Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Κωνσταντίνος Παπαχρήστος, Σχολικός Σύμβουλος, Αναστασία Μελίστα, Εκπαιδευτικός Π. Ε. Η εικονογράφηση έγινε από τον Αθανάσιο Τσιούση, Σκιτσογράφο-Εικονογράφο και η διακόσμηση του εξώφυλλου από τον Αχιλλέα Δρούγκα, Εικαστικό Καλλιτέχνη. Υπεύθυνη του μαθήματος και του υποέργου κατά τη συγγραφή ήταν η Αλεξάνδρα Χ. Κουλουμπαρίτση, Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Οι προεκτυπωτικές εργασίες έγιναν από τα «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ-MULTIMEDIA Α.Ε.». Το έργο είναι συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

Το νέο βιβλίο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Ε΄ Δημοτικού έχει 91 σελίδες και είναι δομημένο στις παρακάτω θεματικές ενότητες:

ΕΝΟΤΗΤΑ Α΄: Είμαστε όλοι πολίτες

Κεφάλαιο 1: Πού ανήκω;

Κεφάλαιο 2: Τα ονόματα είναι κάτι περισσότερο από λέξεις

Κεφάλαιο 3: Ζούμε όλοι μαζί στην Ελλάδα

Κεφάλαιο 4: Περικλής, πολίτης Αθηναίος

Κεφάλαιο 5: Το κράτος και το έθνος

Κεφάλαιο 6: Είμαστε πολίτες της Ελλάδας, της Ευρώπης και του κόσμου

Κεφάλαιο 7: Είναι και δική μου δουλειά

Κεφάλαιο 8: Τι έμαθα ως τώρα

Εν συντομία

ΕΝΟΤΗΤΑ Β΄: Έχουμε δικαιώματα και υποχρεώσεις

Κεφάλαιο 1: Γνωρίζουμε τα δικαιώματά μας και αναγνωρίζουμε τις υποχρεώσεις μας

Κεφάλαιο 2: Υπερασπιζόμαστε τα δικαιώματά μας

Κεφάλαιο 3: Η ελληνική πολιτεία προστατεύει τα δικαιώματά μας

Κεφάλαιο 4: Τι έμαθα ως τώρα

Εν συντομία

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ: Ζούμε στη δημοκρατία

Κεφάλαιο 1: Τι είναι δημοκρατία

Κεφάλαιο 2: Το δημοκρατικό πολίτευμα της Ελλάδας

Κεφάλαιο 3: Πώς λειτουργεί το Ελληνικό Κοινοβούλιο

Κεφάλαιο 4: Η δημοκρατία στην καθημερινή μας ζωή

Κεφάλαιο 5: Τι έμαθα ως τώρα

Εν συντομία

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ: Συμμετέχουμε στη λήψη αποφάσεων

Κεφάλαιο 1: Ερευνώ- σκέφτομαι-αποφασίζω

Κεφάλαιο 2: Οι αποφάσεις στο Δήμο

Κεφάλαιο 3: Ο ενεργός πολίτης αποφασίζει, συμμετέχει και δρα

Κεφάλαιο 4: Τι έμαθα ως τώρα

Στον Πρόλογο του βιβλίου μας συστήνονται οι ήρωες του βιβλίου τους οποίους συναντούμε σε όλες τις Θεματικές ενότητες: Τα λόγια των ηρώων είναι τα παρακάτω:

«Γεια! Είμαι η Δανάη, μαθήτριά της Ε΄ Δημοτικού

-Κι εγώ είμαι ο Αλέξανδρος, συμμαθητής της Δανάης

Έλα κι εσύ στην παρέα μας, για να γνωρίσουμε τον ρόλο μας ως πολίτες. Θα μελετήσουμε μαζί τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις μας και θα μάθουμε την Οργάνωση της Πολιτείας μας. Οι γνώσεις αυτές θα μας βοηθήσουν στις αποφάσεις που παίρνουμε για ζητήματα που αφορούν, εμάς και τους άλλους. Όλοι μαζί θα βρούμε τρόπους δράσης, ώστε να φτιάξουμε μια κοινωνία με ενεργούς και υπεύθυνους πολίτες».

Αναφέρονται επίσης οι πηγές του φωτογραφικού υλικού:

Σελ:20-21: Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού - Ελληνική Ιστορία <http://www.fhw.gr/chromos>

Σελ:22: (εφορία) εφημερίδα «Καθημερινή» 26/09/2008 (διαδήλωση) www.ecogreen.gr,

Σελ:49: Νεότερη και Σύγχρονη

Σελ:58: www.unicef.org

Σελ:67: <http://www.parliament.gr>

Σελ:68:εφημερίδα «Το Βήμα» 10/7/2007, <http://www.tovima.gr>

Σελ:69: <http://korinthianet.gr>

Σελ:70: https://europa.eu/european-union/index_en

Σελ:73:αφίσα Ρυθμιστικής αρχής ενέργειας

Οι υπόλοιπες φωτογραφίες που δημοσιεύονται στο υπό ανάλυση βιβλίο παραχωρήθηκαν από τον εκδοτικό οίκο Λιβάνη.

2.3.2. Περιγραφή του βιβλίου της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου

Η συγγραφική ομάδα του βιβλίου της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της ΣΤ΄ Δημοτικού(2016) είναι: Σουζάνα- Μαρία Νικολάου, Λέκτορας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ασημίνα Βατσίτση, Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, Νταιζή – Μαργαρίτα Δανηλίδου, Σχολική Σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, Βασιλική Πασχαλιώρη, Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Η συγγραφική ομάδα συνεργάστηκε με την κ. Χαρίκλεια Μπαζώνη, Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, κατά τη διάρκεια της συγγραφής του βιβλίου. Κριτές- Αξιολογητές του βιβλίου είναι οι: Ελένη- Καρατζιά- Σταυλιώτη, Επίκουρη Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Πατρών, Σταμάτης Βούλγαρης, Σχολικός Σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Η εικονογράφηση του βιβλίου έγινε από τον Σπύρο Γούση, Σκιτσογράφο- Εικονογράφο και η φιλολογική επιμέλεια από τη Μαρία Αλιφεροπούλου, Φιλολόγο. Υπεύθυνες του μαθήματος κατά τη συγγραφή του βιβλίου ήταν οι: Αλεξάνδρα Χ. Κουλουμπαρίτση, Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (2006-2008), Αρετή Καραθανάση, τ. Μόνιμη Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (2003-2006). Υπεύθυνες του υποέργου ήταν οι: Ασπασία Οικονόμου, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (2005-2007), Ουρανία Πρεσβέλου- Ακτύπη, τ. Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (2004-2005), Μαρία Παπαχρήστου, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (2003-2004). Οι προεκτυπωτικές εργασίες έγιναν από τα «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ-MULTIMEDIA A.E.». Το έργο είναι συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

Η επανέκδοση του βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών& Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας η οποία δημιουργήθηκε με συγχρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ/ΕΠ «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση/ Πράξη «ΣΤΗΡΙΖΩ».

Το νέο βιβλίο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της ΣΤ΄ Δημοτικού (2016) έχει 95 σελίδες και είναι δομημένο στις παρακάτω θεματικές ενότητες:

1^η ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Το άτομο και η κοινωνία

Ενότητα Α΄: Η οικογένεια

Κεφάλαιο 1^ο : Η οικογένεια, τα μέλη της και οι μεταξύ τους σχέσεις

Κεφάλαιο 2^ο : Ρόλοι, δικαιώματα και υποχρεώσεις των μελών της οικογένειας

Κεφάλαιο 3^ο : Δυσκολίες που αντιμετωπίζει η οικογένεια

Ενότητα Β΄: Το Εκπαιδευτικό Σύστημα

Κεφάλαιο 1^ο : Το εκπαιδευτικό σύστημα και το σχολείο

Κεφάλαιο 2^ο : Ένα σχολείο για όλους

Ενότητα Γ΄: Η Εκκλησία

Κεφάλαιο 1^ο : Η Εκκλησία της Ελλάδος

Κεφάλαιο 2^ο : Άλλα θρησκευόμενα στην Ελλάδα

Ενότητα Δ΄: Οργάνωση κοινωνικής και πολιτικής ζωής

Κεφάλαιο 1^ο: Οι Δήμοι στην Ελλάδα

Κεφάλαιο 2^ο: Οργάνωση- Διοίκηση των Δήμων

Κεφάλαιο 3^ο: Οι εκλογές στον Δήμο

Κεφάλαιο 4^ο: Η οικονομική οργάνωση των Δήμων

Κεφάλαιο 5^ο: Οργανωμένες ομάδες- Σύλλογοι

2^η ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Το άτομο και η πολιτεία

Ενότητα Α΄: Κράτος και πολίτευμα

Κεφάλαιο 1^ο : Το Κράτος

Κεφάλαιο 2^ο : Το πολίτευμα και οι μορφές του

Κεφάλαιο 3^ο : Το Δημοκρατικό Πολίτευμα

Κεφάλαιο 4^ο : Οι λειτουργίες της κρατικής εξουσίας

Κεφάλαιο 5^ο : Το ελληνικό Σύνταγμα

Ενότητα Β΄: Κράτος και πολίτης

Κεφάλαιο 1^ο : Δικαιώματα και υποχρεώσεις του πολίτη

Κεφάλαιο 2^ο : Πνευματικά δικαιώματα

Κεφάλαιο 3^ο : Πολιτική άμυνα και Πολιτική προστασία

Κεφάλαιο 4^ο : Η ενημέρωση του πολίτη

3^η ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Το άτομο και η Ευρωπαϊκή Ένωση

Ενότητα Α΄: Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ελλάδα

Κεφάλαιο 1^ο : Η Ευρωπαϊκή Ένωση: όργανα και λειτουργίες της

Κεφάλαιο 2^ο : Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Κεφάλαιο 3^ο : Σχέσεις μεταξύ των κρατών - μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ενότητα Β΄: Οι Ευρωπαίοι πολίτες

Κεφάλαιο 1^ο : Λαοί και πολιτισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Κεφάλαιο 2^ο : Δικαιώματα και υποχρεώσεις των Ευρωπαίων πολιτών

4^η ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Το άτομο και η Διεθνής Κοινότητα

Ενότητα Α΄: Διεθνείς Οργανισμοί και Οργανώσεις

Κεφάλαιο 1^ο : Παγκόσμια προβλήματα

Κεφάλαιο 2^ο : Ο ρόλος των Διεθνών Οργανισμών

Ενότητα Β΄: Τα ανθρώπινα δικαιώματα

Κεφάλαιο 1^ο : Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Κεφάλαιο 2^ο :Τα δικαιώματα του παιδιού

Στη σελίδα 5 του βιβλίου του μαθητή Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή αναφέρονται αναλυτικά οι πηγές του φωτογραφικού υλικού το οποίο χρησιμοποιήθηκε ανά Κεφάλαιο της κάθε θεματικής ενότητας:

1^η Θεματική ενότητα

Ενότητα Α΄: Κεφάλαιο 2: φωτ. 2.1 Ευρωπαϊκή Ένωση, φωτ. 2.2. υλικό της συγγραφικής ομάδας, φωτ. 2.3. Unicef, φωτ. 2.4. υλικό της συγγραφικής ομάδας.

Ενότητα Γ΄: Κεφάλαιο 1: φωτ. 1.1.Θρησκευτικά Δ΄ Δημοτικού σχολείου ΟΕΔΒ, φωτ. 1.2. Κεφάλαιο 2: φωτ. 2.1, 2.2. Μελέτη του Περιβάλλοντος Β΄ τάξης Δημοτικού Σχολείου ΟΕΔΒ, φωτ.2.3. υλικό της συγγραφικής ομάδας.

Ενότητα Δ΄: Κεφάλαιο 1: φωτ. 1.1. Νομαρχία Θεσπρωτίας, Κεφάλαιο 2: φωτ. 2.1. υλικό της συγγραφικής ομάδας. Κεφάλαιο 4: φωτ. 4.1, 4.2. Περιοδικό «ΕΛΟΥΝΤΑ»

2^η Θεματική ενότητα

Ενότητα Α΄: Κεφάλαιο 1: φωτ. 1.1. Γεωγραφία Ε΄ Δημοτικού Σχολείου ΟΕΔΒ, Κεφάλαιο 4: φωτ. 4.1.Ευρωπαϊκή Ένωση, φωτ. 4.2. Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή Γ΄ τάξης Γυμνασίου, ΟΕΔΒ., Κεφάλαιο 5: φωτ. 5.1, 5.2. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. ΙΓ΄, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1978.

Ενότητα Β΄: Κεφάλαιο 3: φωτ. 3.1, 3.2 Unicef, φωτ. 3.3 Ευρωπαϊκή Ένωση, φωτ. 3.4 Ελευθεροτυπία.

3η Θεματική ενότητα

Όλο το φωτογραφικό υλικό της 3^{ης} θεματικής ενότητας προέρχεται από έντυπο υλικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης

4η Θεματική ενότητα

Ενότητα Α΄: Κεφάλαιο 1: φωτ. 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, Unicef, φωτ. 1.6, 1.7, Greenpeace, Διεθνής Αμνηστία, 1.8, Ελευθεροτυπία, Κεφάλαιο 2: φωτ. 2.1, 2.2. 2.3, Unicef.

Ενότητα Β΄: Κεφάλαιο 1: φωτ. 1.1, Focus, Greenpeace, 1.2, Διεθνής Αμνηστία, 1.3, 1.4 Το Βήμα, National Geographic 2006, Κεφάλαιο 2: φωτ.1.1, Ευρωπαϊκή Ένωση. Όλο το υπόλοιπο προέρχεται από τους αρμόδιους φορείς, όπου γίνεται αναφορά, ή δημόσιες υπηρεσίες (Υπουργεία, Βουλή κτλ) και τους ευχαριστούμε πολύ για τη συνεισφορά τους.

Στον Πρόλογο του βιβλίου μας συστήνονται οι ήρωες τους οποίους συναντούμε κατά την προσέγγιση όλων των θεματικών ενοτήτων:

« - Γεια χαρά! Είμαι ο Δικαιόπολις, Μπορεί να σας φαίνεται περίεργο το όνομά μου, αλλά ήταν η αφορμή για να αρχίσω να εξερευνώ τον κόσμο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής. Τι λέτε θα με ακολουθήσετε στο ταξίδι μου;

« - Γεια σας! Το όνομά μου είναι Ειρήνη. Εγώ και ο Δικαιόπολις είμαστε φίλοι. Μαζί θα κάνουμε αυτό το ταξίδι! Παιδιά ελάτε!!!! Ο Δικαιόπολις είναι ήρωας του έργου του «Αχαρνής» του Αριστοφάνη. Στο έργο αυτό ο Δικαιόπολις υπερασπίζεται την ειρήνη στη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου μεταξύ Αθηναίων και Σπαρτιατών. Δεν πείθει όμως τους Αθηναίους συμπολίτες του να ακολουθήσουν το παράδειγμα του κι έτσι μόνος του αποφασίζει να κλείσει ειρήνη για εκείνον και για την οικογένεια του. Με τον τρόπο του αποδεικνύει τα αγαθά της ειρήνης και διακωμωδεί τη φιλοπόλεμη μερίδα του αθηναϊκού λαού της εποχής εκείνης. Με ευφυή τρόπο ο Αριστοφάνης επέλεξε για τον ήρωα του το όνομα Δικαιόπολις από τις λέξεις Δίκαιο + Πόλις. Από τη μια μεριά έχουμε την «πόλη», που είναι ο χώρος μέσα στον οποίο οι άνθρωποι ζουν, δραστηριοποιούνται και συνήθως μοιράζονται παρόμοιο τρόπο ζωής και ίσως κοινούς στόχους. Από την άλλη, το «δίκαιο» που σχετίζεται με τους κανόνες με βάση τους οποίους οργανώνεται η ζωή των ανθρώπων με στόχο την αρμονική συνύπαρξη τους και την πρόοδό τους. Η Ειρήνη πήρε το όνομά της από την ομώνυμη κωμωδία του Αριστοφάνη. Το έργο αυτό αναφέρεται στη σύναψη ειρήνης μεταξύ Αθηναίων και Σπαρτιατών και παρουσιάζει μεγάλες ομοιότητες με τους «Αχαρνής», αφού εκφράζει τον πόθο των πολιτών για ειρήνη. Η Ειρήνη είναι θεά, την οποία έχει φυλακίσει ο Πόλεμος σε βαθιά σπηλιά. Ο Τρυγαίος, ήρωας του έργου, προσκαλεί τον λαό να την ελευθερώσουν. Τρέχουν όλοι με προθυμία και τελικά κατορθώνουν να τη σώσουν».

2.4. Περιγραφή του βιβλίου της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Γ΄ Γυμνασίου

Το βιβλίο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής για τη Γ΄ Γυμνασίου, έχει στόχο όπως αναφέρεται στον Πρόλογο του να βοηθήσει τον μαθητή να γνωρίσει τη σύγχρονη κοινωνία και πολιτική πραγματικότητα⁷⁵. Τα θέματα τα οποία μελετώνται στο βιβλίο δεν αποτελούν γνώσεις για αποστήθιση, αλλά γνώσεις για την πολιτική παιδεία των μαθητών. Αποτελούν ευκαιρίες για ανάπτυξη διαλόγου και συνεργασίας με τους συμμαθητές καθώς και δραστηριοποίησης για τα κοινωνικά προβλήματα. Με τον ίδιο τρόπο οι μαθητές ως αυριανοί πολίτες θα έχουν τη δυνατότητα, με τη συμβολή του διαλόγου και της κοινωνικής αλληλεγγύης να επιχειρούν να προσεγγίζουν προβλήματα τοπικού, εθνικού, ευρωπαϊκού και παγκόσμιου χαρακτήρα.

Η συγγραφική ομάδα του βιβλίου είναι: Στέλλα Σωτηρίου, Νομικός, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Στυλιανή Κορδονούρη, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Αικατερίνη Ζαφρανίδου, Κοινωνιολόγος, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Κριτές αξιολογητές είναι: Αναστασία Αθανασούλα- Ρέππα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Α.Σ.ΠΑΙ.ΤΕ, Βασίλειος Μπούρμπουλας, Σχολικός Σύμβουλος, Σοφία Ροδίτου, Νομικός, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Η εικονογράφηση έγινε από τον Αντώνιο Μαστραπά, Σκιτσογράφο- Εικονογράφο. Υπεύθυνοι του μαθήματος κατά τη συγγραφή είναι: Παύλος Μάραντος, Σύμβουλος Νομικών – Πολιτικών Επιστημών στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και ο Νικόλαος Πετρόπουλος, Σύμβουλος Κοινωνιολογίας, στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Υπεύθυνος του υποέργου είναι ο Παύλος Μάραντος, Σύμβουλος Νομικών – Πολιτικών Επιστημών στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Οι προεκτυπωτικές εργασίες έγιναν από τα «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ-MULTIMIDIA Α.Ε.». Το έργο είναι συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

Το βιβλίο έχει 151 σελίδες και είναι δομημένο στις παρακάτω θεματικές ενότητες:

ΜΕΡΟΣ Α΄: Το άτομο και η κοινωνία

1.Εισαγωγικές έννοιες

- 1.1. Άτομο: «φύσει κοινωνικό όν»
- 1.2.Τι είναι κοινωνία
- 1.3. Ατομική και κοινωνική συμπεριφορά

2. Κοινωνικές ομάδες

- 2.1. Διακρίσεις και χαρακτηριστικά των κοινωνικών ομάδων
  - 2.1.1. Έννοια και χαρακτηριστικά των κοινωνικών ομάδων
  - 2.1.2. Διακρίσεις των κοινωνικών ομάδων

---

⁷⁵ ΚΠΑ, Γ, σ. 6. Στο εξής το βιβλίο Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή Γ΄ Γυμνασίου (ΚΠΑ, Γ΄)

- 2.2. Λόγοι ένταξης στις κοινωνικές
- 2.3. Συνοχή και διάλυση της ομάδας

3. Κοινωνική Οργάνωση και Κοινωνική Μεταβολή

- 3.1. Η κοινωνική θέση
- 3.2. Ο κοινωνικός ρόλος
- 3.3. Οι κοινωνικοί κανόνες
- 3.4. Κοινωνική διαστρωμάτωση- κοινωνική κινητικότητα
- 3.5. Κοινωνική Μεταβολή

4. Κοινωνικοί Θεσμοί

- 4.1. Τι είναι κοινωνικός θεσμός
- 4.2. Αναγκαιότητα των θεσμών
- 4.3. Λειτουργίες των κοινωνικών θεσμών
- 4.4. Η αλλαγή των κοινωνικών θεσμών
- 4.5. Ο θεσμός της οικογένειας

5. Κοινωνικοποίηση και κοινωνικός έλεγχος

- 5.1. Έννοια και περιεχόμενο της κοινωνικοποίησης
- 5.2. Φορείς κοινωνικοποίησης
- 5.3. Τρόποι κοινωνικοποίησης
- 5.4. Ο κοινωνικός έλεγχος
- 5.5. Τα είδη του κοινωνικού ελέγχου

6. Κοινωνικά Προβλήματα

- 6.1. Κοινωνικά Προβλήματα- Προσδιορισμός και συνέπειες
- 6.2. Αίτια και αντιμετώπιση
- 6.3. Φτώχεια, ανεργία, καταναλωτισμός, αγωγή καταναλωτή
- 6.4. Τροχαία ατυχήματα, κυκλοφοριακή αγωγή
- 6.5. Αθλητισμός και βία

ΜΕΡΟΣ Β΄: Το άτομο και η πολιτεία

7. Το άτομο και η Πολιτεία

- 7.1. Κοινωνία και Πολιτεία
- 7.2. Έθνος και πατρίδα
- 7.3. Πολίτης και Πολιτική

8. Τα πολιτεύματα και το Σύνταγμα

- 8.1. Μορφές Πολιτευμάτων
- 8.2. Πολίτευμα της Ελλάδας
- 8.3. Τι είναι Σύνταγμα
- 8.4. Βασικές αρχές του Συντάγματος

9. Εκλογές, κόμματα, ΜΜΕ

- 9.1. Εκλογικό σώμα
- 9.2. Ψηφοφορία- Βασικές αρχές
- 9.3. Εκλογικά συστήματα
- 9.4. Τα πολιτικά κόμματα
- 9.5. Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας

10. Λειτουργίες του κράτους

- 10.1. Νομοθετική Λειτουργία
- 10.2. Εκτελεστική Λειτουργία

11. Η διοίκηση

- 11.1. Η διοίκηση του κράτους
- 11.2. Τοπική Αυτοδιοίκηση

12. Δικαιώματα και Υποχρεώσεις

- 12.1. Αντιστοιχία δικαιωμάτων και Υποχρεώσεων
- 12.2. Προστασία των Δικαιωμάτων
- 12.3. Ατομικά Δικαιώματα
- 12.4. Τα πολιτικά δικαιώματα

13. Ευρωπαϊκή Ένωση

- 13.1. Ίδρυση και εξέλιξη
- 13.2. Βασικοί θεσμοί
  - A. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
  - B. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο
  - Γ. Συμβούλιο Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης
  - Δ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή
  - Ε. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο
- 13.3. Βασικές πολιτικές
  - 1. Οικονομική και Νομισματική Πολιτική (Ο.Ν.Ε)
  - 2. Κοινωνική Πολιτική
  - 3. Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (Κ.Ε.Π.Π.Α.)
- 13.4. Πολίτης και Ευρωπαϊκή Ένωση

14. Η Διεθνής Κοινότητα

- 14.1. Η Διεθνής Κοινότητα και το διεθνές Δίκαιο
  - 14.2.1. Οι Διεθνείς Οργανισμοί
  - 14.2.2. Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
  - 14.2.3. Οργανισμός Βορειοανατολικού Συμφώνου (ΝΑΤΟ)
  - 14.2.4. Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ)

14.2.5. Άλλοι Διεθνείς Οργανισμοί- Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο)

14.3. Ανθρώπινα Δικαιώματα

14.4. Η θέση της Ελλάδας στον κόσμο

Στη σελίδα 4 του βιβλίου αναφέρονται αναλυτικά οι φωτογραφίες και οι πίνακες που χρησιμοποιήθηκαν ανά Κεφάλαιο:

Κεφάλαιο 1: πίν. 1.1. Τσαούσης Δ.Γ. *Η κοινωνία του ανθρώπου*, Gutenberg (1978), φωτ. 1.3. Ελευθεροτυπία.

Κεφάλαιο 2: φωτ. 2.3, 2.4, 2.7 Ελευθεροτυπία, σκίτσα για το ρατσισμό από το φυλλάδιο της ΕΕ *Εγώ ρατσιστής*, φωτ. 2.5, 6 Καθημερινή.

Κεφάλαιο 3: φωτ. 3.8 Από το φυλλάδιο Οικογενειακού Δικαίου της Γενικής Γραμματείας Ισότητας (1983), φωτ. 3.10, 11, 16 Ελευθεροτυπία

Κεφάλαιο 4: φωτ. 4.6. Αναγνωστικό Α΄ Δημοτικού ΟΕΔΒ ΓΙΑ ΤΑ ΈΤΗ 1955-1978, φωτ. 4.7.(διευρυμένη οικογένεια) Το παιδί στην παραδοσιακή και στη σύγχρονη κοινωνία, εκδ. Ελληνικά Γράμματα (2002), 4.8. Καθημερινή

Κεφάλαιο 5: φωτ. 5.10 Διεθνής Αμνηστία, φωτ. 5.12 Καθημερινή.

Κεφάλαιο 6: πίν. 6.1, 6.2, 6.3 Ελευθεροτυπία, φωτ. 6.8, 6.9, 6.10 Ελευθεροτυπία.

Κεφάλαιο 7: φωτ. 7.3. Δημοκρατία: *80 Ερωτήσεις και Απαντήσεις*, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου / Unesco, Εστία (1996), φωτ. 7.5, 7.6 Ελευθεροτυπία.

Κεφάλαιο 8: φωτ. 8.3, 8.5, Καθημερινή, φωτ. 8.7, 8.11 Δημοκρατία: *80 Ερωτήσεις και Απαντήσεις*, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου / Unesco, Εστία (1996), 8.9, Ελευθεροτυπία.

Κεφάλαιο 9: φωτ. 9.1, 9.3, 9.4, 9.6, πίν. 9.1 Ελευθεροτυπία, φωτ. 9.5, 9.7 Η Ελλάδα του 20^{ου} αιώνα, Επτά ημέρες Καθημερινή.

Κεφάλαιο 10: πίν. 10.3 περιοδικό Βουλής, φωτ. 10.6 Ίδρυμα Καραμανλή, γραφείο Χρ. Σαρτζετάκη, Ελευθεροτυπία.

Κεφάλαιο 11: φωτ. 11.4. Βουλή

Κεφάλαιο 12: πίν. 12.1. Eurostat, φωτ. 12.4. Ελευθεροτυπία, φωτ. 12.12.12.13., Greenpeace, φωτ. 12.14 Ελευθεροτυπία.

Κεφάλαιο 13: φωτ. 13.4 Ίδρυμα Καραμανλή, φωτ. 13.16 γραφείο Πρωθυπουργού. Όλο το άλλο φωτογραφικό υλικό προέρχεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Κεφάλαιο 14: πίν. 14.1: Ζακάρ Ανρί, Πέντε δεσεκατομμύρια άνθρωποι σε ένα πλεούμενο, Ροές (1989), φωτ. 14.16 Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού, πίν. 14.4 Ολυμπιακή Επιτροπή. Όλο το υπόλοιπο υλικό προέρχεται από δημόσιες Υπηρεσίες (Υπουργεία, Βουλή, Προεδρία της Δημοκρατίας κ.ά).

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Κεφάλαιο τρίτο: Η εικόνα της Ευρώπης στα εγχειρίδια της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής

3.1. Η Ευρώπη συνοπτικά

Η «Ευρώπη» αποτελεί ιστορική ιδέα με εύπλαστο, ρευστό και ιστορικά μεταβαλλόμενο περιεχόμενο. Ο ευρωπαϊκός κόσμος δομείται τόσο από στοιχεία συγκλίνοντα, τα οποία αναφέρονται κατά βάση στις ελληνικές και ρωμαϊκές απαρχές, όσο και από στοιχεία αποκλίνοντα που έχουν την αφετηρία τους στις θρησκευτικές διαφοροποιήσεις και αντιπαραθέσεις, στη γλωσσική ποικιλία, στις εθνικιστικές συγκρούσεις των δύο τελευταίων αιώνων και στον κρατικό κατακερματισμό⁷⁶.

Στην Ευρώπη ζουν περισσότεροι από 700 εκατομμύρια άνθρωποι, εκ των οποίων τα 500 εκατομμύρια στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι Ευρωπαίοι δεν μοιράζονται απλά μια ήπειρο. Μοιράζονται μια κοινή ιστορία. Η Ελληνική Φιλοσοφία, η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, ο Χριστιανισμός, η Μεταρρύθμιση και ο Διαφωτισμός διαμόρφωσαν τον τρόπο που σκεπτόμαστε, που αισθανόμαστε και που συμπεριφερόμαστε μέχρι σήμερα. Αυτό αντικατοπτρίζεται και στις γλώσσες μας: αρκετές λέξεις στις Ευρωπαϊκές γλώσσες έχουν κοινή ρίζα με τα αρχαία ελληνικά και τα λατινικά, όπως για παράδειγμα οι λέξεις «Ευρώπη» (Ελληνικά), «ένωση» (Λατινικά) και «δημοκρατία» (Ελληνικά). Με την πάροδο των αιώνων, νέα είδη μουσικής, αρχιτεκτονικής και λογοτεχνίας ενέπνευσαν καλλιτέχνες σε όλη την Ευρώπη, όπως για παράδειγμα οι γοθτικές εκκλησίες στην Ισπανία ή στην Πολωνία ή η κλασική μουσική που γράφτηκε από Ιταλούς ή Αυστριακούς συνθέτες. Η ιστορία της Ευρώπης δεν μιλά μόνο για σπουδαία κατορθώματα για τα οποία μπορούμε να είμαστε υπερήφανοι. Ανά τους αιώνες ξέσπασαν φρικτοί πόλεμοι μεταξύ των ευρωπαϊκών εθνών.»⁷⁷. Τον 20^ο αιώνα, οι δύο πόλεμοι που ξέσπασαν στην Ευρώπη εξαπλώθηκαν και ενέπλεξαν και άλλες χώρες από όλο τον κόσμο. Οι δύο «Παγκόσμιοι Πόλεμοι», όπως αποκαλούνται, προκάλεσαν το θάνατο εκατομμυρίων ανθρώπων και άφησαν την Ευρώπη φτωχή και κατεστραμμένη. Για την αποτροπή ενός πολέμου απαιτείται η συνεργασία και η διασφάλιση του κοινού ελέγχου όλων των απαραίτητων εφοδίων για έναν πόλεμο, δηλαδή το ασάλι για την κατασκευή των όπλων και η ενέργεια για τα εργοστάσια και τις μεταφορές. Για αυτόν τον λόγο, έξι Ευρωπαϊκές χώρες (Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο και Ολλανδία)

⁷⁶Κόκκινος, Γ., (2007). *Πρίσματα ευρωπαϊκής ιστορίας- Οι αντινομίες της ευρωπαϊκής πολιτικής σκέψης και κουλτούρας και η ιδέα της ευρωπαϊκής ενοποίησης*, Αθήνα, Μεταίχμιο, σ. 216.

⁷⁷ Βλ. Βασιλείου, Γ., (2016). «Η Ευρωπαϊκή ενοποίηση»- Προκλήσεις και προοπτικές στο Η Ελλάδα, η Ευρώπη και ο κόσμος- Μελέτες για την Ευρωπαϊκή και Διεθνή Πολιτική (Επιμ. Σωτήρης Ντάλης), Αθήνα: Παπαζήσης, σ. 7-13.

συμφώνησαν να ενώσουν τις βιομηχανίες άνθρακα και χάλυβα και δημιούργησαν την «Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα

Οι έξι αυτές χώρες συνεργάζονταν πολύ καλά και αποφάσισαν να δημιουργήσουν την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ). «Οικονομική» σημαίνει χρήματα, επιχειρήσεις, απασχόληση και εμπόριο. Η κεντρική ιδέα ήταν η δημιουργία μιας «κοινής αγοράς». Αυτό σημαίνει την απαλλαγή από όλα τα εμπόδια σε εθνικό επίπεδο, όπως είναι οι συννοριακοί έλεγχοι, οι καθυστερήσεις και οι τελωνειακοί δασμοί, σαν να ήταν η Ευρώπη μία χώρα. Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Με την πάροδο των ετών όλο και περισσότερες χώρες προσχώρησαν στην ΕΟΚ. Άρχισαν να δραστηριοποιούνται από κοινού σε πολλούς άλλους τομείς, όπως για παράδειγμα για την προστασία του περιβάλλοντος και την οικοδόμηση καλύτερων δρόμων και σιδηροδρόμων σε όλη την Ευρώπη. Για αυτό το λόγο η ΕΟΚ αποφάσισε να αλλάξει την ονομασία της σε «Ευρωπαϊκή Ένωση». Στο μεταξύ, πέρα από τα σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης έλαβαν χώρα συναρπαστικά γεγονότα. Το 1989, οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης απελευθερώθηκαν από το κομμουνιστικό καθεστώς. Η τρομερή διάσπαση μεταξύ του ανατολικού και του δυτικού μέρους της Ευρώπης, το λεγόμενο και ως «σιδηρούν παραπέτασμα», έπαψε να υπάρχει. Ο αγώνας των Ευρωπαίων εναντίον της βαρβαρότητας των πολέμων και των ολοκληρωτισμών, που γέννησε δυστυχώς η ίδια η Ευρώπη, έκανε πραγματικότητα τη δημιουργία του μεταπολεμικού κράτους δικαίου και πρόνοιας. Ανέδειξε την ειρήνη, τη δημοκρατική συνεργασία, την αλληλοκατανόηση των λαών σε υπέρτατες αξίες, αλλά και αρχές οργάνωσης του διεθνούς συστήματος. Έδειξε ότι ο πολιτικός ορθολογισμός, η δημοκρατία, οι ατομικές ελευθερίες, τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα κάθε πολίτη δεν είναι ούτε κενό γράμμα ούτε πρόσχημα για την εγκαθίδρυση ποικιλώνυμων εξουσιών. Αντίθετα, είναι η πιο σημαντική κατάκτηση του δυτικού πολιτισμού, αλλά ταυτόχρονα, και το πλαίσιο αναφοράς της ίδιας της ιδέας της οικουμενικότητας⁷⁸.

Η ιδέα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (με διάφορες μορφές και περιεχόμενο) ξεκίνησε πολύ νωρίς, ήδη στην ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα, προχώρησε δειλά και αποσπασματικά, πέρασε από διάφορα στάδια και υπό διαφορετικές ιστορικές συνθήκες, αμφισβητήθηκε, αναθεωρήθηκε, αλλά μπόρεσε και ωρίμασε βαθμηδόν στις συνειδήσεις των λαών και των ηγετών των χωρών της Ευρώπης. Έτσι έφτασε τελικά να αποτελεί σήμερα την αδιαμφισβήτητη και δυναμική πραγματικότητα που είναι γνωστή ως «Ευρωπαϊκή Ένωση». Αυτή η ιστορική διάσταση, αυτή η διαδικασία συνειδησιακής ωρίμασης, πρέπει να αποτελεί σταθερό σημείο επιστημονικής και ιδεολογικής αναφοράς για την ιδέα της Ενωμένης Ευρώπης και την πορεία της ολοκλήρωσης αυτής της ιδέας⁷⁹.

⁷⁸ Κόκκινος, Γ. (2007).όπ. π., σ. 260.

⁷⁹ Μπαμπινιώτης, Γ., «Για μια ποιοτική βίωση της Ενωμένης Ευρώπης», εφημ. *Το Βήμα*: «Νέες Εποχές», 01/02/2004

Οι βασικοί στόχοι της κίνησης αυτής ήταν οι εξής:

- Ο τερματισμός των διενέξεων στην Ευρώπη, η ειρηνική συνύπαρξη των Ευρωπαϊκών κρατών και η διασφάλιση της παγκόσμιας τάξης και ασφάλειας.
- Η διατήρηση της διαφορετικότητας των λαών .
- Η κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η ενίσχυση και εδραίωση της δημοκρατίας, της ελευθερίας, της δικαιοσύνης, της νομιμότητας και της λαϊκής κυριαρχίας.
- Η υλική ευημερία, η οικονομική συνοχή των κρατών, η επιστημονική και τεχνολογική πρόοδος.
- Η προσήλωση στις αρχές της συνεργασίας και της αμοιβαίας κατανόησης.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) αποτελεί μια οικονομική και πολιτική ένωση είκοσι οκτώ ευρωπαϊκών κρατών. Ιδρύθηκε την 1η Νοεμβρίου 1993 με τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (υπογραφή 7.2.1992), γνωστότερης ως *Συνθήκη του Μάαστριχτ*. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναφέρεται συχνά ως *Commission* είναι θεσμικό όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με απώτερο σκοπό την προστασία των κοινοτικών συμφερόντων των κρατών μελών της Ένωσης. Ιδρύθηκε το 1951 και έχει ως έδρα τις Βρυξέλλες, διατηρώντας επίσης γραφεία στο Λουξεμβούργο και αντιπροσωπείες σε όλες τις χώρες της Ένωσης. Αποτελεί εκτελεστικό όργανο της Ένωσης, αρμόδιο για την εφαρμογή των κοινών πολιτικών και την εξασφάλιση της εφαρμογής της ευρωπαϊκής νομοθεσίας, ενώ παράλληλα διαχειρίζεται τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και τον οικονομικό προϋπολογισμό της. Τα μέλη της ονομάζονται επισήμως *επίτροποι* και συχνά με τον όρο *Ευρωπαϊκή Επιτροπή* αναφερόμαστε στο σώμα των επιτρόπων που ασκούν τη διοίκηση του οργάνου. Οι επίτροποι λαμβάνουν βοήθεια από εμπειρογνώμονες, δικηγόρους, γραμματείς και μεταφραστές. Η δουλειά τους είναι να σκέφτονται τι θα ήταν καλύτερο για την ΕΕ στο σύνολό της και να προτείνουν τους νέους νόμους της ΕΕ. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αντιπροσωπεύει όλους τους ανθρώπους που ζουν στην ΕΕ. Τα μέλη του εκλέγονται κάθε πέντε χρόνια με εκλογές στις οποίες έχουν το δικαίωμα να ψηφίσουν όλοι οι ενήλικες πολίτες της ΕΕ. Το Κοινοβούλιο συζητά και αποφασίζει σχετικά με τους νέους νόμους της ΕΕ από κοινού με το Συμβούλιο. Το Συμβούλιο είναι η φωνή των χωρών της ΕΕ. Οι υπουργοί των χωρών της ΕΕ συνεδριάζουν τακτικά για να εγκρίνουν τους νέους νόμους της ΕΕ. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποτελείται από τους ηγέτες όλων των χωρών της ΕΕ (Πρόεδροι,

---

Πρωθυπουργοί ή Καγκελάριοι) οι οποίοι συνεδριάζουν για να χαράξουν τη γενική στρατηγική για την Ευρώπη. Το Δικαστήριο διασφαλίζει ότι όλες οι χώρες της ΕΕ συμμορφώνονται με τους ευρωπαϊκούς νόμους. Το Δικαστήριο ελέγχει, επίσης, ότι οι νόμοι αυτοί σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα, για παράδειγμα, ότι η ελευθερία του λόγου και η ελευθερία του Τύπου είναι εγγυημένες. Περισσότερα για τις ευρωπαϊκές γλώσσες, τη φύση και την ιστορία της Ευρώπης και την ΕΕ σήμερα στο φυλλάδιο «**Πάμε να εξερευνήσουμε την Ευρώπη!**», Θα βρείτε το φυλλάδιο στη διεύθυνση: <http://europa.eu/europago/explore/init.jsp?language=el>

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, σε ένα ραγδαία μεταβαλλόμενο διεθνές οικονομικό και γεωπολιτικό περιβάλλον η Ευρώπη βρίσκεται αντιμέτωπη σε μια σειρά προκλήσεων όπως, ο διεθνής οικονομικός ανταγωνισμός, η επανάσταση της γνώσης, η δημογραφική γήρανση και η ενίσχυση της θέσης της στο διεθνή χώρο. Τον Μάρτιο του 2000 στη Λισαβόνα οι ηγέτες των 15 κρατών- μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποφάσισαν να προωθήσουν ένα φιλόδοξο σχέδιο για την Ευρώπη με υψηλούς στόχους στο οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Το κρίσιμο διακύβευμα που κλήθηκε να απαντήσει αφορά στην ενίσχυση της οικονομικής αποδοτικότητας, στη σταθεροποίηση της αποτελεσματικής διακυβέρνησης και τη βελτίωση του κοινωνικού προτύπου της Ευρώπης. Στο πλαίσιο των κοινοτικών πολιτικών για την οικονομία, την εργασία και την κοινωνία απέκτησαν ιδιαίτερη σημασία και βαρύτητα οι πολιτικές για το ανθρώπινο δυναμικό στα πλαίσια της σύγχρονης θεώρησης για το ανθρώπινο κεφάλαιο και το ρόλο της εκπαίδευσης στη διαδικασία της μετάβασης προς την οικονομία και την κοινωνία της γνώσης. Επιπλέον, ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος έχει το ίδιο νομικό κύρος με τις Συνθήκες (άρθρο 6 της ΣΕΕ) αναφέρει ότι: «κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση και στην πρόσβαση στην επαγγελματική και συνεχή κατάρτιση» (άρθρο 14) καθώς και ότι «κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να εργάζεται και να ασκεί το επάγγελμα, το οποίο επιλέγει ή αποδέχεται ελεύθερα» (άρθρο 15).

Ο χώρος της εκπαίδευσης μέσω της Στρατηγικής της Λισαβόνας έχει τεθεί στο επίκεντρο των πολιτικών της ΕΕ. Οι πολιτικές της Ένωσης στην εκπαίδευση και την κατάρτιση μέσα από τις διαδικασίες της Λισαβόνας⁸⁰, της Κοπεγχάγης⁸¹ και της Μπολόνια⁸² έχουν ως στόχο

---

⁸⁰ Το 2000 υπήρξε χρονιά – ορόσημο στη συνεργασία των ευρωπαϊκών κρατών στον τομέα της εκπαίδευσης. Το αρθρ. 149 της συνθήκης της Νίκαιας προβλέπει ότι η Κοινότητα «θα συμβάλλει στην ανάπτυξη ποιοτικής εκπαίδευσης ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ των κρατών- μελών». Το πιο σημαντικό βήμα προς μια νέα κατεύθυνση των εκπαιδευτικών δράσεων της ΕΕ έγινε με την υιοθέτηση Της «Στρατηγικής της Λισαβόνας» κατά τη διάρκεια της διάσκεψης των αρχηγών κρατών στη Λισαβόνα τον Μάρτιο του 2000. Η στρατηγική προσανατολίζεται στην ανάπτυξη και τη σύνδεσή της με την εργασία και ένα από τα κύρια στοιχεία της είναι η δημιουργία μιας ανώτατης εκπαίδευσης συνδεδεμένης με την αγορά εργασίας καθώς και η αύξηση της ανταγωνιστικότητας. Το άρθρο 9 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) αναφέρει ότι: «Κατά τον ορισμό και την

την ενίσχυση των σχέσεων της δια βίου εκπαίδευσης με την απασχόληση, την προώθηση των πολιτικών της γνώσης, όπως έρευνα, κατάρτιση, καινοτομία, και τη σύγκλιση των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων. Δεδομένου ότι η εκπαίδευση βρίσκεται στο επίκεντρο των κρατικών αρμοδιοτήτων, τα κράτη- μέλη υπήρξαν διστακτικά στην παραχώρηση εξουσιών στα όργανα της Ένωσης σχετικά με την εκπαίδευση. Μετά από τη συνθήκη του Maastricht το 1992, η εκπαίδευση εντάχθηκε στον τρίτο πυλώνα, της δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων, όπου ισχύει η αρχή της ομοφωνίας και τα όργανα της ΕΕ αναλαμβάνουν μόνο βοηθητικές δράσεις. Η Συνταγματική Συνθήκη κατήργησε το σύστημα των πυλώνων και πλέον οι δράσεις της Ένωσης διακρίνονται σε αποκλειστικές, συντρέχουσες και υποστηρικτικές. Η εκπαίδευση και η επαγγελματική κατάρτιση υπάγονται στην τελευταία κατηγορία δράσεων. Η ΕΕ εμπλέκεται στο χώρο αυτό, αν και ο πυρήνας της εκπαιδευτικής πολιτικής παραμένει στον έλεγχο των κρατών- μελών, τόσο με τη χρηματοδότηση συγκεκριμένων προγραμμάτων όσο και με την καθιέρωση πολιτικών και στόχων που τμήμα τους αφορά την εκπαίδευση. Σε πρακτικό επίπεδο τα δύο πρώτα -και σημαντικότερα- προγράμματα με τα οποία ενεπλάκη στο χώρο της εκπαίδευσης ήταν το ERASMUS (ανταλλαγή φοιτητών) και το LEONARDO DA VINCI (υποστήριξη της επαγγελματικής κατάρτισης)⁸³.

εφαρμογή των πολιτικών και των δράσεών της, η Ένωση θα συνυπολογίσει τις απαιτήσεις που συνδέονται με την προαγωγή ... υψηλού επιπέδου εκπαίδευσης [και] κατάρτισης». Το άρθρο 149 της Συνθήκης της Νίκαιας προβλέπει ότι η Κοινότητα «θα συμβάλλει στην ανάπτυξη ποιοτικής εκπαίδευσης ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ των κρατών- μελών.

⁸¹ «Η Διακήρυξη της Κοπεγχάγης» (2002), αναφέρεται στην ενισχυμένη ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Απόφαση (2003) για τη θέσπιση πολυετούς προγράμματος (2004-2006) για την αποτελεσματική ενσωμάτωση των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών (ΤΠΕ) στα ευρωπαϊκά συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης (πρόγραμμα e Learning), Ψήφισμα για την αναγνώριση της αξίας της μη-τυπικής και άτυπης μάθησης (2006) «θέσπιση προγράμματος δράσης στον τομέα της διά βίου μάθησης», (2007) Ανακοίνωση της Επιτροπής για τη «Βελτίωση της ποιότητας της κατάρτισης των εκπαιδευτικών».

⁸² Το 1999 οι Υπουργοί παιδείας των 29 Ευρωπαϊκών κρατών, υιοθέτησαν τη διακήρυξη της Μπολόνια με στόχο την εγκαθίδρυση ενός ενιαίου χώρου ανώτατης εκπαίδευσης μέχρι το τέλος της δεκαετίας. Αν και η διαδικασία εναρμόνισης των συστημάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης των Ευρωπαϊκών κρατών δεν αφορούσε μόνο την ΕΕ, η Επιτροπή πολύ γρήγορα υιοθέτησε τη διαδικασία και οι δράσεις της υπαγορεύτηκαν από το πνεύμα της Μπολόνια.

⁸³ Περισσότερα για τα Προγράμματα ERASMOUS+ και LEONARDO DA VINCI βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ (Καινοτόμα Προγράμματα στην εκπαίδευση).

3.2. Η εικόνα της Ευρώπης στο σχολικό εγχειρίδιο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Ε΄ Δημοτικού

Η έκταση της έρευνας των σχολικών εγχειριδίων η οποία παρατηρείται τα τελευταία χρόνια, φανερώνει τη σημασία που αποδίδεται στο ρόλο τον οποίο διαδραματίζει το σχολικό εγχειρίδιο στα πλαίσια της μαθησιακής διαδικασίας και της κοινωνικοποίησης των μαθητών. Στην Ελλάδα τα σχολικά εγχειρίδια μόλις τις τρεις τελευταίες δεκαετίες έχουν αποτελέσει αντικείμενο μελέτης και έρευνας⁸⁴. Στο πεδίο της έρευνας των σχολικών εγχειριδίων συμβάλλει η «Μονάδα Έρευνας Σχολικού Βιβλίου» (ΜΟΕΣΒΙ), η οποία ιδρύθηκε το 1992 από τη Σύγκλητο του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και λειτουργεί στον τομέα Παιδαγωγικής του τμήματος Φιλοσοφίας- Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής⁸⁵.

Στο πλαίσιο της έρευνας των σχολικών εγχειριδίων εντάσσεται και η παρούσα έρευνα η οποία στοχεύει στη μελέτη των βιβλίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης.

Σκοπός της έρευνας είναι να διερευνήσει την εικόνα της Ευρώπης, όπως αυτή προβάλλεται μέσω των εγχειριδίων, τα οποία αποτελούν το υλικό της εξέτασης. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν τα σχολικά εγχειρίδια της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής για την Ε΄ & ΣΤ΄ Δημοτικού και για την Γ΄ Γυμνασίου. Από τις χρησιμοποιούμενες για την ανάλυση των σχολικών εγχειριδίων μεθόδους επιλέξαμε, όπως ήδη αναφέρθηκε την Ανάλυση Περιεχομένου. Αρχικά διατυπώθηκαν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποια θέματα σχετικά με την Ευρώπη συναντούμε στα παλιά και τα νέα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής ;
- Ποιες αναφορές συναντούμε σχετικά με την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα όργανα και τις λειτουργίες της;
- Ποιες είναι οι σχέσεις μεταξύ των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης;
- Ποιοι είναι οι λαοί και οι πολιτισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης;
- Ποιες οι βασικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης;
- Η ιστορία της ευρωπαϊκής ιδέας.
- Ποια βαρύτητα έχουν τα θέματα επεξεργασίας με περιεχόμενο σχετικό με την Ευρώπη σε σχέση με το σύνολο των θεμάτων των περιεχομένων των βιβλίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής.

⁸⁴ Για την έρευνα των σχολικών εγχειριδίων στην Ελλάδα, Βλ. Μπονίδη, Κ., Χοντολίδου, Ε. (1997). «Έρευνα σχολικών εγχειριδίων: Από την ποσοτική Ανάλυση Περιεχομένου σε ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης- Το παράδειγμα της Ελλάδας» στο: Πρακτικά Ζ΄ Διεθνούς Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρίας Ελλάδας με θέμα «Παιδαγωγική Επιστήμη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Τάσεις και προοπτικές», Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 200-209 & 217-224.

⁸⁵ Η «Μονάδα Έρευνας Σχολικού Βιβλίου» (ΜΟΕΣΒΙ), έχει ενταχθεί στο Διεθνές Δίκτυο των Ινστιτούτων και Κέντρων, που αναπτύσσουν ανάλογη δραστηριότητα στο πλαίσιο της UNESCO.

– Ποιες αναφορές για την Ευρώπη συναντούμε σε θέματα σχετικά με τη Διεθνή Κοινότητα;

Με βάση τα ερωτήματα τα οποία θέσαμε, διαμορφώσαμε τις κατηγορίες ανάλυσης του περιεχομένου όπου καταχωρήθηκαν τα θέματα στα οποία γίνεται αναφορά για την Ευρώπη. Οι βασικές κατηγορίες ανάλυσης του υλικού των σχολικών εγχειριδίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης είναι οι παρακάτω:

- Έννοια της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
- Δικαιώματα και υποχρεώσεις των Ευρωπαίων πολιτών
- Λαοί και πολιτισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- Η θέση της Ευρώπης και της Ελλάδας στη Διεθνή Κοινότητα

Ως μονάδα καταγραφής χρησιμοποιήθηκε το θέμα επεξεργασίας, η νοηματική ενότητα που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μια διδακτικής ώρας. Προκειμένου για την εικονογράφηση ως μονάδα ορίστηκε η εικόνα (σκίτσο, χάρτης, διάγραμμα, πίνακας, κ ά).

Το σχολικό εγχειρίδιο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Ε΄ Δημοτικού περιλαμβάνουν στα περιεχόμενά τους 4 θεματικές διδακτικές ενότητες οι οποίες δομούνται με θέματα επεξεργασίας. Η Α΄ θεματική ενότητα η οποία έχει τίτλο «Είμαστε όλοι πολίτες» περιλαμβάνει 8 Κεφάλαια, η Β΄ θεματική ενότητα με τίτλο «Έχουμε δικαιώματα και υποχρεώσεις» και περιλαμβάνει 4 Κεφάλαια, η Γ΄ θεματική ενότητα, έχει τίτλο «Ζούμε στη Δημοκρατία», Δ΄ θεματική ενότητα με τίτλο «Συμμετέχουμε στη λήψη αποφάσεων», περιλαμβάνει επίσης 4 Κεφάλαια.

Το 6^ο Κεφάλαιο της Α΄ θεματικής ενότητας (Είμαστε όλοι πολίτες) έχει τίτλο «Είμαστε πολίτες της Ελλάδας, της Ευρώπης και του κόσμου»(ΚΠΑ, Ε΄, σ. 28- 33)⁸⁶. Όπως αναφέρεται στο βιβλίο του δασκάλου στόχοι του μαθήματος είναι:

- Να κατανοήσουν την ευρύτητα της έννοιας του πολίτη και τη διεύρυνση από το τοπικό, στο ευρωπαϊκό και στο παγκόσμιο επίπεδο.
- Να είναι σε θέση να διακρίνουν δικαιώματα και υποχρεώσεις των Ευρωπαίων πολιτών.
- Να ευαισθητοποιηθούν για την ύπαρξη κοινών παγκόσμιων προβλημάτων και να συνειδητοποιήσουν ότι οι επιπτώσεις τους αφορούν όλους.
- Να είναι σε θέση να σκέφτονται και να προτείνουν λύσεις και να συμμετέχουν στην επίλυση αυτών των προβλημάτων⁸⁷.

⁸⁶ Τα γράμματα (ΚΠΑ, Ε΄) παραπέμπουν στο βιβλίο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Ε΄ τάξης του Δημοτικού και ο αριθμός στη σελίδα του βιβλίου.

⁸⁷ Βιβλίο του εκπαιδευτικού για την Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή της Ε΄ Δημοτικού, σ. 27-28.

Το Κεφάλαιο 6 στο βιβλίο του μαθητή ξεκινά την προσέγγιση της ενότητας με την πληροφορία ότι:

Είμαστε Έλληνες πολίτες και πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επειδή η χώρα μας είναι κράτος – μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ακολουθεί σύντομη αναδρομή για την Ευρωπαϊκή Ένωση:

«Η Ευρώπη αποτελείται από πολλά κράτη και λαούς, οι οποίοι μιλούν διαφορετικές γλώσσες, αλλά έχουν και αρκετά κοινά ιστορικά και πολιτισμικά στοιχεία. Γι' αυτόν τον λόγο πολλοί Ευρωπαίοι οραματίστηκαν από παλιά μια ενωμένη Ευρώπη. Το όραμα αυτό άρχισε να πραγματοποιείται μετά τα τραγικά αποτελέσματα των δύο Παγκοσμίων Πολέμων. Τότε, ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη ίδρυσαν μια κοινότητα οικονομικής συνεργασίας και ανάπτυξης, την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.). Η πρώτη αυτή κοινότητα εξελίχθηκε κι έτσι προέκυψε η Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία σήμερα (2008) αριθμεί 27 κράτη- μέλη και διευρύνεται με νέα».

Στη συνέχεια αναφέρονται τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των Ευρωπαίων πολιτών:

Όλοι οι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε), ανεξάρτητα από εθνικότητα, φύλο, θρησκεία και πεποιθήσεις μπορούν:

- Να εκλέγουν και να εκλέγονται στις Ευρωεκλογές και στις δημοτικές εκλογές της κοινοτικής χώρας που ζουν, έστω κι αν δεν είναι πολίτες της χώρας αυτής
- Να ταξιδεύουν, να ζουν, να σπουδάζουν και να εργάζονται σε κάθε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Να συμμετέχουν σε Προγράμματα της ΕΕ, ώστε να αποκτήσουν γνώσεις και ικανότητες.

Έχουν υποχρέωση

- Να εφαρμόζουν τους κανονισμούς της ΕΕ που γίνονται και νόμοι της χώρας τους (ΚΠΑ, Ε', σ. 28).

Στα πλαίσια της 2^{ης} Δραστηριότητας παρουσιάζονται τα βασικά δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μέσα από τη μελέτη περίπτωσης ενός ευρωπαϊκού προγράμματος που έχουν δικαίωμα να συμμετέχουν οι μαθητές διαπιστώνουν το πώς εφαρμόζονται τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των Ευρωπαίων πολιτών⁸⁸.

Στη **Δραστηριότητα 3** (ΚΠΑ, Ε', σ. 29), οι μαθητές παρατηρούν και σχολιάζουν τη φωτογραφία⁸⁹ που τους έστειλαν οι Ισπανοί συμμαθητές τους. Στη Μελέτη Περίπτωσης αναφέρονται τα παρακάτω:

---

⁸⁸ Όπως αναφέρεται στο βιβλίο του εκπαιδευτικού η επιλογή της Ισπανίας ως χώρας συνεργασίας και ανταλλαγής δράσεων με τους Έλληνες μαθητές επιβλήθηκε γιατί έχει μεσογειακό κλίμα και εμφανίζει τα ίδια προβλήματα με τη χώρα μας στο θέμα των δασικών πυρκαγιών.

⁸⁹ Το εικονιστικό υλικό των βιβλίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής θα παρατεθεί στο Κεφάλαιο της εικονογράφησης.

– Εμείς χρησιμοποιήσαμε το δικαίωμά μας να πάρουμε μέρος σε ένα εκπαιδευτικό Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα το Comenius⁹⁰. Συνεργαστήκαμε με σχολεία της Ισπανίας, της Γαλλίας και του Βελγίου. Μελετήσαμε τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των Ευρωπαίων πολιτών.

– Οι μαθητές από τη Γαλλία έγραψαν για το δικαίωμα που έχουν οι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης να εκλέγουν και να εκλέγονται στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κάθε 5 χρόνια. Μας έστειλαν πληροφορίες για τη λειτουργία του και μας κάλεσαν να το επισκεφτούμε....

– Η δική μας ομάδα μελέτησε τις υποχρεώσεις των πολιτών της Ε.Ε. Από τη μελέτη διαπιστώσαμε ότι οι χώρες της Ένωσης οφείλουν να προστατεύουν το περιβάλλον. Για παράδειγμα, είναι υποχρεωμένες να ορίζουν περιοχές προστασίας για τα απειλούμενα και αποδημητικά είδη. Εκεί απαγορεύεται η καταστροφή των φωλιών τους ή η αφαίρεση των αυγών τους και περιορίζεται το κυνήγι. Οι πολίτες πρέπει να ακολουθούν αυτούς τους κανονισμούς.

– Οι μαθητές από το Βέλγιο έκαναν μια έρευνα για τους άλλους Ευρωπαίους- πολίτες της Ε.Ε- και που εργάζονται στην πόλη τους. Συζήτησαν μαζί τους και έμαθαν ότι έχουν τα ίδια δικαιώματα στην εργασία τους όπως και οι Βέλγοι πολίτες.

– Οι μαθητές από την Ισπανία μετά τις πρόσφατες πυρκαγιές στην πατρίδα τους μελέτησαν τη δράση της Ε.Ε. που αφορά την προστασία των δασών από τις πυρκαγιές. Μάθαμε ότι τα κράτη- μέλη μεριμνούν για την προστασία των δασών, επειδή τα δάση προσφέρουν οξυγόνο, καθαρίζουν τον αέρα, προστατεύουν το έδαφος και βοηθούν στην αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών.

– Μας έστειλαν φωτογραφίες από δασικές πυρκαγιές στη χώρα τους και ένα ερωτηματολόγιο για την έρευνά τους. Μας ζήτησαν να απαντήσουμε και να διατυπώσουμε τις δικές μας απόψεις.

Στη συνέχεια αναφέρεται ότι πολλοί άνθρωποι δημιούργησαν το «Δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο» (ΚΠΑ, Ε', σ. 33), το οποίο είναι ένα είδος εμπορίου ανάμεσα στους φτωχούς αγρότες των χωρών. Με το εμπόριο αυτό οι αγρότες πληρώνονται για την παραγωγή τους τόσα χρήματα ώστε να μπορούν να αγοράσουν τροφή και ρούχα. Τέλος τονίζεται ότι είναι υποχρέωση όλων μας να σκεφτόμαστε ότι πολλές ενέργειες μας επηρεάζουν κι άλλους ανθρώπους στον κόσμο.

Στο τέλος του Κεφαλαίου 6 και με τίτλο «**Μάθαμε ότι...**»:

Ο Έλληνας ως πολίτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει δικαίωμα να εκλέγει και να εκλέγεται στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Μπορεί να ζει, να εργάζεται, να σπουδάζει και να ταξιδεύει ελεύθερα σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ως υπεύθυνος πολίτης πρέπει να σέβεται

---

⁹⁰ Περισσότερα για τα Ευρωπαϊκά Προγράμματα τα οποία εκπονούνται στην Εκπαίδευση, Βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

και να τηρεί τους κανονισμούς της Ε.Ε. Όλοι είμαστε πολίτες ενός κράτους, αλλά και πολίτες του κόσμου. Ο ένας εξαρτάται από τον άλλο, επηρεάζει τη ζωή των άλλων και επηρεάζεται από τους άλλους, όσο μακριά κι αν ζούμε. Οι πολίτες δεν έχουν μόνο το δικαίωμα και την υποχρέωση να εκλέγουν και να εκλέγονται, αλλά πρέπει να ενδιαφέρονται και να αναλαμβάνουν δράση για την επίλυση προβλημάτων που προκύπτουν (ΚΠΑ, Ε', σ. 33). Έμμεσες αναφορές για Έλληνα ως πολίτη της Ε.Ε. συναντούμε και στο επαναληπτικό Κεφάλαιο 7 της Α' Ενότητας (ΚΠΑ, Ε', σ. 43). Στο Κεφάλαιο 3 «Πώς λειτουργεί το Ελληνικό Κοινοβούλιο», της Γ' θεματικής ενότητας (Ζούμε στη δημοκρατία), αναφέρεται ότι:

Οι Έλληνες πολίτες δεν εκλέγουν μόνο τους Βουλευτές του Ελληνικού Κοινοβουλίου, αλλά συμμετέχουν και στην εκλογή των βουλευτών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αφού η χώρα μας είναι χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΚΠΑ, Ε', σ. 70).

3.3. Η εικόνα της Ευρώπης στο σχολικό εγχειρίδιο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της ΣΤ΄ Δημοτικού

Το σχολικό εγχειρίδιο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της ΣΤ΄ Δημοτικού περιλαμβάνει 4 θεματικές ενότητες. Η 1^η θεματική ενότητα έχει 2 υποενότητες και η κάθε υποενότητα περιλαμβάνει Κεφάλαια, καθένα από τα οποία αποτελεί αντικείμενο μιας ή και περισσότερων διδακτικών ωρών. Η 1^η θεματική ενότητα έχει 12 Κεφάλαια. Η 2^η θεματική ενότητα έχει 2 υποενότητες οι οποίες περιλαμβάνουν συνολικά 9 Κεφάλαια. Η 3^η θεματική ενότητα έχει 2 υποενότητες με 5 Κεφάλαια. Η 4^η θεματική ενότητα έχει 2 υποενότητες με 4 Κεφάλαια. Συνολικά στα περιεχόμενα του βιβλίου περιλαμβάνονται 30 Κεφάλαια. Από το σύνολο των Κεφαλαίων τα 5 είναι αφιερωμένα σε θέματα σχετικά με την Ευρώπη και τους Ευρωπαίους πολίτες.

Αναφορές για την Ευρώπη συναντούμε στην 3^η θεματική ενότητα η οποία έχει τίτλο: «Το άτομο και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Η 1^η υποενότητα έχει τίτλο «Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ελλάδα» και η 2^η «Οι Ευρωπαίοι πολίτες» (ΚΠΑ, ΣΤ΄, σ. 64-78)⁹¹.

Το Κεφάλαιο 1 έχει τίτλο: «Η Ευρωπαϊκή Ένωση: Όργανα και λειτουργίες της»

Στην αρχή της ενότητας παρατίθεται ο χάρτης της Ευρώπης με στόχο να βοηθήσει τους μαθητές να επισημάνουν τα κράτη- μέλη της Ένωσης και να διαπιστώσουν τη θέση τους και τα μεταξύ τους σύνορα. Στόχοι του Κεφαλαίου όπως αναφέρονται στο βιβλίο του δασκάλου είναι:

- Να γνωρίσουν οι μαθητές τα κράτη- μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Να γνωρίσουν τα βασικά χαρακτηριστικά της δομής της Ένωσης.
- Να έρθουν σε επαφή με την οργάνωση και τη λειτουργία της Ένωσης καθώς και τα κυριότερα κοινοτικά όργανα.
- Να προβληματιστούν πάνω στους στόχους της Ένωσης και στον τρόπο με τον οποίο η οργάνωση που διαθέτει τη βοηθά να τους πραγματοποιήσει.
- Να αξιοποιήσουν τις διαθεματικές έννοιες του συστήματος, του χώρου και του χρόνου, καθώς και της αλληλεπίδρασης και του πολιτισμού⁹².

Με αφορμή τις πληροφορίες που υπάρχουν στο βιβλίο για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) και το κείμενο μπορεί να ξεκινήσει η συζήτηση για την οργάνωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την αναφορά στα βασικά όργανά της, δίνοντας στους μαθητές κάποιες στοιχειώδεις γνώσεις πάνω σε αυτά αλλά και την αφορμή για μια δική τους έρευνα στο διαδίκτυο https://europa.eu/european-union/index_en ή αλλού, όπου μπορούν να βρουν σχετικές πληροφορίες.

Για διευκόλυνση του εκπαιδευτικού παρατίθενται τα παρακάτω:

⁹¹ Τα γράμματα (ΚΠΑ, ΣΤ΄), παραπέμπουν στο βιβλίο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της ΣΤ΄ Δημοτικού και οι αριθμοί στις σελίδες του ίδιου βιβλίου.

⁹² Βιβλίο του δασκάλου για την Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή της ΣΤ΄ Δημοτικού, σ. 59.

Τι είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μια οικογένεια ευρωπαϊκών δημοκρατικών χωρών, οι οποίες έχουν δεσμευτεί να συνεργάζονται για την ειρήνη και την ευημερία.

Οι ιστορικές ρίζες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανάγονται στο Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Κατά τον Τσόρτσιλ (1946), η Ευρώπη θα έπρεπε να δημιουργήσει ένα είδος Ηνωμένων Πολιτειών. Η ιδέα όμως για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση διατυπώθηκε για πρώτη φορά από το Γάλλο Υπουργό Εξωτερικών Ρόμπερτ Σούμαν σε ομιλία του στις 9 Μαΐου 1950.

Αρχικά την Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελούσαν έξι χώρες: το Βέλγιο, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και οι Κάτω Χώρες. Το 1973 προσχώρησαν η Δανία, η Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο, το έτος 1981 η Ελλάδα, η Ισπανία και η Πορτογαλία και το 1995 η Αυστρία, η Φινλανδία και η Σουηδία.

Το 2004 πραγματοποιείται η μεγαλύτερη διεύρυνση με την ένταξη 10 νέων κρατών (Κύπρος, Τσεχική Δημοκρατία, Μάλτα, Πολωνία, Εσθονία, Ουγγαρία, Λετονία, Λιθουανία, Σλοβακική Δημοκρατία, Σλοβενία). Οι χώρες έχουν το δικαίωμα ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση μόνο εφόσον πληρούν τα κριτήρια της Κοπεγχάγης, δηλαδή σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, προστασία των μειονοτήτων, δημοκρατικό καθεστώς και κράτος δικαίου, οικονομία της αγοράς που λειτουργεί και να υιοθετεί τις αρχές και τους κανόνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΈΝΩΣΗΣ

Τα κράτη μέλη της έχουν θεσπίσει κοινά θεσμικά όργανα, έτσι ώστε να μπορούν να λαμβάνονται δημοκρατικές αποφάσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο για συγκεκριμένα θέματα κοινού ενδιαφέροντος. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει πέντε θεσμικά όργανα, τα οποία παρουσιάζονται στη συνέχεια.

1.ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ: Η ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αποτελεί τη δημοκρατική φωνή των λαών της Ευρώπης. Τα μέλη του εκλέγονται απευθείας από τους πολίτες και δεν ανήκουν σε εθνικούς συνασπισμούς. Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου συνίσταται στα ακόλουθα:

- Εξέταση και έγκριση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας.
- Έγκριση του προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- Άσκηση δημοκρατικού ελέγχου σε όλα τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Επικύρωση σημαντικών διεθνών συμφωνιών, όπως οι συνθήκες προσχώρησης νέων κρατών-μελών και οι συμφωνίες εμπορίου ή σύνδεσης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων κρατών.
- Κοινοβουλευτικές επιτροπές που ασχολούνται με συγκεκριμένα θέματα (εξωτερικές σχέσεις, προϋπολογισμός, περιβάλλον, κτλ.).
- Εκλογή του Ευρωπαϊκού Διαμεσολαβητή.

2.ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΥΠΟΥΡΓΩΝ: Η ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ-ΜΕΛΩΝ

Το Συμβούλιο Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκπροσωπεί τα κράτη-μέλη και είναι το κύριο θεσμικό όργανο της Ε.Ε. με αρμοδιότητα λήψης αποφάσεων.

Στις συνεδριάσεις του παρευρίσκεται ένας υπουργός από κάθε κυβέρνηση κράτους-μέλους της Ένωσης. Το ποιος υπουργός παρευρίσκεται σε κάθε συνεδρίαση εξαρτάται από τα υπό συζήτηση θέματα. Κάθε υπουργός που συμμετέχει στο Συμβούλιο είναι εξουσιοδοτημένος να αναλαμβάνει δεσμεύσεις εξ ονόματος της κυβέρνησής του. Το Συμβούλιο συνεδριάζει υπό εννέα διαφορετικές συνθέσεις (Πηγή. https://europa.eu/european-union/index_en.)

3.ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ: Η ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ-ΜΕΛΩΝ

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποτελεί την κύρια αρχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη θέσπιση νομοθεσίας και τη λήψη αποφάσεων. Στο Συμβούλιο συμμετέχουν εκπρόσωποι των κυβερνήσεων όλων των κρατών-μελών, οι οποίοι εκλέγονται σε εθνικό επίπεδο. Το Συμβούλιο από κοινού με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, καθορίζει τους κανόνες για όλες τις δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, που αποτελούν τον πρώτο πυλώνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο πυλώνας αυτός καλύπτει την εσωτερική αγορά και τις περισσότερες κοινές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εγγυάται την ελεύθερη διακίνηση αγαθών, προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίου. Επίσης, το Συμβούλιο είναι κυρίως αρμόδιο για τη διακυβερνητική συνεργασία στον τομέα της κοινής εξωτερικής πολιτικής και της πολιτικής ασφάλειας, όπως επίσης και στον τομέα της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων.

4. Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Η ΚΙΝΗΤΗΡΙΟΣ ΔΥΝΑΜΗ ΣΤΙΣ ΕΝΟΠΙΩΣΕΙΣ

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκτελεί ένα μεγάλο μέρος των καθημερινών εργασιών στις Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συντάσσει προτάσεις για νέες ευρωπαϊκές νομοθετικές πράξεις, στις οποίες υποβάλλει στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο. Η Επιτροπή διασφαλίζει την ορθή εφαρμογή των αποφάσεων στις Ευρωπαϊκής Ένωσης και ελέγχει τον τρόπο με τον οποίο δαπανώνται οι πόροι στις Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρακολουθεί στις τη συμμόρφωση στις ευρωπαϊκές συνθήκες και την ευρωπαϊκή νομοθεσία. Η Επιτροπή λειτουργεί ανεξάρτητα από τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών. Το μεγαλύτερο μέρος του προσωπικού που απασχολεί, εργάζεται στις Βρυξέλλες, στο Βέλγιο.

5.ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ: ΤΟ ΟΡΓΑΝΟ ΕΠΙΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ

Η θέσπιση κοινών κανόνων στην Ευρωπαϊκής Ένωσης απαιτεί φυσικά την εφαρμογή τους στην πράξη, καθώς επίσης και την ομοιόμορφη ερμηνεία τους. Αυτό ακριβώς εξασφαλίζει το Δικαστήριο των ευρωπαϊκών κοινοτήτων. Διευθετεί διχογνωμίες όσον αφορά την ερμηνεία των συνθηκών και της νομοθεσίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα εθνικά δικαστήρια πρέπει να ζητούν τη γνώμη του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, σε περιπτώσεις αμφισβήτησης της εφαρμογής των κανόνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ και μεμονωμένοι πολίτες μπορούν να προσφύγουν

στο ευρωπαϊκό δικαστήριο κατά των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αποτελείται από 15 ανεξάρτητους δικαστές και εδρεύει στο Λουξεμβούργο. Τα παραπάνω θεσμικά όργανα συμπληρώνονται από τα παρακάτω **όργανα**:

1.Το Ελεγκτικό Συνέδριο: Ορθολογική χρήση των πόρων

Οι πόροι που διατίθενται από την Ευρωπαϊκής Ένωσης πρέπει να χρησιμοποιούνται κατά τρόπο νόμιμο, οικονομικά αποδοτικό και για το σκοπό που προορίζονται. Το Ελεγκτικό Συνέδριο, ένα ανεξάρτητο όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που εδρεύει στο Λουξεμβούργο, είναι ο φορέας που ελέγχει τον τρόπο με τον οποίο δαπανώνται οι πόροι.

2.Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα: Ένα σταθερό νόμισμα για την Ευρώπη

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα είναι επιφορτισμένη με τη διαχείριση του νέου κοινού νομίσματος, του ευρώ. Κύριος στόχος της Τράπεζας είναι η εξασφάλιση της σταθερότητας των τιμών, έτσι ώστε η ευρωπαϊκή οικονομία να μην πλήττεται από πληθωρισμό. Η Κεντρική Τράπεζα εδρεύει στη Φρανκφούρτη, στη Γερμανία. Διοικείται από έναν Πρόεδρο και ένα διοικητικό συμβούλιο, ενώ βρίσκεται σε στενή συνεργασία με τις εθνικές τράπεζες των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

3.Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα επενδύσεων: Μακροπρόθεσμη επένδυση στο μέλλον

Η Τράπεζα χορηγεί πιστώσεις για επενδυτικά σχέδια ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος, κυρίως για σχέδια από τα οποία επωφελούνται λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές. Η τράπεζα αυτή εδρεύει στο Λουξεμβούργο και αντλεί τις πόρους τις από τις κεφαλαιαγορές.

Ως μη κερδοσκοπικός οργανισμός μπορεί να χορηγεί δάνεια με ευνοϊκότερους όρους.

4.Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή: Συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων

Πρόκειται για ένα συμβουλευτικό σώμα, το οποίο γνωμοδοτεί επί σημαντικών πτυχών των νέων πρωτοβουλιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποτελεί μέρος της κοινής ευρωπαϊκής παράδοσης για τη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών στην πολιτική ζωή.

5.Η Επιτροπή των Περιφερειών: Η τοπική διάσταση

Όπως αποφάσεις που λαμβάνονται στην ΕΕ έχουν άμεση επίδραση σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Μέσω όπως Επιτροπής των Περιφερειών μπορεί να ζητηθεί η γνώμη των τοπικών και περιφερειακών αρχών, πριν από τη λήψη αποφάσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση σε τομείς όπως η εκπαίδευση, η υγεία, η απασχόληση και οι μεταφορές.

6.Ο Ευρωπαϊός Διαμεσολαβητής

Ο ευρωπαϊός διαμεσολαβητής εκλέγεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Διερευνά παράπονα που υποβάλλονται από πολίτες σχετικά με περιπτώσεις κακής διοικητικής πρακτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση. (Για περισσότερες πληροφορίες στην ιστοσελίδα: https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies_el)

Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Στόχοι του μαθήματος

Η διδασκαλία του συγκεκριμένου Κεφαλαίου έχει στόχο να καταστήσει τους μαθητές ικανούς:

- Να συνδέσουν τον ελληνικό πολιτισμό με τον ευρωπαϊκό.
- Να γνωρίσουν την πορεία της Ελλάδας προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και τη σημερινή θέση της χώρας μας μέσα σε αυτήν.
- Να προβληματιστούν σχετικά με τα οφέλη, τα οποία απολαμβάνει η χώρα μας ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και τη συμβολή της Ελλάδας στην Ένωση με τη συμμετοχή της στα όργανα και τις διαδικασίες λειτουργίας τους.

Το Κεφάλαιο 2 έχει τίτλο «Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση»

Στόχοι του μαθήματος είναι:

- Να συνδέσουν τον ελληνικό πολιτισμό με τον ευρωπαϊκό.
- Να γνωρίσουν την πορεία της Ελλάδας προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και τη σημερινή θέση της χώρας μας μέσα σε αυτήν.
- Να προβληματιστούν σχετικά με τα οφέλη, τα οποία απολαμβάνει η χώρα μας ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και τη συμβολή της Ελλάδας στην Ένωση με τη συμμετοχή της στα όργανα και τις διαδικασίες λειτουργίας τους.

Ξεκινώντας επιχειρείται μια σύντομη παρουσίαση της ιστορίας του ονόματος της Ευρώπης και του ελληνικού μύθου, σχετικά με την προέλευση του ονόματός της. Έτσι συνδέουμε την Ευρώπη με τη ρίζα της, η οποία βρίσκεται στον ελληνικό πολιτισμό. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η θέση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και μετά από μια σύντομη σημερινή της θέση μέσα στην Ένωση και ο ρόλος της ως πλήρους μέλους της. Για την καλύτερη πληροφόρηση του εκπαιδευτικού, παραθέτουμε επιπλέον πληροφορίες, τις οποίες μπορεί να αξιοποιήσει κατά τη διδασκαλία του μαθήματος: Η Ελλάδα συμμετέχει ενεργά στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως πλήρες μέλος της. Ο ελληνικός λαός εκλέγει στις ευρωεκλογές τους ευρωβουλευτές του. Η Ελλάδα εκπροσωπείται στο Ευρωκοινοβούλιο με 24 Ευρωβουλευτές:⁹³

Στο βιβλίο του μαθητή αναφέρεται ότι:

- Η Ελλάδα μετά το έτος 1979, όπου πρωθυπουργός ήταν Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, υπογράφει στην Αθήνα την συνθήκη προσχώρησής της στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.). Η Ελλάδα επισήμως την 1^η Ιανουαρίου του 1981 γίνεται το δέκατο κράτος- μέλος της Ε.Ο.Κ. Τον Ιούλιο του 1983 αναλαμβάνει για πρώτη φορά την προεδρία του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, με πρωθυπουργό τον Ανδρέα Παπανδρέου, ενώ τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου πραγματοποιείται το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στην Αθήνα.

⁹³ Τα στοιχεία αυτά υπόκεινται σε αλλαγές, οπότε πριν δοθεί οποιαδήποτε πληροφορία στους μαθητές πρέπει προηγουμένως να έχει ελεγχθεί.

– Το 2001 η Ελλάδα γίνεται το 12^ο μέλος της «Ευρωζώνης», την οποία αποτελούν χώρες που έχουν ως νόμισμα το ευρώ (ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα).

– Η Ελλάδα συμμετέχει ενεργά στις λειτουργίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως πλήρες μέλος της. Ο ελληνικός λαός εκλέγει στις ευρωεκλογές τους ευρωβουλευτές του (ΚΠΑ, ΣΤ', σ. 69). Στο τέλος του Κεφαλαίου και με τίτλο «Με λίγα λόγια...» αναφέρεται ότι: Η Ελλάδα κατέχει μια σημαντική θέση στην Ευρώπη ως πλήρες μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συμμετέχει ενεργά, όπως κάθε άλλο κράτος- μέλος της Ένωσης στα όργανα και στις δραστηριότητές της (ΚΠΑ, ΣΤ', σ. 69).

Το 3^ο Κεφάλαιο έχει τίτλο «Σχέσεις μεταξύ των κρατών- μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Στόχοι του Κεφαλαίου είναι:

-Να γνωρίσουν τους τομείς συνεργασίας των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

-Να προσδιορίσουν, όσο γίνεται, το πλαίσιο συνεργασίας των κρατών-μελών στο πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο.

-Να πληροφορηθούν για τις πρωτοβουλίες της Ένωσης σχετικά με την ενίσχυση της συνεργασίας σε όλους τους τομείς που προαναφέρθηκαν.

-Να ενημερωθούν για το ρόλο της Ελλάδας στους παραπάνω τομείς.

Με αφορμή το εικονιστικό υλικό με τίτλο «Ευρωπαϊκή Ένωση: Ενότητα στην πολυμορφία», το οποίο παρατίθεται, τονίζεται η αξία της συνεργασίας και της πολυμορφίας, καθώς και της συνεργασίας μεταξύ των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στη συνέχεια παρέχονται βασικές πληροφορίες για τον οικονομικό, τον κοινωνικό και τον πολιτιστικό τομέα. Σε σχέση με τον οικονομικό τομέα τονίζεται ότι από αυτόν ξεκίνησε η ιδέα της Ένωσης. Αναφέρεται επίσης ότι στο νόμισμα του ευρώ παριστάνεται το ελληνικό γράμμα έψιλον με δύο παράλληλες γραμμές (€), οι οποίες συμβολίζουν τη σταθερότητα και ότι κυκλοφόρησε για πρώτη φορά την 1^η Δεκεμβρίου του 2002 (ΚΠΑ, ΣΤ', σ. 70). Επίσης αναφέρεται ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση με χρήματα από τις Τράπεζες και τα Ταμεία της ενισχύει τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, για να φτιάξουν αεροδρόμια, σιδηροδρομικές γραμμές και άλλα έργα υποδομής. Επίσης επιδοτεί επιχειρήσεις και επαγγελματίες.

Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στον κοινωνικό τομέα και τους επιμέρους τομείς του, όπως η υγεία, η προστασία του περιβάλλοντος την παιδεία, την εργασία, την προστασία της υγείας των καταναλωτών, των ατόμων με ειδικές ανάγκες, τονίζοντας ότι καταβάλλονται προσπάθειες για ενίσχυση των κρατών μελών, ώστε να φτάσουν όλα σε ένα υψηλό επίπεδο παροχής αντίστοιχων υπηρεσιών. Για τον πολιτιστικό τομέα επισημαίνεται ο ρόλος του ελληνικού πολιτισμού διαμόρφωση του ευρωπαϊκού πολιτισμού, καθώς και στις προσπάθειες οι οποίες γίνονται για την ενίσχυση της επικοινωνίας και των πολιτιστικών ανταλλαγών μεταξύ των λαών της Ευρώπης. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο σημαντικότερο ίσως εμπόδιο στην

επικοινωνία μεταξύ των ευρωπαϊκών λαών που είναι βέβαια η γλώσσα. Για το λόγο αυτό αναφέρεται ότι οι προσπάθειες της Ένωσης αποσκοπούν μεταξύ των άλλων και στην προώθηση των ευρωπαϊκών γλωσσών και στην επικοινωνία κυρίως των νέων της Ευρώπης μεταξύ τους με Προγράμματα, όπως το Comenius⁹⁴, το οποίο στη δεύτερη κατηγορία δράσης του προωθεί την εκμάθηση από τους Ευρωπαίους μαθητές μιας ευρωπαϊκής γλώσσας εκτός από τη μητρική τους. Το Πρόγραμμα Comenius, περιλαμβάνει και ανταλλαγές μαθητών μεταξύ των συνεργαζόμενων σχολείων. Το προϊόν που παράγουν οι συνεργαζόμενες ομάδες είναι και οι δύο γλώσσες των εταίρων που συνεργάστηκαν. Παρέχεται επίσης μια ενδιαφέρουσα είδηση με περιεχόμενο τη συνεργασία ενός σχολείου της Χίου με σχολεία της Ευρώπης.

Στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού Προγράμματος «ΣΩΚΡΑΤΗΣ- COMENIUS I» το 2^ο Δημοτικό Σχολείο Βροντάδου (Ερειθιανής) φιλοξένησε από τις 21 μέχρι τις 25 Μαΐου 2003, εκπαιδευτικούς από τα ευρωπαϊκά εταιρικά σχολεία C.P “CAMPOAMENO” της Ισπανίας, Volksschule Ebersdorf της Γερμανίας και Harriers Ground Community Primary School της Αγγλίας, που είναι το σχολείο συντονιστής. Τα τέσσερα σχολεία επικοινωνούν μεταξύ τους και ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικές με έθιμα και εκδηλώσεις <http://www.chiosnews.com>, (ΚΠΑ, ΣΤ', σ. 71).

Ιδιαίτερες αναφορές συναντούμε για άλλες δραστηριότητες με τις οποίες επιτυγχάνονται οι σκοποί της Ευρωπαϊκής Ένωσης για κοινωνική δικαιοσύνη, προστασία και ασφάλεια των πολιτών, προστασία του περιβάλλοντος. Γίνεται λόγος για το Ευρωπαϊκό Κεντρικό Δίκτυο Καταναλωτών το οποίο πληροφορεί και συμβουλεύει τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα δικαιώματά τους ως καταναλωτές, καθώς και για τη δραστηριότητα η οποία σχετίζεται με την προστασία του περιβάλλοντος, το Ετήσιο Περιβαλλοντικό Συνέδριο και την Πράσινη Εβδομάδα (Green Week). Στα πλαίσια της «Πράσινης Εβδομάδας» διενεργείται ετήσιος σχολικός διαγωνισμός (Ζωγραφική – Σχέδιο- Ψηφιακά Βίντεο) που ενθαρρύνει νέους από όλα τα κράτη- μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ενημερωθούν για περιβαλλοντικά θέματα και να εκφραστούν καλλιτεχνικά. Εκτενής αναφορά γίνεται για τον πολιτιστικό τομέα και τονίζεται ότι επιδιώκεται η πολιτιστική συνεργασία των λαών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης αναφέρεται ότι το 2008 ορίστηκε ως « Ευρωπαϊκό έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου» και για το λόγο αυτό οργανώθηκαν πολλές δραστηριότητες και Προγράμματα. Γίνεται ακόμη λόγος για το Πρόγραμμα «Ευρώπη για τους Πολίτες», το οποίο εγκρίθηκε το 2006 και εκπονήθηκε από το 2007 ως το 2013 και είχε στόχο την προώθηση ενεργούς συμμετοχής του Ευρωπαίου πολίτη στα κοινά. Επιχειρείται επίσης η ενημέρωση των μαθητών για το θεσμό της «Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης» για την καλύτερη γνωριμία με τον πολιτισμό κάθε χώρας. Στα πλαίσια της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης διοργανώνονται διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως εκθέσεις ζωγραφικής, αφιερώματα σε Ευρωπαίους δημιουργούς, θεατρικές

---

⁹⁴ Περισσότερα για τα Καινοτόμα Προγράμματα στην Εκπαίδευση, βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

παραστάσεις κ. ά.⁹⁵. Στη Δραστηριότητα η οποία συνοδεύει το Κεφάλαιο «Το άτομο και η Ευρωπαϊκή Ένωση» αναφέρεται το ευρωπαϊκό Πρόγραμμα «e-Twinning» και δίνονται πληροφορίες για το περιεχόμενό του. Πρόκειται για ένα Πρόγραμμα σύμφωνα με το οποίο τα σχολεία από διαφορετικές χώρες επικοινωνούν μεταξύ τους με τη βοήθεια των υπολογιστών. Οι μαθητές χρησιμοποιώντας τον ηλεκτρονικό υπολογιστή σχεδιάζουν εργασίες (Project) σχετικά με το Περιβάλλον, την Πληροφορική, τις Φυσικές επιστήμες, κ.ά.⁹⁶.

Στο βιβλίο του δασκάλου προτείνεται ότι είναι σκόπιμο να γίνει σύντομη αναφορά στη συνεργασία των κρατών- μελών στον πολιτικό τομέα. Υποδεικνύεται να τονιστεί η ενιαία πολιτική οργάνωση της Ευρώπης και οι προσπάθειες που καταβάλλονται, ώστε στο μέλλον ο σχηματισμός αυτός να αποκτήσει σταθερότερες πολιτικές δομές. Επίσης να γίνει αναφορά και στο Ευρωπαϊκό Σύνταγμα που αποτελεί την τελευταία και ίσως την πιο ουσιώδη προσπάθεια πολιτικής συνεργασίας⁹⁷.

Ολοκληρώνοντας την προσέγγιση του Κεφαλαίου και με τίτλο «Με λίγα λόγια...», αναφέρεται ότι: Τα κράτη- μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμμετέχουν σε πολλές κοινές δραστηριότητες και συνεργάζονται σε διάφορους τομείς (οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό), με σκοπό να πετύχουν την ανάπτυξη, την πρόοδο και την ειρηνική τους συμβίωση. Ακολουθεί η Ανακεφαλαίωση όπου αναφέρεται ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μια ένωση ευρωπαϊκών κρατών που έχουν δεσμευτεί να συνεργάζονται σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος όπως η ειρήνη, η ασφάλεια, η δημοκρατία, η οικονομική και κοινωνική ευημερία, η κοινωνική δικαιοσύνη και η αλληλεγγύη. Όλο και περισσότερα κράτη επιθυμούν να γίνουν μέλη της. Τα βασικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο Υπουργών, Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Τα περισσότερα κράτη- μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν το ίδιο νόμισμα, το ευρώ, επιδιώκουν μια ενιαία ευρωπαϊκή πολιτική και συνεργάζονται στον πολιτιστικό τομέα. Η Ελλάδα ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 1981, συμμετέχει ενεργά με τους δικούς της αντιπροσώπους στις οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

---

⁹⁵ Το έτος 2006 πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης ήταν η Πάτρα. Εξαιτίας της μεγάλης ζήτησης από όλα τα κράτη- μέλη να αποκτήσουν τον τίτλο για τις δικές τους πόλεις, αποφασίστηκε να ορίζονται κάθε χρόνο δύο πολιτιστικές πρωτεύουσες της Ευρώπης. Για το 2009 είχαν οριστεί οι πόλεις Βίλνιους (Λιθουανία) και Λιντς (Αυστρία). Περισσότερες πληροφορίες για τις Πολιτιστικές Πρωτεύουσες της Ευρώπης παρέχονται στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης: https://europa.eu/european-union/index_en, τις πολιτιστικές πρωτεύουσες της Ευρώπης από το 2000 ως σήμερα.

⁹⁶ Το 2^ο Δημοτικό Σχολείο Ιωαννίνων (Καπλάνειο), είναι ένα από τα ελληνικά σχολεία που συμμετείχε στο Πρόγραμμα «e-Twinning», κατά το σχολικό έτος 2006-2007. Ανοίγω την ιστοσελίδα <http://www.etwinning.gr> (συνεργασίες σχολείων στην Ευρώπη) και μαθαίνω περισσότερα για τις συνεργασίες σχολείων στην Ευρώπη.

⁹⁷ http://www.uom.gr/eu_synt/ Πηγή: Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Copyright © Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το 1^ο Κεφάλαιο της Β' ενότητας (Οι Ευρωπαίοι πολίτες), έχει τίτλο «Λαοί και πολιτισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης» έχει στόχους, όπως αναφέρονται στο βιβλίο του δασκάλου είναι να καταστήσει τους μαθητές ικανούς:

– *Να αποκτήσουν γνώσεις για τους λαούς της Ευρώπης και να διευρύνουν τις γνώσεις τους για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Να εντοπίσουν ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των διαφόρων πολιτισμών, διαπιστώνοντας ταυτόχρονα την κοινή βάση των ευρωπαϊκών πολιτισμών, που είναι ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός και ο ρωμαϊκός πολιτισμός.*

– *Να συνειδητοποιήσουν ότι στόχος της συνύπαρξης και της συνεργασίας των λαών της Ευρώπης είναι η διαφύλαξη των ιδιαιτεροτήτων των λαών μέσα στα πλαίσια μιας πολυσυλλεκτικής Ευρώπης για όλους.*

– *Να αξιολογήσουν τις διαθεματικές έννοιες της αλληλεπίδρασης, του πολιτισμού, του χώρου και του χρόνου⁹⁸.*

Οι μαθητές με ερέθισμα από τα λόγια των ηρώων⁹⁹ αναζητούν τα κοινά στοιχεία μεταξύ των λαών της Ευρώπης, αυτά που μπορούν να τους ενώσουν και πάνω στα οποία στηρίχθηκε και η ιδέα της Ένωσης. Με ένα απόσπασμα από το Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων, με τίτλο «Η Ευρώπη» του Ζακ Λε Γκοφ¹⁰⁰ τονίζεται η ιδέα της συνύπαρξης διαφορετικών στοιχείων μέσα στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής οικογένειας και η σημασία της διαφύλαξης των ιδιαιτεροτήτων μέσα από τη συνεργασία και την κοινή πορεία των ευρωπαϊκών λαών. Εύκολα οι μαθητές θα καταγράψουν ομοιότητες και διαφορές της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την οικογένεια. Επισημαίνεται ότι θα μπορούσε εδώ να γίνει μια αναφορά και στα στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού που αξίζει να διατηρηθούν και ως στοιχεία του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Θα ήταν, επίσης, χρήσιμο να αναφερθούμε στην έκφραση των ιδιαιτεροτήτων των ευρωπαϊκών λαών μέσα από τις διάφορες μορφές τέχνης. Προτείνεται, εφόσον υπάρχει η δυνατότητα, να έρθουν τα παιδιά σε επαφή με διαφορετικά είδη μουσικής, ζωγραφικής ή άλλων τεχνών από διάφορες χώρες της Ευρώπης και να συζητήσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές που παρατηρούν. Στο βιβλίο του μαθητή παρατίθεται ένα σύντομο κείμενο του Ζακ Λε Γκοφ: Η ευρωπαϊκή οικογένεια. *Για να καταλάβουμε γιατί οι Ευρωπαίοι είναι τόσο διαφορετικοί, αλλά αποτελούν παρόλα αυτά μια κοινότητα, μπορούμε να σκεφτούμε μια οικογένεια. Υπάρχει κάτι κοινό μεταξύ των μελών μιας οικογένειας, αλλά καθένας έχει την προσωπικότητά του, διαφορετική φυσιογνωμία, κυρίως έναν χαρακτήρα, μια διαφορετική συμπεριφορά.* Το κείμενο αναφέρεται στο διαπολιτισμικό διάλογο και την αλληλεπίδραση μεταξύ των πολιτισμών. Στη

⁹⁸ Βιβλίο του δασκάλου για την Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή της ΣΤ' Δημοτικού, σ. 65.

⁹⁹ Ο διάλογος των ηρώων αναφέρεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση: - Δικαίολις: Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι πατρίδα πολλών διαφορετικών λαών και πολιτισμών!. – Ειρήνη: Ναι αλλά τους Ευρωπαίους πολίτες τους συνδέουν και κοινά στοιχεία....

¹⁰⁰ Το κείμενο του Ανθολογίου Λογοτεχνικών Κειμένων «Η Ευρώπη» του Ζακ Λε Γκοφ, παρατίθεται ολόκληρο στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

συνέχεια αναφέρεται ότι χαρακτηριστικό σημείο του πολιτισμού ενός λαού είναι η γλώσσα του και ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ορίσει 23 επίσημες γλώσσες, τις οποίες η Ε.Ε. υποστηρίζει και προωθεί τη διδασκαλία τους. Παρέχεται επίσης η πληροφορία ότι οι επίσημες γλώσσες της Ε.Ε. έχουν επιλεγεί από τις εθνικές κυβερνήσεις, αφού κάθε κράτος με την ένταξη του ορίζει τη γλώσσα που επιθυμεί να δηλώσει ως επίσημη γλώσσα της χώρας του ως κράτους- μέλους. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστηρίζει ιδιαίτερα τη διδασκαλία γλωσσών στα παιδιά, για να συνειδητοποιήσουν περισσότερο ότι ανήκουν στην ευρωπαϊκή οικογένεια και να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες που παρουσιάζουν στην πολυγλωσσική Ευρώπη (ΚΠΑ, ΣΤ', σ. 75). Παρουσιάζεται επίσης πίνακας ο οποίος περιλαμβάνει τη λέξη «Καλημέρα» σε όλες τις γλώσσες των χωρών που ανήκουν στην Ε.Ε.

Προτείνεται επίσης η δραστηριότητα με το ερώτημα:

Ζεις και σπουδάζεις σε κάποια χώρα της Ε.Ε.

Με ποιο τρόπο θα διατηρήσεις την ελληνική σου ταυτότητα; (Πιθανές απαντήσεις):

- Θα μιλώ, όταν μπορώ, τη γλώσσα μου,
- Θα συναναστρέφομαι με Έλληνες φοιτητές και θα οργανώνουμε γιορτές με ελληνικό χαρακτήρα,
- Θα μιλώ σε ξένους φίλους μου για την Ελλάδα, την ιστορία της και τον πολιτισμό της.
- Θα καλώ στο σπίτι μου φοιτητές από άλλες χώρες και θα τους προσφέρω ελληνικά φαγητά.

Σε άλλη δραστηριότητα προτείνεται: Γράφουμε ένα δικό μας παραμύθι , στο οποίο συμμετέχουν διάφοροι ήρωες που γνωρίζουμε (π.χ. ο Μπόλεκ και ο Λόλεκ (Πολωνία), η Χάιντν (Αυστρία), ο Αστερίξ και ο Οβελίξ (Γαλλία), τα Στρομφάκια (Βέλγιο) κ.ά. (παραμυθοσαλάτα). Στη συνέχεια δίνουμε τίτλο στην ιστορία μας¹⁰¹. Στο σημείωμα «Με λίγα λόγια...», αναφέρεται ότι, Οι Ευρωπαίοι πολίτες ανήκουν σε πολλές διαφορετικές χώρες. Υπάρχουν στοιχεία πολιτισμού που τους ενώνουν, όπως η κοινή ιστορία και οι κοινές αξίες καθώς και άλλα στοιχεία που τους διαφοροποιούν, όπως είναι οι διαφορετικές γλώσσες που μιλούν.

Στο 2^ο Κεφάλαιο της ενότητας «Οι Ευρωπαίοι πολίτες», έχει τίτλο «Δικαιώματα και υποχρεώσεις των Ευρωπαίων πολιτών». Στόχοι του Κεφαλαίου, όπως αναφέρεται στο βιβλίο του δασκάλου είναι:

- Να γνωρίσουν τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα που απορρέουν από τη ιδιότητα του πολίτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Να γνωρίσουν τη δυνατότητα που τους δίνουν τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να υπερασπιστούν τον εαυτό τους και να είναι ενημερωμένοι για ό,τι συμβαίνει στις ευρωπαϊκές χώρες.

---

¹⁰¹ Παρέχονται διάφορες ιδέες όπως: «Ο Καραγκιόζης στις Βρυξέλλες», «Τα Στρομφάκια επισκέπτονται την Ακρόπολη», «Η Χάιντν στη γιορτή του σχολείου μας» κ.ά.

- Να έρθουν σε επαφή με έννοιες όπως η «ευρωπαϊκή ιθαγένεια», η οποία συμπληρώνει και δεν ακυρώνει την ιδιότητα του πολίτη ενός κράτους μέλους

- Να αξιοποιήσουν τις διαθεματικές έννοιες της αλληλεπίδρασης, της διάστασης (χώρου - χρόνου), όπως και το δίπολο άτομο - σύνολο¹⁰².

Αναφέρεται ότι όπως συμβαίνει σε κάθε κράτος, έτσι και στην Ευρωπαϊκή Ένωση οι πολίτες έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις. Έχουν δικαίωμα να ταξιδεύουν ελεύθερα να ταξιδεύουν σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να σπουδάζουν, να εργάζονται, και να διαμένουν σε οποιαδήποτε χώρα- μέλος επιθυμούν, να έχουν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σε όποια χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης αρρωστήσουν ή πάθουν ατύχημα κ.ά. Επίσης μπορούν να συμμετέχουν στις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και εκλέγουν ευρωβουλευτές ή εκλέγονται ευρωβουλευτές οι ίδιοι. Στη συνέχεια παρέχονται πληροφορίες για τους ορισμένους κανόνες των κρατών της Ε.Ε.

Διαβάξω ορισμένους κανόνες που ισχύουν σε κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης:

- Στην Αγγλία, την Ιρλανδία, την Κύπρο και τη Μάλτα οδηγούμε στην αριστερή πλευρά του δρόμου.

- Τα κατοικίδια ζώα πρέπει να είναι εφοδιασμένα με διαβατήριο, στο οποίο να καταγράφεται ο πλήρης εμβολιασμός τους.

- Η χρήση κινητού τηλεφώνου κατά την οδήγηση αυξάνει υπέρμετρα τον κίνδυνο πρόκλησης θανατηφόρων ατυχημάτων και γι' αυτό απαγορεύεται ρητά σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Αναφέρεται επίσης ότι τα δικαιώματα των Ευρωπαίων πολιτών περιέχονται στο «Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης»¹⁰³. Στην Ανακεφαλαίωση αναφέρεται ότι: Οι Ευρωπαίοι, παρά τις διαφορές (γλώσσα, ήθη και έθιμα, παραδόσεις) που μπορεί να έχουν, είναι ενωμένοι κι εργάζονται από κοινού για την ειρήνη και την ευημερία. Ανήκουν σε μια μεγάλη οικογένεια και μοιράζονται την Ευρώπη και τον ευρωπαϊκό πολιτισμό εδώ και πολλά χρόνια. Στους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναγνωρίζονται δικαιώματα και διευκολύνσεις, όπως να ταξιδεύουν ελεύθερα, να σπουδάζουν και να διαμένουν σε όποια χώρα μέλος επιθυμούν, να εργάζονται με ίσους όρους σε οποιαδήποτε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

¹⁰² Βιβλίο του δασκάλου για την Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή της ΣΤ' Δημοτικού, σ. 66.

¹⁰³ Ο «Χάρτης των Θεμελιωδών δικαιωμάτων» της Ε.Ε., εγκρίθηκε επίσημα τον Δεκέμβριο του 2000 κατά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας στη Γαλλία. Στη Συνέλευση που έφτιαξε το σχέδιο του Χάρτη συμμετείχαν αντιπρόσωποι των ευρωπαϊκών οργάνων και των κυβερνήσεων των κρατών μελών. Ο Χάρτης αποτελεί μια σημαντική πρόοδο για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ένωση. Ο «Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων» περιέχει 54 άρθρα, τα οποία ορίζουν τα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πιο αναλυτικά, κατοχυρώνει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, το δικαίωμα στη ζωή, στην ακεραιότητα του ατόμου, την ελευθερία της έκφρασης και της συνείδησης. Προωθεί επίσης την ισότητα ανδρών και γυναικών, το δικαίωμα στην περιβαλλοντική προστασία κ.ά.

κ.ά. Ταυτόχρονα όμως έχουν και υποχρεώσεις, όπως να συμμορφώνονται με τους κανόνες, να τηρούν τους νόμους της χώρας στην οποία ζουν και να σέβονται τον πολιτισμό της.

Στο βιβλίο του δασκάλου αναφέρεται ότι:

Οι περισσότεροι στόχοι που καθόριζαν οι συνθήκες δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν επιτευχθεί:

-Ο ευρωπαϊκός χώρος έχει ελευθερωθεί από τους τελωνειακούς, δημοσιονομικούς και κανονιστικούς περιορισμούς.

-Όλοι οι πολίτες απολαμβάνουμε τα πλεονεκτήματα της ολοκλήρωσης της Μεγάλης Αγοράς, της πρόσβασης στην κατανάλωση ποικίλων προϊόντων, του ανταγωνισμού που περιορίζει την αύξηση των τιμών, της πολιτικής που προστατεύει καταναλωτές και περιβάλλον, των εναρμονισμένων κανόνων που τείνουν να ευθυγραμμιστούν με αποδοτικότερα κριτήρια.

-Απαγορεύτηκε για τους πολίτες των κρατών-μελών οποιοσδήποτε περιορισμός συνδέεται με την ιθαγένεια.

-Στα πλαίσια του εκπαιδευτικού και του επαγγελματικού τομέα κατέστη δυνατή η επίτευξη της αμοιβαίας αναγνώρισης των διπλωμάτων των γιατρών, των δικηγόρων, των νοσοκόμων, των κτηνιάτρων, των φαρμακοποιών, των αρχιτεκτόνων κτλ.

-Θεσπίστηκε από κοινού ένα σύστημα αναγνώρισης πτυχίων και διπλωμάτων ανώτατης εκπαίδευσης.

- Κάθε πολίτης της Ένωσης που διαμένει σε κράτος μέλος του οποίου δεν είναι υπήκοος έχει το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές και ευρωπαϊκές εκλογές.

- Θεσπίζεται η «ιθαγένεια της Ένωσης» και έτσι υπήκοος της Ένωσης είναι κάθε άτομο που έχει την υπηκοότητα ενός κράτους μέλους. Η ιθαγένεια της Ένωσης συμπληρώνει την εθνική ιθαγένεια και δεν την αντικαθιστά.

- Η Ε.Ε διασφαλίζοντας τα δικαιώματα των πολιτών της στην εκπαίδευση, προωθεί εκπαιδευτικά προγράμματα σπουδών, όπως το ERASMUS (πρόγραμμα δράσης της Ευρωπαϊκής κοινότητας των σπουδαστών), του COMETT (κοινοτικό πρόγραμμα εκπαίδευσης και κατάρτισης στους τεχνολογικούς τομείς), του LINGUA (ενθάρρυνση της εκμάθησης ξένων γλωσσών). Επίσης παρέχονται υποτροφίες για σπουδές σε άλλες χώρες της κοινότητας. Φροντίζει ακόμα για την επανένταξη των νέων που αντιμετωπίζουν μεγάλες δυσκολίες ιδρύοντας τα λεγόμενα «σχολεία της δεύτερης ευκαιρίας».

- Με την εισαγωγή του ευρώ, ο πολίτης αποκτά σαφή εικόνα της αγοράς και ρυθμίζει τις αγορές του με βάση τις καλύτερες προτάσεις, συντελώντας στην αύξηση του ανταγωνισμού και στη συμπίεση των τιμών.

3.4. Η εικόνα της Ευρώπης στο εγχειρίδιο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Γ΄ Γυμνασίου

Το σχολικό εγχειρίδιο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Γ΄ Γυμνασίου περιλαμβάνει 4 Θεματικές ενότητες. Η 1^η Θεματική ενότητα αποτελείται από 6 Κεφάλαια, η 2^η από 6 Κεφάλαια, η 3^η από 1 Κεφάλαιο και η 4^η από 3 Κεφάλαια. Η εικόνα της Ευρώπης προσεγγίζεται στην 3^η ενότητα η οποία έχει τίτλο «Το άτομο και η Ευρωπαϊκή Ένωση», τίτλος του Κεφαλαίου είναι «Ευρωπαϊκή Ένωση». Στην ενότητα προσεγγίζονται θέματα σχετικά με την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τους βασικούς της θεσμούς, τις βασικές της πολιτικές καθώς και πληροφορίες για τον ευρωπαίο πολίτη.

Στις εισαγωγικές πληροφορίες της ενότητας αναφέρονται:

Οι έννοιες της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου, και των δικαιωμάτων που αποτελούν βασικές έννοιες για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ακόμη γίνεται πρόταση να διαβάσουν οι μαθητές το βραβευμένο κόμικ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου «Το λαβωμένο νερό» http://europedirect.pde.gov.gr/images/pubs/book_13.pdf για να γνωρίσουν τις δυνατότητες παρέμβασης που παρέχει η Ευρωπαϊκή Ένωση. Τονίζεται ότι η ευρωπαϊκή κουλτούρα είναι σημαντική κληρονομιά του ευρωπαίου και παγκόσμιου πολίτη. Επίσης αναφέρεται ότι ο μαθητής μπορεί να διαβάσει κομμάτια της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, που αποτελεί βασικό κομμάτι της ευρωπαϊκής κουλτούρας, από τα Νεοελληνικά Αναγνώσματα, όπου υπάρχουν αντιπροσωπευτικά αποσπάσματα σημαντικών ευρωπαίων λογοτεχνών (Σαίξπηρ-Αγγλία, Λόρκα-Ισπανία, Τζόυς-Ιρλανδία, Μπωντλαίρ-Γαλλία κ.ά.).

Στη συνέχεια παρέχονται πληροφορίες για την Ευρωπαϊκή Ένωση:

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), είναι ένας οργανισμός σε εξέλιξη, για αυτό και βρίσκεται σε μια διαδικασία αλλαγής και προσαρμογής στα νέα δεδομένα. Η περίοδος 2004-2014 είναι μια περίοδος σημαντικών αλλαγών στη μορφή, τη λειτουργία και τους σκοπούς της. Η είσοδος νέων κρατών-μελών, η ψήφιση του Ευρωπαϊκού Συντάγματος, η δημιουργία κοινής άμυνας και στρατού, είναι μερικά από τα θέματα που σηματοδοτούν σημαντικές αλλαγές. Για να ενημερωθείς για τις τελευταίες εξελίξεις και αλλαγές, ώστε να συμπληρώσεις τις γνώσεις που σου παρέχει το βιβλίο, χρησιμοποίησε τις ιστοσελίδες της Ε.Ε και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, https://ec.europa.eu/greece/home_el. Παρέχεται επίσης η πληροφορία ότι ο μαθητής μπορεί να κάνει χρήση και της απευθείας και δωρεάν τηλεφωνικής γραμμής πληροφόρησης για θέματα της ΕΕ (00800.6.7.8.9.10.11) και να λύσει τυχόν απορίες του¹⁰⁴.

Οι στόχοι του Κεφαλαίου όπως διατυπώνονται στο βιβλίο του εκπαιδευτικού είναι οι παρακάτω:

- Να κατανοήσουν τη σημασία του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου που διαμορφώνεται στο

¹⁰⁴ Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή Γ΄ Γυμνασίου (βιβλίο του μαθητή), (ΚΠΑ, Γ΄ Γ., σ. 120).

πλαίσιο της ΕΕ, για τη ζωή του ευρωπαίου πολίτη

- *Να γνωρίσουν σημαντικούς σταθμούς στην ιστορία της ΕΕ*
- *Να κατανοήσουν τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της ΕΕ*
- *Να ενημερωθούν για ευρωπαϊκά προγράμματα, αποφάσεις και πολιτικές που αφορούν άμεσα τους νέους και το μέλλον τους*¹⁰⁵.

Στην αρχή του Κεφαλαίου παρέχονται λεπτομερείς πληροφορίες για την ίδρυση και την εξέλιξη της ευρωπαϊκής ιδέας και αναφέρεται ότι η Ευρωπαϊκή ιδέα, δηλαδή η ιδέα μιας κοινής ανθρωπιστικής Ευρώπης, υπήρξε για αιώνες το όραμα πολλών φιλοσόφων και στοχαστών (Καντ, Κομένιος, Β. Ουγκώ). Αυτό το όραμα βασιζόταν τόσο στη γεωγραφική ενότητα της Ευρωπαϊκής Ηπείρου, όσο και στα στοιχεία που διαμόρφωσαν τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Παρ' όλες τις μεταξύ τους διαφορές, όλα τα ευρωπαϊκά κράτη διαμορφώθηκαν στη βάση του ευρωπαϊκού διαφωτισμού, ο οποίος επηρεάστηκε από την αρχαία ελληνική σκέψη. Τα ευρωπαϊκά κράτη εξάλλου, οργανώθηκαν με βάση το ρωμαϊκό δίκαιο, ενώ καθοριστικές υπήρξαν για όλη την Ευρώπη οι επιδράσεις του χριστιανισμού. Μετά τις τραγικές συνέπειες των δύο Παγκοσμίων πολέμων, η Ευρώπη έχει κοινά συμφέροντα στην πορεία της οικονομικής και κοινωνικής ανασυγκρότησης. Στις συνθήκες αυτές, επανέρχεται το όραμα μιας κοινής Ευρώπης, χωρίς τους εθνικούς ανταγωνισμούς του παρελθόντος. Από το 1950, η Γαλλία με τον υπουργό Εξωτερικών Ρ. Σουμάν προωθεί διαπραγματεύσεις για την ίδρυση Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Συγκεκριμένα:

- Το 1951 με τη Συνθήκη των Παρισίων ιδρύεται η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) μεταξύ Γαλλίας, Γερμανίας, Ιταλίας, Βελγίου, Ολλανδίας και Λουξεμβούργου. Η κοινότητα προβλέπει την κοινή εκμετάλλευση των πόρων άνθρακα και χάλυβα για τις παραπάνω χώρες. Αυτό αποτελεί το πρώτο βήμα της Ευρωπαϊκής ενοποίησης.
- Το 1957 με τη Συνθήκη της Ρώμης πραγματοποιείται η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ) ανάμεσα στις ίδιες χώρες. Η Ευρωπαϊκή ενοποίηση είναι πια πραγματικότητα.
- Το 1992 με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, όπως αυτή συμπληρώνεται με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, ιδρύεται η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), στη θέση της Ε.Ο.Κ.

Σε διάστημα μισού αιώνα οικοδόμησης, η ΕΕ δεν αφορά πλέον μόνον την οικονομική ένωση των κρατών μελών. Περιλαμβάνει την κοινή ευρωπαϊκή ιθαγένεια των πολιτών, την ελεύθερη διακίνηση και εγκατάστασή τους στον κοινό ευρωπαϊκό χώρο, το κοινό νόμισμα (ευρώ) και κοινές πολιτικές στην ασφάλεια, την εξωτερική πολιτική, την παιδεία, το περιβάλλον, την υγεία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, και τέλος το κοινό ευρωπαϊκό Σύνταγμα.

---

¹⁰⁵ Βιβλίο του εκπαιδευτικού της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής για τη Γ' Γυμνασίου, σ. 90.

Παράλληλα με τη διεύρυνση των πολιτικών της, η ΕΕ διευρύνεται και με την είσοδο νέων κρατών-μελών. Στα 6 αρχικά κράτη μέλη της Ε.Ο.Κ προστίθενται 9 νέα μέλη και από το 1996 μιλάμε για την «Ευρώπη των 15». Από το 1998 ξεκινούν οι διαπραγματεύσεις ένταξης 12 νέων χωρών. Οι 10 από αυτές τις χώρες εντάχθηκαν στην Ε.Ε. το Μάιο του 2004. Μέχρι το 2009 θα έχουν ενταχθεί η Βουλγαρία και η Ρουμανία. Εξάλλου, το 2001 ξεκίνησε διάλογος ένταξης της Τουρκίας. Η πορεία των διαπραγματεύσεων εξαρτάται από το βαθμό προετοιμασίας κάθε υποψήφιας για ένταξη χώρας.

Παράλληλα παρατίθεται η φωτογραφία του Βίκτωρα Ουγκώ¹⁰⁶ με τη λεζάντα: Ο Βίκτωρ Ουγκώ (1802-1885) και την εργασία:

- *Να συζητήσετε στην τάξη τα κοινά στοιχεία του ευρωπαϊκού πολιτισμού.*
- *«Κοινός πολιτισμός» σημαίνει ίδιος;*
- *Σχολιάστε την ποικιλία και τον πλούτο των πολιτισμών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.*
- *Με ποιες αλλαγές νοοτροπίας συνδέεται ο ρόλος σου ως πολίτης της Ενωμένης Ευρώπης, σε σχέση με αυτόν του Έλληνα πολίτη; (ΚΠΑ, Γ' Γ., σ. 121).*

Ακολουθεί η φωτογραφία με τη σημαία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία συνοδεύεται από τη λεζάντα: Η σημαία της Ε.Ε., παραμένει με 12 αστέρια, όσα και τα κράτη- μέλη της όταν ιδρύθηκε το 1992. Η εργασία που ακολουθεί αναφέρει:

- *Να ενημερωθείτε για τη διεύρυνση από τις ιστοσελίδες της Ε.Ε. www.ee.gr. και να γνωρίσετε τα νέα μέλη μέσα από το κουίζ γνώσεων.*

Η φωτογραφία του φυσικού περιβάλλοντος συνοδεύεται από τις παρακάτω πληροφορίες: *Το περιβάλλον αποτελεί προτεραιότητα της Ε.Ε.: Στο στάδιο των διαπραγματεύσεων για την ένταξη νέου κράτους- μέλους, η Ε.Ε. απαιτεί την προσαρμογή των πολιτικών των υποψηφίων χωρών σε αυτές της Ε.Ε. Το κλείσιμο των μονάδων 1-4 του πυρηνικού εργοστασίου Κολζοντού στη Βουλγαρία, τα συστήματα καθαρισμού του Δούναβη, αποτελούν μερικά παραδείγματα (ΚΠΑ, Γ' Γ., σ. 121).*

Στη συνέχεια προτείνεται να συζητήσουν στην τάξη για τη σημασία και την αξία αυτών των όρων για την ενότητα της Ε.Ε.

Παρέχονται επίσης οι πληροφορίες και συγκεκριμένα, ότι η διαδικασία προσχώρησης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα ξεκίνησε με:

Την υπογραφή της Συμφωνίας των Αθηνών (1961) και προέβλεπε διαδικασίες εναρμόνισης της πολιτικής της χώρας με αυτήν της ΕΟΚ, διάρκειας 22 ετών. Η εφαρμογή της Συμφωνίας άρχισε το 1962 και διακόπηκε στη διάρκεια της δικτατορίας (1967-1974) από την ΕΟΚ, λόγω της αναστολής των δημοκρατικών αρχών και ελευθεριών από το στρατιωτικό καθεστώς. Η νέα

---

¹⁰⁶ Το φωτογραφικό και γενικότερα το εικονιστικό υλικό του βιβλίου του μαθητή όπου παρουσιάζεται η εικόνα της Ευρώπης παρατίθεται στο Κεφάλαιο της εργασίας μας, με τίτλο: «Εικονογράφηση των βιβλίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής».

αίτηση, που υποβάλλεται το 1974, οδηγεί σε διαπραγματεύσεις και την υπογραφή της Συνθήκης Ένταξης της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ το 1979, μετά από απόφαση της Ελληνικής Βουλής με αυξημένη πλειοψηφία (2/3). Η οριστική ένταξη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα πραγματοποιείται το 1981.

Με τη συμβολή του εικονιστικού υλικού παρουσιάζεται η πορεία προσχώρησης των χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση:

- 1957: Ίδρυση της ΕΟΚ μεταξύ Γαλλίας, Γερμανίας, Ιταλίας, Βελγίου και Λουξεμβούργου.
- 1973: Προσχώρηση Αγγλίας, Ιρλανδίας και Δανίας
- 1981: Προσχώρηση της Ελλάδας
- 1986: Προσχώρηση Ισπανίας και Πορτογαλίας
- 1992: Προσχώρηση πρώην ανατολικής Γερμανίας
- 1996: Προσχώρηση Αυστρίας, Σουηδίας και Φιλανδίας
- 2004: Προσχώρηση Κύπρου, Τσεχίας Εσθονίας, Ουγγαρίας, Πολωνίας, Σλοβενίας, Σλοβακίας, Λετονίας, Λιθουανίας και Μάλτας
- 2007: Προσχώρηση Βουλγαρίας και Ρουμανίας
- Υποψήφιες χώρες: Τουρκία, Κροατία

Στο βιβλίο του εκπαιδευτικού παρέχονται λεπτομερείς πληροφορίες για την πορεία της Ευρώπης. Αρχικά με τίτλο: Οι απαρχές: Πόλεμος και ειρήνη, αναφέρεται ότι: *Επί αιώνες, η Ευρώπη αποτελούσε θέατρο συχνών και αιματηρών πολέμων. Από το 1870 έως το 1945, η Γαλλία και η Γερμανία συγκρούστηκαν τρεις φορές με βαρύτερες απώλειες σε ανθρώπινες ζωές. Έτσι άρχισε να δημιουργείται η πεποίθηση σε αρκετούς ευρωπαίους ηγέτες ότι ο μόνος τρόπος να εξασφαλιστεί μια διαρκής ειρήνη μεταξύ των χωρών τους ήταν να ενωθούν οικονομικά και πολιτικά. Έτσι, το 1950, ο Γάλλος υπουργός εξωτερικών Robert Schuman πρότεινε την συνένωση βιομηχανιών άνθρακα και χάλυβα της Δυτικής Ευρώπης. Από την ιδέα αυτή, το 1951 γεννήθηκε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) με έξι μέλη: το Βέλγιο, τη Δυτική Γερμανία, το Λουξεμβούργο, τη Γαλλία, την Ιταλία και τις Κάτω Χώρες. Η εξουσία λήψεως αποφάσεων σχετικά με τη βιομηχανία άνθρακα και χάλυβα στις χώρες αυτές ανατέθηκε σε ένα ανεξάρτητο υπερεθνικό φορέα που ονομαζόταν "Ανωτάτη Αρχή". Ο Jean Monnet ήταν ο πρώτος της πρόεδρος¹⁰⁷.*

Στη συνέχεια με τίτλο: «Από τις τρεις Κοινότητες στην Ευρωπαϊκή Ένωση», αναφέρεται ότι: Η ΕΚΑΧ είχε τέτοια επιτυχία που, μέσα σε λίγα χρόνια, αυτές οι ίδιες έξι χώρες αποφάσισαν να προχωρήσουν περισσότερο και να ενοποιήσουν και άλλους τομείς των οικονομιών τους. Το 1957, υπέγραψαν τις Συνθήκες της Ρώμης με τις οποίες ιδρύθηκε η

---

¹⁰⁷ Βιβλίο του εκπαιδευτικού της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής για τη Γ΄ Γυμνασίου, σ. 90.

Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ) και η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ). Τα κράτη μέλη έθεσαν ως στόχο να καταργήσουν τους εμπορικούς φραγμούς μεταξύ τους και να ιδρύσουν μια "κοινή αγορά". Το 1967 συγχωνεύτηκαν τα όργανα των τριών Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Από τη στιγμή εκείνη, υπάρχει μια μόνο Επιτροπή, ένα Συμβούλιο υπουργών και ένα Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Αρχικά, τα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου επιλέγονταν από τα εθνικά κοινοβούλια, αλλά το 1979 έγιναν οι πρώτες άμεσες εκλογές, πράγμα που επέτρεψε στους πολίτες των κρατών μελών να ψηφίσουν τους υποψηφίους της επιλογής τους. Από τότε, πραγματοποιούνται άμεσες εκλογές κάθε πέντε χρόνια. Με τη συνθήκη του Μάαστριχτ (1992) θεσπίστηκαν νέες μορφές συνεργασίας μεταξύ των κυβερνήσεων των κρατών μελών - όπως για παράδειγμα στον τομέα της άμυνας και στους τομείς "της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων". Με τη προσθήκη αυτής της διακυβερνητικής συνεργασίας στο υφιστάμενο "κοινοτικό" σύστημα, η συνθήκη του Μάαστριχτ δημιούργησε την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ).¹⁰⁸

Προτείνονται ακόμη εναλλακτικοί τρόποι προσέγγισης του μαθήματος, αναφέρεται ότι: Οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες μπορούν να επισκεφτούν τον ιστοχώρο https://europa.eu/european-union/index_el και από εκεί στο link, χρονολογικοί σταθμοί. Ακόμη μπορούν να επισκεφτούν τον ιστοχώρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα https://ec.europa.eu/greece/home_el, και στη συνέχεια να κατευθυνθούν στο link «Μας αφορά όλους-Διερεύνηση», από όπου αντλούν πληροφορίες για τα κράτη- μέλη της Ε.Ε, καθώς και για τα υπό ένταξη κράτη. Το link της διερεύνησης έχει και quiz γνώσεων κατάλληλο για τους μαθητές.

Στο Κεφάλαιο το οποίο έχει αντικείμενο διδασκαλίας τους βασικούς θεσμούς της Ε.Ε., αναφέρεται ότι: Η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε) είναι μια ένωση ευρωπαϊκών κρατών τα οποία, με την προσχώρησή τους, δεσμεύονται να συνεργάζονται για τη δημοκρατία, την οικονομική και κοινωνική ευημερία και την ειρήνη. Δεν είναι ομοσπονδιακό κράτος, όπως η Γερμανία ή οι ΗΠΑ, ούτε είναι απλώς ένας οργανισμός συνεργασίας κρατών, όπως τα Ηνωμένα Έθνη. Η συνένωση αυτή των ευρωπαϊκών κρατών, σημαίνει ότι τα κράτη-μέλη μεταβιβάζουν ορισμένες εξουσίες τους (νομοθετικές, εκτελεστικές και δικαστικές) σε αντίστοιχους κοινούς θεσμούς της ΕΕ. Με αυτόν τον τρόπο οι αποφάσεις για ορισμένα θέματα κοινού ενδιαφέροντος λαμβάνονται δημοκρατικά σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Τα βασικά θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι: το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, που εκπροσωπεί τους πολίτες, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, που εκπροσωπεί τα κράτη-μέλη, το Συμβούλιο Υπουργών, που εκπροσωπεί τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, που εκπροσωπεί τα συμφέροντα της ΕΕ και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Η επιτροπή, το Συμβούλιο Υπουργών και το Κοινοβούλιο αποτελούν

---

¹⁰⁸ https://europa.eu/european-union/index_el

το λεγόμενο «θεσμικό τρίγωνο», το οποίο διαμορφώνει τη νομοθεσία και τις πολιτικές που εφαρμόζονται σε ολόκληρη την Ένωση (ΚΠΑ, Γ΄ Γ, σ. 123).

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το οποίο όπως τονίζεται αντιπροσωπεύει τους πολίτες της Ε.Ε. και εκλέγεται άμεσα από αυτούς. Επίσης αναφέρεται ότι οι εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου διεξάγονται ανά πενταετία και έχουν τη δυνατότητα ψήφου όλοι οι πολίτες της Ε.Ε. οι οποίοι είναι εγγεγραμμένοι στον εκλογικούς καταλόγους. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο που προήλθε από τις εκλογές του Ιουνίου του 2004, εκφράζει τη δημοκρατική βούληση και εκπροσωπεί τα συμφέροντα τους στις συζητήσεις με τα άλλα θεσμικά όργανα¹⁰⁹. Ακολουθεί πίνακας όπου καταγράφονται οι έδρες στα όργανα της Ε.Ε., με αναφορές στον πληθυσμό της χώρας, στον αριθμό των ευρωβουλευτών ανά χώρα, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή¹¹⁰ και τον αριθμό των Υπουργών στο Συμβούλιο Υπουργών. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στα νέα κράτη- μέλη (2004-2007), καθώς και στα υπό ένταξη κράτη.

Ιδιαίτερος λόγος γίνεται για τις κύριες αρμοδιότητες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου:

Οι κύριες αρμοδιότητες του Κοινοβουλίου είναι τρεις:

- Ασκεί μαζί με το Συμβούλιο Υπουργών τη νομοθετική εξουσία. Ως άμεσα εκλεγμένο όργανο εξασφαλίζει το δημοκρατικό χαρακτήρα της ευρωπαϊκής νομοθεσίας.
- Ασκεί έλεγχο στα άλλα εκλεγμένα όργανα της Ε.Ε. (π.χ. εγκρίνει ή απορρίπτει το διορισμό Επιτρόπων).
- Έχει αρμοδιότητες σχετικές με τη μελέτη και έγκριση του προϋπολογισμού και επομένως επηρεάζει καθοριστικά τις δαπάνες της Ένωσης.

Το έργο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου βοηθείται από τις 17 μόνιμες Κοινοβουλευτικές Επιτροπές. Αυτές εκφράζουν τη γνώμη τους για τα θέματα που πρόκειται να συζητήσει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (ΚΠΑ, Γ΄ Γ, σ. 125). Επίσης αναφέρονται οι αρμοδιότητες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (Νομοθετική εξουσία- Έλεγχος άλλων οργάνων-Προϋπολογισμός).

---

¹⁰⁹Στις ευρωεκλογές του 2004, ψήφισαν 450 εκατομμύρια πολίτες της Ε.Ε. Στην ελληνική εκπροσώπηση συμμετέχει για πρώτη φορά γυναίκα Α.Μ.Ε.Α., με κινητικές αναπηρίες. Οι βουλευτές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου δεν ανήκουν σε εθνικές ομάδες, αλλά σε 7 πανευρωπαϊκές πολιτικές ομάδες. Οι ομάδες αυτές κατά την περίοδο 2004-2007 ήταν οι ακόλουθες: Ευρωπαϊκό λαϊκό Κόμμα-Χριστιανοδημοκράτες (ΕΛΚ/ΕΔ), Ευρωπαϊκό Σοσιαλιστικό Κόμμα (ΕΣΚ), Ευρωπαϊκό Φιλελεύθερο, Κόμμα (ΦΙΛ), Ενωτική Αριστερά (ΕΕΑ/ΒΠΑ), Πράσινοι (ΠΡΣ/ΕΕΣ), Ένωση για μια Ευρώπη των Εθνών (ΕΕΕ), Ομάδα για την Ευρώπη της Δημοκρατίας και της Διαφοράς (ΕΔΔ). Πηγή: (ΚΠΑ, Γ΄ Γ, σ. 124).

¹¹⁰Αριθμός ευρωβουλευτών ανά κράτος μέλος το 2013: Αυστρία 19 Βέλγιο 22 Βουλγαρία 18 Κροατία 12 Γαλλία 74 Γερμανία 99 Δανία 13 Ελλάδα 22 Εσθονία 6 Ηνωμένο Βασίλειο 73 Ιρλανδία 12 Ισπανία 54 Ιταλία 73 Κάτω Χώρες 26 Κύπρος 6 Κράτος μέλος Αριθμός ευρωβουλευτών Λετονία 9 Λιθουανία 12 Λουξεμβούργο 6 Μάλτα 6 Ουγγαρία 22 Πολωνία 51 Πορτογαλία 22 Ρουμανία 33 Σλοβακία 13 Σλοβενία 8 Σουηδία 20 Τσεχική Δημοκρατία 22 Φινλανδία 13 Σύνολο 766. - Προεδρίες του Συμβουλίου: Ιανουάριος-Ιούνιος Ιούλιος-Δεκέμβριος 2013 Ιρλανδία Λιθουανία, 2014 Ελλάδα Ιταλία, 2015 Λετονία Λουξεμβούργο, 2016 Κάτω Χώρες Σλοβακία, 2017 Μάλτα Ηνωμένο Βασίλειο, 2018 Εσθονία Βουλγαρία, 2019 Αυστρία Ρουμανία, 2020 Φινλανδία.

Βασικοί θεσμοί οι οποίοι προσεγγίζονται στη συνέχεια είναι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο¹¹¹, το Συμβούλιο Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹¹², της Ευρωπαϊκής Επιτροπής¹¹³. Αναφέρεται επίσης ότι οι αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι να προτείνει νομοθεσία στο Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, να διαχειρίζεται τον προϋπολογισμό της Ένωσης, να εξασφαλίζει μαζί με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, την εφαρμογή της νομοθεσίας σε όλα τα κράτη, να εκπροσωπεί την Ε.Ε, στη Διεθνή σκηνή (ΚΠΑ, Γ' Γ, σ. 127). Ακολουθεί η αναφορά στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αναφέροντας ότι σκοπός του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων είναι να εξασφαλίζει την ομοιόμορφη εφαρμογή της ευρωπαϊκής νομοθεσίας και του Συντάγματος σε όλα τα κράτη μέλη. Σε αυτό συμμετέχει ένας δικαστής από κάθε κράτος μέλος και είναι αρμόδιο για την επίλυση διαφορών μεταξύ κρατών μελών, μεταξύ οργάνων της ΕΕ και μεταξύ επιχειρήσεων και πολιτών. Στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ανήκει και το Ευρωπαϊκό Πρωτοδικείο, το οποίο εκδικάζει υποθέσεις που αφορούν την προστασία πολιτών της ΕΕ http://europedia.moussis.eu/books/Book_2/2/4/1/5/?lang=gr&all=1&s=1&e=10.

Ακόμη αναφέρεται ότι τα θεσμικά αυτά όργανα της Ε.Ε, συμπληρώνονται από άλλα όργανα, όπως το Ελεγκτικό Συνέδριο, το οποίο ελέγχει τη νόμιμη διαχείριση του οικονομικού προϋπολογισμού της ΕΕ και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, αρμόδια για τη νομισματική πολιτική και το ευρώ. Συμβουλευτικά όργανα είναι η Επιτροπή Περιφερειών και η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή. Εξάλλου, προβλέπεται και ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής, ο οποίος ασχολείται με καταγγελίες πολιτών για κακοδιοίκηση. Στο βιβλίο του εκπαιδευτικού αναφέρεται ότι εκτός από τα θεσμικά όργανα που παρουσιάζονται στο βιβλίο του μαθητή υπάρχει και η Διακυβερνητική Διάσκεψη (ΔΔ), η οποία συγκαλείται για να προετοιμάσει

---

¹¹¹Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποτελείται από τους Αρχηγούς των κρατών ή των Κυβερνήσεων των κρατών μελών της Ένωσης. Συνεδριάζει μία φορά κάθε εξάμηνο και καθορίζει τους γενικούς προσανατολισμούς και προτεραιότητες της ΕΕ (από την ισχύ του ευρωπαϊκού Συντάγματος θα συνεδριάζει κάθε τρίμηνο)

¹¹²Το Συμβούλιο Υπουργών είναι το κύριο όργανο αποφάσεων της ΕΕ. Ενώ το Κοινοβούλιο εκπροσωπεί τους πολίτες, το Συμβούλιο εκπροσωπεί τα κράτη μέλη. Στις συνεδριάσεις του παρευρίσκεται ένας υπουργός για κάθε κράτος μέλος της ΕΕ, ανάλογα με το θέμα συζήτησης (π.χ. υπουργοί εργασίας, εάν συζητούνται θέματα ανεργίας). Ο κάθε υπουργός με την ψήφο του, ως μέλος του Συμβουλίου, εκφράζει την Κυβέρνησή του και είναι υπεύθυνος απέναντι στο εθνικό του Κοινοβούλιο. Οι αποφάσεις λαμβάνονται με πλειοψηφία. Ο υπουργός κάθε χώρας εκπροσωπεί ψήφους ανάλογες με τον πληθυσμό της. Για τις αποφάσεις του Συμβουλίου απαιτούνται τουλάχιστον 232 ψήφοι από την πλειοψηφία των κρατών μελών. Το Συμβούλιο είναι νομοθετικό όργανο της Κοινότητας. Για ένα μεγάλο μέρος της νομοθεσίας, το Συμβούλιο «συναποφασίζει» με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Το Συμβούλιο παίρνει αποφάσεις σε θέματα που αφορούν: το συντονισμό της οικονομικής πολιτικής των κρατών μελών (ανάπτυξη, ανεργία, επενδύσεις), την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας της Ε.Ε. (Πηγή των πληροφοριών για τους θεσμούς της ΕΕ, το βιβλίο του μαθητή της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής Γ' Γυμνασίου, σ.126).

¹¹³Η Επιτροπή είναι το πολιτικά ανεξάρτητο όργανο, που εκπροσωπεί τα συμφέροντα της Ένωσης. Είναι η κινητήρια δύναμη του «θεσμικού τριγώνου»: προτείνει νομοθεσία, προγράμματα δράσης και πολιτικές στο Συμβούλιο Υπουργών και το Κοινοβούλιο και είναι υπεύθυνη για την πραγμάτωση των αποφάσεών τους.

αλλαγές που πρόκειται να συζητηθούν στις Συνθήκες¹¹⁴. Ακολουθεί αναφορά στις βασικές πολιτικές της Ε.Ε, οι οποίες καθορίζονται από τις Ιδρυτικές Συνθήκες (Παρισίων, Ρώμης, Μάαστριχτ, Άμστερνταμ, Νίκαιας) και περιέχονται στο Σύνταγμα της Ευρώπης. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο χαράσσει τις γενικές κατευθύνσεις για συγκεκριμένες πολιτικές αποφάσεις. Γίνεται στη συνέχεια αναφορά στην Οικονομική και Νομισματική Πολιτική (ΟΝΕ)¹¹⁵, την Κοινωνική Πολιτική¹¹⁶, και την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ)¹¹⁷

Στο Κεφάλαιο «Πολίτης και Ευρωπαϊκή Ένωση», αναφέρεται ότι μισό περίπου δισεκατομμύριο πολίτες ευρωπαϊκών κρατών έχουν σήμερα μια δεύτερη ταυτότητα, την ταυτότητα του ευρωπαϊού πολίτη. Αυτή η ταυτότητα σημαίνει ότι, χωρίς να παύουν να είναι πολίτες του εθνικού τους κράτους και φορείς της εθνικής γλώσσας, παράδοσης και πολιτισμού, αποκτούν και την ιθαγένεια της ΕΕ, που δεν αντικαθιστά, αλλά προστίθεται στην εθνική τους ιθαγένεια¹¹⁸ (π.χ. ελληνική, ιταλική, βελγική). Επίσης αναφέρεται ότι όλοι οι πολίτες των κρατών-μελών της ΕΕ, είναι και πολίτες της Ένωσης και για το λόγο αυτό έχουν:

– *Το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών-μελών. Αυτό σημαίνει ότι μπορούν να εγκατασταθούν σε οποιοδήποτε κράτος-μέλος για να σπουδάσουν, να εργασθούν ή να συνταξιοδοτηθούν, όπως ακριβώς και οι πολίτες του κράτους.*

– *Το δικαίωμα να εκλέγουν και να εκλέγονται στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου καθώς και στις δημοτικές εκλογές στο κράτος-μέλος που κατοικούν, με τους ίδιους όρους που ισχύουν για τους πολίτες του συγκεκριμένου κράτους.*

¹¹⁴ Περισσότερα για τη Διακυβερνητική Διάσκεψη, βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

¹¹⁵ Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1991) αποφασίζεται η Οικονομική και Νομισματική Ένωση των κρατών-μελών, που προβλέπει την είσοδο κοινού νομίσματος, του ευρώ. Σήμερα, με εξαίρεση τη Σουηδία, Δανία και Βρετανία, το ευρώ αποτελεί το κοινό νόμισμα για περισσότερα από 300 εκατομμύρια ευρωπαίους πολίτες. Η ΟΝΕ προϋποθέτει τη στενή οικονομική συνεργασία των κρατών-μελών. Τα όργανα της ΕΕ διαμορφώνουν κάθε χρόνο γενικούς προσανατολισμούς οικονομικής πολιτικής που αποστέλλουν στα κράτη-μέλη. Η ΕΕ ελέγχει την εφαρμογή αυτών των οικονομικών προσανατολισμών και στις κυβερνήσεις που δεν τους τηρούν απευθύνει συστάσεις και επιβάλλει πρόστιμα. Σε περίπτωση που κράτος-μέλος αντιμετωπίζει σοβαρές οικονομικές δυσκολίες, η ΕΕ μπορεί να δώσει χρηματική ενίσχυση.

¹¹⁶ Κοινωνική Πολιτική. Με την ψήφιση του Χάρτη Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων στη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997), η ΕΕ διαμορφώνει μian ενιαία ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική. Οι βασικοί στόχοι της είναι η προώθηση μιας κοινωνίας για όλα τα άτομα και η προετοιμασία όλων για τον κόσμο της εργασίας που μεταβάλλεται σε μian εποχή παγκοσμιοποίησης και τεχνολογικής αλλαγής. Οι βασικές δράσεις της ΕΕ περιλαμβάνουν την επιμόρφωση, κατάρτιση και προσανατολισμό των νέων και των ανέργων, τα θετικά μέτρα για την απασχόληση των γυναικών και των ατόμων με ειδικές ανάγκες, τη δημιουργία θέσεων εργασίας στον κοινωνικό τομέα (εθελοντισμός), τη βελτίωση των υπηρεσιών περίθαλψης παιδιών και ηλικιωμένων.

¹¹⁷ Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ). Τα κράτη-μέλη συνεργάζονται με στόχο τον καθορισμό μιας κοινής αμυντικής πολιτικής, που μελλοντικά θα μπορούσε να οδηγήσει σε κοινή ευρωπαϊκή άμυνα (ευρωπαϊκός στρατός). Εξάλλου, για την εξασφάλιση της ασφάλειας και της ελευθερίας στον ευρωπαϊκό χώρο, προβλέπεται η συνεργασία των δικαστικών και αστυνομικών αρχών των κρατών μελών με τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά όργανα την Europol και την Eurojust, τα οποία έχουν ως στόχο την πάταξη του οργανωμένου εγκλήματος (λαθρεμπόριο, ναρκωτικά, σωματεμπορία, «ξέπλυμα χρήματος») (Πηγή των πληροφοριών για τις Βασικές πολιτικές της ΕΕ, το βιβλίο του μαθητή της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής Γ΄ Γυμνασίου, σ.128-129).

¹¹⁸ ιθαγένεια: ο νομικός δεσμός του πολίτη με το κράτος.

– Το δικαίωμα να απολαμβάνουν στο έδαφος τρίτης χώρας, στην οποία το κράτος τους δεν εκπροσωπείται, την προστασία των διπλωματικών αρχών άλλης χώρας-μέλους της ΕΕ, η οποία διαθέτει Πρεσβεία ή προξενείο, στο έδαφος της τρίτης χώρας.

– Το δικαίωμα να υποβάλλουν αναφορά στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, καταγγελία στον Ευρωπαϊκό Διαμεσολαβητή και το δικαίωμα να προσφύγουν στο Δικαστήριο, σε περίπτωση καταπάτησης των δικαιωμάτων τους ως πολιτών της Ε.Ε. (ΚΠΑ, Γ' Γ, σ. 130).

Παρέχεται επίσης η πληροφορία ότι εκτός από τα παραπάνω δικαιώματα των Ευρωπαίων πολιτών, ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε κατοχυρώνει τα δικαιώματα και τις ατομικές ελευθερίες των πολιτών. Η κατοχύρωση των παραπάνω δικαιωμάτων από την Ε..Ε οδήγησε το 2001 στην αναθεώρηση πολλών διατάξεων του ελληνικού Συντάγματος ώστε να είναι εναρμονισμένο με το Χάρτη¹¹⁹.

Μέσα από τις Συνθετικές Εργασίες και τις Δραστηριότητες οι μαθητές καλούνται να παρουσιάσουν στην τάξη πληροφορίες για την ιστορία, την πολιτική και τον πολιτισμό για τα 25 κράτη μέλη της ΕΕ μαζί με τις χώρες που βρίσκονται σε καθεστώς ένταξης ή καθεστώς διαπραγματεύσεων (Ρουμανία, Βουλγαρία, Τουρκία). Δίνονται οδηγίες στους μαθητές να επισκευτούν το δικτυακό χώρο, https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries_el ή <http://www.ee.gr, www.europa.eu.int>

Επίσης τίθενται ερωτήματα μέσα από ερευνητικές εργασίες με στόχο την γνωριμία των μαθητών με θέματα τα οποία αφορούν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, τις Πολιτιστικές Πρωτεύουσες της Ευρώπης καθώς και τα καινοτόμα Ευρωπαϊκά Προγράμματα:

– Αν και οι γυναίκες αποτελούν το 51% του συνολικού πληθυσμού των κρατών μελών της ΕΕ, η εκπροσώπησή τους στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο την περίοδο 1999-2004, ανερχόταν σε ποσοστό 30%. Να αναζητήσετε τα αντίστοιχα ποσοστά γυναικείας εκπροσώπησης στο ευρωπαϊκό και στο ελληνικό Κοινοβούλιο σήμερα. Να συγκρίνετε και να σχολιάσετε τις τυχόν διαφορές.

– Κάθε χρόνο, ευρωπαϊκές πόλεις των κρατών μελών ορίζονται ως πολιτιστικές πρωτεύουσες της Ευρώπης. Σκοπός αυτού του θεσμού της ΕΕ είναι η προβολή των πολιτιστικών επιτευγμάτων αυτών των πόλεων και η συνειδητοποίηση από τους ευρωπαίους πολίτες της πλούσιας κληρονομιάς που μοιράζονται. Ποιες ελληνικές πόλεις έχουν επιλεγεί στο πλαίσιο αυτού του θεσμού μέχρι σήμερα; Να σχολιάσετε τις θετικές συνέπειες του θεσμού γι' αυτές τις πόλεις.

---

¹¹⁹ Τέτοιες αναθεωρήσεις είναι: Το δικαίωμα της συμμετοχής στην κοινωνία της ηλεκτρονικής πληροφορίας, το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, η υποχρέωση των δημοσίων υπηρεσιών να πληροφορούν τους πολίτες, η υποχρέωση προστασίας του περιβάλλοντος στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας, τα θετικά μέτρα για τις ευάλωτες ομάδες.

– Κάθε χρόνο η ΕΕ προβάλλει ένα θέμα, με εκδηλώσεις σε όλα τα κράτη-μέλη. Ποιο θέμα προβάλλει η ΕΕ την τρέχουσα χρονιά; Να συγκεντρώσετε πληροφορίες από τον τύπο ή το διαδίκτυο και τους τοπικούς φορείς για το θέμα αυτό.

– Από την τοπική σας κοινότητα και τον τύπο, να συγκεντρώσετε πληροφορίες και υλικό για ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα που αφορά το περιβάλλον και εφαρμόζεται στη χώρα μας (ΚΠΑ, Γ΄ Γ, σ. 132).

Στο βιβλίο του εκπαιδευτικού αναφέρεται ότι πηγή ενημέρωση για θέματα της Ε.Ε. είναι οι ιστοχώροι της Ένωσης και των οργάνων της (www.europa.eu.int, www.eu.gr). Επίσης τονίζεται ότι λόγω των αλλαγών που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της Ε.Ε, ιδιαίτερα στη διάρκεια διδασκαλίας του βιβλίου του μαθητή, οι ιστοχώροι παρέχουν την πιο πρόσφατη ενημέρωση. Επίσης αναφέρεται ότι η αξιοπιστία αυτών των πηγών καλό είναι να ελέγχονται, ιδιαίτερα σε ό,τι σχετίζεται με νομικά ζητήματα και μερικές φορές σε μετάφραση όρων στο ελληνικό μεταφρασμένο site.

Παρέχεται επίσης η πληροφορία ότι από τους προτεινόμενους ιστοχώρους της Ε.Ε, πολύ καλή και αξιόπιστη ενημέρωση παρέχει ο σύνδεσμος γλωσσάρι, στο οποίο επεξηγούνται αλφαβητικά όλοι οι όροι της Ε.Ε. <http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary.html?locale=el>. Ακόμη αναφέρεται ότι περισσότερες και αξιόπιστες πληροφορίες μπορούμε να έχουμε από τα φυλλάδια της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην Αθήνα και ότι ο εκπαιδευτικός μπορεί να τα εφοδιαστεί δωρεάν από τους υπεύθυνους των εκδόσεων και βιβλιοθήκης¹²⁰.

Με την ολοκλήρωση της προσέγγισης των θεμάτων επεξεργασίας στα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής παρατίθενται Κριτήρια Αυτοαξιολόγησης του μαθητή όπου υπάρχουν ερωτήσεις κατανόησης των εννοιών οι οποίες αποτέλεσαν τους βασικούς στόχους του κάθε Κεφαλαίου. Ενδεικτικά παραθέτουμε το Κριτήριο Αυτοαξιολόγησης το οποίο συνοδεύει το Κεφάλαιο «Ευρωπαϊκή Ένωση» του βιβλίου του μαθητή της Γ΄ Γυμνασίου (ΚΠΑ, Γ΄ Γ, σ. 132-133).

Κριτήριο Αυτοαξιολόγησης του μαθητή

Α. Τελειώνοντας τη μελέτη και συζήτηση του κεφαλαίου και αφού κατανόησες τις έννοιες, θα πρέπει να μπορείς να απαντήσεις στις παρακάτω ερωτήσεις. Όπου συναντάς δυσκολία, μπορείς να συμβουλευτείς το αντίστοιχο μάθημα.

1. Ποια είναι τα κοινά πολιτιστικά στοιχεία που συνδέουν την Ελλάδα με την Ευρώπη;
2. Ποια είναι τα βασικά έσοδα και έξοδα στον προϋπολογισμό της ΕΕ;
3. Συμπλήρωσε τις λέξεις που εξηγούν τα αρκτικόλεξα:

---

¹²⁰ Βιβλίο του εκπαιδευτικού της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής για τη Γ΄ Γυμνασίου, σ. 99.

ΕΕ	Ε	Ε	
ΕΟΚ	Ε	Ο	Κ
ΟΝΕ	Ο	Ν	Ε

4. Μια ομάδα από τουρίστες, που αποτελείται από Ιταλούς, Σουηδούς, Άγγλους, Γάλλους, Γερμανούς και Δανούς, φτάνει στο αεροδρόμιο του ελληνικού. Ποιοι από αυτούς θα χρειαστεί να αλλάξουν τα εθνικά τους νομίσματα με ευρώ;

5. Ποιοι είναι οι δύο βασικοί στόχοι της ενιαίας ευρωπαϊκής κοινωνικής πολιτικής;

Β. Να βάλεις σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση:

1. Στο Συμβούλιο Υπουργών της Ε.Ε. συμμετέχει από κάθε κράτος:

- α. ο αντίστοιχος με το θέμα που συζητείται Υπουργός
- β. ένας Ευρωβουλευτής
- γ. ένας ειδικός στο θέμα που συζητείται επιστήμονας

2. Μεταξύ των χωρών που εντάχθηκαν στην Ε.Ε. με τη μεγάλη διεύρυνση του 2004, ήταν:

- α. Η Ρωσία και η Γερμανία
- β. Η Μάλτα και η Τσεχία
- γ. Η Σουηδία και η Αυστρία

Γ. Να γράψεις στο κενό αριστερά της Α' στήλης δεδομένων, το γράμμα των δεδομένων της Β' στήλης που ταιριάζει.

Α'	Β'
.....1957	α. ένταξη Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ
.....1981	β. ίδρυση Ε.Ε
.....1992	γ. Μεγάλη διεύρυνση της Ε.Ε
.....2002	δ. αντικατάσταση εθνικών νομισμάτων με το ευρώ
.....2004	ε. ίδρυση Ε.Ο.Κ

Δ. Τώρα χαρακτηρίσε τις παρακάτω προτάσεις **σωστές ή λανθασμένες**.

1. Οι επίτροποι της Ε.Ε διορίζονται από τις Κυβερνήσεις των κρατών – μελών

Σ   Λ

2. Στον προϋπολογισμό της Ε.Ε. συμμετέχουν με ίσες εισφορές

όλα τα κράτη – μέλη

Σ   Λ

3. Οι έλληνες ευρωβουλευτές στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αποτελούν μίαν
εθνική ομάδα

Σ   Λ

4. Τα κράτη μέλη υποχρεούνται να ακολουθούν τους κανονισμένους και τις οδηγίες της Ε.Ε

Σ   Λ

5. Ο συνοριακός έλεγχος για τους πολίτες της Ε.Ε έχει καταργηθεί σε όλα τα κράτη

Σ   Λ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Κεφάλαιο τέταρτο: Η εικόνα της Ευρώπης μέσα από το εικονιστικό υλικό των βιβλίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης

4.1. Γενικά για την εικονογράφηση

Ο ρόλος του παιδικού βιβλίου για τη διάπλαση του χαρακτήρα των παιδιών είναι καθοριστικός. Πρωταρχικό και βασικό ρόλο στα βιβλία κυρίως των μικρών παιδιών έχει η εικονογράφηση. Η επίδραση της εικόνας στο κάθε παιδί είναι αναμφισβήτητη. Είναι γνωστό ότι η εικόνα λειτουργεί σε πολλά επίπεδα επικοινωνιακά, ιδεολογικά, αισθητικά και επικοινωνιακά. Το πρώτο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο ήταν το *Orbis Sensualium Pictus* (ο ορατός κόσμος σε εικόνες του J. A. Comenius) το οποίο δημοσιεύτηκε στη Νυρεμβέργη το 1657- 1658¹²¹. Στην Ελλάδα η εικονογράφηση την εποχή εκείνη είναι περιορισμένη, η έμφαση δίνεται στα *Αλφαβητάρια* του Δημοτικού Σχολείου. Το αρχαιότερο θεωρείται το *Μέγα Αλφαβητάριον* του παπά- Γεωργίου το οποίο εκδόθηκε στη Βιέννη το 1771. Εικόνες, ξυλογραφίες, χαλκογραφίες με θρησκευτικά θέματα και θέματα από τη σχολική ζωή ήταν κυρίως τα περιεχόμενα του. Συνήθως η εικονογράφηση των Αλφαβηταρίων (μέχρι το 1880) δεν έχει σχέση με το περιεχόμενο της διδακτικής ενότητας που συνοδεύει με μοναδική ίσως εξαίρεση το «Απλούν Αλφαβητάριο δια τα παιδιά» Εν Σμύρνη 1834¹²². Μετά από το 1916 εμφανίζονται περισσότερες εικόνες έγχρωμες με θεματολογία η οποία επεκτείνεται και εμπλουτίζεται με διάφορα ενδιαφέροντα στοιχεία. Ως εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο θεωρούμε το βιβλίο εκείνο όπου εικόνα και κείμενο συνεργάζονται από κοινού, πάνω σε μια ισότιμη βάση προκειμένου να αναδειχθεί, με αποτελεσματικό τρόπο ο ρυθμός της αφήγησης¹²³. Τα εικονογραφημένα βιβλία απευθύνονται κυρίως στα παιδιά τα οποία γοητεύονται από την εικόνα και συνδέουν το ενδιαφέρον της ανάγνωσής του με την εικόνα. Τα παιδιά ηλικίας 6-10 ετών προσλαμβάνουν τα μηνύματα του εικονογραφημένου βιβλίου και αποζητούν εκδοχές της εικόνας του κόσμου. Μετά από την ηλικία των 10 ετών τα παιδιά ενδιαφέρονται για βιβλία με λιγότερες εικόνες γιατί αρέσκονται στο να συγκροτούν νοητικά τις δικές τους εικονιστικές εκδοχές για την πραγματικότητα. Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο λειτουργεί ως ψυχαγωγικό μέσο ή μέσο μετάδοσης λογοτεχνικών αξιών ή ακόμη ως μέσο για τον εμπλουτισμό αξιών και γνώσεων γνωστικού και μαθησιακού χαρακτήρα. Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο είναι μέρος της σχεδιαστικής λογοτεχνίας¹²⁴. Οι λειτουργίες αυτές είναι πολύ σημαντικές αφού ως ένα βαθμό το εικονογραφημένο βιβλίο μπορεί να συμβάλει στην εμπέδωση της διδακτέας ύλης. Η

¹²¹ Μπενέκου, Α., Άρθρο, «Εικονογράφηση και εικονογράφοι», «Επτά Ημέρες» της *Καθημερινής*, 29/03 /1998

¹²² Κεφαλληνίου, Ε., Άρθρο «Οι πρώτες μου λέξεις» «Επτά Ημέρες» της *Καθημερινής*, 07/02/1999

¹²³ Μπενέκου, Α., (1981). *Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*, Αθήνα, Δίπτυχο.

¹²⁴ Η σχεδιαστική λογοτεχνία ορίζεται ως η διήγηση σε εικόνα ή εικόνες που στηρίζονται στην εκτύπωση ή στα παράγωγά της.

σύγχρονη εικονογράφηση φαίνεται να έχει αποκοπεί από το συμβολισμό ηθοπλαστικών αξιών του παρελθόντος. Η διάθεση που επικρατεί αποδίδει σε μεγαλύτερο βαθμό έναν ερμηνευτικό παρά φωτογραφικό χαρακτήρα. Η θέση αυτή συμπορεύεται με τα δεδομένα των επιστημών της Αγωγής και ειδικότερα με το χώρο της Ψυχολογίας όσο αφορά την ολοκλήρωση του συναισθηματικού κόσμου του παιδιού. Η σύγχρονη αντίληψη για την εικονογράφηση δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός της απεικόνισης ενός κόσμου διαφοροποιημένου από τον κόσμο των μεγάλων, έτσι δίνεται η δυνατότητα στο παιδί να αντιληφθεί με το δικό του τρόπο την πραγματικότητα που το περιβάλλει. Η νέα εικονογραφική αντίληψη μεταβάλλεται σ' έναν εναλλακτικό τρόπο γνωριμίας του παιδιού με έναν κόσμο πιο άμεσο, πιο εκφραστικό και πιο δραματικό, χωρίς να εκλείπει το στοιχείο της ευχαρίστησης.¹²⁵ Με αυτόν τον τρόπο καλείται το παιδί να καταστεί ένας ενεργητικός και όχι παθητικός θεατής με αποτέλεσμα η εικονογράφηση να λειτουργεί ως ενδιάμεσο στοιχείο τέχνης και αισθητικής αγωγής. Με δεδομένη την αυξημένη κυκλοφορία πολιτιστικών αγαθών σε μια κοινωνία η οποία στηρίζεται εν πολλοίς στην εικόνα για τη διαμόρφωση στάσεων και απόψεων προς κάθε κοινωνικό φαινόμενο, τίθεται ανάμεσα σε πολλά άλλα ερωτήματα και το αν οι εικόνες λειτουργούν ως παγκόσμια γλώσσα. Η παραδοσιακή αντίληψη που αποζητούσε εικόνες και λέξεις να λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο για να μεταφέρουν ένα νόημα, αλλάζει σταδιακά. Οι σύγχρονες θεωρήσεις διαχωρίζουν την εικονογράφηση ανάλογα με τη σχέση που διατηρεί με το κείμενο σε:

- **Ερμηνευτική** κατά την οποία οι εικόνες επεκτείνουν το κείμενο και του προσθέτουν νέο εννοιολογικό πλούτο.
- **Αφηγηματική** η οποία φέρεται να αντανακλά τις λέξεις του συγγραφέα και να αποτελεί μια ξεπερασμένη αντίληψη της εικονογράφησης.
- **Απλοϊκή** είναι η εκδοχή της εικονογράφησης που λειτουργεί μόνο ως απλή γραφική διακόσμηση.
- Στο παιδικό βιβλίο η εικονογράφηση παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο γιατί πρέπει να μας προβληματίζει το είδος των εικόνων που συνοδεύουν τα κείμενα. Τι εικόνες όμως προτείνονται;
- Εικόνες που μιλούν για το εδώ και τώρα, το αλλού και άλλοτε, το εμείς και οι άλλοι;
- Εικόνες που ξεπερνούν τα δικά μας σύνορα και συναντούν άλλους τόπους, άλλους πολιτισμούς, άλλους ανθρώπους;
- Εικόνες μέσα από τις οποίες ο αναγνώστης αναγνωρίζει τον εαυτό του και τους άλλους μέσα στον κόσμο;
- Εικόνες οι οποίες καταργούν τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις που μεταφέρονται από γενιά σε γενιά;
- Εικόνες που δημιουργούν διαφορετικές ερμηνείες και κριτικό πνεύμα για όσα μας περιβάλλουν;

Ο διαχωρισμός της εικονογράφησης σε ερμηνευτική και αφηγηματική εκφράζει απόψεις βάσει των οποίων η εικόνα άλλοτε επεκτείνει εννοιολογικά το κείμενο και άλλοτε απλά αποδίδει τις λέξεις

---

¹²⁵ Ασωνίτης Π., (2001). *Η εικονογράφηση στο βιβλίο παιδικής λογοτεχνίας*, Αθήνα, Καστανιώτης.

του κειμένου.¹²⁶ Η εικόνα είναι ευρέως αποδεκτή λόγω της γρήγορης και ευχάριστης γνώσης που προσφέρει αφού με τη συμβολή της προβάλλεται μια απευθείας εμπειρία του εικονιζόμενου. Οι λέξεις και οι εικόνες συμμετέχουν με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους στο τελικό αποτέλεσμα του μύθου του εικονογραφημένου βιβλίου. Οι εικόνες από μόνες τους μεταφέρουν μόνο τη γενική ιδέα του να βλέπει κανείς όμορφες ή σημαντικές πλευρές. Χωρίς ένα κείμενο να τις συνοδεύει πολλές φορές οι οπτικές πληροφορίες των εικόνων μπορεί να ερμηνεύονται λανθασμένα κάτι που δείχνει πόσο εύθραυστες είναι οι πληροφορίες αυτές.¹²⁷ Εξετάζοντας τη σχέση εικόνας και λόγου, διαπιστώνουμε περιπτώσεις όπου η εικόνα και το κείμενο συνδέονται με μια συμμετρική σχέση όταν δηλαδή ο αναγνώστης κατανοεί το αφηγηματικό κείμενο και η εικόνα απλώς ενισχύει το νόημα, διατηρώντας την αυτονομία να προβάλει μερικές φορές κάποιες λεπτομέρειες, σχέση η οποία διευκολύνει την κατανόηση του βιβλίου από τους αναγνώστες. Η εικόνα να αποσαφηνίζει το κείμενο, καθώς παρουσιάζει λεπτομέρειες τις οποίες οι λέξεις δεν θα μπορούσαν να μεταφέρουν με ακρίβεια και σε αρκετές περιπτώσεις, επεξεργάζεται κι επαυξάνει το κείμενο παρέχοντας επιπλέον πληροφορίες.

Η ερμηνεία της εικόνας είναι πολύπλοκη αν λάβουμε υπόψη ότι ο εικαστικός κώδικας οργανώνει μηνύματα πολυσημικά που επιδέχονται πολλές και διαφορετικές ερμηνείες. Συνεπώς η εικόνα εξαρτά την αναγνωσιμότητα της από τα κοινωνικά, ψυχολογικά, αλλά και ηλικιακά χαρακτηριστικά του θεατή της.¹²⁸ Η εικόνα και το κείμενο μπορεί να κατανοηθούν σε διαφορετικά επίπεδα και να ιδωθούν από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Κάθε οπτικό ή προφορικό μήνυμα περιέχει πολύ περισσότερα πράγματα από τις διαθέσεις του συγγραφέα ή του καλλιτέχνη και έχουν περισσότερα από ένα νοήματα.¹²⁹ Η θέση της εικόνας στο βιβλίο διέρχεται από διάφορα στάδια. Ο οπτικός και ο γραπτός λόγος συνταιριάζονται και εξελίσσονται με μια σχέση λειτουργική, ποσοτική και ποιοτική. Η εικονογράφηση μπορεί να αλλάξει ολοκληρωτικά το νόημα του κειμένου γιατί οι λέξεις και οι εικόνες επικοινωνούν μεταξύ τους με τρόπους τόσο διαφορετικούς. Αυτά τα δύο διαφορετικά στοιχεία χρειάζονται αντίληψη αφού οι λέξεις ερμηνεύονται με βάση τις δραστηριότητες του αριστερού ημισφαιρίου του εγκεφάλου ενώ οι εικόνες σχετίζονται με δραστηριότητες του δεξιού ημισφαιρίου. Οι λέξεις εύκολα εστιάζουν την προσοχή μας, τείνουν να είναι πιο εκφραστικές και οι εικόνες από μόνες τους πιο συγκεκριμένες. Στην πραγματικότητα όμως, βάζοντας τις λέξεις και τις εικόνες μαζί, αλλάζει το νόημα και των δύο, έτσι ώστε το εικονογραφημένο βιβλίο είναι μια πλουσιότερη αισθητική εμπειρία από ότι είναι η απλή συνάθροιση των μερών του. Το κείμενο σηματοδοτεί την εικόνα για να μειώσει την ποικιλία των ερμηνειών που μπορεί να της αποδοθούν. Η

---

¹²⁶Κιτσαρά, Γ., (1993), *Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο στη νηπιακή και προσχολική ηλικία*, Αθήνα, Παπαζήσης.

¹²⁷Κανταρτζή, Ε., (2002), *Ιστορική αναδρομή της εικονογράφησης των παιδικών και σχολικών βιβλίων*, Θεσσαλονίκη, Κυριακίδης.

¹²⁸Ασωνίτη, Π., (2001). *Η εικονογράφηση στο βιβλίο παιδικής λογοτεχνίας*, Αθήνα, Καστανιώτης

¹²⁹Κανταρτζή, Ε., (2002), *Ιστορική αναδρομή της εικονογράφησης των παιδικών και σχολικών βιβλίων*, Θεσσαλονίκη, Κυριακίδης.

τοποθέτηση εικόνων και λέξεων επηρεάζει την ανάγνωση μιας σελίδας ή και ολόκληρου βιβλίου. Αν θα τοποθετηθούν οι εικόνες δεξιά ή αριστερά πάνω ή κάτω επηρεάζεται ο χρόνος που ξοδεύει ο αναγνώστης διαβάζοντας το κείμενο. Όταν το κείμενο εμφανίζει συνήθως κάτω τις εικόνες και ξαφνικά παρουσιάζει μία πάνω, ο ρυθμός της αντίδρασής μας αλλάζει, αφού συνήθως κοιτάμε μια σελίδα από πάνω προς τα κάτω και κοιτάμε πρώτα τις εικόνες και μετά διαβάζουμε τις λέξεις. Εξαιτίας της πολυσημίας της εικόνας αλλά και των διαφοροποιημένων ικανοτήτων του θεατή, ο τελευταίος δίνει έμφαση σε ορισμένες μόνο πτυχές της εικόνας και αγνοεί τις άλλες. Η λειτουργικότητά της δηλώνεται και η ερμηνεία της καθίσταται λιγότερο προβληματική όταν συνοδεύεται και από το γλωσσικό κώδικα (κείμενο). Με τη βοήθεια του κειμένου η εικόνα αποκτά μία μεγαλύτερη επικοινωνιακή αξία και μπορεί να γίνει ένας κατάλληλος φορέας μορφωτικών και αισθητικών αξιών όσο αφορά το παιδί.¹³⁰

Το εικονογραφημένο βιβλίο μας προσφέρει ένα είδος οπτικού λεξικού, ένα σετ από οπτικοποιημένες εικόνες, με τις οποίες μπορούμε πλέον να ταυτίσουμε τα αντικείμενα που βλέπουμε.¹³¹ Η εικόνα λειτουργεί σε οργανική σχέση με το λόγο και όχι σε βάρος του. Τα εικονογραφημένα βιβλία έχουν κατά καιρούς δεχτεί επικρίσεις από παιδαγωγούς, ψυχολόγους και κοινωνιολόγους επειδή η πρόσληψη οπτικού μηνύματος χωρίς την ανάγνωση, πολλές φορές, της λεζάντας που τις συνοδεύει, προωθεί έναν τρόπο ανάγνωσης με τον οποίο ατροφεί η σκέψη και η κριτική ικανότητα, ενώ δεν υποστηρίζεται καθόλου η καλλιέργεια της γλώσσας.¹³²

Ο εικονογράφος αντικαθιστά τον ομιλητή και συνεπώς η εικόνα γίνεται το όχημα που μεταφέρει μηνύματα που η γλώσσα δεν μπορεί να μεταφέρει. Το κείμενο μας δίνει το σκελετό της ιστορίας ενώ οι εικόνες από την άλλη πλευρά μεταφέρουν αξίες και μηνύματα. Ο εικονογράφος επιχειρεί να μιλήσει στις ψυχές των παιδιών και γι' αυτό είναι βασικό να διαθέτει ευαισθησία και γνώση για να μπορεί να απευθυνθεί στο κοινό του.

Παλαιότερα δεν δινόταν ιδιαίτερη σημασία στην εικονογράφηση. Για μεγάλο χρονικό διάστημα η εικονογράφηση διαδραμάτιζε ένα διδακτικό ρόλο. Σήμερα, όμως, καινούργιες θεωρίες αναιρούν ουσιαστικά το πλέγμα των παραδοσιακών αντιλήψεων. Πίστευαν πως το περιεχόμενο του κειμένου ήταν αρκετό για να προσδώσει αξία σε ένα σχολικό εγχειρίδιο. Σήμερα, η άποψη αυτή έχει αλλάξει.

Οι νέες αυτές θεωρίες αφορούν:

- Στο ρόλο της εικονογράφησης ως μέσου ερμηνείας παρά ως μέσου αναπαραγωγής της ορατής πραγματικότητας
- Στη σχετική αυτονομία της λειτουργίας της σε σχέση με αυτή του κειμένου.¹³³

¹³⁰ Ασωνίτη, Π., όπ.π. σ. 99.

¹³¹ Κανταρτζή, Ε., (2002), *Ιστορική αναδρομή της εικονογράφησης των παιδικών και σχολικών βιβλίων*, Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη.

¹³² Σακελλαρίου, Χ., 1982). *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας*, Αθήνα, Δίπτυχο

¹³³ Ασωνίτη, Π., (2001). *Η εικονογράφηση στο βιβλίο της παιδικής λογοτεχνίας*, Αθήνα, Καστανιώτης.

- Οι εικόνες διαδραματίζουν ιδιαίτερο ρόλο καθώς στοχεύουν στο να ενδυναμώσουν, να ξεδιαλύνουν, και να ενισχύσουν το νόημα του κειμένου, δημιουργώντας ένα ιδιαίτερο σύστημα επικοινωνίας με το μαθητή. Αναμφισβήτητα η χρήση των σχολικών εγχειριδίων είναι αναγκαία στη διδακτική πρακτική αφού χωρίς αυτά είναι δύσκολο να νοηθεί διδασκαλία και μάθηση. Η εικονογράφηση των εγχειριδίων, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, διότι εκφράζει με τρόπο συχνά συνοπτικό, το περιεχόμενο του εγχειριδίου, συμβάλλοντας καθοριστικά στην κατανόηση του κειμένου και των μηνυμάτων που το εγχειρίδιο θέλει να μεταδώσει. Στόχος τους είναι η επαφή του παιδιού τόσο με τη γνώση όσο και με τις αξίες και την κυρίαρχη ιδεολογία της κοινωνίας στην οποία μεγάλωνε. Για τη δημιουργία ενός πρότυπου διδακτικού βιβλίου, συναντά κανείς γνωστούς συγγραφείς και εικονογράφους σε απρόσμενες δημιουργίες. Οι καλλιτέχνες οι οποίοι ασχολήθηκαν με την εικονογράφηση και προσέφεραν σημαντικά στο παιδικό βιβλίο από αυτή την πλευρά.

Ονόματα όπως των Ι. Πλατύ, Γ. Δροσίνη, Γ. Καζαντζάκη, Ζ. Παπαντωνίου, Α. Καρκαβίτσα, Κ. Μαλέα, Φ. Δημητριάδη, Γ. Ξενόπουλου, Φ. Κόντογλου, Π. Νιρβάνα, Ε. Ουράνη, Γ. Κεφαλληνού, Γ. Στέρη, Σ. Μυριβήλη, Π. Βυζάντιου, Μυρτιώτισσας, Σ. Βασιλείου, Τάσσου, Κ. Γραμματόπουλου, Λ. Μοντεσάντου, Α. Αστεριάδη και άλλων κοσμούν αυτή την προσπάθεια. Το εκάστοτε Υπουργείο Παιδείας υπηρετούσε την ιδεολογία της εποχής, έθετε αυστηρές προδιαγραφές και συχνά λογόκρινε το έργο τους, στερώντας τους την πλήρη λογοτεχνική και καλλιτεχνική ελευθερία. Οι εικόνες των βιβλίων όμως, παρ' όλο που ζούμε στην εποχή της εικόνας, είναι ένας τομέας που μάλλον αγνοείται στη μαθησιακή διαδικασία, ενώ η γνώση όπως εκφράζεται στα κείμενα εξακολουθεί να αποτελεί επίκεντρο στις διδακτικές πρακτικές. Όμως, αμφισβητήσεις αναπτύσσονται αν στη σημερινή εποχή μια τέτοια πρακτική στηρίζει τους μαθητές στις γνωστικές τους αναζητήσεις.

4.2. Η εικόνα της Ευρώπης στο εικονιστικό υλικό Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Ε΄ Δημοτικού

Στα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης η εικονογράφηση κατέχει σημαντική θέση αφού συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην κατανόηση των πληροφοριών και των κειμένων που συνοδεύουν τις θεματικές ενότητες των περιεχομένων τους. Στο βιβλίο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Ε΄ Δημοτικού το εξώφυλλο έχει δημιουργηθεί από τον εικαστικό καλλιτέχνη, Αχιλλέα Δρούγκα.. Η εικονογράφηση είναι του Σκιτσογράφου-Εικονογράφου, Αθανάσιου Τσιούση.

Το εικονιστικό υλικό του βιβλίου είναι σε μεγάλο βαθμό φωτογραφίες:

Πηγές του φωτογραφικού υλικού είναι:

Σελ:20-21: Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού-Ελληνική Ιστορία

(<http://www.fhw.gr/chromos/gr>).

Σελ:22: (εφορία) εφημερίδα «Καθημερινή» 26/09/2008 (διαδήλωση)

www.ecogreen.gr

Σελ:49: Νεότερη και Σύγχρονη

Σελ:58: www.Unicef.org

Σελ:67: www.parliament.gr

Σελ:68:εφημερίδα «Το Βήμα» 10/7/2007

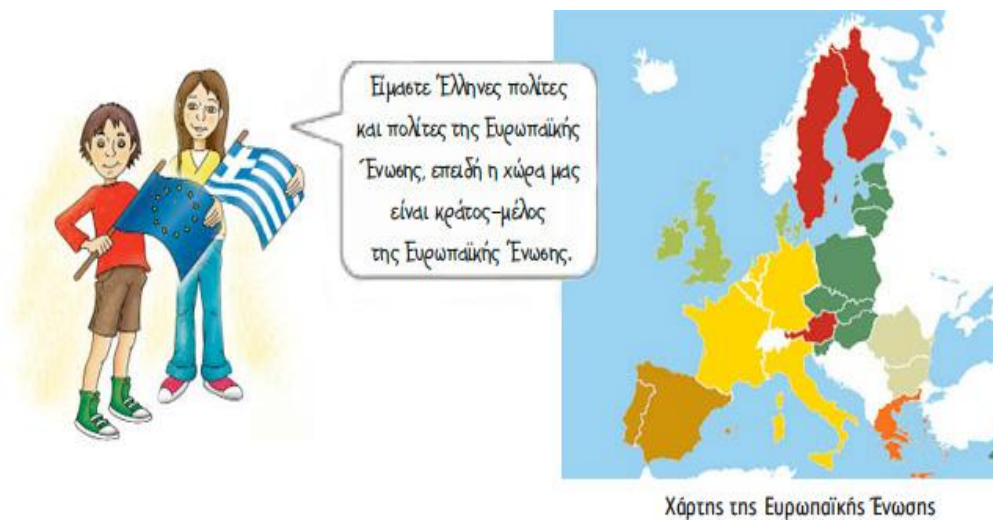
Σελ:69:www.korinthianet.gr

Σελ:70: www.europa.eu

Σελ:73:αφίσα Ρυθμιστικής αρχής ενέργειας

Οι υπόλοιπες φωτογραφίες που δημοσιεύονται στο παρόν βιβλίο παραχωρήθηκαν από τον εκδοτικό οίκο Λιβάνη.

Η εικόνα της Ευρώπης μέσα από το φωτογραφικό υλικό συμβάλλει στη πληρέστερη κατανόηση των εννοιών και στη γνωριμία με τα σύμβολα και τις αρχές της Ε.Ε.

Στο Κεφάλαιο 6 «Είμαστε πολίτες της Ελλάδας, της Ευρώπης και του κόσμου» (ΚΠΑ, Ε΄, σ. 28-33) και στο θέμα επεξεργασίας «Οι πολίτες της Ε.Ε. έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις» συναντούμε τη Μελέτη Περίπτωσης για τις πυρκαγιές στην Ισπανία. Με αφορμή την εκπόνηση Σχεδίου Εργασίας στα πλαίσια του Προγράμματος Comenius, οι μαθητές από την Ισπανία μελέτησαν το θέμα των πυρκαγιών και έστειλαν στους συμμαθητές τους από τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες φωτογραφικό υλικό για μελέτη.

Διατυπώνονται τα παρακάτω ερωτήματα:

- Ποιο πρόβλημα παρουσιάζουν οι φωτογραφίες;
- Ποιες νομίζετε ότι είναι οι αιτίες αυτού του προβλήματος;
- Επηρεάζει το πρόβλημα των πυρκαγιών τους ανθρώπους στην Ελλάδα; Με ποιον τρόπο;
- Ποιοι άλλοι άνθρωποι στον κόσμο επηρεάζονται από τις πυρκαγιές στην Ισπανία; Με ποιον τρόπο;
- Ποιες λύσεις υπάρχουν για την αντιμετώπιση του προβλήματος των δασικών πυρκαγιών;
- Είναι οι λύσεις οι ίδιες για όλους τους ανθρώπους στον κόσμο;
- Τελικά τι διαπιστώσατε; Όταν δημιουργείται ένα πρόβλημα σαν αυτό σε ένα μέρος της γης, επηρεάζει τους ανθρώπους που ζουν σε άλλα μέρη;

Στο Κεφάλαιο 3 «Πώς λειτουργεί το Ελληνικό Κοινοβούλιο» (ΚΠΑ, Ε', σ. 67-70) παρατίθεται η εικόνα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Η εικόνα συνοδεύεται από την πληροφορία ότι, οι Έλληνες πολίτες δεν εκλέγουν μόνο βουλευτές του Ελληνικού Κοινοβουλίου, αλλά συμμετέχουν και στην εκλογή των βουλευτών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αφού η χώρα μας είναι μέλος της Ε.Ε. (ΚΠΑ, Ε', σ. 70)

4.3. Η εικόνα της Ευρώπης μέσα από το εικονιστικό υλικό των βιβλίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της ΣΤ΄ τάξης Δημοτικού

Η εικονογράφηση έγινε του βιβλίου της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της ΣΤ΄ τάξης Δημοτικού, έγινε από τον Αθανάσιο Τσιούση, Σκιτσογράφο- Εικονογράφο και η διακόσμηση του εξώφυλλου από τον Αχιλλέα Δρούγκα, Εικαστικό Καλλιτέχνη.

Οι πηγές από τις οποίες αντλήθηκε το φωτογραφικό υλικό είναι οι παρακάτω:

Σελ:20-21: Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού - Ελληνική Ιστορία (<http://www.fhw.gr/chromos/gr>).

Σελ:22: (εφορία) εφημερίδα «Καθημερινή» 26/09/2008 (διαδήλωση) www.ecogreen.gr

Σελ:49: Νεότερη και Σύγχρονη

Σελ:58: www.unicef.org

Σελ:67: www.parliament.gr

Σελ:68:εφημερίδα «Το Βήμα» 10/7/2007

Σελ:69:www.korinthianet.gr

Σελ:70: www.europa.eu

Σελ:73:αφίσα Ρυθμιστικής αρχής ενέργειας

Οι υπόλοιπες φωτογραφίες που δημοσιεύονται στο παρόν βιβλίο παραχωρήθηκαν από τον εκδοτικό οίκο Λιβάνη.

Η εικόνα της Ευρώπης στο βιβλίο της Κοινωνικής και πολιτικής Αγωγής της ΣΤ΄ Δημοτικού προσεγγίζεται στην 3^η Θεματική Ενότητα «Το άτομο και η Ευρωπαϊκή Ένωση» και την υποενότητα «Η Ένωση και η Ελλάδα»

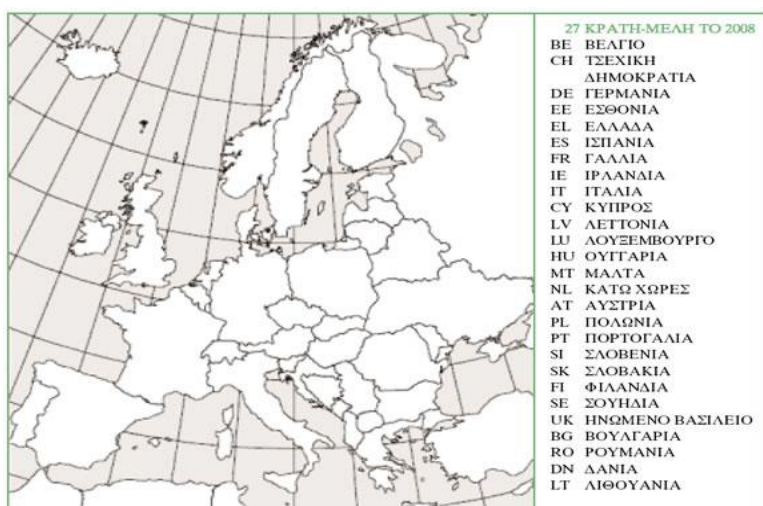

Συζητώντας
θα μάθουμε
για τα παρακάτω
δέματα:

Την παραπάνω εικόνα συνοδεύει η λεζάντα όπου καταγράφονται τα θέματα τα οποία αποτελούν αντικείμενο διδασκαλίας:

- α. Την Ευρωπαϊκή Ένωση
- β. Τη σχέση της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Ένωση
- γ. Τους Ευρωπαίους πολίτες (ΚΠΑ, ΣΤ', σ. 65).

Στη συνέχεια παρατίθεται ο χάρτης της Ευρώπης και οι μαθητές καλούνται να χρωματίσουν τις χώρες κράτη- μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται η φωτογραφία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που συνεδριάζει (ΚΠΑ, ΣΤ', σ. 66).

φωτ. 1.1
Το Ευρωπαϊκό
Κοινοβούλιο
συνεδριάζει.

φωτ. 1.2
Το Ευρωπαϊκό
Συμβούλιο συνεδριάζει.

Ακολουθεί η φωτογραφία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ΚΠΑ, ΣΤ΄, σ. 67).

φωτ. 1.3
Η Ευρωπαϊκή
Επιτροπή.

Στη συνέχεια παρατίθεται η φωτογραφία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου (ΚΠΑ, ΣΤ', σ. 67).

φωτ. 1.4
Το Ευρωπαϊκό
Δικαστήριο.

Το 2^ο Κεφάλαιο «Η Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Ένωση» (ΚΠΑ, ΣΤ', σ. 69), συνοδεύεται από τη φωτογραφία της Δεύτερης κατά σειρά διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την ένταξη της Ελλάδας (ΚΠΑ, ΣΤ', σ. 69).

φωτ. 2.1
1981: Δεύτερη κατά
σειρά διεύρυνση της
Ευρωπαϊκής Κοινότητας
με την ένταξη
της Ελλάδας

Στο 3^ο Κεφάλαιο «Σχέσεις μεταξύ των κρατών- μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης» , παρατίθεται η εικόνα: Ευρωπαϊκή Ένωση: Ενότητα στην πολυμορφία (ΚΠΑ, ΣΤ΄, σ. 70).

φωτ. 3.1, 2, 3 Ευρωπαϊκή Ένωση: Ενότητα στην πολυμορφία

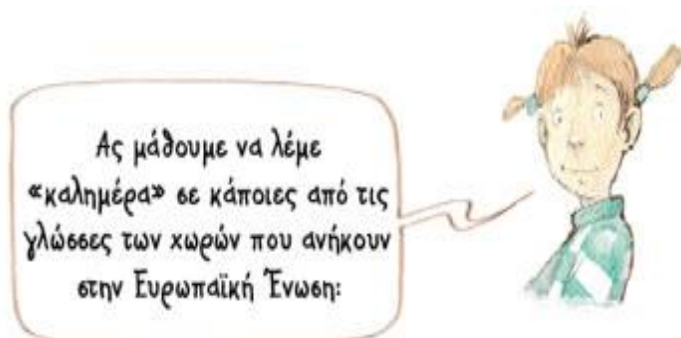
Η αναφορά στον οικονομικό τομέα και το ενιαίο νόμισμα συνοδεύεται από την εικόνα ορισμένων νομισμάτων της Ε.Ε. (ΚΠΑ, ΣΤ΄, σ. 70).

Η δραστηριότητα για την προστασία του περιβάλλοντος και η αναφορά στο Περιβαλλοντικό Συνέδριο και την Πράσινη Εβδομάδα συνοδεύεται από τις εικόνες: Εκπαίδευση και Πολιτισμός και η γη είναι μοναδική (ΚΠΑ, ΣΤ΄, σ. 70)..

Η Β΄ Ενότητα με τίτλο «Οι Ευρωπαίοι πολίτες» περιλαμβάνει τα Κεφάλαια «Λαοί και πολιτισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης» και «Δικαιώματα και υποχρεώσεις των Ευρωπαίων πολιτών». Δίνεται έμφαση στη σημασία της διδασκαλίας της γλώσσας και γίνεται αναφορά στην πολυγλωσσική Ευρώπη και παρατίθεται πίνακας με τη λέξη «ΚΑΛΗΜΕΡΑ» σε κάποιες από τις γλώσσες των χωρών που ανήκουν στην Ε.Ε. (ΚΠΑ, ΣΤ΄, σ. 75).

Αγγλικά	Good morning	Μαλτέζικα	<i>L-Ghodwa t-Tajba</i>
Γαλλικά	Bonjour	Ολλανδικά	<i>Goedemorgen</i>
Γερμανικά	<i>Guten Morgen</i>	Ουγγρικά	<i>Jó reggelt</i>
Δανικά	<i>God morgen</i>	Πολωνικά	<i>Dzień dobry</i>
Ελληνικά	<i>Καλημέρα</i>	Πορτογαλικά	<i>Bom dia</i>
Εσθονικά	<i>Tere hommikust</i>	Σλοβακικά	<i>Dobré ráno</i>
Ισπανικά	<i>Buenos días</i>	Σλοβενικά	<i>Dobro jutro</i>
Ιταλικά	<i>Buongiorno</i>	Τσεχικά	<i>Dobře rano</i>
Λεττονικά	<i>Labrīt</i>	Σουηδικά	<i>God morgon</i>
Λιθουανικά	<i>Labas Rytas</i>	Φινλανδικά	<i>Hyvää huomenta</i>

4.4. Η εικόνα της Ευρώπης μέσα από το εικονιστικό υλικό Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Γ΄ Γυμνασίου

Η εικονογράφηση έγινε από τον Αντώνιο Μαστραπά, Σκιτσογράφο- Εικονογράφο.

Στη σελίδα 4 του βιβλίου αναφέρονται αναλυτικά οι φωτογραφίες και οι πίνακες που χρησιμοποιήθηκαν ανά Κεφάλαιο:

Κεφάλαιο 1: πίν. 1.1. Τσαούσης Δ.Γ. *Η κοινωνία του ανθρώπου*, Gutenberg (1978), φωτ. 1.3. Ελευθεροτυπία.

Κεφάλαιο 2: φωτ. 2.3, 2.4, 2.7 Ελευθεροτυπία, σκίτσα για το ρατσισμό από το φυλλάδιο της ΕΕ *Εγώ ρατσιστής*, φωτ. 2.5, 6 Καθημερινή.

Κεφάλαιο 3: φωτ. 3.8 Από το φυλλάδιο Οικογενειακού Δικαίου της Γενικής Γραμματείας Ισότητας (1983), φωτ. 3.10, 11, 16 Ελευθεροτυπία

Κεφάλαιο 4: φωτ. 4.6. Αναγνωστικό Α΄ Δημοτικού ΟΕΔΒ ΓΙΑ ΤΑ ΈΤΗ 1955-1978, φωτ. 4.7. (διευρυμένη οικογένεια) Το παιδί στην παραδοσιακή και στη σύγχρονη κοινωνία, εκδ. Ελληνικά Γράμματα (2002), 4.8. Καθημερινή.

Κεφάλαιο 5: φωτ. 5.10 Διεθνής Αμνηστία, φωτ. 5.12 Καθημερινή.

Κεφάλαιο 6: πίν. 6.1, 6.2, 6.3 Ελευθεροτυπία, φωτ. 6.8, 6.9, 6.10 Ελευθεροτυπία.

Κεφάλαιο 7: φωτ. 7.3. Δημοκρατία: 80 Ερωτήσεις και Απαντήσεις, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου / Unesco, Εστία (1996), φωτ. 7.5, 7.6 Ελευθεροτυπία.

Κεφάλαιο 8: φωτ. 8.3, 8.5, Καθημερινή, φωτ. 8.7, 8.11 Δημοκρατία: 80 Ερωτήσεις και Απαντήσεις, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου / Unesco, Εστία (1996), 8.9, Ελευθεροτυπία.

Κεφάλαιο 9: φωτ. 9.1, 9.3, 9.4, 9.6, πίν, 9.1 Ελευθεροτυπία, φωτ. 9.5, 9.7 Η Ελλάδα του 20^{ου} αιώνα, Επτά ημέρες Καθημερινή.

Κεφάλαιο 10: πίν. 10.3 περιοδικό Βουλής, φωτ. 10.6 Ίδρυμα Καραμανλή, γραφείο Χρ. Σαρτζετάκη, Ελευθεροτυπία.

Κεφάλαιο 11: φωτ. 11.4. Βουλή

Κεφάλαιο 12: πίν. 12.1. Eurostat, φωτ. 12.4. Ελευθεροτυπία, φωτ. 12.12.12.13., Greenpeace, φωτ. 12.14 Ελευθεροτυπία.

Κεφάλαιο 13: φωτ. 13.4 Ίδρυμα Καραμανλή, φωτ. 13.16 γραφείο Πρωθυπουργού. Όλο το άλλο φωτογραφικό υλικό προέρχεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Κεφάλαιο 14: πίν. 14.1: Ζακάρ Ανρί, Πέντε δισεκατομμύρια άνθρωποι σε ένα πλεούμενο, Ροές (1989), φωτ. 14.16 Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού, πίν. 14.4 Ολυμπιακή Επιτροπή. Όλο το υπόλοιπο υλικό προέρχεται από δημόσιες Υπηρεσίες (Υπουργεία, Βουλή, Προεδρία της Δημοκρατίας κ.ά.

Η 3^η Θεματική Ενότητα η οποία έχει τίτλο «Το άτομο και η Ευρωπαϊκή Ένωση» (ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 120-333), περιλαμβάνονται τα Κεφάλαια:

- Ίδρυση και εξέλιξη της Ε.Ε,
- Βασικοί θεσμοί της Ε.Ε,
- Βασικές πολιτικές της Ε.Ε., και
- Ο πολίτης και Ε.Ε

Στο Κεφάλαιο, Ίδρυση και εξέλιξη της Ε.Ε, παρατίθεται η φωτογραφία του Βίκτωρα Ουγκώ: (ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 121).

φωτ. Ο Βίκτωρ Ουγκώ (1802 -1885) είχε διατυπώσει το όραμα των Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης.

Και συνοδεύεται από τη Δραστηριότητα: Να συζητήσετε στην τάξη τα κοινά στοιχεία του ευρωπαϊκού πολιτισμού. «Κοινός» πολιτισμός σημαίνει «ίδιος»; Σχολιάστε την ποικιλία και τον πλούτο των πολιτισμών της ευρωπαϊκής κοινότητας. Με ποιες αλλαγές νοοτροπίας συνδέεται ο ρόλος σου ως πολίτη της Ενωμένης Ευρώπης, σε σχέση με αυτόν του έλληνα πολίτη;

Ακολουθεί η σημαία της Ε.Ε., με 12 αστέρια όσα και τα κράτη- μέλη όταν ιδρύθηκε το 1992. (ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 121).

Συνοδεύεται από τη Δραστηριότητα: Να ενημερωθείται από τις ιστοσελίδες της Ε.Ε. https://ec.europa.eu/greece/home_el, να γνωρίσετε τα νέα μέλη της μέσα από το κουίζ γνώσεων.

Ακολουθεί φωτογραφία του φυσικού περιβάλλοντος (ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 121).

Με τις πληροφορίες: Το περιβάλλον αποτελεί προτεραιότητα της Ε.Ε.: Στο στάδιο των διαπραγματεύσεων για την ένταξη νέου κράτους-μέλους, η ΕΕ απαιτεί την προσαρμογή των πολιτικών των υπονήπιων χωρών σε αυτές της Ε.Ε. Το κλείσιμο των μονάδων 1-4 του πυρηνικού εργοστασίου Κοζλοντούι στη Βουλγαρία, τα συστήματα καθαρισμού του Δούναβη, αποτελούν

μερικά παραδείγματα. Επίσης προτείνεται η εργασία: Να συζητήσετε στην τάξη πόσο σημαντικοί είναι αυτοί οι όροι για την ενότητα στην Ε.Ε.

Στη συνέχεια παρατίθεται η φωτογραφία με την υπογραφή της Συνθήκης ένταξης της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ (1979), (ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 120-333).

Στη συνέχεια παρατίθενται χάρτες της Ευρώπης με χρονολογική σειρά ένταξης των χωρών στην Ε.Ε. (ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 122).

1957: Ίδρυση της ΕΟΚ μεταξύ Γαλλίας, Γερμανίας, Ιταλίας, Βελγίου και Λουξεμβούργου

1973: Προσχώρηση Αγγλίας, Ιρλανδίας και Δανίας

1981: Προσχώρηση της Ελλάδας

1986: Προσχώρηση Ισπανίας και Πορτογαλίας

1992: Προσχώρηση πρώην ανατολικής Γερμανίας

1996: Προσχώρηση Αυστρίας, Σουηδίας και Φινλανδίας

2004: Προσχώρηση Κύπρου, Τσεχίας, Εσθονίας, Ουγγαρίας, Πολωνίας, Σλοβενίας, Σλοβακίας, Λετονίας, Λιθουανίας και Μάλτας.

2007: Προσχώρηση Βουλγαρίας και Ρουμανίας.
Υποψήφιες χώρες: Τουρκία, Κροατία

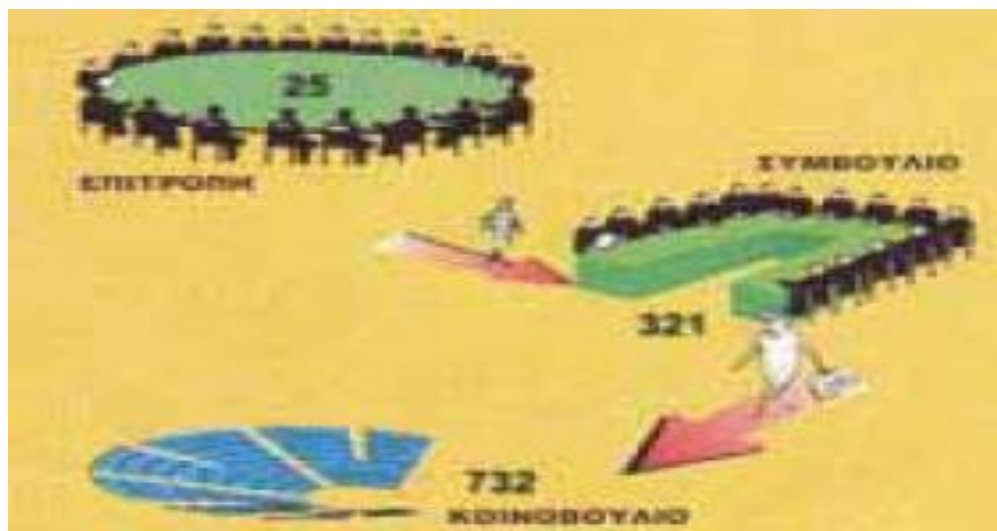
- 1957: Ίδρυση ΕΟΚ, μεταξύ Γαλλίας, Γερμανίας, Ιταλίας, Βελγίου και Λουξεμβούργου
- 1973: Προσχώρηση Αγγλίας, Ιρλανδίας και Δανίας
- 1981: Προσχώρηση της Ελλάδας
- 1986: Προσχώρηση Ισπανίας και Πορτογαλίας

- 1992: Προσχώρηση πρώην ανατολικής Γερμανίας
  - 1996: Προσχώρηση Αυστρίας, Σουηδίας και Φιλανδίας
  - 2004: Προσχώρηση Κύπρου, Τσεχίας, Εσθονίας, Ουγγαρίας, Πολωνίας, Σλοβενίας, Σλοβακίας, Λετονίας, Λιθουανίας και Μάλτας
  - 2007: Προσχώρηση Βουλγαρίας και Ρουμανίας
  - Υποψήφιες χώρες: Τουρκία, Κροατία
- Στο Κεφάλαιο Βασικοί Θεσμοί της Ε.Ε. παρατίθεται η φωτογραφία η οποία συνοδεύεται από πληροφορίες: (ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 123).

Κάθε χώρα της Ε.Ε. είναι ελεύθερη να αποφασίζει την εθνική της πολιτική, π.χ. την εκπαιδευτική πολιτική. Η Ε.Ε. παράλληλα, θέτει κοινούς στόχους στον τομέα της εκπαίδευσης, εφόσον απαιτείται κατοχύρωση ισοτιμίας των πτυχίων και κοινά προσόντα για τους εργαζόμενους (π.χ. επιμόρφωση στις νέες τεχνολογίες, δια βίου μάθηση). Οι στόχοι αυτοί προωθούνται στα κράτη μέλη με αντίστοιχες οδηγίες και χρηματοδοτήσεις ανάλογων πολιτικών. Η ΕΕ αναλαμβάνει δράση μόνον, εφόσον αυτή είναι πιο αποτελεσματική από αντίστοιχα εθνικά μέτρα. Στο πλαίσιο αυτών των δράσεων αποστέλλει οδηγίες στα κράτη μέλη, τα οποία οφείλουν να τις εφαρμόζουν. Σε αντίθετη περίπτωση, η ΕΕ προχωρεί σε παρατηρήσεις ή επιβολή προστίμων. (ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 120-333). Επίσης προτείνεται η παρακάτω Δραστηριότητα: «*Η Κοινότητα έχει ως αποστολή, με τη δημιουργία μιας κοινής αγοράς και την προοδευτική προσέγγιση της οικονομικής πολιτικής των κρατών-μελών...τη συνεχή επέκταση της οικονομίας...*» Άρθρο 2 της Ιδρυτικής Πράξης της Ε.Ο.Κ. Να σχολιάσετε στην τάξη τις διαφορές που εντοπίζετε μεταξύ Ε.Ο.Κ και Ευρωπαϊκής Ένωσης, (ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 123).

Ακολουθεί ένα γράφημα το οποίο αναπαριστά το θεσμικό τρίγωνο: Συμβούλιο- Κοινοβούλιο- Επιτροπή.

Το θεσμικό Τρίγωνο. Η Επιτροπή προτείνει νέα ευρωπαϊκή νομοθεσία, το Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο αποφασίζουν(ΚΠΑ, Γ'Τ, σ. 123).

Ακολουθεί η φωτογραφία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου:

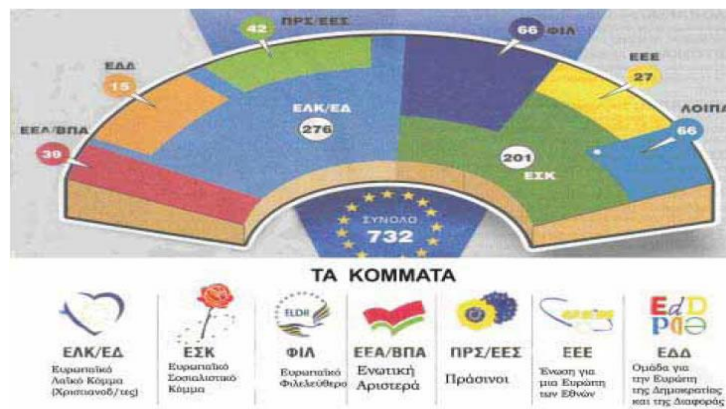
φωτ. Οι εγκαταστάσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Παρέχεται επίσης η πληροφορία ότι: Την πρώτη εβδομάδα κάθε μήνα το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο συνεδριάζει σε Ολομέλεια στο Στρασβούργο. Οι συνεδριάσεις γίνονται στις επίσημες γλώσσες της Κοινότητας (20 γλώσσες το 2005), με ταυτόχρονη διερμηνεία.

Στη συνέχεια δίνεται στους μαθητές η εργασία: Να συζητήσετε στην τάξη την ανάγκη γνώσης ευρωπαϊκών γλωσσών, για την καλύτερη αξιοποίηση των ευκαιριών που μας παρέχει η Ενωμένη Ευρώπη, (ΚΠΑ, Γ'Τ, σ. 124).

Στη συνέχεια παρατίθεται ο πίνακας όπου αποτυπώνεται η κατανομή πολιτικών ομάδων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το 2004, (ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 124).

Στη συνέχεια παρατίθεται το κτήριο όπου έχει την έδρα του το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στην Ελλάδα.

φωτ. Μέγαρο Μαυρομιχάλη, Αμαλίας 8, Αθήνα, έδρα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην Ελλάδα. (ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 125).

φωτ. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο οργανώνει κάθε χρόνο το **Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Νέων**.

Μπορείτε να ενημερωθείτε για το πρόγραμμα από το Ίδρυμα Μαραγκοπούλου ή την ΕΕ (www.europarl.gr) και να προετοιμάσετε τη συμμετοχή και του δικού σας σχολείου.

Το Αττικό Μετρό στην Αθήνα. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, συγχρηματοδότησε την κατασκευή του <http://www.metro.gr>, (ΚΠΑ, Γ'Τ, σ. 125).

φωτ. Η Συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου το 2003 στη Θεσσαλονίκη.

Το Συμβούλιο Υπουργών της ΕΕ δεν πρέπει να συγχέεται με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το οποίο αποτελείται από όλους τους αρχηγούς των κρατών μελών. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καθορίζει τους γενικές πολιτικές της Ε.Ε., με τις οποίες τα θεσμικά όργανα (Κοινοβούλιο, Συμβούλιο Υπουργών και Επιτροπή) διαμορφώνουν τη νομοθεσία. Συνεδριάζει κάθε εξάμηνο στη χώρα που προεδρεύει. (Το 2006 η Αυστρία και Φινλανδία αντίστοιχα).

Μπορείτε να αντλήσετε πληροφορίες και υλικό για το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο Υπουργών από το διαδίκτυο (www.ee.gr από το σύνδεσμο «όργανα») και να τα παρουσιάσετε στην τάξη (ΚΠΑ, Γ'Τ, σ. 126).

Συνεδρίαση της Επιτροπής 2000. Λέγεται συχνά ότι οι αποφάσεις της Ε.Ε. λαμβάνονται από τα όργανα που είναι απομακρυσμένα από τους απλούς πολίτες, οι οποίοι και δύσκολα ενημερώνονται, δηλαδή έλλειμμα δημοκρατικότητας. Για τη μείωση αυτού του φαινομένου, Η Ε.Ε. βελτιώνει την ενημέρωση των πολιτών μέσω του διαδικτύου, απλοποιεί τη νομοθεσία και ενισχύει την κοινωνία των πολιτών. (ΚΠΑ, Γ'Τ, σ. 126).

φωτ. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο εκδικάζει προσφυγές της Επιτροπής κατά κράτους μέλους, ή μεταξύ κρατών μελών, προσφυγές κατά παραλείψεων των τριών βασικών οργάνων της ΕΕ. Επίσης εκδίδει αποφάσεις μετά από αίτηση των εθνικών Δικαστηρίων για ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου.

Μπορείτε να επισκεφτείτε τις ιστοσελίδες της Ε.Ε (www.ee.gr) και να αντλήσετε πληροφορίες για το Ευρ. Δικαστήριο και τα άλλα όργανα. Να τις παρουσιάσετε στην τάξη (ΚΠΑ, Γ'Τ, σ. 127).

Ο Νικηφόρος Διαμαντούρος είναι ο Ευρωπαϊός Διαμεσολαβητής.

Στον Ευρωπαϊό Διαμεσολαβητή μπορούν να γίνουν καταγγελίες κακοδιοίκησης από όλους τους πολίτες της ΕΕ. Πληροφορίες μπορείτε να πάρετε από την ανοιχτή γραμμή πληροφόρησης της ΕΕ (δωρεάν) 00800.6.7.8.9.10.11 και από το διαδίκτυο, στη διεύθυνση: www.europa.eu.int/institutions/ombudsman/index_el.htm, (ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 127).

φωτ. Το ευρώ.

Την 1η Ιανουαρίου 2002 το ευρώ, σε μορφή χαρτονομισμάτων και κερμάτων, εισάγεται σε όλα τα κράτη-μέλη, και στις 28 Φεβρουαρίου 2002, τα εθνικά νομίσματα παύουν να κυκλοφορούν και αντικαθίστανται από το ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα.

Να συζητήσετε στην τάξη τα οφέλη από την ύπαρξη ενός κοινού νομίσματος στην ΕΕ. Μπορείτε να ενημερωθείτε για το ευρώ από τις ιστοσελίδες της ΕΕ (www.ee.gr).

«Η ΕΕ έχει ως αποστολή... να προάγει στο σύνολο της Κοινότητας... υψηλό επίπεδο απασχόλησης και κοινωνικής προστασίας, ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών, ... υψηλό επίπεδο προστασίας και βελτίωσης της ποιότητας του περιβάλλοντος, την άνοδο του βιοτικού επιπέδου και της ποιότητας ζωής,

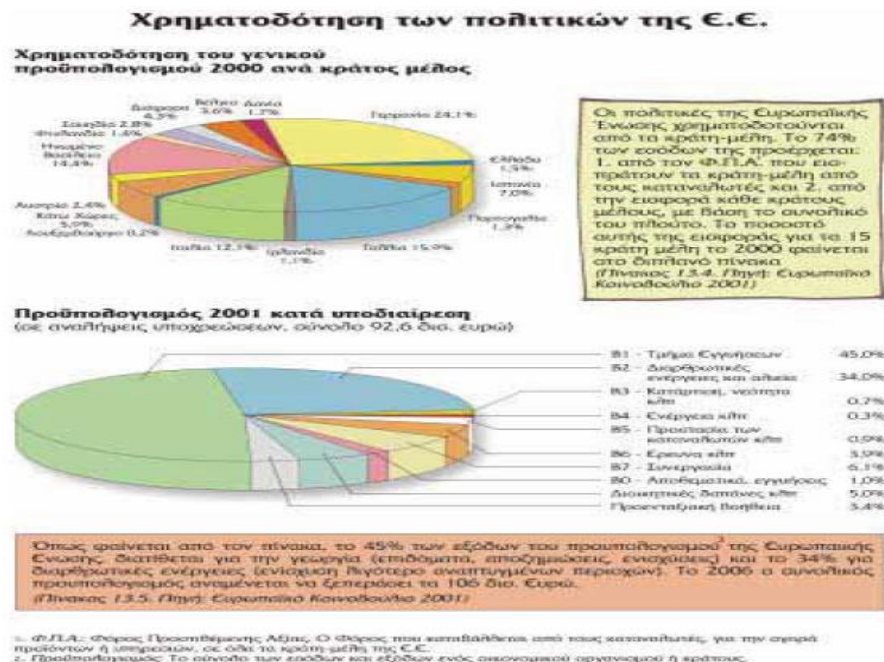
την κοινωνική συνοχή και την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών» Άρθρο 2 Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, όπως τροποποιήθηκε από τη Συνθήκη του Άμστερνταμ.

Να συζητήσετε στην τάξη την κοινωνική πολιτική της ΕΕ. Ποια ευρωπαϊκά προγράμματα γνωρίζετε από την τοπική σας κοινωνία, που προωθούν αυτούς τους στόχους; (ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 128).

φωτ. Το σήμα του προγράμματος equal.

Η κοινοτική πρωτοβουλία “equal” αποτελεί εργαλείο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση. Χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και στοχεύει στην πειραματική εφαρμογή και διάδοση νέων τρόπων καταπολέμησης των διακρίσεων και της ανισότητας στον τομέα της απασχόλησης (περισσότερες πληροφορίες: <http://www.equal-greece.gr>). (ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 128).

φωτ. Ρώμη 29.10.2004 Ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας υπογράφει τη Συνθήκη για το Σύνταγμα της Ευρώπης.

Να επισκεφτείτε τις ιστοσελίδες της ΕΕ (www.europa.eu.int/hellas) και να αντλήσετε πληροφορίες για το Σύνταγμα της Ευρώπης. ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 130).

Συνοριακός έλεγχος πηγή ΕΕ.

Πριν το 1985, ταξιδιώτες και φορτηγά, περίμεναν ώρες για να ελεγχθούν σε κάθε εθνικό σύνορο που πενούσαν. Ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα της ΕΕ ήταν η διαμόρφωση ενός χώρου χωρίς σύνορα, μέσα στον οποίο μπορούν να διακινούνται ελεύθερα οι άνθρωποι, τα αγαθά, οι υπηρεσίες και τα κεφάλαια. Οι χώρες του Σένγκεν, παίρνοντας το όνομα από την πόλη του Λουξεμβούργου στην οποία υπογράφηκε η Συμφωνία το 1985, περιλαμβάνουν σήμερα τη Νορβηγία και Ισλανδία και όλες τις χώρες της Ε.Ε. εκτός της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου. Οι χώρες αυτές συμφώνησαν να μην απαιτείται έλεγχος ή θεωρήσεις για την είσοδο και έξοδο των πολιτών της ΕΕ. (ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 130).

φωτ. Το διαδίκτυο ως μέσο μάθησης.

Το πρόγραμμα eEurope είναι ένα πρόγραμμα που εφαρμόζει από το 2000 η ΕΕ στα κράτη-μέλη με στόχο την προώθηση του διαδικτύου. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει τα επιμέρους προγράμματα eLearning, με στόχο την εκπαίδευση μέσω του διαδικτύου, το eHealth με στόχο την παροχή ιατρικής βοήθειας μέσω του διαδικτύου, το eGovernment (ηλεκτρονική διακυβέρνηση) με στόχο την εξυπηρέτηση του πολίτη μέσω του διαδικτύου (π.χ. φορολογικές δηλώσεις, πληροφορίες, αιτήσεις) αλλά και την ηλεκτρονική συμμετοχή του πολίτη σε τοπικές αποφάσεις (**ηλεκτρονική δημοκρατία**).

Να συζητήσετε στην τάξη αυτά τα μέτρα. (ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 131).

φωτ. Η ΕΕ οργανώνει προγράμματα α) εθελοντισμού για τους νέους της Ευρώπης.

Να ενημερωθείτε γι' αυτά από τις ιστοσελίδες της ΕΕ και της Γ.Γ.Ν.Γ (www.neagenia.gr),

β) ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά προγράμματα «Σωκράτης» για τα σχολεία της Ευρώπης.

Να ενημερωθείτε (www.iky.gr) και να οργανώσετε πρόταση συμμετοχής και του δικού σας σχολείου. (ΚΠΑ, ΓΤ, σ. 131).

Στη συνέχεια παρατίθενται οι επαναληπτικές Εργασίες- Δραστηριότητες σχετικές με την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση:

– Να παρουσιάσετε στην τάξη πληροφορίες για την ιστορία, την πολιτική και τον πολιτισμό για τα 25 κράτη μέλη της ΕΕ μαζί με τις χώρες που βρίσκονται σε καθεστώς ένταξης ή καθεστώς διαπραγματεύσεων (Ρουμανία, Βουλγαρία, Τουρκία). Πληροφορίες μπορείτε να αντλήσετε και από το δικτυακό χώρο της ΕΕ (www.europa.eu.int/hellas ή www.ee.gr). Ο κάθε μαθητής να παρουσιάσει μία χώρα σε μία κόλλα χαρτί Α3. Στη συνέχεια να αναρτήσετε όλο το υλικό στους πίνακες ανακοινώσεων της τάξης.

– Αν και οι γυναίκες αποτελούν το 51% του συνολικού πληθυσμού των κρατών μελών της ΕΕ, η εκπροσώπησή τους στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο την περίοδο 1999-2004, ανερχόταν σε ποσοστό 30%. Να αναζητήσετε τα αντίστοιχα ποσοστά γυναικείας εκπροσώπησης στο ευρωπαϊκό και στο ελληνικό Κοινοβούλιο σήμερα. Να συγκρίνετε και να σχολιάσετε τις τυχόν διαφορές.

– Κάθε χρόνο, ευρωπαϊκές πόλεις των κρατών μελών ορίζονται ως πολιτιστικές πρωτεύουσες της Ευρώπης. Σκοπός αυτού του θεσμού της ΕΕ είναι η προβολή των πολιτιστικών επιτευγμάτων αυτών των πόλεων και η συνειδητοποίηση από τους ευρωπαίους πολίτες της πλούσιας κληρονομιάς που μοιράζονται. Ποιες ελληνικές πόλεις έχουν επιλεγεί στο πλαίσιο αυτού του θεσμού μέχρι σήμερα; Να σχολιάσετε τις θετικές συνέπειες του θεσμού γι' αυτές τις πόλεις.

– Κάθε χρόνο η ΕΕ προβάλλει ένα θέμα, με εκδηλώσεις σε όλα τα κράτη-μέλη. Ποιο θέμα προβάλλει η ΕΕ την τρέχουσα χρονιά; Να συγκεντρώσετε πληροφορίες από τον τύπο ή το διαδίκτυο και τους τοπικούς φορείς για το θέμα αυτό.

– Από την τοπική σας κοινότητα και τον τύπο, να συγκεντρώσετε πληροφορίες και υλικό για ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα που αφορά το περιβάλλον και εφαρμόζεται στη χώρα μας.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Συμπεράσματα

Η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή με την ονομασία Αγωγή του Πολίτη έκανε την εμφάνισή της για πρώτη φορά το 1956 στα Αναλυτικά Προγράμματα του Δημοτικού Σχολείου. Επειδή η σκέψη για τη διδασκαλία του μαθήματος αυτού στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση είχε εγκαταλειφθεί για λόγους πολιτικούς και παιδαγωγικούς από τη δεύτερη δεκαετία του αιώνα μας, η εμφάνισή της στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του 1956 δείχνει πολιτική σκοπιμότητα. Στη εισηγητική έκθεση των Νομοσχεδίων της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1913 αναφέρεται ότι η Αγωγή του Πολίτη δεν περιλαμβάνεται στο Πρόγραμμα του Δημοτικού του 1913, γιατί ως αυτοτελές μάθημα θα απέβαινε μάλλον ανιαρό και άγονο προκειμένου για τους μικρούς μαθητές. Εξ άλλου, συνεχίζει η Εισηγητική Έκθεση, η αγωγή διδάσκεται έμμεσα από τα άλλα μαθήματα και κυρίως την Ιστορία¹³⁴. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι ούτε στα Νομοσχέδια της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης του 1917, των οποίων κύριος εισηγητής υπήρξε ο Δημήτρης Γληνός προβλεπόταν η διδασκαλία αυτού του μαθήματος στο Δημοτικό Σχολείο. Επιδιωκόταν δηλαδή με τη διδασκαλία της Αγωγής του Πολίτη να διαμορφώσουν οι μαθητές του Δημοτικού – και περισσότερο εκείνοι που θα εγκατέλειπαν το σχολείο μετά την εξάχρονη φοίτησή τους- μια θετική στάση και συμπεριφορά απέναντι στις κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις που κυριάρχησαν στην πατρίδα μας μετά τον εμφύλιο πόλεμο. Για να τονιστεί το κοινωνιολογικό στοιχείο που αποτελεί μέρος του μαθήματος το οποίο διδάσκεται στις τάξεις Ε΄ και ΣΤ΄ του Δημοτικού Σχολείου και στην Γ΄ τάξη του Γυμνασίου ονομάστηκε Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή. Η επίσημη καθιέρωση του μαθήματος της Αγωγής του Πολίτη στην Ε΄ και ΣΤ΄ τάξη του Δημοτικού Σχολείου γίνεται με το Βασιλικό Διάταγμα της 30^{ης}/1^{ου} /1957 «Περί του Αναλυτικού και Ωρολογίου Προγράμματος του Δημοτικού Σχολείου για τα πατριδογνωστικά μαθήματα». Σχετικά με το μάθημα της Αγωγής του Πολίτη αναφέρει ότι: Έχει σκοπό την ανάπτυξιν του μαθητού, ώστε να καταστεί ούτος καλός Έλλην πολίτης ως άτομον και εις τας σχέσεις του προς τους άλλους και προς το Κράτος».

Από το 1957 έως και το 1963 τα εγχειρίδια για τη διδασκαλία του μαθήματος της Αγωγής του Πολίτη εκδίδονταν από ιδιωτικούς εκδοτικούς οίκους. Από το σύνολο των 16 εγχειριδίων μόνο τα 4 είχαν την έγκριση του Υπουργείου Παιδείας. Ένα από τα μέτρα που η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964 καθιέρωσε στην εκπαίδευση ήταν και η εισαγωγή της διδασκαλίας του μαθήματος της Πολιτικής Αγωγής στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο. Το Πρόγραμμα περιελάμβανε εκτενή ύλη με βάση την οποία συντάχτηκαν τα πρώτα διδακτικά βιβλία για το μάθημα. Κατά την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964 το μάθημα της Αγωγής του Πολίτη καταργείται εντελώς από την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση με το νόμο 4379 και εισάγεται μόνο στην Γ΄ Γυμνασίου και στο Λύκειο με τίτλο «Στοιχεία του Δημοκρατικού Πολιτεύματος και Δικαίου». Παράλληλα με τη συγγραφή των

¹³⁴ Λέφα, Χ., (1942). *Ιστορία της Εκπαιδευσεως*, Αθήνα, ΟΕΔΒ, σ. 86.

βιβλίων της Πολιτικής Αγωγής για τη Μέση Εκπαίδευση, γράφτηκαν σημαντικά κείμενα που τόνιζαν την αναγκαιότητα και άλλων μέσων για την πληρέστερη προσφορά του μαθήματος. Το 1967 καταργείται εντελώς το μάθημα της Αγωγής του Πολίτη και στις ώρες που διδασκόταν επιβλήθηκε η διδασκαλία νέου μαθήματος με την ονομασία *Σκοποί της Επανάστασης* το οποίο είχε περιεχόμενα σχετικά με τις αρχές και του στόχους του δικτατορικού καθεστώτος. Το 1969 επιχειρείται η επαναφορά του μαθήματος για την ΣΤ΄ τάξη με τίτλο Αγωγή του Πολίτη, με το Βασιλικό Διάταγμα 702/1969. Το μάθημά της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής δεν είχε πάντοτε τον ίδιο σκοπό για την αγωγή των μαθητών. Ανεξάρτητα όμως από τις όποιες διαφοροποιήσεις που είχε το μάθημα, γενικός σκοπός του ήταν να μεταδώσει στο μαθητή γνώσεις και να τον καταστήσει υπεύθυνο μέλος των κοινωνικών μορφών της ζωής. Κατά την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 ο σκοπός του μαθήματος προέβλεπε ότι: Η Αγωγή του Πολίτη έχει σκοπό να βοηθήσει το μαθητή να προσαρμόσει σωστά τη συμπεριφορά του στη ζωή της κοινότητας όπου ανήκει και να τον προετοιμάσει κατά τρόπο άμεσο, πρακτικό και ιδιαίτερα βιωματικό στη συνειδητή άσκηση των δικαιωμάτων και καθηκόντων, που χαρακτηρίζει τον ελεύθερο και δημοκρατικό πολίτη.

Κατά την περίοδο 1981-1988 συγγράφηκαν τα σχολικά εγχειρίδια με τίτλο, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή για τις τάξεις Ε΄ και ΣΤ΄ και για πρώτη φορά συνοδεύονται από αντίστοιχα βιβλία για τον εκπαιδευτικό. Ο σκοπός του μαθήματος κατά την περίοδο αυτή αποβλέπει να βοηθήσει τους μαθητές: Να γνωρίσουν την οργάνωση και τη λειτουργία της ελληνικής κοινωνίας και τις αξίες στις οποίες στηρίζεται, να κατανοήσουν τη σημασία που έχουν οι κοινωνικοί και πολιτικοί θεσμοί για το άτομο και το σύνολο, να αναπτύξουν την κριτική σκέψη αναφορικά με τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα, να καλλιεργήσουν την κοινωνική συνείδηση, ώστε να μετέχουν υπεύθυνα και δημιουργικά στη ζωή μια δημοκρατικής κοινωνίας, να αποκτήσουν την απαραίτητη ευαισθησία στην πανανθρώπινη κοινότητα. Κατά την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 2000-2006 τα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής αντικαθίστανται από νέα με τον ίδιο τίτλο αλλά με εμπλουτισμένη ύλη προσαρμοσμένη σε νέα δεδομένα και μεθόδους διδασκαλίας. Στα νέα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής ενσωματώνονται θέματα που αφορούν τη θέση της χώρας μας στην Ευρώπη και τη Διεθνή Κοινότητα.

Στα Α.Π.Σ. της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής η οργάνωση του περιεχομένου στηρίζεται σε βασικές έννοιες της «Παιδείας του πολίτη» και προτείνεται κυρίως η συμμετοχική και συνεργατική μεθοδολογία για την καλλιέργεια και της αποδοχής του άλλου και τη συνειδητοποίηση της διαπολιτισμικότητας ως γεγονός¹³⁵. Οι στόχοι του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής εντάσσονται στη φιλοσοφία της διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης η οποία εντάσσεται και λειτουργεί μέσα σ' ένα ενιαίο σύνολο, σε μια ολιστική προσέγγιση ώστε να είναι αφομοιώσιμη και αξιοποιήσιμη από τους μαθητές.

---

¹³⁵ ΥΠ.Ε.Π.Θ (1999). «Στοιχεία από τον παιδαγωγικό σχεδιασμό του Δ.Ε.Π.Π.Σ. και των Α.Π.Σ. της υποχρεωτικής εκπαίδευσης», όπ.π., σ. 10.

Η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή είναι ένα γνωστικό αντικείμενο με το οποίο οι μαθητές έρχονται σε επαφή, ως αυτοτελές μάθημα, για πρώτη φορά, στη Ε΄ Δημοτικού. Στο μάθημα αυτό δίνεται ιδιαίτερη έμφαση καθ' ότι αναγνωρίζεται από όλους η μεγάλη και καθοριστική σημασία του ρόλου του πολίτη και της αγωγής του. Για το λόγο αυτό η θέση της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής κατέχει σημαντική θέση στα Προγράμματα Σπουδών της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης. Με γνώμονα τον καθοριστικό ρόλο των σχολικών εγχειριδίων στην εκπαιδευτική διαδικασία και τη συμβολή τους στην εξέλιξη της προσωπικότητας του μαθητή επιλέξαμε να διερευνήσουμε τα σχολικά εγχειρίδια της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής τα οποία διδάσκονται στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση. Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας θα αναλύσουμε τα θέματα τα οποία αποτυπώνουν την εικόνα της Ευρώπης στις Θεματικές Ενότητες του περιεχομένου τους. Η εργασία αποτελεί ανάλυση περιεχομένου των βιβλίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου και της Γ΄ τάξης του Γυμνασίου.

Ειδικότερα διατυπώσαμε τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποια θέματα σχετικά με την Ευρώπη συναντούμε στα παλιά και τα νέα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής ;
- Αναφορές στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τα όργανα και τις λειτουργίες της.
- Ποιες είναι οι σχέσεις μεταξύ των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης;
- Ποιοι είναι οι λαοί και οι πολιτισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης;
- Ποιες οι βασικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης;
- Ιστορία της ευρωπαϊκής ιδέας
- Ποια βαρύτητα έχουν τα θέματα επεξεργασίας με περιεχόμενο σχετικό με την Ευρώπη σε σχέση με το σύνολο των θεμάτων των περιεχομένων των βιβλίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής.

Ανάλογα ερωτήματα θέσαμε προσεγγίζοντας το εικονιστικό υλικό και τις πηγές που συνοδεύουν τα θέματα επεξεργασίας. Κατά τη διεξαγωγή της έρευνάς μας θεωρήσαμε ως καταλληλότερο μεθοδολογικό εργαλείο την ανάλυση περιεχομένου (ποσοτική και ποιοτική). Κρίθηκε σκόπιμος ο συνδυασμός των δύο ερευνητικών μεθόδων αφού θεωρούνται κατάλληλες για την έρευνα των εγχειριδίων. Η μέθοδος έκανε την εμφάνισή της κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα με κύριο αντικείμενό της τη μελέτη της επικοινωνίας των μαζών. Κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η μέθοδος χρησιμοποιήθηκε για την αποκωδικοποίηση προπαγανδιστικών κειμένων από τους αντιπάλους. Αργότερα η μέθοδος εφαρμόστηκε και αξιοποιήθηκε και στην ανάλυση περιεχομένου των σχολικών εγχειριδίων.

Θέματα σχετικά με την Ευρώπη δεν συναντούμε στα παλιά βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής αφού το πλαίσιο των περιεχομένων τους περιλαμβάνει κυρίως θέματα με την αναγκαιότητα της συμβίωσης του ανθρώπου, την κοινωνική και κοινοτική ζωή, τις ανθρώπινες ομάδες, την εργασία, τα δικαιώματα και τα καθήκοντα του ανθρώπου, τις θεμελιώδεις λειτουργίες

του κράτους, την Ελληνική Δημοκρατία και την Κυκλοφοριακή Αγωγή. Οι μοναδικές αναφορές οι οποίες δεν έχουν ελληνοκεντρικό χαρακτήρα είναι αυτές που περιλαμβάνονται στην ενότητα «Εμείς και ο κόσμος», στο βιβλίο της ΣΤ΄ Δημοτικού όπου αναφέρεται οι ανάγκες των ανθρώπων σε άλλες χώρες, οι διαφορετικές θρησκείες, ο πολιτισμός και παράλληλα τονίζεται η ανάγκη για αλληλοκατανόηση και συναδέλφωση των λαών. Στο παλιό βιβλίο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Γ΄ Γυμνασίου συναντούμε αναφορές στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το Β΄ Κεφάλαιο του Γ΄ μέρους έχει τίτλο «Η Ευρωπαϊκή Ένωση» και αναφέρονται αναλυτικά θέματα τα οποία σχετίζονται με το ιστορικό δημιουργίας της Ε.Ε. Αναφέρονται οι όροι Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μια διαδικασία που άρχισε στη Δυτική Ευρώπη και οδήγησε προς την πολιτική ενοποίηση ανεξάρτητων κρατών της Ευρώπης ολόκληρης. Επίσης αναφέρονται θέματα πολυπολιτισμικής ενότητας καθώς και τη συμβολή της στη γένεση της Ευρωπαϊκής ιδέας. Καταγράφονται λεπτομερώς οι διευρύνσεις της Ε.Ε., με αναφορές στους βασικούς σταθμούς και την προσχώρηση των κρατών- μελών ανά χρονικές περιόδους. Με ιδιαίτερες αναφορές προσεγγίζεται η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς και στη μετάβαση από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και γίνεται ιδιαίτερος λόγος για τη Συνθήκη του Maastricht. Επίσης αναφέρονται τα όργανα και η δομή της Ε.Ε καθώς η λειτουργία της με εκτενή παρουσίαση των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων των ευρωπαίων πολιτών. Γίνεται επίσης ιδιαίτερη αναφορά στην έννοια της «ταυτότητας» και τονίζεται ότι αποτελεί συμβολική έκφραση του κοινωνικού καθορισμού των στοιχείων που συνθέτουν τη συλλογική πολιτισμική συνείδηση ενός λαού στην πορεία της εξέλιξης του. Ιδιαίτερα τονίζεται η ανάγκη της αποδοχής του της διαφορετικότητας, της συνύπαρξης και του αλληλοσεβασμού των διαφορετικών πολιτισμών στη διαμόρφωση του παγκόσμιου πολιτισμού του ανθρώπινου γένους.

Στα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής κάθε ενότητα αρχικά παρουσιάζεται με τον τίτλο της και ακολουθούν οι προοργανωτές¹³⁶, τα κείμενα για προβληματισμό και συζήτηση με βάση τις ερωτήσεις και τις εικόνες. Στα νέα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση παρατηρούμε διεύρυνση της θεματολογίας των περιεχομένων και παράλληλα την παρουσία θεμάτων με αντικείμενο την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο βιβλίο της Ε΄ Δημοτικού συναντούμε έμμεσες αναφορές στην Ευρώπη μέσα από την επεξεργασία της θεματικής ενότητας «Είμαστε όλοι πολίτες» και ειδικότερα στην υποενότητα «Είμαστε πολίτες της Ελλάδας, της Ευρώπης και του κόσμου». Μέσα από την προσέγγιση της ενότητας οι μαθητές κατανοούν την έννοια του πολίτη και τη διεύρυνσή της από το τοπικό, στο ευρωπαϊκό και στο παγκόσμιο επίπεδο. Επίσης αναφέρονται τα δικαιώματα και υποχρεώσεις των Ευρωπαίων πολιτών και επιχειρείται η ευαισθητοποίησή τους σχετικά με την ύπαρξη κοινών παγκόσμιων προβλημάτων

---

¹³⁶ Οι προοργανωτές αναφέρονται στα βασικά σημεία της ενότητας με μικρές και εύστοχες προτάσεις. Η παρουσία των προοργανωτών μπορεί να γίνεται μέσα από λεζάντες, οι οποίες συνοδεύουν τα σκίτσα τα οποία εμπλέκονται στην παρουσίαση του περιεχομένου των ενότητων.

και να συνειδητοποιήσουν ότι οι επιπτώσεις τους αφορούν όλους. Επίσης τονίζεται ότι είμαστε Έλληνες πολίτες και πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επειδή η χώρα μας είναι κράτος – μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μέσα από σύντομα συνοδευτικά κείμενα παρέχονται στους μαθητές πληροφορίες για την πορεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με αναφορές στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και την εξέλιξη της. Επίσης αναφέρεται η ταυτότητα της Ευρώπης και συγκεκριμένα ότι η Ευρώπη αποτελείται από πολλά κράτη και λαούς, οι οποίοι μιλούν διαφορετικές γλώσσες, αλλά έχουν και αρκετά κοινά ιστορικά και πολιτισμικά στοιχεία. Στη συνέχεια αναφέρονται τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των Ευρωπαίων πολιτών και συγκεκριμένα το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι κατά τη διαδικασία των Ευρωεκλογών και των δημοτικών εκλογών, έστω κι αν δεν είναι πολίτες της χώρας, το δικαίωμα να ταξιδεύουν, να ζουν, να σπουδάζουν και να εργάζονται σε κάθε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να συμμετέχουν σε Προγράμματα της ΕΕ, ώστε να αποκτήσουν γνώσεις και ικανότητες. Επίσης τονίζεται η υποχρέωση που έχουν να εφαρμόζουν τους κανονισμούς της ΕΕ που γίνονται και νόμοι της χώρας τους.

Στο βιβλίο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής για την Γ΄ Γυμνασίου, η εικόνα της Ευρώπης προσεγγίζεται με μεγαλύτερη βαρύτητα αφού η 3^η θεματική ενότητα έχει τίτλο «Το άτομο και η Ευρωπαϊκή Ένωση» και είναι αφιερωμένη στην ίδρυση και την εξέλιξη της Ε.Ε., στους βασικούς της θεσμούς, τις βασικές της επιδιώξεις καθώς και την εικόνα του Ευρωπαίου πολίτη. Αρχικά αναφέρεται ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μια οικογένεια ευρωπαϊκών δημοκρατικών χωρών, οι οποίες έχουν δεσμευτεί να συνεργάζονται για την ειρήνη και την ευημερία. Στη συνέχεια γίνεται εκτενής αναφορά στο όραμα για Ενωμένη Ευρώπη και στους βασικούς σταθμούς για την ίδρυση της Ε.Ε. Γίνεται αναφορά στη Συνθήκη των Παρισίων (1951) και την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα, τη Συνθήκη της Ρώμης (1957), και τη συνθήκη του Μάαστριχτ (1992). Παράλληλα παρουσιάζεται η οικοδόμηση της Ε.Ε., καθώς και η διεύρυνση των πολιτικών της με την είσοδο νέων μελών – κρατών. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στη διαδικασία προσχώρησης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση με σταθμούς τη Συμφωνία των Αθηνών (1961), τη Συνθήκη Ένταξης της χώρας μας στην Ε.Ο.Κ. το 1979 και την οριστική η οποία πραγματοποιείται το 1981. Ακολουθεί η παράθεση προς την πορεία της Ε.Ε. από το 1957 μέχρι και το 2004 με αναφορά στις χώρες που εντάσσονταν κατά χρονικά διαστήματα. Τονίζεται ιδιαίτερα ότι στην Ευρωπαϊκή Ένωση περιλαμβάνονται χώρες με περισσότερες από 20 γλώσσες, ένα μοναδικό κράμα πολιτισμών και ένα αίσθημα αλληλεγγύης.

Αξιοσημείωτο είναι ότι αναφέρονται με εκτενή τρόπο στους βασικούς θεσμούς και τα όργανα της Ε.Ε. Γίνεται λόγος για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο Υπουργών και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Επίσης γίνεται αναφορά για το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο και τα άλλα θεσμικά όργανα όπως το Ελεγκτικό Συνέδριο, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα καθώς και τα Συμβουλευτικά όργανα, όπως την Επιτροπή Περιφερειών και την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή. Επίσης αναφέρεται και ο ρόλος του Ευρωπαίου Διαμεσολαβητή, ο οποίος

ασχολείται με καταγγελίες πολιτών για κακοδιοίκηση. Αναφέρεται ακόμη ότι οι βασικές πολιτικές της Ε.Ε. καθορίζονται από τις Ιδρυτικές Συνθήκες – Παρισίων, Ρώμης, Μάαστριχτ, Άμστερνταμ και Νίκαιας. Ιδιαίτερος λόγος γίνεται για την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφάλειας και παράλληλα τονίζεται ότι για την εξασφάλιση της ελευθερίας και της ασφάλειας στην Ευρώπη προβλέπεται η συνεργασία των κρατών- μελών με τα ευρωπαϊκά όργανα Europol και Eurojust, τα οποία έχουν στόχο την πάταξη του οργανωμένου εγκλήματος.

Καταγράφονται επίσης οι πηγές από τις οποίες χρηματοδοτούνται οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η χρηματοδότηση του γενικού προϋπολογισμού ανά κράτος – μέλος. Από την ανάλυση περιεχομένου των σχολικών εγχειριδίων της Κοινωνικής Πολιτικής Αγωγής της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης προκύπτει ότι οι ενότητες οι οποίες έχουν ως θέμα τους την Ευρώπη κατέχουν σημαντικό μέρος στο πλαίσιο των περιεχομένων τους και εξετάζουν θέματα σχετικά με την Ευρωπαϊκή Ένωση, από την ίδρυση και τη διεύρυνση της, τους θεσμούς και τα όργανά της καθώς και τις σχέσεις των λαών και των πολιτισμών των κρατών τα οποία την απαρτίζουν. Διαπιστώνουμε ότι μέσα από αυτές τις αναφορές οι οποίες σε μεγάλο ποσοστό αναφέρονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση εξετάζονται θέματα σχετικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των Ευρωπαίων πολιτών, θέματα δημοκρατίας και πολιτισμού των κρατών- μελών, θέματα σχέσεων και συνεργασιών καθώς και θέματα της χρηματοδότησης και των βασικών πολιτικών της Ε.Ε.

Προτάσεις

Στα νέα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, επιδιώκεται η διαφοροποίηση τους από τα παλιά σε σχέση με:

Στα νέα βιβλία παρατηρούμε διαφοροποιήσεις από τα παλιά σε σχέση με:

- Τα κείμενα τα οποία είναι απλά, λιτά, κατανοητά και εύληπτα από τους μαθητές.
- Την ενεργοποίηση των ικανοτήτων του μαθητή για ανακάλυψη και σταδιακή οικοδόμηση της γνώσης, με αξιοποίηση των εμπειριών και των βιωμάτων τους.
- Τη διαθεματική προσέγγιση και τη διάχυση διαθεματικών εννοιών
- Τις συμμετοχικές ομαδοσυνεργατικές, βιωματικές και δημιουργικές δραστηριότητες.
- Τη λειτουργική δόμηση και παρουσίαση του περιεχομένου των ενοτήτων (κείμενο, ασκήσεις, δραστηριότητες,

Τα νέα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής καθώς και η όλη οργάνωση της ύλης παρέχουν απλές γνώσεις με έμφαση στη δημιουργία, την ανάπτυξη και τη καλλιέργεια θετικών στάσεων και στη διαμόρφωση ενός πολίτη σύμφωνα με τους γενικούς, ειδικούς και επιμέρους στόχους του γνωστικού αντικειμένου.

Κάθε διδακτική ενότητα του βιβλίου του μαθητή είναι δομημένη ως ακολούθως:

-Τίτλος ενότητας

-Προοργανωτές, οι οποίοι αναφέρονται στα βασικά σημεία της ενότητας με μικρές και εύστοχες προτάσεις του τύπου «...Συζητώντας μαθαίνουμε για...». Η παρουσία των προοργανωτών γίνεται μέσα από λεζάντες, οι οποίες συνοδεύουν τα σκίτσα των ηρώων, οι οποίοι εμπλέκονται στην παρουσίαση του περιεχομένου των ενοτήτων.

-Κείμενα

-Προβληματισμός, συζήτηση με βάση:

-Εικόνες

-Ερωτήσεις

-Τοποθέτηση προβλήματος

-Συζητήσεις

-Κείμενο μικρής έκτασης σε απλό λιτό και εύληπτο για τους μαθητές λόγο.

Τα κείμενα είναι ανάλογα με την έκταση τους, σε παραγράφους ή υποενοότητες με ενδιάμεση παρεμβολή ερωτήσεων, τοποθετήσεων προβληματισμών, συζητήσεων.

Οι δραστηριότητες είναι κυρίως τριών τύπων:

-Οι γνωσιακές δραστηριότητες αφορούν γνωσιακές καταστάσεις.

-Οι βιωματικές καταστάσεις είναι απαραίτητες, διότι μέσω της βιωματικής συμμετοχής επιτυγχάνονται οι σκοποί και οι στόχοι του Δ.Ε.Π.Π.Σ., σε σχέση με την ανάπτυξη και καλλιέργεια στάσεων, αλλά και τη διαμόρφωση χαρακτηριστικών του πολίτη.

Οι δραστηριότητες έχουν τη μορφή:

-Σεναρίου το οποίο αναφέρεται σε ένα πρόβλημα- κατάσταση σχετικού με το περιεχόμενο της ενότητας, με υπόδηση και παίξιμο ρόλων.

-Ομαδοσυνεργατικές, με χωρισμό μαθητών σε ομάδες, ανάληψη επιμέρους εργασιών, παρουσίαση τους. Κύρια επιδίωξη είναι οι εργασίες αυτές να είναι εφικτές και πραγματοποιήσιμες στις εκάστοτε υπάρχουσες δυνατότητες.

Καταστάσεις- Προβλήματα, οι οποίες τίθενται και καλούνται οι μαθητές με ενεργή συμμετοχή να εκφράσουν και να ανταλλάσσουν απόψεις. Τέτοιου είδους δραστηριότητες βοηθούν μαζί με τις βιωματικές στην ανάπτυξη και στην καλλιέργεια κοινωνικό- συναισθηματικών δεξιοτήτων.

Στο τέλος κάθε διδακτικής ενότητας υπάρχει μια μικρή περίληψη της με τίτλο «Θυμόμαστε» ή με λίγα λόγια όπου με απλό λόγο αποτυπώνονται τα απολύτως βασικά στοιχεία της.

Η Κοινωνική και Πολιτική στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση νομιμοποιήθηκε ως σχολική γνώση από την Α΄ ως τη Δ΄ Δημοτικού αποτελώντας μέρος του γνωστικού αντικειμένου της Μελέτης του Περιβάλλοντος. Το περιεχόμενο της στην Ε΄ και ΣΤ΄ τάξη επικαλύπτεται σε ικανοποιητικό βαθμό από τις γνώσεις που κατακτούν οι μαθητές από τη Μελέτη του Περιβάλλοντος. Το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής είναι απαραίτητο να προσεγγίζεται με Ερωτήσεις και Δραστηριότητες, ανοιχτού τύπου, και για το λόγο αυτό θα μπορούσαν να συνοδεύονται από αναφορές σε λογισμικά τα οποία να αναφέρονται στα εγχειρίδια για τον εκπαιδευτικό ή να αναγράφονται και στο βιβλίο για το μαθητή όπου θα παρουσιάζονται πίνακες με προτεινόμενα εργαλεία τα οποία θα έχουν τη δυνατότητα να αξιοποιηθούν από τους μαθητές σε συνεργασία με το δάσκαλο. Τα βιβλία διαθέτουν πληθώρα καινοτόμων δυνατοτήτων οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν παράλληλα και να δράσουν υποστηρικτικά για την πληρέστερη κατανόηση των θεμάτων επεξεργασίας. Οι πρόσφατες θεωρητικές αναζητήσεις για τη διδασκαλία δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο των μαθητών-αναγνωστών ως συνδημιουργών του νοήματος των κειμένων. Στο πλαίσιο αυτό, τα κείμενα που μελετώνται οδηγούν στην παραγωγή νέων κειμένων, όπου αξιοποιούνται η δημιουργικότητα των μαθητών και οι δυνατότητες που δίνουν οι Τ.Π.Ε. για επικοινωνία ανάμεσα στις αναγνωστικές κοινότητες-ομάδες. Επιπλέον, έχει προταθεί η ανάδειξη του παιγνιώδους χαρακτήρα της μάθησης μέσω της δυνατότητας που παρέχει στο κείμενο ο επεξεργαστής κειμένου (word) αλλά και της δυνατότητας μετατροπής της σειριακής/γραμμικής του ανάπτυξης σε πολυεπίπεδη, μέσω της αξιοποίησης του υπερκειμένου (hypertext), με την προσθήκη σχολίων, παραπομπών αλλά και υπερσυνδέσμων, που μπορούν να οδηγήσουν, μέσω του διαδικτύου, σε πολυμεσικό υλικό ή άλλα κείμενα. Στο εννοιολογικό επίπεδο, η επεξεργασία κειμένου συνιστά μία νέα μέθοδο γραφής, η οποία είναι ποιοτικά διαφορετική από τη γραφή που λαμβάνει χώρα με χαρτί και μολύβι. Δείχνει την εξέλιξη στη γραφή, τον αναστοχασμό.

Τα περιεχόμενα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής είναι βασικό να προσεγγίζονται με τρόπο ευρηματικό ώστε να ενεργοποιούνται τα ενδιαφέροντα των μαθητών και να ικανοποιούνται οι κλίσεις

και οι δυνατότητες τους δημιουργικά. Επίσης να αναδεικνύονται τα θέματα τα οποία είναι σχετικά με τις σημερινές ανάγκες της κοινωνίας καθώς και τις σοβαρές ανακατατάξεις οι οποίες δημιουργούνται σε κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και στον εξωτερικό χώρο. Όσον αφορά τα θέματα τα οποία σχετίζονται με την Ευρώπη είναι βασικό να προσεγγίζονται με συμμετοχικές μεθόδους ώστε να προωθούν την αποκαλυπτική μάθηση και να καλλιεργούν στάσεις και αξίες στους μαθητές. Η επιλογή διαφορετικών διδακτικών προσεγγίσεων και στρατηγικών εγείρει το ενδιαφέρον των μαθητών και τους εμπλέκει δημιουργικά και ενεργά στη διαδικασία της μάθησης και παράλληλα επιτυγχάνει την υλοποίηση των στόχων και των σκοπών των θεμάτων επεξεργασίας. Βασικές μέθοδοι που μπορούν να αξιοποιηθούν είναι η συζήτηση στο πλαίσιο της ομάδας, η Μελέτη Περίπτωσης, η δημιουργία χρονολογίου, η χαρτογράφηση των εννοιών, το παιχνίδι ρόλων καθώς και η προσομοίωση. Οι μαθητές είναι βασικό να αποκτήσουν την ικανότητα να συγκρίνουν, να αναλύουν και να συνθέτουν, να αναπτύξουν κριτική σκέψη, να αποσαφηνίζουν έννοιες, να επικοινωνούν, να δρουν και να συμμετέχουν. Επίσης πρέπει με αφορμή τις πληροφορίες οι οποίες τους δίνονται στην αρχή κάθε Κεφαλαίου να αποκτήσουν την ικανότητα να αναζητήσουν πληροφορίες στο διαδίκτυο ή αλλού σχετικές με την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα κράτη-μέλη κ.ά. Με τη μορφή γραπτής ομαδικής εργασίας οι μαθητές μπορούν να γνωρίσουν τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να παρουσιάσουν στοιχεία από τη δική μας χώρα (ήθη, έθιμα, παραδόσεις κ.ά.) σε παιδιά από τα άλλα κράτη- μέλη. Μετά από συζήτηση και με τη συμβολή των παιχνιδιών ρόλων οι μαθητές μπορούν με ομαδικό τρόπο να αναλάβουν ρόλους εκπροσώπων της Ελλάδας και να θέσουν θέματα σχετικά με την παιδεία, τον αθλητισμό, τη νεολαία κ.ά. Με τη συμβολή των Νέων Τεχνολογιών μπορεί να γίνει η προσέγγιση και η παρουσίαση των θεμάτων που αφορούν την Ευρώπη μέσω του διαδικτύου. Οι μαθητές είναι βασικό να εξοικειωθούν στην περιήγηση στο ιστοχώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να περιηγηθούν στο χρονολόγιο, στους σταθμούς και στη διεύρυνση της. Η προσφορά των θεμάτων που σχετίζονται με την Ευρώπη είναι απαραίτητο να συνδεθούν με θέματα που ενδιαφέρουν τους μαθητές.

Το μάθημα της Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης θα πρέπει να χαράξει μια γραμμή η οποία να αποτελεί τω συνδετικό κρίκο μεταξύ της λογικής και της διδακτικής των Κοινωνικών Επιστημών με ιδιαίτερη έμφαση τον παλυπαραδειγματικό χαρακτήρα. Θα πρέπει επίσης να οργανωθεί μια βάση επιλεγμένων θεμάτων για επεξεργασία καθώς και πειραματικών προτάσεων οι οποίες να αφορούν εναλλακτικές διδακτικές προσεγγίσεις. Τα θέματα των ενοτήτων που αφορούν την Ευρώπη θα είναι ενδιαφέρον να συνδεθούν με τη νεολαία και να δοθεί έμφαση στα Ευρωπαϊκά Προγράμματα.

Στη Γ΄ Γυμνασίου η προσέγγιση των θεμάτων που αφορούν την Ε.Ε. είναι βασικό να συνδεθούν με θέματα που ενδιαφέρουν τους μαθητές και να αποτελέσουν ευκαιρία ενημέρωσης τους για ζητήματα που αφορούν τη μελλοντική τους πορεία. Σημαντικό θα ήταν τα θέματα να αποτελέσουν αντικείμενο διαθεματικών εργασιών δραστηριοτήτων με τα γνωστικά αντικείμενα του Σχολικού

Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΣΕΠ) και των Η/Υ αφού και οι πέντε διδακτικές ενότητες διδακτικές ενότητες μπορούν να αξιοποιηθούν μέσω του Διαδικτύου. Η ανεργία, η επαγγελματική κατάρτιση, οι σπουδές, τα ευρωπαϊκά προγράμματα, η επαγγελματική αναγνώριση, η κατάρτιση και η απασχόληση στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο, προσφέρονται ως θέματα για να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας σε διαθεματικό Σχέδιο στα πλαίσια του ΣΕΠ. Τα περισσότερα σχόλια και οι Δραστηριότητες που συνοδεύουν τα σχετικά με την Ευρώπη θέματα προϋποθέτουν τη χρήση των Η/Υ. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε ότι είναι απαραίτητη η συνεργασία του εκπαιδευτικού της τάξης με τους εκπαιδευτικούς των ειδικοτήτων της Πληροφορικής. Τα θέματα επεξεργασίας τα οποία έχουν περιεχόμενο την Ευρώπη μπορούν να αποτελέσουν βασικό υλικό για την εκπόνηση κοινών, εκπαιδευτικών, Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων μέσω των Προγραμμάτων Σωκράτης (Comenius) ή ακόμη και να χρηματοδοτηθούν μετακινήσεις μαθητών μετακινήσεις μαθητών για γνωριμία με τις γλώσσες και τις κουλτούρες της Ε.Ε. μέσω των Προγραμμάτων Lingua. Υλικό το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί είναι οι βιντεοταινίες της Εκπαιδευτικής Τηλεόρασης (2001) για την ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση (10'), ΟΝΕ (11'), Όργανα της ΕΕ (14'). Ενημερωτικά φυλλάδια, αφίσες, κόμικς, βιντεοταινίες μπορούν να προμηθευτούν οι εκπαιδευτικοί από τα γραφεία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου¹³⁷.

Ενδιαφέρον επίσης είναι υποστηρικτικό υλικό και το λογισμικό το οποίο συνοδεύει τα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Ε' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού:<http://ts.sch.gr/repo/online-packages/dim-koinoniki-pol-agogi-e-st/intro.htm>. Στην ενότητα «Το άτομο και η Ευρωπαϊκή Ένωση» αναφέρονται αρχικά ιστορικά στοιχεία για την Ε.Ε., παρέχονται πηγές για άντληση πληροφοριών για κάθε χώρα- μέλος, πληροφορίες για το χρονικό της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ασκήσεις σχετικές με τη διεύρυνση της Ε.Ε, θέματα σχετικά με την Ενωμένη Ευρώπη, δραστηριότητες σχετικές με τους σκοπούς της Ε.Ε, τα Ευρωπαϊκά Προγράμματα, την επέτειο ένταξης της χώρας μας στην Ε.Ε, την ημέρα της Ευρώπης και την ένταξη των νέων κρατών- μελών καθώς και το Ημερολόγιο της Ε.Ε.

Το λογισμικό το οποίο συνοδεύει το βιβλίο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της ΣΤ' Δημοτικού μπορεί να αξιοποιηθεί στην προσφορά της ενότητας «Το άτομο και η Ευρωπαϊκή Ένωση» και περιλαμβάνει χρήσιμες πηγές για την Ε.Ε., ΣΕ όλες τις γλώσσες, χρονολογικούς πίνακες, ασκήσεις με τα όργανα της Ε.Ε., ευρωκουίζ, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, τις ευρωεκλογές,

---

¹³⁷ Πηγή ενημέρωσης για θέματα Ε.Ε είναι οι ιστοχώροι της Ένωσης και των οργάνων (www.europa.eu.int , www.ee.gr, www.europarl.gr). Λόγω των αλλαγών που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της ΕΕ, ιδιαίτερα στη διάρκεια διδασκαλίας του βιβλίου του μαθητή, οι ιστοχώροι παρέχουν την πιο πρόσφατη ενημέρωση. Η αξιοπιστία αυτών των πηγών, ιδιαίτερα σε νομικά ζητήματα και μερικές φορές σε μετάφραση όρων, εφόσον πρόκειται για το ελληνικό μεταφρασμένο site, καλό είναι να ελέγχονται, αλλά αυτές ίσως οι λεπτομέρειες αφορούν περισσότερο επιστημονικές ερευνητικές μελέτες, που δεν εμπίπτουν στο επίπεδο διδασκαλίας του κεφαλαίου στην Γ' Γυμνασίου. Από τους προτεινόμενους ιστοχώρους της ΕΕ (www.ee.gr, www.europa.eu.int/hellas)πολύ καλή και αξιόπιστη ενημέρωση παρέχει ο σύνδεσμος **γλωσσάρι**, στο οποίο εξηγούνται αλφαβητικά όλοι οι όροι της ΕΕ. Παράλληλα με τους προτεινόμενους ιστοχώρους, ενημέρωση παρέχουν οι εκδόσεις και φυλλάδια της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην Αθήνα, τα οποία οι διδάσκοντες εφοδιάζονται δωρεάν από τους υπεύθυνους εκδόσεων και βιβλιοθήκης.

Δραστηριότητες με τις Πολιτιστικές Πρωτεύουσες της Ευρώπης, τους Ευρωπαίους «ήρωες» καθώς και στατιστικά στοιχεία για τα κράτη- μέλη. Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει το Ημερολόγιο όπου καταγράφονται όλες οι παγκόσμιες ημέρες και εορτές των κρατών- μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επικουρικά για τη διδασκαλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Γ΄ Γυμνασίου μπορούν να αξιοποιηθούν τα λογισμικά <http://ts.sch.gr/software> Πολιτικά και Διπλωματικά γεγονότα της Νεότερης Ιστορίας και Στο σταυροδρόμι των τριών ηπείρων. Μετά τον προγραμματισμό της ύλης, καλό είναι να γίνει μια επιλογή των βασικών δραστηριοτήτων-εργασιών-εναλλακτικών σεναρίων που θα ακολουθηθούν. Η επιλογή βέβαια αυτή θα ολοκληρωθεί στην τάξη με βάση και τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Το εποπτικό υλικό που προτείνεται είναι ποικίλο και πολύ πλούσιο, ώστε να καλυφθούν όλα τα πιθανά ενδιαφέροντα και μέσα και σε καμία περίπτωση δεν είναι υποχρεωτικό. Είναι όμως λογικό ότι ένα μάθημα που συνδέεται με την καλλιέργεια στάσεων και δεξιοτήτων ενός ενεργού πολίτη να πραγματοποιείται μέσα σε περιβάλλοντα βιωματικής, συνεργατικής μάθησης, μακριά από δασκαλοκεντρικές μεθόδους "παράδοσης" σε έναν παθητικό δέκτη.

Αυτές οι διδακτικές προσεγγίσεις προϋποθέτουν ένα οργανωμένο μάθημα, που εξασφαλίζει τη συμμετοχή του μαθητή και την απόκτηση δεξιοτήτων χρήσης πηγών πληροφόρησης. Η Βουλή, η ΕΕ, η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς (ΓΓΝΓ), οι ΜΚΟ, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ, η Unicef, διαθέτουν σχετικό εκπαιδευτικό υλικό που μπορούν να προμηθεύσουν στους εκπαιδευτικούς(αναλυτικά στα κεφάλαια ως πρόσθετο εκπαιδευτικό υλικό).

Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να ξεκινήσουν μια συλλογή από σχόλια του τύπου, επικαιροποιώντας περισσότερο τα επιμέρους θέματα. Τη δραστηριότητα αυτή μπορούν να συνεχίσουν οι μαθητές, τοποθετώντας το υλικό σε αντίστοιχους με τα αντικείμενα φακέλους. Εάν πραγματοποιηθούν προβολές, πρέπει να εξασφαλιστεί τηλεόραση και βίντεο, τουλάχιστον σε μία τάξη σε σχετική αίθουσα. Τα περισσότερα σχολεία διαθέτουν αντίστοιχο υλικό. Σε αντίθετη περίπτωση, μπορεί να εξασφαλιστεί η αγορά του μέσω της Σχολικής Επιτροπής του Συλλόγου Γονέων. Οι εισαγωγές προτείνουν στους μαθητές αντιπροσωπευτικά λογοτεχνικά κείμενα για τα επιμέρους κεφάλαια. Εάν η/ο εκπαιδευτικός επιθυμεί να τα διαθέτει το σχολείο, μπορεί να ζητήσει τον εμπλουτισμό της σχολικής βιβλιοθήκης με μερικά αντίτυπα από αυτά που θα επιλέξει ως καταλληλότερα. Το ίδιο μπορεί να κάνει και για τα βασικά βιβλία που προτείνονται ως βιβλιογραφία. Σε πολλές διδακτικές ενότητες προβλέπεται η εναλλακτική διδασκαλία μέσω του διαδικτύου στο πλαίσιο της συνεργατικής μάθησης (cooperative learning). Εάν επιλεγεί αυτός ο τρόπος εργασίας, θα πρέπει η/ο εκπαιδευτικός να εξασφαλίσει τη δυνατότητα χρήσης του εργαστηρίου Η/έ για τις ώρες που θα επιλέξει. Εξάλλου στο βιβλίο προτείνονται μέσα από τα σχόλια και τις εργασίες, κατάλληλες ιστοσελίδες για άντληση πληροφοριών από τους μαθητές. Εάν δεν πραγματοποιηθούν μαθήματα με τη χρήση του διαδικτύου και δεν υπάρξει συνεννόηση με τον καθηγητή των υπολογιστών για ένταξη σχετικών δραστηριοτήτων στο μάθημά του, μπορεί να εξασφαλιστεί η χρήση ενός τουλάχιστον η/υ από τους μαθητές που διαθέτουν προσωπικό Η/Υ. Ο υπολογιστής μπορεί να τοποθετηθεί σε ελεγχόμενη αίθουσα (π.χ

βιβλιοθήκης). Πολλές ΜΚΟ (Διεθνής Αμνηστία, Γιατροί του Κόσμου) έχουν **οργανωμένα εκπαιδευτικά προγράμματα** και επισκέπτονται τα σχολεία. Εάν επιλεγεί αυτή η δραστηριότητα, πρέπει να γίνει έγκαιρα η αίτηση. Εάν επιλεγεί η πραγματοποίηση σχετικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων (Ευρωπαϊκών, Περιβαλλοντικών, Αγωγής Υγείας, Καταναλωτή), πρέπει να υποβληθούν έγκαιρα οι αιτήσεις συμμετοχής (Στα αντίστοιχα γραφεία Διευθύνσεων, στο ΙΚΥ για τα Ευρωπαϊκά Προγράμματα Σωκράτης).

Καλό είναι από την έναρξη των μαθημάτων να εξασφαλιστεί ένας πίνακας ανακοινώσεων σε κάθε τάξη, ώστε οι μαθητές να αναρτούν εργασίες, υλικό από τον τύπο, πληροφοριακό υλικό από το διαδίκτυο σχετικά με θέματα που επεξεργάζονται στο πλαίσιο του μαθήματος. Αυτός είναι ένας απλός τρόπος ενημέρωσης όλων των μαθητών της τάξης για τις σχετικές πληροφορίες και συγχρόνως δημοσιοποίησης των εργασιών των μαθητών. Εάν επιλεγούν δραστηριότητες, όπως η έκδοση εφημερίδας, παρουσιάσεις σχετικές με το Ημερολόγιο των Ηνωμένων Εθνών, αυτές πρέπει να οργανωθούν έγκαιρα, ώστε να λειτουργήσουν στη διάρκεια της χρονιάς.

Αξιόλογο επίσης είναι το βιβλίο **Ευρώπη+** το οποίο σχεδιάστηκε για να προσφέρει μια πρώτη γνωριμία με τις χώρες που έχουν υποβάλει αίτηση ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Εκτός από ένα κοινό μέρος το οποίο περιλαμβάνει στοιχεία ταυτότητας, γεωγραφικά και ιστορικά στοιχεία, το βιβλίο περιλαμβάνει αναφορές σε ποικίλα, θέματα χαρακτηριστικά των χωρών – μελών. Στα κείμενα του βιβλίου προτείνονται ιδέες για εργασίες, τις οποίες επεκτείνουν οι οδηγίες που το συνοδεύουν . Εντοπίστηκαν στο Διαδίκτυο ιστοσελίδες που, περιέχουν κατάλληλες πληροφορίες για την ολοκλήρωση των εργασιών από τους μαθητές με ή χωρίς καθοδήγηση. Άλλη πηγή πληροφοριών είναι οι έγκυρες εγκυκλοπαίδειες, έντυπες ή ηλεκτρονικές. Το βιβλίο **Ευρώπη+** απευθύνεται σε μαθητές των τελευταίων τάξεων του Δημοτικού Σχολείου και του Γυμνασίου, αλλά μπορεί να αξιοποιηθεί και από μικρότερους ή μεγαλύτερους μαθητές. Οι εργασίες του βιβλίου διαφοροποιούνται μόνο ως προς τη σχέση μεταξύ επιδόσεων και της παρεχόμενης βοήθειας από το δάσκαλο.

Στο βιβλίο περιλαμβάνονται Δραστηριότητες σχετικές με τα μαθήματα της Γλώσσας, των Μαθηματικών, της Γεωγραφίας, της Ιστορίας, των ΤΠΕ, των Καλών Τεχνών, της Φυσικής Αγωγής/ Αθλητισμού, των Γλωσσών και της κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής¹³⁸ οι οποίες μπορούν να αξιοποιηθούν κατά την προσέγγιση των θεμάτων τα οποία σχετίζονται με την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Κατάλληλο επίσης για αξιοποίησε είναι το κείμενο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το οποίο είναι δημοσιευμένο στο έντυπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης «Πανόραμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης»: Τι είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση; - Οι Ευρωπαίοι ενωμένοι μέσα από τη Διαφορετικότητα: Το κείμενο αναφέρει τα παρακάτω: Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) είναι μια οικογένεια ευρωπαϊκών δημοκρατικών χωρών, οι οποίες έχουν δεσμευτεί να συνεργάζονται για την ειρήνη και την ευημερία. Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είναι ένα κράτος που επιδιώκει να αποκαταστήσει τα υπάρχοντα κράτη και είναι μεγαλύτερη από

¹³⁸ Αναλυτικά οι Δραστηριότητες παρατίθενται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

κάθε άλλο διεθνή οργανισμό. Η Ε.Ε. είναι όντως μοναδική. Τα κράτη- μέλη της έχουν θεσπίσει κοινά θεσμικά όργανα στα οποία εκχωρούν ορισμένες εξουσίες τους, έτσι ώστε να λαμβάνονται δημοκρατικές αποφάσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο για συγκεκριμένα θέματα κοινού ενδιαφέροντος.

Οι ιστορικές ρίζες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανάγονται στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ιδέα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σχεδιάστηκε για να μπορεί να αποτραπεί η επανάληψη ενός παρόμοιου αιματηρού και καταστροφικού πολέμου. Η ιδέα αυτή διατυπώθηκε για πρώτη φορά από το γάλλο υπουργό εξωτερικών Robert Schuman σε ομιλία του στις 9 Μαΐου 1950. Η ημερομηνία αυτή της σημερινής Ε.Ε., γιορτάζεται κάθε χρόνο ως «Ημέρα της Ευρώπης». Στα πρώτα χρόνια της Ε.Ε., το μεγαλύτερο μέρος της συνεργασίας μεταξύ των κρατών- μελών αφορούσε το εμπόριο και τα οικονομικά θέματα. Σήμερα όμως η Ε.Ε., ασχολείται με πολλά θέματα που επηρεάζουν άμεσα την καθημερινή μας ζωή.

Η Ευρώπη είναι μια ήπειρος με πολλές διαφορετικές παραδόσεις και γλώσσες, αλλά και με κοινές αξίες. Η Ε.Ε., προασπίζει αυτές τις αξίες. Προωθεί τη συνεργασία μεταξύ των λαών της Ευρώπης, επιδιώκοντας την ενότητα, ενώ συγχρόνως διαφυλάσσει τη διαφορετικότητα και διασφαλίζει ότι οι αποφάσεις θα λαμβάνονται όσο το δυνατόν πλησιέστερα στους πολίτες.

Στο πλαίσιο των αυξανόμενων αλληλεπιδράσεων που χαρακτηρίζουν τον 21^ο αιώνα, κάθε ευρωπαίος πολίτης θα πρέπει να συνεργάζεται με πολίτες άλλων χωρών σε ένα πνεύμα φιλοπραγμοσύνης, ανοχής και αλληλεγγύης.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Γενική Διεύθυνση Τύπου και Επικοινωνίας

Εκδόσεις B-1049 Bruxelles

Το κείμενο ολοκληρώθηκε τον Απρίλιο του 2003- Ευρωπαϊκές Κοινότητες 2003

Υπηρεσία Εκδόσεων Publications.eu.int.

Βιβλιογραφία- Πηγές

- Apple, M., (2005) [1986]. *Ιδεολογία και Αναλυτικά Προγράμματα*. Αθήνα Banks, O., (1987). *Η Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, Αθήνα: Παρατηρητής.
- Barthes R: (1981). «Στοιχεία Σημειολογίας» στο *Κείμενα Σημειολογίας*, (μτφρ. Κ. Παπαγιώργη), Αθήνα: Νεφέλη.
- Barton, K., Levstik, L. (2007). *Διδάσκοντας ιστορία για το συλλογικό αγαθό*, Αθήνα: Μεταίχμιο, (Τίτλος πρωτότυπου, Keith C. Barton, Linda S. Levstik: *Teaching History for the Common Good* (2004), Lawrence Erlbaum Associates, Inc.)
- Berelson B (1952). *Content Analysis in Communication Research*, New York.
- Bernstein B., (1989). *Παιδαγωγικοί κώδικες και κοινωνικός έλεγχος*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Bernstein, S. & Milza, P., (1997). *Ιστορία της Ευρώπης- Διάσπαση και ανοικοδόμηση της Ευρώπης 1919 έως σήμερα*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Bloom B.S. - Krathwohl D.R.(1986). *Ταξινομία διδακτικών στόχων τ Β!* Συναισθηματικός τομέας, (μτφρ. Αλ. Λαμπράκη- Παγανού), Αθήνα: Κώδικας.
- Bloom B.S. - Krathwohl D.R.(1986). *Ταξινομία διδακτικών στόχων τ Α!* - Γνωστικός τομέας, (μτφρ Αλ. Λαμπράκη- Παγανού), Αθήνα: Κώδικας.
- Burns, M., E., (1983). *Ευρωπαϊκή Ιστορία- Εισαγωγή στην Ιστορία και τον Πολιτισμό της νεότερης Ευρώπης*, Β' έκδοση, τ. Β'
- Cohen, L. & L. Manion., (1994). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα: Έκφραση.
- Cummins, J.,(2003). *Ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση. Εκπαίδευση με σκοπό την ενδυνάμωση σε μια κοινωνία της ετερότητας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Eco, U. (1992). *Η σημειολογία στην καθημερινή ζωή*, μτφρ. Α. Τσοπάνογλου.
- Green, N.,(2004). *Οι δρόμοι της Μετανάστευσης*, Αθήνα: Σαβάλλας.
- Karakatsani, D. (1999). *Le citoyen a l' ecole. Manuels d'education civique et formation du citoyen dans la Grece d' apre- guerre 1957-1989*. Peter Lang, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt, New York, Wien.
- Kress, G.R & Th. van Leeuwen, (1996). *Reading Images The Grammar of Visual Design*, Λονδίνο: Arnold.
- Kress, G.R & Th. van Leeuwen, (2001). *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication*, Λονδίνο: Arnold.
- Ντάλης, Σ. (2012). *Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η πολυμερής διαχείριση της παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Poggeler, F. (1967). «Αγωγή του πολίτου», άρθρο στη **Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια**, τ. Ι, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Solana, J. (2004). «Η θέση της Ευρώπης στον κόσμο» στο, Ντάλης, Σ., Τσάκωνας, Π., *Η ευρωπαϊκή πολιτική άμυνας και ασφάλειας σε σταυροδρόμι*, (Εισαγωγή- Επιμέλεια), Αθήνα, Σιδέρης.
- Taylor, Ch.,(1997). *Πολυπολιτισμικότητα: Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης*, Αθήνα: Πόλις.
- Aron, R., (1984). *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, Αθήνα: Γνώση
- Αλαχιώτης, Σ. (2002). *Η Ευέλικτη Ζώνη του σχολείου*. Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, τ. 6.
- Αναγνωστοπούλου, Δ. (1995). «Κοινωνικές αναπαραστάσεις για την οικογένεια στα βιβλία, *Η Γλώσσα μου*, της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης», περ. *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, τ. 34-35.
- Αναγνωστοπούλου, Δ. (1993). «Κοινωνικές αναπαραστάσεις για την οικογένεια στα βιβλία *Η γλώσσα μου της Δημοτικής Εκπαίδευσης*», περ. *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, τ. 34-35.
- Αναλυτικά Προγράμματα Μαθημάτων του Δημοτικού Σχολείου (Π.Δ. 168/3-5-1984- ΦΕΚ 56Α)(1987)., Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Αναλυτικά Προγράμματα Μαθημάτων του Δημοτικού Σχολείου, (1987). ΥΠΕΠΘ, Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Αναλυτικό και Ωρολόγιο Πρόγραμμα μαθημάτων του Δημοτικού Σχολείου (Π.Δ. 1034/12.11.1977-ΦΕΚ347 (1977). Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Ανδρούσου Α., Ασκούνη Ν. (επιμ.),(2011). *Πολιτισμική ετερότητα και ανθρώπινα δικαιώματα, Προκλήσεις για την εκπαίδευση*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ανθογαλίδου, Θ.(1989). «Η σχολική ιδεολογία σήμερα. Ο ηγεμονικός ρόλος των αναγνωστικών του Δημοτικού Σχολείου», περ. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 46, σ. 31-40.
- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Μονάδα Έρευνας Σχολικού Βιβλίου, (2000). *Η εικόνα του «άλλου»/ γείτονα στα σχολικά βιβλία των Βαλκανικών χωρών*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 16-18 Οκτωβρίου 1998, Αθήνα: Τυπωθήτω- Δαρδανός.
- Ασωνίτης, Π., (2001). *Η εικονογράφηση στο βιβλίο παιδικής λογοτεχνίας*, Αθήνα: Καστανιώτης.
- Αχλής, Ν. (1983). *Οι γειτονικοί μας λαοί Βούλγαροι και Τούρκοι στα σχολικά βιβλία Ιστορίας Γυμνασίου και Λυκείου*, Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Βάμβουκας, Μ., (1991): *Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*., Αθήνα: Γρηγόρη, σ. 263-281.
- Βαρουξάκης, Σ. (2011). *Η διπλωματία της Μεσογείου*, Αθήνα- Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Βασιλείου, Γ.,(2016). «Η Ευρωπαϊκή ενοποίηση»- Προκλήσεις και προοπτικές στο, *Η Ελλάδα, η Ευρώπη και ο κόσμος- Μελέτες για την Ευρωπαϊκή και Διεθνή Πολιτική* (Επιμ. Σωτήρης Ντάλης), Αθήνα: Παπαζήσης.

- Βερνίκος, Ν., & Δασκαλοπούλου, Σ., (2002). *Πολυπολιτισμικότητα: Οι διαστάσεις της πολιτισμικής ταυτότητας*, Αθήνα: Κριτική.
- Βιβλίο του εκπαιδευτικού για την Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή της ΣΤ΄ Δημοτικού
- Βιβλίο του εκπαιδευτικού για την Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή της Ε΄ Δημοτικού,
- Βιβλίο του εκπαιδευτικού της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής για τη Γ΄ Γυμνασίου.
- Βλαχοδημήτρης, Θ., (μτφ). *Οικουμενική διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Από τα Ηνωμένα Έθνη την 10-12-1948*, Αθήνα: Παπαδήμας.
- Γερογιάννη, Κ., Μπούρας, Αντ., (2007). «Σχεδιασμός Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών – Νέες τάσεις», *Πρακτικά Συνεδρίου «Η Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και οι προκλήσεις της εποχής μας»*, Σχολή Επιστημών Αγωγής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων: Ιωάννινα.
- Γέρος, Θ., (1985). *Βαθείς τομές στην εκπαίδευση 1981-1985*, Αθήνα: Gutenberg.
- Γεωργίου- Νίλσεν, Μ. (1980). *Η οικογένεια στα αναγνωστικά του δημοτικού*, Αθήνα: Κέδρος.
- Γκόβαρης, Χ.& Ρουσάκης, Ι.,(2008). *Ευρωπαϊκή Ένωση, Πολιτικές στην Εκπαίδευση*, Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Γκόβαρης, Χ., (2001). *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*, Αθήνα: Ατροπός.
- Γκότοβος, Α., (2002). *Εκπαίδευση και ετερότητα. Ζητήματα Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γραφείο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην Ελλάδα, (2001). *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο: Το κοινοβουλευτικό όργανο της Ε.Ε.*
- Δαμανάκης, Μ., (2000). *Η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα, Διαπολιτισμική προσέγγιση*, Αθήνα: Gutenberg.
- Δαμανάκης, Μ.,(1990). *Διδακτική της Πολιτικής Αγωγής*, Επιστημονική Επετηρίδα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
- Δέδε, Δ. (1998). *Εκπαιδευτική πολιτική και μεταρρυθμίσεις στην Εκπαίδευση την περίοδο 1974-1989*, Αθήνα: Κορφή.
- Δημαράς, Αλ., (επιμ). (1988). *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε*, (Τεκμήρια ιστορίας), τ. Β΄, Αθήνα, Ελληνική Βιβλιοθήκη.
- Δημαράς, Αλ., (επιμ).(1988). *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε* (Τεκμήρια ιστορίας), τ. Α΄ (1821-1894), Αθήνα: Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη.
- Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών, Προγραμμάτων Σπουδών και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση, τόμος Α΄ (Φ.Ε.Κ. τεύχος Β΄ αρ. φύλλου 303/13-03-03): ΕΡΓΟ: «Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση τα ΑΠΣ και το ΔΕΠΠΣ).
- Διεθνής Αμνηστία, (2007). *Πρώτα Βήματα, Εγχειρίδιο για τη βασική εκπαίδευση στα*
- Δούκας, Χ. (1997). *Εκπαιδευτική πολιτική και εξουσία*, Αθήνα: Γρηγόρης.

- Δραγώνα-Μονάχου, Μ. (επιμ.),(2005). *Για μια φιλοσοφική παιδεία ανθρώπινων δικαιωμάτων*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Εγκύκλιος 98245/25-8-1972/ΦΕΚ 131 παράρτημα «Περί προκηρύξεως διαγωνισμού δια την συγγραφήν αναγνωστικών Δ' Ε' και ΣΤ' τάξεων Δημοτικού, Γραμματικής των τάξεων Γ' - Δ' και βοηθητικών Ε' και ΣΤ' Δημοτικού. Προκήρυξις περί συγγραφής του βιβλίου της Αγωγής του Πολίτου δια του μαθήματος της ΣΤ' τάξεως του Δημοτικού Σχολείου».
- Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών της Γλώσσας για το Δημοτικό. (1998).ΥΠΕΠΘ- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1996). *Λευκό βιβλίο για την εκπαίδευση και την κατάρτιση. Διδασκαλία και μάθηση προς την κοινωνία της γνώσης*, Λουξεμβούργο, Υπηρεσία εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014). *Χρηματοδότηση σχολείων στην Ευρώπη: Μηχανισμοί, μέθοδοι και κριτήρια για τη δημόσια χρηματοδότηση*. ΕΑΣΕΑ, Έκθεση Eurydice, Λουξεμβούργο, Υπηρεσία εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
- Ζιώγου-Καραστεργίου Ε., και Δεληγιάννη-Κουϊμτζή Β.(1981). «Τα στερεότυπα των δύο φύλων στα αναγνωστικά του Δημοτικού Σχολείου», στο *Φιλολόγος*, - τ. 2.
- Ζομπανάκης, Γ.,(1949). *Η αγωγή του πολίτου*, Αθήνα.
- -Κανταρτζή, Ε., (2002), *Ιστορική αναδρομή της εικονογράφησης των παιδικών και σχολικών βιβλίων*, Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη
- Καραγεώργου, Δ. (2002). *Μεθοδολογία Έρευνας στις Επιστήμες της Αγωγής. Μια διδακτική προσέγγιση*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Καρακατσάνη Δ., (2004). *Εκπαίδευση και πολιτική διαπαιδαγώγηση. Γνώσεις, αξίες, πρακτικές*, Αθήνα: Μεταίχμιο
- Καραμούζης, Π. (2007). «Θρησκείες, κυβερνοχώρος και δημόσιο σχολείο. Η συγκριτική διδακτική των θρησκειών με την αξιοποίηση των πολυμέσων στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση» στο Αυγερινού, Ε, Κόκκινου, Γ, Παπαντωνάκη, Γ, Σοφός, Α, (επιμέλεια), *Νέες Τεχνολογίες και επιστήμες της αγωγής*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Καρατζιά-Σταυλιώτη, Ε. (2002). *Η διαθεματικότητα στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών: Παραδείγματα από την ευρωπαϊκή εμπειρία και πρακτική*. Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, τ. 7.
- Κάτσικας, Χ., Θεριανός, Κ. (2007). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης- Από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι το 2007*, Αθήνα: Σαββάλας.
- Κανάλης, Α.- Δ. Χαραλάμπου. (2007). *Σχολικά Εγχειρίδια: Θεσμική εξέλιξη και σύγχρονη προβληματική*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

- Καψάλης, Α. και Δ. Θεοδώρου (2002). «Τυπολογία και μεθοδολογία της έρευνας σχολικών εγχειριδίων». *Μακεδόν*, τ. 10..
- Καψάλης, Α. Μπονίδης, Κ. και Α. Σιπητάνου (επιμ.) (2000). *Η Εικόνα του άλλου/Γείτονα στα Σχολικά Βιβλία των Βαλκανικών Χωρών*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Κελπανίδης, Μ. (2002). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ΚΕΜΕΤΕ/ΟΛΜΕ, (2000). *Σχολείο χωρίς σύνορα: Μαθητικά γυμνάσματα στα ανθρώπινα δικαιώματα*, Αθήνα: Ο.Λ.Μ.Ε.
- Κεφαλληναίου, Ε., Άρθρο «Οι πρώτες μου λέξεις» «Επτά Ημέρες» της *Καθημερινής*, 07/02/1999
- Κιούσης, Γ. (1994). Η συγγραφή και αξιολόγηση των διδακτικών βιβλίων. *Νέα Παιδεία*, τχ. 69.
- Κιτσαράς, Γ. (1993), *Το εικονογραφημένο βιβλίο στη νηπιακή και πρωτοσχολική ηλικία*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κόκκινος, Γ. & Αγγελάκος, Κ. (Επιμ.) (2004). *Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της ιστορίας με τη χρήση πηγών*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκινος, Γ. & Αλεξάκη, Ε. (2002), *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μουσειακή αγωγή*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκινος, Γ. (1998α), *Από την Ιστορία στις ιστορίες. Προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της ιστορίας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκινος, Γ. (1998β), *Διδακτικές προσεγγίσεις στο μάθημα της Ιστορίας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκινος, Γ. (2001), «Η διδακτική προσέγγιση των ιστορικών εννοιών», *Φιλολογική*, 77, 43-52.
- Κόκκινος, Γ.(2016). *Πανεπιστημιακές Σημειώσεις για το μάθημα, Διδακτική της Ιστορίας-Βιβλίο νεότερης και σύγχρονης Ιστορίας* (σ. 229-233. I.H Ευρωπαϊκή ενοποίηση- τα πρώτα βήματα, II.H Ενωμένη Ευρώπη, Α. Οι θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Β. Τι είναι, λοιπόν, η Ενωμένη Ευρώπη), Ρόδος.
- Κόκκινος, Γ., & Γατσωτής, Π. (2010), «Το σχολείο απέναντι στο επίμαχο ιστορικό γεγονός». Στο: - Κόκκινος, Γιώργος, Μαυροσκούφης, Δημήτρης, Γατσωτής, Παναγιώτης & Λεμονίδου, Έλλη, *Τα συγκρουσιακά θέματα στη διδασκαλία της Ιστορίας*. Αθήνα: Νοόγραμμα, 13-120.
- Κόκκινος, Γ., (2007). *Πρίσματα ευρωπαϊκής ιστορίας- Οι αντινομίες της ευρωπαϊκής πολιτικής σκέψης και κουλτούρας και η ιδέα της ευρωπαϊκής ενοποίησης*, Αθήνα, Μεταίχμιο.
- Κοντογιαννοπούλου – Πολυδωρίδη, Γ.(2005), *Η δημοκρατία, ο πολίτης, οι «άλλοι» Πολιτισμική οικείωση της κοινωνικής και πολιτικής εκπαίδευσης*, Αθήνα,, Gutenberg.
- Κοντογιώργης, Γ. (2003). *Πολίτης και Πόλις*. « Έννοια και τυπολογία της 'πολιτειότητας'», Αθήνα: Παπαζήσης

- Κοσσυβάκη, Φ. (2003). *Εναλλακτική Διδακτική- Προτάσεις για τη μεταβίβαση από τη Διδακτική του Αντικειμένου στη Διδακτική του Ενεργού Υποκειμένου*, Αθήνα: Gutenberg
- Κουλουμπαρίτη, Α. (2002). *Η Ευέλικτη Ζώνη αλλάζει το σχολείο: Μια μελέτη περίπτωσης μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες κι αμοιβαίες δεσμεύσεις*. Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, τ. 6.
- Κουτσελίνη, Μ. (1997). «Σύγχρονες τάσεις και προοπτικές των Αναλυτικών Προγραμμάτων. Η εγκυρότητά τους για την Εκπαίδευση του 21^{ου} αιώνα». *Νέα Παιδεία*, τ. 83.
- Κουτσοράκης, Γ. (1994). «Η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή στο Δημοτικό Σχολείο. Κοινωνιολογική- Διδακτική προσέγγιση». *Νέα Παιδεία*, τ. 71.
- Κτιστάκης, Γ.& Φραγκάκης, Ν., (2001). *Μετανάστες, Ρατσισμός, Ξενοφοβία: Από τη θεωρία στην πράξη*, Αθήνα: Σάκουλλας.
- Μακρυνιώτη, Δ. (1986). *Η παιδική ηλικία στα αναγνωστικά βιβλία 1834 -1919*. Αθήνα: Δωδώνη.
- Ματσαγγούρας, Η. (2002). «Διεπιστημονικότητα, διαθεματικότητα και ενιαιοποίηση στα νέα Προγράμματα Σπουδών: Τρόποι οργάνωσης της σχολικής γνώσης», *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων* (ειδικό αφιέρωμα στη Διαθεματικότητα), τ.7.
- Ματσαγγούρας, Η. (2002). *Ευέλικτη Ζώνη Διαθεματικών Προσεγγίσεων: Μια εκπαιδευτική καινοτομία που αλλάζει το σχολείο*. Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, τ. 6.
- Ματσαγγούρας, Η. (2006). «Διδακτικά εγχειρίδια: Κριτική Αξιολόγηση, Γνωσιακής».
- Ματσαγγούρας, Η.(1995). *Η εξέλιξη της διδακτικής. Επιστημολογική θεώρηση*, Αθήνα: Gutenberg.
- Ματσαγγούρας, Η.(2003). *Ομαδοσυνεργατική Διδασκαλία και Μάθηση. Για το καθημερινό σχολείο και για τα Περιβαλλοντικά, τα Πολιτιστικά και τα Ευρωπαϊκής Συνεργασία Προγράμματα*, Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μαυρογιώργος, Γ. (1985). «Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις και τεχνοκρατικός έλεγχος: Η περίπτωση των βιβλίων του Δημοτικού Σχολείου», περ. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 21, σ. 16-35.
- Μαυροσκούφης, Δ. (1999), «Η εικονογράφηση της Ιστορίας και η διακόσμηση των σχολείων: Θεωρητικά προβλήματα και ηθικά ατοπήματα», στο *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 105.
- Μελίστα Αν., Μπούρμα Αθ.(1989). «Το περιβάλλον στο βιβλίο «Η Γλώσσα μου» της Ε΄ Δημοτικού», στο *Σύγχρονη Εκπαίδευση*», 1989, τ.. 45.
- Μελούτσι, Α., (2002). *Κουλτούρες στο παιχνίδι. Διαφορές για να συμβιώσουμε*, Αθήνα: Gutenberg.
- Μουζάκης, Σ.,(2002). *Εκπαιδευτικές Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα- Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια, Γενική Τεχνικοεπαγγελματική Εκπαίδευση*: ΚΕΙΜΕΝΑ: Εισηγητικές εκθέσεις

εκπαιδευτικών νομοσχεδίων, Συζητήσεις στη Βουλή- Σχόλια, τόμ. Β΄, (Δ΄ έκδοση), Αθήνα: Gutenberg.

- Μπενέκος, Α.(1985). «Τα νέα Αναλυτικά Προγράμματα και βιβλία και η Μελέτη του Περιβάλλοντος», περ. *Επιστημονικό Βήμα του Δασκάλου*, ειδική έκδοση, τ.6, σ. 77-122., Μπενέκος Α. (1989). «Διδακτικά βιβλία». Στο: **Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό**, τ.3, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 1468-1470.
- Μπενέκος, Α., (1981): *Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*, Αθήνα, Δίπτυχο.
- Μπενέκος, Α., Άρθρο, «Εικονογράφηση και εικονογράφου», «Επτά Ημέρες» της Καθημερινής, 29/03 /1998
- Μπονίδης, Κ. (2000). «Η ποσοτική και ποιοτική Ανάλυση Περιεχομένου», στο *Μεθοδολογικά ζητήματα στην έρευνα των σχολικών βιβλίων* (πρακτικά ημερίδας), ΚΕΣΒΙΑΕ, 27 Μαΐου 2000. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ.
- Μπονίδης, Κ. (2004). *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας. Διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές παρατηρήσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μπονίδης, Κ. και Ε. Χοντολίδου (1997). «Έρευνα σχολικών εγχειριδίων: από την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου σε ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης, το παράδειγμα της Ελλάδας», στο Βάμβουκα, Μ. και Α. Χουρδάκη (επιμ.). *Παιδαγωγική επιστήμη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη: Τάσεις και προοπτικές*, Πρακτικά Ζ΄ Διεθνούς Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδας, 188-224. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα,.
- Μπουζάκης, Σ. (2002), *Νεοελληνική Εκπαίδευση (1821-1989)*, Αθήνα: Gutenberg.
- Νέο Πρόγραμμα Σπουδών για τα μαθήματα των Κοινωνικών Επιστημών, Οδηγός για τον εκπαιδευτικό Αθήνα, (2011), Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Νικολάου, Γ. (2005). *Διαπολιτισμική Διδακτική. Το νέο περιβάλλον. Βασικές αρχές*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Νόβα-Καλτσούνη, Χ.(1996). *Κοινωνικοποίηση. Η γένεση του Κοινωνικού Υποκειμένου*, Αθήνα: Gutenberg.
- Νούτσος, Χ., (1986). *Ιδεολογία και εκπαιδευτική πολιτική*, Αθήνα: Θεμέλιο.
- Ντάλης, Σ. (2002). *Προκλήσεις και προοπτικές μιας νέας εποχής*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Ξανθάκη, Α. (1995), *Ιστορία της ελληνικής φωτογραφίας 1839-1960*, Αθήνα: Καστανιώτης.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο –Τμήμα Αξιολόγησης: *Πλαίσιο Αξιολόγησης Διδακτικών Εγχειριδίων*(1999). Αθήνα.
- Παλαιολόγου, Ν. & Ευαγγέλου. Ο., (2003). *Διαπολιτισμική Παιδαγωγική- Εκπαιδευτικές και Ψυχολογικές Προσεγγίσεις*, Αθήνα: Ατροπός.
- Παντίδης, Σ. & Πασιάς, Γ. (2003). *Ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση. Όψεις, θεωρήσεις προβληματισμοί*, τ. Α΄, Αθήνα: Gutenberg.

- Παπαδοπούλου, Δ., (1990). *Εκπαίδευση για την ειρήνη και τα ανθρώπινα δικαιώματα του ανθρώπου*, Θεσσαλονίκη: Εργαστήριο Εκπαίδευσης για την Ειρήνη.
- Παπανούτσος, Ε. (1965). *Αγώνες και αγωνία για την παιδεία*, Αθήνα: Ίκαρος.
- Παπανούτσος, Ε. (1982). *Απομνημονεύματα*, Αθήνα: Φιλιππότης.
- Πασιάς, Γ.,(2006). *Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευσα. Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)*, τ. Α', Αθήνα: Gutenberg.
- Πατάκης, Σπ., (1990). *Το σχολικό βιβλίο*, Πρακτικά διημέρου, Αθήνα: Πατάκης.
- Πολυχρονόπουλος, Π.(1978). *Παιδεία και πολιτική στην Ελλάδα*, Αθήνα: Καστανιώτης.
- Προσκόλλη, Α.(1989). «Ίδεολογικό περιεχόμενο των αναγνωστικών του Δημοτικού Σχολείου», περ. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 50, σ. 53-64.
- Σακελλαρίου, Φ., (2015). «Η εκπαιδευτική πολιτική της Ε.Ε. και η συμβολή της ελληνικής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στη διαμόρφωση ευρωπαϊκής ταυτότητας» στο: *Η Ελλάδα η Ευρώπη και ο κόσμος- Μελέτες για την Ευρωπαϊκή και Διεθνή Πολιτική* (Επιμ. Σωτήρης Ντάλης), Αθήνα: Παπαζήσης.
- Σακκάς, Ι. (2011). «Η Μεσόγειος στη νεότερη και σύγχρονη εποχή» στο *Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική*, τ. 24, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Σπυροπούλου, Δ. (2004). *Η Ευέλικτη Ζώνη ως εκπαιδευτική καινοτομία: Μια μελέτη περίπτωσης της εφαρμογής της σε τρία Γυμνάσια*. Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, τ.9.
- Τάτσης, Ν.(1986). *Η Διδασκαλία της Κοινωνιολογικής Θεωρίας*, Αθήνα: Γ. Δαρδανός.
- Τοκατλίδου, Β., (1981). «Ο ρόλος του διδακτικού βιβλίου», *Διαβάζω*, τ.47.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Π.Ι. (2003). *Ανάπτυξη Διαθεματικών Δραστηριοτήτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης*. Φ.Ε.Κ. τευχ. Β', αρ. φύλλου 304/13-03-2003.
- ΥΠ.ΕΠΘ (1985). Νόμος Πλαίσιο, Υπ' αρ.1566/85.ΟΕΔΒ, Αθήνα.
- Υπουργείο Παιδείας-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο: Στοιχεία από τον παιδαγωγικό σχεδιασμό του ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, Γενικές επισημάνσεις.
- Φίλιας, Β., (1993): *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*, Αθήνα: Gutenberg.
- Φραγκοπούλου, Ειρ.(1986). *Η παιδεία και η συνταγματική της κατοχύρωση*, Αθήνα: Σάκκουλας.
- Φράγκος, Χ. (1986), *Επίκαιρα Θέματα Παιδείας*, Αθήνα: Gutenberg.
- Φραγκουδάκη, Α. & Δραγώνα, Θ.,(1997). *Τι είναι η πατρίδα μας; Εθνοκεντρισμός και Εκπαίδευση*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Φραγκουδάκη, Α., (1985). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης- Θεωρίες για την Κοινωνική Ανισότητα στο Σχολείο*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Χριστιάς, Ι.,(1983). «Θεωρία και πράξη της Πολιτικής Αγωγής», *Νέα Παιδεία*, τ.16.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Αγωγή του Πολίτη

1. ΣΚΟΠΟΣ

Η Αγωγή του Πολίτη έχει σκοπό να βοηθήσει το μαθητή να προσαρμόσει σωστά τη συμπεριφορά του στη ζωή της κοινότητας, που ανήκει, και να τον προετοιμάσει κατά τρόπο άμεσο, πρακτικό και ιδιαίτερα βιωματικό στη συνειδητή άσκηση των δικαιωμάτων και των καθηκόντων, που χαρακτηρίζει τον ελεύθερο και δημοκρατικό πολίτη.

2. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

Α΄ και Β΄ ΤΑΞΕΙΣ

Στα πλαίσια της Σπουδής του Περιβάλλοντος συνειδητοποιούν ευκαιριακά οι μαθητές και διευρύνουν κατά τρόπο πρακτικό και βιωματικό γνώσεις και εμπειρίες που αναφέρονται:

- α) Στην οικογενειακή ζωή και στις σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας
- β) Στη σχολική ζωή και στις σχέσεις μεταξύ μαθητών και δασκάλου
- γ) Στα βασικά έργα και στους οργανισμούς κοινής ωφέλειας
- δ) Στους θεσμούς και στους φορείς της κοινοτικής ή δημοτικής κατά περίπτωση οργανώσεως
- ε) Στα βασικά καθήκοντα και στις υποχρεώσεις τους
- στ) Στην απόκτηση καλών ατομικών και κοινωνικών συνηθειών.

ζ) Στην ορθή κυκλοφοριακή συμπεριφορά κατά την μετακίνησή τους από το σχολείο στο σπίτι και αντίστροφα (Κυκλοφοριακή Αγωγή).

Γ΄ και Δ΄ ΤΑΞΕΙΣ

Συνεχίζεται ευκαιριακά η διεύρυνση και η συστηματοποίηση των εμπειριών και των γνώσεων των μαθητών που αναφέρονται στους ίδιους τομείς, οι οποίοι προσδιορίζονται για τις Α΄ και Β΄ τάξεις.

Η εργασία γίνεται σε συνδυασμό με τη διδασκαλία των άλλων μαθημάτων και ιδιαίτερα των Φρονηματιστικών και με την κατάλληλη συμμετοχή των μαθητών στις εορτές και στις εκδηλώσεις της σχολικής, οικογενειακής, κοινωνικής, εθνικής και θρησκευτικής ζωής.

Ε΄ ΤΑΞΗ

α) Εισαγωγή: Ο άνθρωπος ως άτομο και ως κοινωνικό ον. Η έννοια της κοινότητας και η διάκρισή της σε φυσική και πολιτιστική.

Η αγωγή ως προσπάθεια εντάξεως του ατόμου στην κοινότητα. Η συμπεριφορά του ατόμου στην κοινότητα.

β) Η οικογένεια: Ως φυσική κοινότητα και κύτταρο της κοινωνίας. Η καλλιέργεια και η ανάπτυξη γνήσιων ανθρωπίνων σχέσεων στην οικογένεια. Γονείς – τέκνα, μητέρα- τέκνο, πατέρας- τέκνο, παππούς- γιαγιά, αδελφοί, συγγενείς. Ελληνικά οικογενειακά ήθη και έθιμα.

γ) Το σχολείο: Ως πολιτιστική κοινότητα. Η καλλιέργεια και η ανάπτυξη των ανθρώπινων σχέσεων στο σχολείο. Δάσκαλος- μαθητής, μαθητής-συμμαθητής, μαθητής- τάξη, παιχνίδι- εργασία, δικαίωμα- καθήκον, σεβασμός- αυτοσεβασμός, οικογένεια- σχολείο.

δ) Η κοινότητα: Το χωριό – η πόλη

Οι βασικοί θεσμοί στην κοινότητα: Η εκκλησία, το σχολείο, η Διοίκηση (Κτηματολόγιο, Ληξιαρχείο, Μητρώο Αρρένων και Δημοτολόγιο, Αγορανομία και Αγροφυλακή).

Οι επαγγελματικοί συνεταιρισμοί και οι μορφωτικοί σύλλογοι.

Βασικά έργα στην κοινότητα: Η ύδρευση, ο φωτισμός, η συγκοινωνία, τα κέντρα αναπαύσεως, ψυχαγωγίας και υγείας.

Η συμπεριφορά του ατόμου στην κοινότητα: Δικαιώματα και καθήκοντα. Τα καθήκοντα απέναντι στους θεσμούς, τα κοινόχρηστα έργα και το φυσικό περιβάλλον. Ο σεβασμός των δικαιωμάτων του άλλου και ο αυτοσεβασμός.

ε) Η κοινωνία: Έννοια της κοινωνίας, κοινωνική συμπεριφορά. Κοινή γνώμη: Έννοια και διαμόρφωσή της. Τύπος Ραδιόφωνο, τηλεόραση, αναγνώσματα, θεάματα.

στ) Κυκλοφοριακή αγωγή:

Για τους μαθητές των πόλεων η διδασκαλία αρχίζει από τη συνοικία, τις πλησιέστερες συνοικίες και τα ιδρύματα κοινής ωφέλειας και τα κρατικά ιδρύματα που υπάρχουν σ' αυτές, τα αξιόλογα ιδρύματα ιδιωτικού δικαίου και τα σπουδαιότερα δημοτικά έργα.

ΣΤ΄ ΤΑΞΗ

α) Τα επαγγέλματα: Εξέταση κατά τρόπο εποπτικό των επαγγελμάτων που κυριαρχούν στο άμεσο περιβάλλον του μαθητή, με σκοπό να γνωρίσει την αξία και τη συμβολή τους στην κοινωνική πρόοδο και στην προαγωγή της εθνικής οικονομίας. Γίνεται ιδιαίτερη έξαρση της σημασίας των χειρωνακτικών και των τεχνικών επαγγελμάτων και της σημασίας της εργασίας για την ευημερία του ατόμου και της κοινωνίας. Το επάγγελμα ως μέσο ικανοποίησης υλικών και πνευματικών αναγκών και ως μέσο ηθικοποίησης και κοινωνικοποίησης.

β) Το κράτος: Ως οργανωμένη κοινωνία. Εμβάθυνση και συστηματοποίηση των εμπειριών και των γνώσεων του μαθητή που αναφέρονται στη δομή της κοινωνικής οργάνωσης με προέκταση τη μελέτη, κατά τόπο εποπτικό, των θεμελιακών θεσμών και των οργάνων που ασκούν την κρατική εξουσία. Το δημοκρατικό κοινοβουλευτικό πολίτευμα. Ο ολοκληρωτισμός άρνηση της δημοκρατίας και κίνδυνος για το Έθνος.

Ειδικότερα: Το Σύνταγμα, ο ανώτατος άρχοντας, η νομοθετική, η εκτελεστική και η δικαστική εξουσία. Οι βαθμίδες της Δικαιοσύνης.

Η κυβέρνηση, η κοινωνική πρόνοια, η κοινωνική πρόνοια, η τοπική αυτοδιοίκηση. Καθήκοντα και δικαιώματα του πολίτη. Το δικαίωμα και η υποχρέωση της ψήφου. Η φορολογική υποχρέωση και η σημασία της για το κοινωνικό σύνολο.

γ) Το έθνος: Το ελληνικό έθνος, θεμελιώδη γνωρίσματά του. Η πατρίδα, τα εθνικά σύμβολα. Η ιστορία του ελληνικού έθνους και η εισφορά του στον πολιτισμό. Οι εθνικοί και οι τοπικοί ευεργέτες. Ο ελληνισμός της διασποράς.

δ) Η πατρίδα

ε) Ο λαός

Τα καθήκοντα του Έλληνα απέναντι στην Πατρίδα και στο Έθνος του.

Παρατήρηση: Δίνεται ιδιαίτερη στις έννοιες λαός και έθνος και κυρίως στις σχέσεις: λαού - κράτους και λαού – έθνους.

στ) Η Εκκλησία: Εμβάθυνση και συστηματοποίηση των εμπειριών και γνώσεων του μαθητή, που αναφέρονται στον ιδιαίτερο και τόσο σημαντικό ρόλο της Εκκλησίας στην πορεία του Έθνους μας και στη ζωή της κοινότητας και της σύγχρονης κοινωνίας, με σκοπό να ενισχυθεί η θρησκευτική πίστη και να υποκινηθεί ο μαθητής σε ανάλογη συμπεριφορά και δράση και συνειδητό σεβασμό προς την Εκκλησία και τους λειτουργούς της. Η έννοια της καθολικότητας του Χριστιανισμού.

ζ) Διεθνείς σχέσεις: NATO, ΕΟΚ, ΕΕΣ, ΟΗΕ, (Ευκαιριακή ενημέρωση κατά την αντίστοιχη επέτειο)

η) Ο Έλληνα ως πολίτης της Ενωμένης Ευρώπης

θ) Κυκλοφοριακή Αγωγή

3.ΓΕΝΙΚΑ

Στις μικρές και μεσαίες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου η επεξεργασία θεμάτων της Αγωγής του Πολίτη γίνεται ευκαιριακά. Στις ανώτερες τάξεις η διδασκαλία των σχετικών θεμάτων γίνεται συστηματικά.

ΠΗΓΗ: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (1977). Αναλυτικό και Ωρολόγιο Πρόγραμμα Μαθημάτων του Δημοτικού Σχολείου. (Π.Δ. 1034/12.11.1977- ΦΕΚ 347), Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο, σ. 52-55.

ΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ ΑΓΝΗ

Χρειάστηκε χρόνος πολύς για να υπάρξει γυναίκα δικαστίνα στην έδρα Παρθενών. Έτσι ονομαζόταν το μεμονωμένο έδρανο που βρισκόταν δεξιά της έδρας της Νομικής Σχολής Αθηνών και «προφύλασσε» τις ευάριθμες φοιτήτριες από τη συναναστροφή με τους άρρενες συναδέλφους τους. Ανάμεσα στις πέντε φοιτήτριες του έτους 1918 ήταν η **Αγνή Ρουσοπούλου**. Γόνος εύπορης αστικής οικογένειας, η Αγνή ανατράφηκε σε ένα προοδευτικό περιβάλλον με ισχυρές φεμινιστικές επιρροές. Πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στη Λειψία πάνω στο Εργατικό Δίκαιο και επέστρεψε στην Αθήνα, όπου και ανέπτυξε πολύμορφη δράση στο γυναικείο κίνημα. Ήταν προϊσταμένη του νομικού τμήματος του Συμβουλίου Ελληνίδων και ένα από τα πιο δραστήρια μέλη της Διεθνούς Ομοσπονδίας Γυναικών Δικηγόρων. Αρθρογραφούσε στα φεμινιστικά

περιοδικά «Ελληνίς» και «Ο Αγώνας της Γυναίκας» για την κοινωνική πολιτική και την εργατική νομοθεσία, ασχολήθηκε με το μεταναστευτικό πρόβλημα, τα ποινικά δικαστήρια ανηλίκων, με ζητήματα κοινωνικής πρόνοιας και τοπικής αυτοδιοίκησης, καθώς και με ποικίλα άλλα θέματα (όπως το ζήτημα της νομικής θέσης της γυναίκας στον Αστικό Κώδικα, την προίκα, τις παράνομες υιοθεσίες). Υπήρξε, επίσης, στενή συνεργάτιδα του Αλέξανδρου Σβώλου και μία από τις γυναίκες-πρωταγωνίστριες στην εξάπλωση του δημοκρατικού σοσιαλισμού.

2. Διαθεματική Προσέγγιση της γνώσης

Με τον όρο Διαθεματική προσέγγιση της γνώσης εννοούμε μια πρόταση στο χώρο της γνωστικής ψυχολογίας και της παιδαγωγικής, σύμφωνα με την οποία το "προς μάθηση" αντικείμενο (θέμα) προσεγγίζεται πιο εύκολα από δρόμους που δεν συμπίπτουν με τη θεώρηση της επιστήμης σε κλάδους. Με πιο απλά λόγια Διαθεματική προσέγγιση ορίζεται η πολύπλευρη διερεύνηση και μελέτη ενός θέματος που άπτεται πολλών γνωστικών αντικειμένων. Για παράδειγμα, σε μια διαθεματική προσέγγιση με "θέμα" το νερό, η μελέτη του θα ξεκινούσε από ερωτήματα που προέρχονται από διάφορες μορφές γνώσης: *"τι είναι το νερό δηλαδή, ποια τα συστατικά του;"* (χημεία), *"πώς συμπεριφέρεται το νερό από φυσική άποψη;"* (φυσική), *"η σημασία του νερού για το περιβάλλον και τη ζωή στον πλανήτη;"* (περιβάλλον), *"ποια έθιμα της ελληνικής παράδοσης σχετίζονται με το νερό;"* (λαογραφία), *"ποια είναι η σχέση του νερού με τη φιλοσοφία ή με τη θρησκεία;"* κτλ.

3.Βασικές αρχές των αναλυτικών προγραμμάτων των κοινωνικών επιστημών

Ιδιότητα του Πολίτη και Υπευθυνότητα. Ενώ αρκετές χώρες δεν κάνουν σαφή χρήση του όρου 'υπευθυνότητα στην ιδιότητα του πολίτη', η έννοια παρόλα αυτά, είναι παρούσα σε κάποια μορφή σε όλες τις χώρες, σε επίσημα έγγραφα που σχετίζονται με την εκπαιδευτική πολιτική. Γενικά καλύπτει τη γνώση και την άσκηση των πολιτικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Η Δημοκρατία, ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα, η ανοχή, η αλληλεγγύη και η συμμετοχή, αποτελούν μόνο μερικές από τις αξίες που συνήθως συνδέονται με την έννοια αυτή. Αρκετές χώρες περιλαμβάνουν επίσης το σεβασμό για τη φύση. Μετά το 1989, στις νέες δημοκρατίες της Ανατολικής Ευρώπης, η προετοιμασία των νέων πολιτών για εποικοδομητική συμμετοχή στην εθνική και Ευρωπαϊκή κοινωνία αποτελεί έναν από τους κύριους στόχους των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων.

Συμμετοχικότητα και εκπαίδευση στην ιδιότητα του πολίτη. Όλες οι Ευρωπαϊκές χώρες τονίζουν τη σημασία της προώθησης μίας συμμετοχικής σχολικής παιδείας στην οποία όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας εμπλέκονται στη διοίκηση και τη λήψη αποφάσεων. Ενώ τα ΠΣ στις περισσότερες χώρες εστιάζουν στα δικαιώματα των μαθητών, τα ΠΣ σε δέκα επίσης χώρες αναφέρονται στις υποχρεώσεις τους (κανονική παρακολούθηση των μαθημάτων, επιμελής

μελέτη, συμμόρφωση προς τους σχολικούς κανόνες, υπακοή στις οδηγίες των καθηγητών και φροντίδα του σχολικού εξοπλισμού). Υπάρχουν επίσης διαφορετικοί τύποι μαθητικής εκπροσώπησης. Σε αυτές περιλαμβάνεται η εκλογή αντιπροσώπων της τάξης, η ίδρυση μαθητικών συμβουλίων ή κοινοβουλίων στα σχολεία, η εκπροσώπηση σε σχολικά σώματα διοίκησης (σχολικά συμβούλια ή διοικητικά συμβούλια) και η ύπαρξη μαθητικών ενώσεων, ομίλων και συμβουλίων. Στις περισσότερες χώρες, στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση οι μαθητές καλούνται κατ' αρχάς να γίνουν μέλη ενός επίσημου συμβουλίου ή ένωσης.

Σε έναν αυξανόμενο αριθμό χωρών τα σχολεία δίνουν στους μαθητές ευκαιρίες για να πειραματιστούν ή για να γνωρίσουν διαφορετικές πλευρές της υπεύθυνης συμπεριφοράς του πολίτη στην ευρύτερη κοινότητα¹³⁹, ιδιαίτερα μέσω ανταλλαγών με άλλα σχολεία, επισκέψεις σε τοπικά ιδρύματα, πρακτική άσκηση, συγκέντρωση ποσών εκ μέρους φιλανθρωπικών οργανώσεων, προσομοίωσης εκλογών και κοινοβουλευτικών διαλόγων.

Εκπαίδευση στην Ιδιότητα του Πολίτη και εκπαίδευση εκπαιδευτικών.

Στην πλειοψηφία των χωρών, στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση οι δάσκαλοι δεν εξειδικεύονται σε κάποια μαθήματα, συμπεριλαμβανομένης και της εκπαίδευσης για την Ιδιότητα του Πολίτη. Επιπλέον οι δάσκαλοι σπάνια καταρτίζονται στην εκπαίδευση για την Ιδιότητα του Πολίτη. Μόνο στις μισές από όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες η εκπαίδευση για την Ιδιότητα του Πολίτη περιλαμβάνεται σαν υποχρεωτικό μάθημα στο πρόγραμμα αρχικής κατάρτισης των δασκάλων. Από την άλλη πλευρά, η εκπαίδευση για την Ιδιότητα του Πολίτη περιλαμβάνεται στην ενδοϋπηρεσιακή κατάρτιση των καθηγητών στις περισσότερες χώρες. Αρκετές χώρες έχουν αναλάβει διάφορες πρωτοβουλίες για την προώθηση της εφαρμογής της εκπαίδευσης για την ιδιότητα του Πολίτη. Οι σχετικές δράσεις περιλαμβάνουν χρηματοδότηση ειδικών προγραμμάτων κατάρτισης, ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού ή καθιέρωση δικτύων συμβούλων. Μη κυβερνητικές οργανώσεις, ιδιαίτερα αυτές που δραστηριοποιούνται στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τη δημοκρατία και την προώθηση της ειρήνης, παίζουν κύριο ρόλο σε πρωτοβουλίες αυτού του είδους.

Ευρωπαϊκή ταυτότητα και Ιδιότητα του πολίτη. Το να είσαι πολίτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην πλήρη του έννοια, προϋποθέτει επίσης ένα ιδιαίτερο είδος συνείδησης. Στην πλειοψηφία των χωρών η ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής διάστασης -συχνά διευρυμένης για να συμπεριλάβει την διεθνή διάσταση - είναι μεταξύ των γενικών στόχων των αναλυτικών προγραμμάτων. Αυτή η Ευρωπαϊκή διάσταση καλύπτεται στις περισσότερες περιπτώσεις από την εκπαίδευση για την Ιδιότητα του Πολίτη, καθώς και την ιστορία, τη γεωγραφία, τις πολιτικές και κοινωνικές επιστήμες, τις περιβαλλοντικές σπουδές, τη λογοτεχνία, τη μουσική και την τέχνη. Ιδιαίτερη σημασία συχνά δίνεται

---

¹³⁹ Η ενεργός συμμετοχή των γονέων στη σχολική ζωή μπορεί επίσης να συνεισφέρει στο μεγαλύτερο άνοιγμα των σχολείων. Ενώ οι γονείς εμπλέκονται σε σχολικά διοικητικά σώματα στις μισές από τις ευρωπαϊκές χώρες, η σφαίρα επιρροής τους ποικίλλει από χώρα σε χώρα και από μάθημα σε μάθημα. Υπάρχουν ωστόσο διάφορα είδη συμμετοχής σε αρκετές χώρες: συμμετοχή σε δουλειά μέσα στη τάξη στην Ολλανδία, συνεισφορά στις δραστηριότητες των Ευρωπαϊκών σχολικών συνδέσμων - clubs - στην Πολωνία, κλπ.).

στη διδασκαλία των γλωσσών σαν μέσο ενασχόλησης με την κοινωνικό- πολιτιστική διαφορετικότητα και επικοινωνία με άλλους στην Ευρώπη. Μόνο σε μικρό αριθμό χωρών υπάρχουν προγράμματα σπουδών που εστιάζουν στην Ευρώπη.

Η Ευρωπαϊκή διάσταση είναι περισσότερο εμφανής στο αναλυτικό πρόγραμμα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης παρά στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Οι μαθητές μπορεί να εκτίθενται σε διαφορετικά είδη εμπειριών, συμπεριλαμβανομένων πολιτιστικών ανταλλαγών, προσομοίωση πολιτικής δραστηριότητας ή συμμετοχή σε συνδέσμους (clubs) Ευρωπαϊκών σχολείων . Η πλειοψηφία των προγραμμάτων σπουδών λαμβάνουν υπόψη την Ευρωπαϊκή διάσταση στην ενδοϋπηρεσιακή κατάρτιση των καθηγητών, αλλά ένας μικρός αριθμός από αυτά συστήνουν να περιλαμβάνεται η διάσταση αυτή στην αρχική κατάρτιση των καθηγητών. Οι καθηγητές έχουν ευκαιρίες για συμμετοχή σε ανταλλαγές με ξένες χώρες ή επισκέψεις για σπουδές στο πλαίσιο Ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Τελευταία έχει αρχίσει να εξετάζεται το θέμα του πλουραλισμού και της διαφορετικότητας στο πλαίσιο του μαθήματος αυτού.

Ενεργός Πολιτεϊότητα στην Εκπαίδευση. Το πρόσφατο ευρωπαϊκό κλίμα (πριν από την κρίση του 2008-2010) και η ανανεωμένη ατζέντα της Λισαβόνας (2005) έθεσαν την κοινωνική συνοχή στην καρδιά της Ευρωπαϊκής πολιτικής ατζέντας. Η ενεργός πολιτεϊότητα αποτελεί ένα βασικό στοιχείο της στρατηγικής η οποία επικεντρώνεται σε αξίες, στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία και στην κοινωνία των πολιτών. Συγκεκριμένα όπως τονίζεται στην στρατηγική της Ευρώπης 2020, η ανάκαμψη από την οικονομική κρίση απαιτεί όχι μόνο αειφόρο ανάπτυξη αλλά και ανάπτυξη στο πεδίο των αντιλήψεων και της εσωτερικής συνοχής, η οποία θα στηρίζεται στην αλληλεγγύη μεταξύ των πολιτών. Η εμπλοκή των πολιτών, όπως τονίζεται σε συζητήσεις και προβληματισμούς για το ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των αξιών της, είναι μεγάλης σημασίας στην καλλιέργεια της ευρωπαϊκής ταυτότητας μεταξύ των πολιτών. Η συνθήκη της Λισαβόνας εμπεριέχει νέες δημοκρατικές αξίες τις οποίες προβάλλει ως αναγκαίες για μια ενισχυμένη, άμεση και πιο συστηματική εμπλοκή και συμμετοχή στην κοινωνία των πολιτών εντός της δημοκρατικής ζωής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η προώθηση αυτών των αξιών στην πράξη απαιτεί μια κουλτούρα ενεργού πολιτεϊότητας στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Η ενεργοποίηση της πρωτοβουλίας των πολιτών ειδικότερα θα προκαλέσει νέες μορφές συνεργασίας μεταξύ των ευρωπαϊκών θεσμών και των πολιτών και θα διευρύνει τον διάλογο μεταξύ των πολιτών. Η προώθηση των παραπάνω σε ευρωπαϊκό επίπεδο προϋποθέτει, όπως υπογραμμίζεται, την πιο ισχυρή εμπλοκή και συμμετοχή των πολιτών σε συζητήσεις σε εθνικό επίπεδο πάνω σε ζητήματα ευρωπαϊκής πολιτικής.

Η έλλειψη εμπλοκής και συμμετοχής των νέων καθώς και η αποσύνθεση των κοινωνικών δομών έχει επαναφέρει έντονα τη συζήτηση γύρω από την αναγκαιότητα οι νέοι να εκπαιδεύονται στην κατεύθυνση της ενεργού ιδιότητας του πολίτη μέσα από την προσφορά τόσο γνώσεων όσο και δεξιοτήτων. Σύμφωνα με έρευνα που δημοσιεύτηκε από το πρόγραμμα Ευρυδίκη (2005) σε 30 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης η ενεργός συμμετοχή των πολιτών στην κοινωνική και πολιτική ζωή

αποτελεί προτεραιότητα των επιμέρους εθνικών εκπαιδευτικών πολιτικών. Τονίζεται μάλιστα ότι ο στόχος της προώθησης της ενεργού πολιτειότητας θα πρέπει να προωθείται μέσα από τους ακόλουθους άξονες:

- Σχολική Γνώση
- Ρόλος εκπαιδευτικού
- Σημασία της Συμμετοχής και της Δράσης
- Ρόλος όλου του εκπαιδευτικού συστήματος (αντιλήψεις, πρακτικές, νοοτροπίες, στάσεις, δημοκρατικά ήθη) ως αντανάκλαση του κοινωνικού γίνεσθαι

4. Καινοτόμα προγράμματα στην Εκπαίδευση

Η πολυπολιτισμική κοινωνία είναι μια πραγματικότητα. Η συνύπαρξη και η συμβίωση διαφορετικών πολιτισμών στον ίδιο χώρο δεν είναι κάτι καινούριο, είναι φαινόμενο παλιό όσο και η ανθρωπότητα και αποτέλεσμα των πληθυσμιακών μετακινήσεων. Τα κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα τα οποία προκύπτουν από αυτές τις μετακινήσεις, γίνονται ολοένα και περισσότερο αντιληπτά και βιώνονται οξύτερα από τους ανθρώπους και τις κοινωνικές ομάδες. Στα μεγάλα αστικά κέντρα και στις μικρές κοινότητες σε όλη την Ευρώπη, οι εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων βιώνουν δια μέσω των μαθητών και των μαθητριών τους, τις αντιθέσεις, αντιφάσεις και ανακατατάξεις που συμβαίνουν στον κόσμο. Παιδιά τα οποία έχουν γεννηθεί σε άλλες χώρες, με μητρική γλώσσα διαφορετική από τη γλώσσα της χώρας που τους φιλοξενεί, με διαφορετικές συνήθειες και βιώματα, συνυπάρχουν στις σχολικές τάξεις με παιδιά που έχουν μεγαλώσει στη χώρα τους και συχνά υφίστανται διακρίσεις.

Τα Ευρωπαϊκά Εκπαιδευτικά Προγράμματα (Ε.Ε.Π.) σχεδιάστηκαν για να ενισχύσουν τη συνεργασία μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών, την ανταλλαγή επιτυχημένων πρακτικών και την ενίσχυση της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση. Στην αρχή θεσπίζεται το πρόγραμμα «Σωκράτης» και στη συνέχεια το «Πρόγραμμα δια Βίου Μάθησης», που καλύπτει τους τομείς της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης, αποσκοπώντας στην ανάπτυξη της Ευρώπης της Γνώσης και στην απόκτηση τυπικών προσόντων και αναγνωρισμένων δεξιοτήτων. Η ευρωπαϊκή συνεργασία και οι καινοτόμες διδακτικές και μαθησιακές προσεγγίσεις στοχεύουν επίσης στον εμπλουτισμό των Αναλυτικών Προγραμμάτων (Α.Π.) και των μαθησιακών περιβαλλόντων, ώστε να αποτελέσουν μοχλό βελτίωσης της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης.

Το πρόγραμμα «Σωκράτης» (1995-2006) διακρίνεται σε τέσσερα τομεακά προγράμματα, Comenius, Erasmus, Leonardo και Grundtvig, τα οποία αφορούν στις διάφορες βαθμίδες και τύπους εκπαίδευσης, και συμπληρώνεται από το ανεξάρτητο πρόγραμμα Jean Monet.

Το πρόγραμμα Comenius αποσκοπεί στη βελτίωση της ποιότητας της σχολικής εκπαίδευσης, στην ενίσχυση της ευρωπαϊκής της διάστασης και στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής ταυτότητας μέσω της

ενθάρρυνσης της διακρατικής συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που παρέχουν και διευκολύνουν την προσχολική και σχολική εκπαίδευση. Υλοποιείται με την επιχορήγηση σχολικών συμπράξεων, πολυμερών σχεδίων, δικτύων και δράσεων διακρατικής κινητικότητας μαθητών και εκπαιδευτικού προσωπικού, καθώς και δραστηριοτήτων ενδοϋπηρεσιακής κατάρτισης εκπαιδευτικών. Τα προγράμματα είναι μαθητοκεντρικά, πολυεταιρικά (διμερείς και πολυμερείς συμπράξεις) και διεπιστημονικά.

Στο πρόγραμμα Comenius συμμετέχουν είκοσι επτά (27) κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τρεις (3) χώρες του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (Ισλανδία, Λιχτενστάιν και Νορβηγία) και η Τουρκία. Ωστόσο η συμμετοχή της Ελλάδας, συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, παραμένει σχετικά χαμηλή.

Η Ευέλικτη Ζώνη αποτέλεσε καινοτομία του ΥΠ.Ε.Π.Θ., μέσω του Π.Ι., ενταγμένη στο σχολικό Ωρολόγιο Πρόγραμμα (Ω.Π.) της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και λειτούργησε πιλοτικά για τρία συνεχή σχολικά έτη, από το 2001-02 μέχρι το 2003-04. Η πιλοτική εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης πραγματοποιήθηκε σε 1.095 Νηπιαγωγεία, 1.695 Δημοτικά, 15 σχολεία Ειδικής Αγωγής και 229 Γυμνάσια.

Κύριος σκοπός της Ευέλικτης Ζώνης είναι (α) να αντισταθμίσει την ανελαστικότητα και τον πολυκερματισμό του παραδοσιακού σχολείου με διαθεματικές προσεγγίσεις και (β) να διαποτίσει σταδιακά με τις αρχές και τις πρακτικές της την καθημερινή διδακτική πράξη. Οι δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν στόχευαν στην ολιστική προσέγγιση της γνώσης καθώς και στην απόκτηση δεξιοτήτων μέσα από βιωματικές και ομαδοσυνεργατικές διαδικασίες μάθησης, με κύριο μεθοδολογικό εργαλείο τα Σχέδια Εργασίας.

Η Ευέλικτη Ζώνη, λειτουργώντας ως προπομπός των Δ.Ε.Π.Π.Σ.- Α.Π.Σ. (Φ.Ε.Κ. τ: Β' 304/13-03-2003), εστίασε στην αναβάθμιση του κοινωνικού και πολιτιστικού ρόλου του σχολείου και στη σύνδεσή του με την καθημερινή ζωή, ενοποιώντας τη γνώση των διαφορετικών επιστημών ενδοκλαδικά και διακλαδικά. Παράλληλα στόχευσε στην εξοικείωση των εκπαιδευτικών με εναλλακτικές μεθόδους διδασκαλίας και μάθησης, ώστε να διαφοροποιηθεί ο ρόλος του εκπαιδευτικού ο οποίος από μεταδότης γνώσης μετατρέπεται σε εμπνευστή της μαθησιακής διαδικασίας, και να αναβαθμιστεί ο ρόλος του μαθητή/τριας ο οποίος από παθητικός δέκτης γίνεται ενεργό μέλος μιας συνεργατικής ομάδας στη διαδικασία οικοδόμησης της γνώσης.

Κατά την πιλοτική εφαρμογή του προγράμματος αναπτύχθηκαν ποικίλες δράσεις που αφορούσαν:

- Στην επιμόρφωση στελεχών της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης όλης της χώρας καθώς και των εμπλεκόμενων στο πρόγραμμα εκπαιδευτικών και
- Στη δημιουργία ποικίλου εκπαιδευτικού υλικού, το οποίο διανεμήθηκε σε όλα τα σχολεία της χώρας για τη διάχυση και τη δημοσιοποίηση του προγράμματος αλλά και για την υποστήριξη και ενθάρρυνση των εκπαιδευτικών.

Τα καινοτόμα προγράμματα στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση διακρίνονται σε:

- Καινοτόμα διεπιστημονικά προγράμματα
- Περιβαλλοντικής Αγωγής
- Αγωγής Υγείας
- Πολιτιστικών Θεμάτων

Τα προγράμματα αυτά αποσκοπούν στην ανανέωση του περιεχομένου της Σχολικής γνώσης και της μαθησιακής διαδικασίας και εντάσσονται μαζί με τον Σχολικό Επαγγελματικό Προσανατολισμό στις Σχολικές Δραστηριότητες. (Φ.Ε.Κ.629/23-10-1992)

Κύριοι στόχοι των καινοτόμων διεπιστημονικών προγραμμάτων είναι:

- Ανάπτυξη θετικών στάσεων και συμπεριφορών
- Καλλιέργεια αξιών στην κοινωνική ζωή των ατόμων και στο ρόλο τους ως ενεργών πολιτών.
- Ανάπτυξη θεμελιωδών δεξιοτήτων για την επίλυση προβλημάτων της καθημερινής ζωής.
- Προώθηση νέων μεθόδων διδασκαλίας και μάθησης

Προγράμματα Ευέλικτης ζώνης

- Κύριος σκοπός της Ευέλικτης ζώνης είναι η ανάπτυξη της διαθεματικότητας μέσα από δραστηριότητες που στοχεύουν στην ολιστική προσέγγιση της γνώσης και στην απόκτηση δεξιοτήτων μέσα από βιωματικές και ομαδοσυνεργατικές διαδικασίες μάθησης με κύριο μεθοδολογικό εργαλείο τα σχέδια εργασίας. Με την ευέλικτη Ζώνη συνδέεται η γνώση των διαφορετικών επιστημών , αναβαθμίζεται ο κοινωνικός και πολιτισμικός ρόλος του σχολείου που συνδέεται με την καθημερινή ζωή. Κυρίως όμως αλλάζουν οι ρόλοι εκπαιδευτικών και μαθητών, οι πρώτοι γίνονται εμπνευστές και οι δεύτεροι ενεργά μέλη στην οικοδόμηση της γνώσης μέσα από την ομάδα.

Προγράμματα Σωκράτης Comenius

Τα προγράμματα αυτά αποσκοπούν στην βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης μέσα από τις διακρατικές εκπαιδευτικές συνεργασίες, στην ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής ταυτότητας και στην ενίσχυση της Ευρωπαϊκής διάστασης. Αφορούν κυρίως ανταλλαγές εκπαιδευτικών που με τις επισκέψεις σε άλλα ευρωπαϊκά σχολεία μεταφέρουν στοιχεία της Ελληνικής Εκπαίδευσης, διευρύνουν τους ορίζοντές τους, συλλέγουν στοιχεία για την αναβάθμιση των αναλυτικών προγραμμάτων. Τα προγράμματα αυτά υλοποιούνται σε συνεργασία με το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών το οποίο και έχει την ευθύνη της οικονομικής στήριξής τους.

Το πρόγραμμα Comenius αποσκοπεί στη βελτίωση της ποιότητας της σχολικής εκπαίδευσης, στην ενίσχυση της ευρωπαϊκής της διάστασης και στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής ταυτότητας μέσω της ενθάρρυνσης της διακρατικής συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που παρέχουν και διευκολύνουν την προσχολική και σχολική εκπαίδευση. Υλοποιείται με την επιχορήγηση σχολικών συμπράξεων, πολυμερών σχεδίων, δικτύων και δράσεων διακρατικής κινητικότητας μαθητών και

εκπαιδευτικού προσωπικού, καθώς και δραστηριοτήτων ενδοϋπηρεσιακής κατάρτισης εκπαιδευτικών. Τα προγράμματα είναι μαθητοκεντρικά, πολυεταρικά (διμερείς < πολυμερείς συμπράξεις) και διεπιστημονικά. Στο πρόγραμμα Comenius συμμετέχουν είκοσι επτά (27) κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τρεις (3) χώρες του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (Ισλανδία, Λιχτενστάιν και Νορβηγία) και η Τουρκία. Ωστόσο η συμμετοχή της Ελλάδας, συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, παραμένει σχετικά χαμηλή

Προγράμματα «eTwinning»

Το «eTwinning» αφορά ηλεκτρονικές αδελφοποιήσεις σχολείων από διαφορετικές ευρωπαϊκές χώρες μέσω του Διαδικτύου. Πλούσιο πληροφοριακό υλικό για τη διάδοση της δράσης στην ελληνική εκπαιδευτική κοινότητα υπάρχει στον ελληνικό ιστότοπο <http://www.etwinning.gr> Η κεντρική ευρωπαϊκή πύλη μέσω της οποίας υλοποιούνται οι συνεργασίες, βρίσκεται στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.etwinning.net>

Ειδικότερα, το eTwinning είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί ως μέσο ανάδειξης της εργασίας των εμπλεκόμενων εκπαιδευτικών με τα προαναφερθέντα προγράμματα, εκτός των ορίων της χώρας μας. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να συνδυάσουν κάποιο άλλο πρόγραμμα με το eTwinning, να χρησιμοποιήσουν τα εργαλεία που τους παρέχονται από τη δικτυακή πύλη του eTwinning, να συνεργαστούν με συναδέλφους τους στην Ε.Ε., αλλά και να δηλώσουν συμμετοχή στους Εθνικούς και Ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς eTwinning που διεξάγονται κάθε χρόνο. Τονίζεται η συμπληρωματικότητα του eTwinning με τα υπόλοιπα σχολικά προγράμματα (Περιβαλλοντική Αγωγή, Αγωγή Υγείας, Αγωγή σταδιοδρομίας κ.ά.). Διάρκεια και ωράριο υλοποίησης προγραμμάτων – απασχόληση Εκπαιδευτικών.

Το eTwinning είναι μια ευρωπαϊκή δράση μέσω της οποίας σχολεία από διαφορετικές ευρωπαϊκές χώρες, κάνοντας χρήση εργαλείων Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) συνεργάζονται ώστε να αποκομίσουν παιδαγωγικά, κοινωνικά και πολιτισμικά οφέλη. Το eTwinning ξεκίνησε το 2005 ως η κύρια δράση του eLearning Programme της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ενσωματώθηκε σταθερά στο Πρόγραμμα της Δια Βίου Μάθησης από το 2007 και αποτέλεσε μέρος του Comenius, προγράμματος της ΕΕ για τα σχολεία. Από το 2014 η ευρωπαϊκή δράση eTwinning ενισχύεται ως μέρος του προγράμματος Erasmus+ (2014-2020), παίζοντας πλέον κεντρικό ρόλο στην υποστήριξη όλων των τύπων ευρωπαϊκής συνεργασίας, στο πεδίο της σχολικής εκπαίδευσης. Η καρδιά του eTwinning έγκειται σε μια πολυσύνθετη ψηφιακή πλατφόρμα, προσβάσιμη στο www.etwinning.net και διαθέσιμη σε 28 γλώσσες.

Το eTwinning μπορεί να υλοποιηθεί είτε ως ανεξάρτητο πρόγραμμα, ή συμπληρωματικά με τα υπόλοιπα σχολικά προγράμματα (Πολιτιστικά Προγράμματα, Περιβαλλοντική Αγωγή, Αγωγή Υγείας, Αγωγή σταδιοδρομίας κ.ά.). Ειδικότερα, το eTwinning είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί ως μέσο ανάδειξης της εργασίας των εμπλεκόμενων εκπαιδευτικών με τα προαναφερθέντα

προγράμματα εκτός των ορίων της χώρας μας, δίνοντας τους με αυτό τον τρόπο ευρωπαϊκή διάσταση. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να συνδυάσουν κάποιο άλλο πρόγραμμα με το eTwinning, να χρησιμοποιήσουν τα εργαλεία που τους παρέχονται από τη δικτυακή πύλη του eTwinning, να συνεργαστούν με συναδέλφους τους από χώρες της Ε.Ε., αλλά και να δηλώσουν συμμετοχή στους Εθνικούς και Ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς eTwinning που διεξάγονται κάθε χρόνο.

1. Στην περίπτωση που ένα έργο eTwinning λειτουργεί συμπληρωματικά ως προς άλλο πρόγραμμα δε θεωρείται ως διακριτό πρόγραμμα. Σε αυτή την περίπτωση ο εκπαιδευτικός θεωρείται πως υλοποιεί ένα πρόγραμμα.

2. Από το σχολικό έτος 2014-15 δίνεται η δυνατότητα στους εκπαιδευτικούς να υλοποιήσουν εθνικά έργα eTwinning (μόνο με εκπαιδευτικούς της χώρας (National eTwinning)).

3. Οι εκπαιδευτικοί που επιθυμούν να υλοποιήσουν έργο eTwinning εγγράφονται ηλεκτρονικά στην πλατφόρμα του eTwinning (www.etwinning.net).

4. Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί eTwinning συνεργασία όποτε αυτός κρίνει, με διάρκεια η οποία συμφωνείται με το συνεργαζόμενο σχολείο, χωρίς χρονικό περιορισμό.

5. Οι δραστηριότητες των έργων eTwinning ενσωματώνονται στο ωρολόγιο πρόγραμμα, ακολουθούν τη διδακτέα ύλη και το κύριο μέρος τους πραγματοποιείται και ολοκληρώνεται κατά τη διάρκεια των μαθημάτων. Ο εκπαιδευτικός αναλαμβάνει την οργάνωση της συνεργασίας (μετάφραση, ψηφιοποίηση και επεξεργασία υλικού, συμπλήρωση της κάρτα προόδου κλπ) και την επικοινωνία με τα συνεργαζόμενα σχολεία για την οργάνωση του έργου εκτός των ωρών διδασκαλίας του.

6. Ειδικά για το eTwinning ένας εκπαιδευτικός μπορεί να αναλάβει περισσότερα από δύο έργα, αν αυτά είναι περιορισμένης χρονικής διάρκειας (χρονικό διάστημα υλοποίησης μικρότερο των πέντε (5) μηνών). Στο eTwinning ο εκπαιδευτικός που αναλαμβάνει το πρόγραμμα δεν είναι απαραίτητο να είναι και ιδρυτής του έργου.

7. Δεν τίθεται περιορισμός στον αριθμό των μελών που απαρτίζουν την παιδαγωγική ομάδα που υποστηρίζει κάθε πρόγραμμα, τόσο στην Πρωτοβάθμια, όσο και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

8. Τα έργα eTwinning υποβάλλονται για έγκριση στην ηλεκτρονική πλατφόρμα του www.etwinning.net. Αν αυτά πληρούν τις προϋποθέσεις, **εγκρίνονται από την ελληνική Εθνική Υπηρεσία Υποστήριξης** και την αντίστοιχη Εθνική Υπηρεσία του συνεργάτη (διαδικασία εγγραφής και έγκρισης ενός έργου eTwinning: <https://www.etwinning.net/el/pub/support.htm>).

9. Εάν το eTwinning έργο είναι ενσωματωμένο στο ωρολόγιο πρόγραμμα, δεν υπάρχει περιορισμός στον αριθμό των έργων στα οποία μπορούν να συμμετέχουν οι μαθητές.

10. Οι εκπαιδευτικοί που συμμετέχουν στα προγράμματα eTwinning, δεν έχουν την υποχρέωση να παραδώσουν ή να παρουσιάσουν οποιοδήποτε έργο έχει δημιουργηθεί κατά τη διάρκεια της συνεργασίας (εκτός αν το επιθυμούν οι ίδιοι).

11. Μετά την ολοκλήρωση του έργου eTwinning, οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν σε αυτό μπορούν να υποβάλλουν αίτηση αξιολόγησης του έργου τους για Εθνική Ετικέτα Ποιότητας, εφόσον θεωρούν πως το έργο τους πληροί τα κριτήρια αξιολόγησης της ποιότητας των eTwinning έργων, όπως αυτά τέθηκαν από την ΚΥΥ της δράσης.

<https://www.etwinning.net/el/pub/projects/awards.htm#i63027>).

Η απονομή εθνικής ετικέτας ποιότητας δίνει τη δυνατότητα συμμετοχής στα Εθνικά Βραβεία eTwinning. Η ετικέτα ποιότητας απονέμεται ατομικά στον κάθε εκπαιδευτικό και για το λόγο αυτό πρέπει να υποβάλλεται ξεχωριστή αίτηση από κάθε συμμετέχοντα στο έργο. Η Ετικέτα Ποιότητας είναι η αναγνώριση στους εκπαιδευτικούς τους μαθητές και τα σχολεία για το υψηλό επίπεδο των eTwinning δραστηριοτήτων τους. Η αίτηση για ετικέτα ποιότητας μπορεί να υποβάλλεται για αξιολόγηση καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και μέχρι τις 20 Ιουλίου 2017, για τα έργα των εκπαιδευτικών που επιθυμούν να συμμετέχουν στον επόμενο διαγωνισμό εθνικών βραβείων eTwinning.

Πρόγραμμα Leonardo da Vinci

Το πρόγραμμα Leonardo Da Vinci εστιάζεται στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Στοχεύει στην υποστήριξη της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής αγοράς εργασίας, μέσω της παροχής υποστήριξης στους Ευρωπαίους πολίτες, προκειμένου να αποκτήσουν νέες δεξιότητες, γνώσεις και προσόντα που αναγνωρίζονται και πέρα από τα σύνορα της χώρας τους. Υποστηρίζει επίσης καινοτομίες και βελτιώσεις στα συστήματα και τις πρακτικές της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Το Leonardo Da Vinci χρηματοδοτεί δραστηριότητες διακρατικής κινητικότητας, ευρωπαϊκά προγράμματα προσανατολισμένα στην ανάπτυξη ή τη μεταφορά καινοτομίας, καθώς επίσης και δίκτυα συνεργασίας. Απευθύνεται σε καταρτιζόμενους κατά την αρχική επαγγελματική κατάρτιση, απασχολούμενους στην αγορά εργασίας, σε επαγγελματίες της εκπαίδευσης και κατάρτισης, καθώς επίσης και σε οποιοδήποτε φορέα που δραστηριοποιείται σε αντίστοιχους τομείς.

Πρόγραμμα Erasmus

Το πρόγραμμα Erasmus (Σχέδιο δράσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την κινητικότητα των φοιτητών) είναι πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών της Ευρωπαϊκής Ένωσης(ΕΕ) που δημιουργήθηκε το 1987. Το Erasmus+ ή Erasmus Plus είναι το νέο πρόγραμμα που συνδυάζει όλα τα τρέχοντα προγράμματα της ΕΕ για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό, που άρχισε τον Ιανουάριο του 2014. Το πρόγραμμα Erasmus, μαζί με μια σειρά άλλων ανεξάρτητων προγραμμάτων, ενσωματώθηκε στο πρόγραμμα Σωκράτης που καθορίστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1994. Στις 9 Μαΐου του 2012, η Fraternité 2020 καταγράφηκε ως η πρώτη Πρωτοβουλία Ευρωπαίων Πολιτών της Ευρώπης. Σκοπός τους ήταν να αυξηθεί ο προϋπολογισμός

για τα προγράμματα ανταλλαγής της ΕΕ όπως το Erasmus ή η Ευρωπαϊκή Εθελοντική Υπηρεσία από το 2014. Για να είναι επιτυχής, θα χρειαζόταν 1 εκατομμύριο υπογραφές μέχρι την 1η Νοεμβρίου 2013. Τελικά συνελέγησαν μόνο 71.057 υπογραφές από τους πολίτες σε ολόκληρη την ΕΕ. Το Erasmus+ (2014-2020), που ονομάζεται επίσης Erasmus Plus, καλύπτει όλα τα νέα προγράμματα στο πλαίσιο των 14,7 δισεκατομμυρίων € για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό. Το νέο πρόγραμμα Erasmus+ συνδυάζει όλα τα τρέχοντα προγράμματα της ΕΕ για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό, συμπεριλαμβανομένου του προγράμματος Δια Βίου Μάθησης (Erasmus, Leonardo da Vinci, Comenius, Grundtvig), νεολαία σε Δράση και πέντε διεθνών προγραμμάτων συνεργασίας (Erasmus Mundus, Tempus, Alfa, Edulink και το πρόγραμμα για τη συνεργασία με τις εκβιομηχανισμένες χώρες. Ο κανονισμός του Erasmus+, υπογράφηκε στις 11 Δεκεμβρίου 2013.

“TEACHERS 4 EUROPE”

Ο χαρακτήρας της εκπαιδευτικής δράσης

Ο στόχος της εκπαιδευτικής δράσης “Teachers 4 Europe” είναι να συμβάλει στην καλύτερη ενημέρωση των εκπαιδευομένων επί των εξελίξεων των Ευρωπαϊκών θεμάτων και να τους υποστηρίξει στο να βελτιώσουν τις δεξιότητές τους, εφαρμόζοντας στην εκπαίδευση καινοτόμες μεθόδους διδασκαλίας, που συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών προκλήσεων και αξιοποιούν τις τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών.

Η Δράση έχει διττό χαρακτήρα:

Αφενός την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, οι οποίοι θα αποτελέσουν ένα είδος κοινωνών των βασικών αξόνων που αφορούν στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Διακυβέρνηση, πολιτική που είναι εν εξελίξει, και αφετέρου να εμπλουτισθούν οι γνώσεις και οι εμπειρίες των μαθητών, σχετικά με τις γενικότερες εξελίξεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς και τους τομείς του κοινωνικού και ατομικού πεδίου που αυτές επηρεάζουν. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα επικεντρώνεται δηλαδή στην ανάγκη να γίνουν γνωστές και κατανοητές οι συνθήκες της οικονομικής κρίσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι τρόποι αντιμετώπισής της καθώς και η προσαρμογή των πολιτών και ειδικότερα των νέων στο μεταβαλλόμενο οικονομικό περιβάλλον.

Δύο είναι οι αφετηριακές ιδέες που διαπερνούν το συγκεκριμένο πρόγραμμα.

Η πρώτη είναι ότι το πρόγραμμα εκπαίδευσης απευθύνεται σε ενήλικες και αυτό δημιουργεί την ανάγκη διαφοροποίησης από τις κλασικές μορφές εκπαίδευσης και χρησιμοποίησης μορφών που αντιστοιχούν στην ψυχολογία και τα χαρακτηριστικά των ενηλίκων. Η δεύτερη είναι ότι το πρόγραμμα δεν αποτελεί μια γενική μαθησιακή διαδικασία αλλά συνιστά επαγγελματική επιμόρφωση σε συγκεκριμένο αντικείμενο και αυτό δημιουργεί την ανάγκη η όλη διαδικασία να συνδέεται με την προοπτική της ενίσχυσης του εκπαιδευτικού ρόλου των εκπαιδευομένων.

Τέλος, μέσω της συγκεκριμένης εκπαιδευτικής δράσης οι εκπαιδευτικοί καλούνται να συμβάλουν στην προώθηση και διάχυση αυτών των γνώσεων και εμπειριών και στα σχολεία που εργάζονται,

αλλά και δευτερευόντως μέσα από άλλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες στις οποίες εμπλέκονται που αφορούν ευρύτερα στην κοινωνία.

Ο σκοπός και τα αποτελέσματα

Η Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα, προσφέρει στους Εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε μία καινοτόμα, δια-δραστική εκπαιδευτική δράση με τίτλο «Teachers 4 Europe».

– Στόχος της δράσης είναι να γίνουν γνωστές και κατανοητές στους εκπαιδευόμενους οι συνθήκες της οικονομικής κρίσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι τρόποι αντιμετώπισής της καθώς και η προσαρμογή των νέων στο μεταβαλλόμενο οικονομικό περιβάλλον. Σε αυτό το πλαίσιο, μέσω της παρακολούθησης της συγκεκριμένης εκπαιδευτικής πράξης, οι εκπαιδευτικοί καλούνται να συμβάλουν στην προώθηση και διάχυση των γνώσεων και εμπειριών που θα αποκομίσουν, μέσα στα σχολεία που εργάζονται αλλά και μέσα από οποιαδήποτε εκπαιδευτική δραστηριότητα ασκούν και αφορά ευρύτερα στην κοινωνία.

Συγκεκριμένα, τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα της εκπαίδευσης είναι:

να διαχειριστούν αποτελεσματικά τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες της ευρωπαϊκής οικοδόμησης προκειμένου να γίνουν οι ίδιοι κοινωνοί της ευρωπαϊκής ιδέας

- Να εμπλουτίζουν τις γνώσεις και εμπειρίες των μαθητών της Ε' & ΣΤ' τάξης Δημοτικού (ηλικία 10-12 ετών) σχετικά με το νέο οικονομικό περιβάλλον, τις ευκαιρίες που παρουσιάζει σε ευρωπαϊκό επίπεδο καθώς και τη βελτίωση της συμμετοχής τους ως ενεργοί πολίτες μέσα σε αυτό, σε συλλογικό και ατομικό επίπεδο
- Να εξοικειωθούν σε βιωματικές και εναλλακτικές παιδαγωγικές τεχνικές με στόχο την παροχή γνώσης σε σύγχρονα ευρωπαϊκά θέματα
- Να αποτελέσουν μέλη μίας Παν-Ευρωπαϊκής Κοινότητας που θα προωθεί και θα ενθαρρύνει πρωτοβουλίες σχετικές με την ένωση των κρατών και την βελτίωση των συνθηκών ζωής τους
- Να συμμετέχουν σε ένα ενεργό δίκτυο ανταλλαγής απόψεων και καλών πρακτικών στην εκπαίδευση εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης

5. Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΙ Ο ΤΑΥΡΟΣ

Χάρης Σακελλαρίου

Τα πολύ παλιά τα χρόνια, τότε που κυρίαρχος του κόσμου ήταν ο Δίας, ζούσε λίγο μακριά από μας, στη σημερινή Συρία, μια κοπέλα πάρα πολύ όμορφη, που την έλεγαν Ευρώπη. Την έλεγαν έτσι, επειδή τάχα είχε ευρύ (φαρδύ) πρόσωπο. Σήμερα θα τη λέγαμε «φεγγαροπρόσωπη». Τόσο ωραίο κι ακτινοβόλο ήταν το πρόσωπο της και τόσο μεγάλη η όλη ομορφιά κι η χάρη της, που όλος ο κόσμος μιλούσε γι' αυτή και καμάρωναν γι' αυτό και οι δυο γονιοί της, ο βασιλιάς της χώρας ο Αγήνορας κι η γυναίκα του η Τηλεφάεσσα. Τσούρμιο οι υποψήφιοι γαμπροί έφταναν απ' όλες τις άκρες της Γης να ζητήσουν από τον πατέρα της το χέρι της.

Η φήμη της ομορφιάς της έφτασε και στον Όλυμπο. Τ' άκουσε κι ο Δίας και χάιδεψε τα γένια του. «Να 'ναι τάχα έτσι που τα λένε;», σκέφτηκε. Και χωρίς να χάσει καιρό, κάποια μέρα που η Ήρα έλειπε από τον Όλυμπο σε κάποια γιορτή που είχαν για χάρη της, παίρνει το σκήπτρο του και κρυφά, μην τον πάρουν είδηση κι οι άλλοι θεοί, το σκάει απ' το παλάτι του και μια και δυο, κάμπους και βουνά και θάλασσες περνάει και, να σου τον, φτάνει στη χώρα του Αγήνορα. Τραβούσε ίσια για την πρωτεύουσα, αλλά, για καλό και για κακό, σταμάτησε λίγο πιο έξω, για να σκεφτεί πώς θα πλησιάσει στο παλάτι, δίχως να τον γνωρίσει κανένας. Κι εκεί που στεκόταν, στην άκρη ενός καταπράσινου λιβαδιού, κοντά στην ακρογιαλιά, βλέπει να φτάνουν από πέρα μια παρέα όμορφες κοπέλες, η μια πιο όμορφη από την άλλη. Έρχονταν τα κοριτσόπουλα τραγουδώντας και σκόρπισαν μες στο ανθόσπαρτο λιβάδι κι άρχισαν να μαζεύουν λουλούδια και να πλέκουν μ' αυτά γιρλάντες και στεφάνια και να στολίζουν τα μαλλιά τους και να καμαρώνουν και να χαίρονται την ομορφιά τους και την άνοιξη.

Κοιτάζει ο Δίας και δε χορταίνει να βλέπει. Και να, ανάμεσά τους η κόρη του Αγήνορα, η Ευρώπη. Λάμπει και ξεχωρίζει ανάμεσα στις άλλες, όπως το φεγγάρι ανάμεσα στ' αστέρια της νύχτας.

— Ευρώπη!... Ευρώπη!..., της φωνάζουν οι φίλες της και της φέρνουν τα πιο όμορφα λουλούδια.

— Α, αυτή λοιπόν είναι..., έκαμε ο Δίας. Δεν έχουν άδικο που τόσο πολύ μιλάνε για την ομορφιά της.

Μέσα στο νου του τώρα πιο βαθιά καρφώθηκε η σκέψη να την αρπάξει. Ναι, αλλά πώς; Πώς να πλησιάσει εκείνο το τρελό κοριτσομάνι; Αλλά ο παμπόνηρος θεός δεν άργησε να βρει τον τρόπο: Μεταμορφώθηκε σε ωραίο, πολύ ωραίο, ταύρο, που όχι μόνο το τρίχωμά του είχε χίλια δυο ωραία χρώματα κι έλαμπε σα μαλαματένιο, μα κι η ανάσα του μοσκομύριζε κι αυτή σαν μοσκοβολιά από ολάνθιστο τριαντάφυλλο.

Έτσι μεταμορφωμένος, πλησίασε τις κοπέλες κι έκανε τάχα πως βόσκει ανάμεσά τους ξένοιαστος. Τον είδαν εκείνες και τον περιτριγύρισαν.

— Καλέ, κοιτάξτε τι ωραίος ταύρος! Ελάτε! Προσέχετε κάτι; Κι η ανάσα του μοσκοβολά σαν τριαντάφυλλο.

Τ' άκουσε αυτά κι η Ευρώπη κι ήρθε γεμάτη περιέργεια κοντά του. Την είδε ο ταύρος- Δίας και πήγε και γονάτισε μπροστά στα πόδια της.

— Θαύμα είναι, λέει κι η Ευρώπη.

Τον χαϊδεύει κι έτσι όπως τον βλέπει ήρεμο, πάει και κάθεται πάνω στη ράχη του και λέει μάλιστα και στις φίλες της να κάνουν το ίδιο. Δεν πρόφτασε όμως να καλοκαθίσει κι ο ταύρος μεμιάς σηκώνεται και με την Ευρώπη στη ράχη του το βάζει στα πόδια. Βουτά στη θάλασσα και φτάνει κολυμπώντας στην Κρήτη. Εκεί η Ευρώπη γέννησε το Μίνωα και το Ραδάμανθη. Κι από τότε η ήπειρος που είναι πάνω από την Κρήτη πήρε το όνομα Ευρώπη.

[Η Ευρώπη]

Ζακ Λε Γκοφ

Τα κείμενα που ακολουθούν έχουν επιλεγεί από το βιβλίο του Ζακ Λε Γκοφ «Η Ευρώπη». Μια αφήγηση για παιδιά και νέους. Στο έργο αυτό ο σπουδαίος ιστορικός μιλά με απλό και γλαφυρό τρόπο για την ιστορία και τον πολιτισμό της «γηραιάς ηπειρού», αλλά και για τις κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις στον ευρωπαϊκό χώρο από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας.

Οι Έλληνες επινοούν την Ευρώπη

Η Ευρώπη είναι επινόηση των Ελλήνων. Ο ποιητής Ησίοδος (τέλος του 8ου - αρχές του 7ου αιώνα π.Χ.) είναι ο πρώτος που χρησιμοποίησε το όνομα «Ευρώπη», και ο περίφημος Ηρόδοτος, ο «πατέρας της Ιστορίας», τον 5ο αιώνα π.Χ. έγραψε: «Όσο για την Ευρώπη, φαίνεται ότι δε γνωρίζουμε ούτε από πού προέρχεται το όνομά της ούτε ποιος της το έδωσε».

Η ευρωπαϊκή οικογένεια

Για να καταλάβουμε γιατί οι Ευρωπαίοι είναι τόσο διαφορετικοί, αλλά αποτελούν παρόλα αυτά μια κοινότητα, μπορούμε να σκεφτούμε μια οικογένεια. Υπάρχει κάτι κοινό μεταξύ των μελών μιας οικογένειας, αλλά καθένας έχει την προσωπικότητά του, διαφορετική φυσιογνωμία, κυρίως έναν χαρακτήρα, μια διαφορετική συμπεριφορά.

Δημοκράτες, ανθρωπιστές και μαθηματικοί

Η ελληνική κληρονομιά είναι πρώτα απ' όλα η αίσθηση της Δημοκρατίας (δηλαδή της εξουσίας του λαού), της ισότητας των πολιτών (των κατοίκων της πόλης) μπροστά στο νόμο και στη συμμετοχή στις δημόσιες υποθέσεις. Η Ευρώπη είναι η πιο δημοκρατική ήπειρος· ωστόσο, η δημοκρατία γνώρισε περιόδους ισχυρών κλυδωνισμών και μεγάλες αντιπαραθέσεις από την εποχή των Ελλήνων. Και σήμερα ακόμα, η δημοκρατία απέχει πολύ από το να είναι τέλεια στην Ευρώπη.

μετάφραση: Βάσιος Τσοκόπουλος

6. ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΔΙΑΣΚΕΨΗ

Ο όρος "Διακυβερνητική Διάσκεψη" (ΔΔ) δηλώνει τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων μεταξύ των κυβερνήσεων των κρατών μελών με σκοπό την τροποποίηση των Συνθηκών. Οι διασκέψεις αυτές διαδραματίζουν πρωτεύοντα ρόλο στο εγχείρημα της ευρωπαϊκής ενοποίησης, στο βαθμό που οποιαδήποτε θεσμική αλλαγή πρέπει να προκύπτει ως αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων που διεξάγονται στις ΔΔ. Οι Διακυβερνητικές Διασκέψεις συγκαλούνται, κατόπιν πρωτοβουλίας κράτους-μέλους της Επιτροπής, από το Συμβούλιο Υπουργών, το οποίο λαμβάνει τη σχετική απόφαση με απλή πλειοψηφία (μετά από διαβουλεύσεις με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και, κατά περίπτωση, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή). Οι προπαρασκευαστικές εργασίες ανατίθενται σε μια ομάδα που αποτελείται από έναν εκπρόσωπο κυβέρνησης ανά κράτος μέλος και, κατά παράδοση, έναν αντιπρόσωπο της Επιτροπής. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο συμμετέχει σε όλες τις εργασίες με παρατηρητές, καθώς και με ανταλλαγή απόψεων μεταξύ της ομάδας και του Προέδρου του. Η ομάδα αυτή υποβάλλει τακτικά εκθέσεις στο Συμβούλιο Γενικών υποθέσεων. Οι τελικές αποφάσεις λαμβάνονται σε επίπεδο Ευρωπαϊκού Συμβουλίου από τους αρχηγούς κρατών - κυβέρνησης.

Οι σημαντικότερες ΔΔ των τελευταίων ετών κατέληξαν στη σύναψη των ακόλουθων Συνθηκών:

- Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (1986): επέφερε τις αναγκαίες αλλαγές για την ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς την 1η Ιανουαρίου 1993.
- Συνθήκη του Μάαστριχ (1992): οι διαπραγματεύσεις με αντικείμενο τη συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση διεξήχθησαν σε δύο χωριστές ΔΔ, από τις οποίες η μία κάλυπτε την οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) και η δεύτερη την πολιτική ένωση, που οδήγησε στη θεσμοθέτηση της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής για την Ασφάλεια (ΚΕΠΠΑ) και της συνεργασίας σε θέματα Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων (ΔΕΥ).
- Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997): υπήρξε το αποτέλεσμα της ΔΔ που συνεκλήθη στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τορίνου το Μάρτιο του 1996. Αποστολή αυτής της ΔΔ ήταν η αναθεώρηση των διατάξεων της συνθήκης του Μάαστριχ που παρουσίαζαν προβλήματα εφαρμογής και η προετοιμασία της μελλοντικής διεύρυνσης.

Καθώς η συνθήκη του Άμστερνταμ δεν προέβλεπε όλες τις θεσμικές μεταρρυθμίσεις που είναι απαραίτητες για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική λειτουργία των ευρωπαϊκών οργάνων μετά τη διεύρυνση, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας (3-4 Ιουνίου 1999) συγκάλεσε νέα ΔΔ για το 2000 με την εντολή να μελετήσει τα ζητήματα που έγιναν γνωστά ως "υπόλοιπα του Άμστερνταμ", δηλαδή: το μέγεθος και τη σύνθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, τη στάθμιση των ψήφων στο Συμβούλιο,

Πηγή: ΕΕ

7.ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΣΠΙΣΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

(Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή)

Στις 25 Μαρτίου 1957, 6 χώρες (Γερμανία, Βέλγιο, Γαλλία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Κάτω χώρες) υπέγραψαν στη Ρώμη τη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας ("συνθήκη ΕΟΚ"). Η συνθήκη αυτή συμπληρώθηκε αργότερα από διάφορες άλλες ευρωπαϊκές συνθήκες (συνθήκη του Μάαστριχτ, συνθήκη του Άμστερνταμ κ.λ.π.).

Το 2001, στο Λάακεν, στο Βέλγιο, οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (15 την εποχή εκείνη) αποφάσισαν τη σύγκληση μιας "Ευρωπαϊκής Συνέλευσης", στην οποία ανατέθηκε η προετοιμασία ενός κειμένου για την τροποποίηση των υφιστάμενων ευρωπαϊκών συνθηκών.

Η Ευρωπαϊκή Συνέλευση, υπό την προεδρία του κ. Valery Giscard d'Estaing, άρχισε τις εργασίες της στις 28 Φεβρουαρίου 2002. Απαρτιζόταν από 105 μέλη. Τα μέλη αυτά εκπροσωπούσαν τις κυβερνήσεις των κρατών μελών, των υποψηφίων για προσχώρηση κρατών, τα εθνικά κοινοβούλια των κρατών αυτών, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Επιτροπή.

13 παρατηρητές έλαβαν επίσης μέρος στις εργασίες, εκπροσωπώντας την Επιτροπή των Περιφερειών, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, τους ευρωπαϊούς κοινωνικούς εταίρους και τον Ευρωπαϊό Διαμεσολαβητή. Όλες οι σύνοδοι της Ευρωπαϊκής Συνέλευσης ήταν ανοικτές στο κοινό και όλα τα επίσημα έγγραφα δημοσιεύτηκαν, κυρίως στο Διαδίκτυο. Συγκροτήθηκαν πολυάριθμες ομάδες εργασίας και η Ευρωπαϊκή Συνέλευση πραγματοποίησε ευρείες διαβουλεύσεις με τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών (συνδικάτα, οργανώσεις των εργοδοτών, μη κυβερνητικές οργανώσεις, ακαδημαϊκούς κύκλους, κ.τ.λ.). Ύστερα από 16 μήνες εντατικών εργασιών, η Ευρωπαϊκή Συνέλευση ενέκρινε, κατόπιν συναίνεσης τον Ιούνιο-Ιούλιο 2003, ένα σχέδιο συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης.

Το σχέδιο αυτό υποβλήθηκε στη συνέχεια σε Διακυβερνητική Διάσκεψη, στην οποία συμμετείχαν εκπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών. Οι αρχηγοί κρατών < κυβερνήσεων κατέληξαν σε συμφωνία στις 18 Ιουνίου 2004.

Σε ποιες γλώσσες θα είναι διαθέσιμο το κείμενο του Συντάγματος της Ευρώπης;

Σε 21 γλώσσες. Σύμφωνα με το Σύνταγμα, η Συνθήκη μπορεί εξάλλου να μεταφραστεί σε οποιοσδήποτε άλλες γλώσσες μεταξύ εκείνων που, ακολουθώντας τη συνταγματική τάξη των κρατών μελών, θεωρούνται επίσημες γλώσσες στο σύνολο < σε τμήμα της επικράτειάς τους. Τα συγκεκριμένα κράτη μέλη καταθέτουν επικυρωμένο αντίγραφο το μεταφράσεων αυτών προς φύλαξη στα αρχεία του Συμβουλίου. Στόχος είναι ο σεβασμός της πλούσιας πολιτιστικής και γλωσσικής πολυμορφίας της Ένωσης.

1. Τι θα συμβεί εάν δεν επικυρώσουν όλα τα κράτη μέλη το Σύνταγμα της Ευρώπης;

Το Σύνταγμα πρέπει να επικυρωθεί και από τα 25 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εάν ένα κράτος μέλος δεν την επικυρώσει, η Συνθήκη δεν μπορεί να τεθεί σε ισχύ. Η τελική πράξη της διακυβερνητικής διάσκεψης, η οποία ενέκρινε το Σύνταγμα της Ευρώπης, ορίζει ότι εάν, μετά παρέλευση δύο ετών από την υπογραφή της Συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης, τα τέσσερα πέμπτα των κρατών μελών έχουν επικυρώσει την εν λόγω Συνθήκη και ένα ή περισσότερα κράτη μέλη αντιμετωπίζουν δυσχέρειες όσον αφορά την επικύρωση αυτή, το θέμα παραπέμπεται στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.

2. Πότε θα αρχίσει να ισχύει το Σύνταγμα της Ευρώπης;

Το Σύνταγμα της Ευρώπης πρέπει να επικυρωθεί από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης σύμφωνα με τους αντίστοιχους συνταγματικούς τους κανόνες. Θα αρχίσει να ισχύει την 1η Νοεμβρίου 2006, εφόσον έχουν κατατεθεί στην ιταλική κυβέρνηση, όπου αρχειοθετούνται τα πρωτότυπα αντίτυπα όλων των ευρωπαϊκών Συνθηκών. Διαφορετικά, το Σύνταγμα θα αρχίσει να ισχύει την πρώτη ημέρα του δεύτερου μήνα που ακολουθεί την κατάθεση του τελευταίου υπογεγραμμένου εγγράφου.

3. Το Σύνταγμα της Ευρώπης θα αντικαταστήσει το εθνικό σύνταγμα της χώρας μου;

Το Σύνταγμα της Ευρώπης δε θα αντικαταστήσει τα εθνικά συντάγματα των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Υφίσταται παράλληλα με αυτά τα συντάγματα, αλλά είναι αυτόνομο και έχει δικό του λόγο ύπαρξης. Το Σύνταγμα της Ευρώπης καθορίζει το πλαίσιο δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ευρώπη διαθέτει επίσης ξεχωριστό θεσμικό σύστημα (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Συμβούλιο των Υπουργών, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης).

4. Ποια κράτη μέλη θα διοργανώσουν δημοψήφισμα για το Σύνταγμα της Ευρώπης;

Κάθε κράτος μέλος είναι ελεύθερο να αποφασίσει τον τρόπο με τον οποίο θα επιλέξει να διοργανώσει τη διαδικασία επικύρωσης, είτε με δημοψήφισμα είτε από το Κοινοβούλιο. Σε ορισμένα κράτη, όπως η Αυστρία, η Δανία και η Ιρλανδία, η επικύρωση με δημοψήφισμα είναι υποχρεωτική. Άλλα κράτη δεν έχουν ακόμη αποφασίσει και συζητούν επί του παρόντος το θέμα. Δεδομένου ότι είναι διαρκείς οι αλλαγές του σκηνικού επικύρωσης επί του παρόντος, μπορείτε να συμβουλευέστε τη σελίδα <http://www.europe4me.gr/map.html>

5. Ποια είναι η διαφορά μεταξύ του Συντάγματος και της Συνέλευσης;

Η Συνέλευση, η οποία συνήλθε από τον Φεβρουάριο του 2002 έως τον Ιούλιο του 2003, συγκέντρωσε για πρώτη φορά τους ευρωπαίους και εθνικούς αντιπροσώπους.

Στις 15 Δεκεμβρίου 2001 στο Λάκεν του Βελγίου, τα Κράτη Μέλη εξέδωσαν τη δήλωση για το Μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ζήτησαν μια πιο δημοκρατική, διαφανή και αποτελεσματική Ένωση. Ήλπιζαν να ανοίξει ο δρόμος για την εκπόνηση Συντάγματος για τους ευρωπαίους πολίτες.

Για τον σκοπό αυτό αποφάσισαν τη σύγκλιση Συνέλευσης, στην οποία θα συμμετείχαν τα βασικά μέρη στη συζήτηση (μέλη των εθνικών κοινοβουλίων και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αντιπρόσωποι των κυβερνήσεων και της Επιτροπής) με σκοπό να εξετάσουν τα κυριότερα ερωτήματα που τίθενται σχετικά με τη μελλοντική εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να αναζητήσουν τις ενδεχόμενες απαντήσεις μ αυτές οι απαντήσεις περιλαμβάνονται στο σχέδιο Συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης.

Έπρεπε να δοθούν σαφείς και συντονισμένες απαντήσεις σε βασικά ερωτήματα:

- Πώς θα οργανωθεί ο καταμερισμός των αρμοδιοτήτων μεταξύ της Ένωσης και των κρατών μελών;
- Πώς θα ορισθούν καλύτερα τα αντίστοιχα καθήκοντα των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων;
- Πώς θα εξασφαλισθεί η συνοχή και η αποτελεσματικότητα της εξωτερικής δράσης της Ένωσης;
- Πώς θα ενισχυθεί η νομιμότητα της Ένωσης;

Η Συνέλευση που συνεδρίαζε από τον Φεβρουάριο του 2002 έως τον Ιούλιο του 2003, υπό την προεδρία του Valery Giscard d'Estaing, συνέταξε σχέδιο συνταγματικής Συνθήκης (σχέδιο Συντάγματος).

Το εν λόγω σχέδιο αποτέλεσε τη βάση εργασίας για τις διαπραγματεύσεις της διακυβερνητικής διάσκεψης, στην οποία συμμετείχαν οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων των κρατών μελών και των προσχωρουσών χωρών, που ενέκριναν το Σύνταγμα μετά από ορισμένες τροποποιήσεις.

8. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΣ ΓΙΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

1. ΓΛΩΣΣΑ

- Γράψτε τους μύθους ή θρύλους που περιβάλλουν την ίδρυση της πόλης ή της Περιφέρειας σας.
- Σχηματίστε ομάδες, διαλέξτε ένα θρύλο υποψήφιας χώρας και γράψτε ένα θεατρικό μονόπρακτο με αυτό το θέμα για να το παίξετε στην τάξη.
- Συζητήστε τα κοινά έθιμα ορισμένων από τις υποψήφιες χώρες και της Ελλάδας.
- Γράψτε μια ιστορία βασισμένη στο βουλγαρικό έθιμο των «**martenista**».
- Γράψτε ένα τετράστιχο με θέμα τον εορτασμό του θερινού ηλιοστασίου στη Λετονία.
- Περιγράψτε πώς εορτάζεται μια εθνική ή τοπική εορτή στην Ελλάδα.
- Περιγράψτε ένα αξιοθέατο της περιοχής σας έτσι ώστε να προσελκύσετε τους τουρίστες να το επισκεφθούν.
- Διαλέξτε ένα από τα διάσημα πρόσωπα που αναφέρονται στο βιβλίο και γράψτε ένα σύντομο άρθρο για το έργο του.

2. ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

- Βρείτε τις ισοτιμίες του ευρώ με τα νομίσματα διαφόρων χωρών εκτός της ζώνης του ευρώ.
- Βρείτε τις τιμές διαφόρων προϊόντων από εφημερίδες ή περιοδικά χωρών που δεν ανήκουν στη ζώνη του ευρώ, μετατρέψτε τες σε ευρώ και συγκρίνετε τες με τις τιμές των ίδιων προϊόντων στην Ελλάδα.
- Με βάση τη γεωγραφική έκταση των χωρών, βρείτε τις προ ένταξη χώρες.
- Με τη βοήθεια του Internet, σχεδιάστε ένα ταξίδι σε μια από τις υποψήφιες χώρες, υπολογίστε τα έξοδα και κανονίστε τις λεπτομέρειες του ταξιδιού.
- Χρησιμοποιώντας ένα χάρτη της Ευρώπης, προσπαθήστε να υπολογίσετε το μήκος του ποταμού Δούναβη και κατόπιν βρείτε το πραγματικό μήκος του στην εγκυκλοπαίδεια.
- Σχεδιάστε μια γραφική παράσταση που θα απεικονίζει σύγκριση της έκτασης και του πληθυσμού των χωρών της Ε.Ε.

1. ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

- Τοποθετήστε σε χάρτη τις πρωτεύουσες των υποψηφίων προς ένταξη χωρών και γράψτε το όνομα της καθεμίας.
- Σχεδιάστε σε χάρτη την πορεία που ακολούθησε η πεταλούδα του βιβλίου για να επισκεφτεί τις χώρες της Ε.Ε.
- Μπορείτε να βρείτε συντομότερη διαδρομή. Διαλέξτε την πρωτεύουσα από την οποία θα ξεκινήσετε το ταξίδι σας και επισκεφτείτε τις άλλες πρωτεύουσες των χωρών της Ε.Ε.

- Ερευνώντας στο Internet, βρείτε πόση ώρα διαρκεί η πτήση από την Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη ή την πλησιέστερη στον τόπο σας ελληνική πόλη με αεροδρόμιο έως κάθε μια από τις πρωτεύουσες των χωρών της Ε.Ε.

2. ΙΣΤΟΡΙΑ

- Ποια είναι η σημασία της αρχαιολογίας, φτιάξτε έναν κατάλογο με ό,τι νομίζετε ότι θα έχει διατηρηθεί από τον πολιτισμό μας μετά από 500 χρόνια.
- Βρείτε πληροφορίες για την Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία.
- Ποιες σημερινές χώρες είχαν καταλάβει οι Ρωμαίοι, πόσο διήρκεσε η ισχύς σου, ποιες επιδράσεις του Ρωμαϊκού πολιτισμού διακρίνουμε μέχρι σήμερα.
- Βρείτε πληροφορίες για την Οθωμανική ή την Αυστροουγγρική Αυτοκρατορία.
- Βρείτε πληροφορίες για την επιρροή της πρώην ΕΣΣΔ στις χώρες του πρώην Ανατολικού Συνασπισμού.

3. ΦΥΣΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

- Τώρα που ανακαλύψατε ενδιαφέρουσες τοποθεσίες στις χώρες της Ε.Ε, τι πιστεύετε πώς πρέπει να γίνει ώστε να μην καταστρέψει ο μαζικός τουρισμός την φυσική ομορφιά ή τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους;
- Χρησιμοποιώντας διαγράμματα και κείμενο, περιγράψτε πώς φτάνει στο σπίτι μας το νερό που πίνουμε και χρησιμοποιούμε.
- Απαριθμήστε τα οφέλη των ιαματικών πηγών.
- Σχεδιάστε διάγραμμα για να εξηγήσετε την διεργασία της αφαλάτωσης.
- Πώς παράγεται ο ηλεκτρισμός από την ενέργεια του νερού; Βρείτε παραδείγματα από τις χώρες της Ε.Ε.
- Ο ποταμός Δούναβης διασχίζει πάρα πολλές χώρες. Πώς πρέπει να προστατευτούν;

4. ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ

- Βρείτε πληροφορίες για το ήλεκτρο και τις χρήσεις του.
- Πώς κατασκευάζονται τα χειροποίητα χαλιά και κιλίμια;
- Πώς λαμβάνεται το πετρέλαιο από το έδαφος; Εξηγήστε τη διεργασία διύλισης του πετρελαίου.

5. ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ (ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ)

- Ανοίξτε τις ιστοσελίδες μιας από τις υποψήφιες χώρες και φτιάξτε ένα μικρό φάκελο με πληροφοριακό υλικό για τη χώρα αυτή διαφορετικό από εκείνο που περιέχει το « Ευρώπη+». Εάν είναι δυνατόν, τηλεφορτώστε ή αντιγράψτε φωτογραφίες, εικόνες ή σχέδια κλπ.
- Σχεδιάστε μια ιστοσελίδα

6. ΚΑΛΕΣ ΤΕΧΝΕΣ / ΜΟΥΣΙΚΗ

- Αναζητήστε στο Internet πληροφορίες για τους καλλιτέχνες των χωρών μελών της Ε.Ε.

- Γράψτε κριτική για έναν πίνακα ζωγραφικής ή ένα γλυπτό που θα βρείτε ή περιγράψτε ένα μουσικό έργο.
- Σχεδιάστε ένα Ημερολόγιο με τις εθνικές εορτές των χωρών- μελών της Ε.Ε. καθώς και τις ευρωπαϊκές διοργανώσεις.
- Βρείτε ονόματα αθλητών και αθλητριών των χωρών της Ε.Ε. οι οποίοι εκπροσωπούν τις χώρες τους σε διεθνείς αγώνες.

7. ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ/ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

- Ποιοι ποδοσφαιριστές από τις χώρες μέλη της Ε.Ε. αγωνίζονται σε ελληνικές ομάδες;
- Ποιες ποδοσφαιρικές ομάδες από τις προς ένταξη χώρες αγωνίζονται σε ευρωπαϊκές διοργανώσεις;
- Βρείτε τα ονόματα αθλητών και αθλητριών των χωρών – μελών της Ε.Ε. που εκπροσωπούν τη χώρα τους σε διεθνείς αγώνες.

8. ΓΛΩΣΣΕΣ

- Η ρουμανική γλώσσα είναι επηρεασμένη από τη λατινική. Ανοίξτε μια ρουμανική ιστοσελίδα και βρείτε λέξεις που μοιάζουν με γαλλικές, ιταλικές, αγγλικές, και άλλες λέξεις που γνωρίζετε.
- Ποια γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου χρησιμοποιούνται ως σύμβολα στα Μαθηματικά;
- Βρείτε το κυριλλικό αλφάβητο στις γραμματοσειρές του υπολογιστή και συγκρίνετέ το με το ελληνικό.
- Προσπαθήστε να γράψετε το όνομά σας στο κυριλλικό αλφάβητο.

9. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

- Γράψτε μια υποθετική επιστολή σε ένα γνωστό σας που κατοικεί σε χώρα της Ε.Ε. περιγράφοντάς του πώς εκλέγονται στην Ελλάδα οι βουλευτές, βουλευτές Επικρατείας, νομάρχες, δήμαρχοι και πρόεδροι κοινοτήτων, μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (ευρωβουλευτές).
  - Εάν επρόκειτο να θέσετε υποψηφιότητα σε εκλογές ποια θα ήταν τα κύρια θέματα της προεκλογικής σας εκστρατείας.
  - Γνωρίζετε στο περιβάλλον σας άτομα που έχουν γεννηθεί σε μια από τις χώρες- μέλη της Ε.Ε. Εάν ναι, ζητήστε τους να μιλήσουν για τον πολιτισμό τους και μεταφέρετε στην τάξη αυτά που θα σας πουν.
  - Εξηγήστε με δικά σας λόγια τι είναι η Ε.Ε. και γιατί πολλές χώρες έχουν προσχωρήσει σ' αυτήν.
- Περισσότερες πληροφορίες για την Ευρωπαϊκή Ένωση υπάρχουν στο Διαδίκτυο. στη διεύθυνση: [www. Europa.eu.int](http://www.Europa.eu.int).

9. ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΝΝΟΙΩΝ- ΟΡΩΝ- ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΩΝ

Στη σελίδα 148 του βιβλίου της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής του Γυμνασίου παρατίθεται το **Ευρετήριο Εννοιών- όρων- Αρκτικόλεξων** τα οποία συναντούμε κατά την προσέγγιση των θεματικών εννοιών. Ο αριθμός της παρένθεσης δηλώνει τη σελίδα το βιβλίου της Κοινωνικής Πολιτικής Αγωγής της Γ΄ Γυμνασίου. .

A

Αγωγή Καταναλωτή (52)	Απαρτχάντ (142)
Αγωγή Περιβάλλοντος(117)	Αποκεντρωτικό σύστημα (99)
Αγωγή Υγείας (116)	Αρχή διάκρισης Λειτουργιών
Αειφόρος Ανάπτυξη (54)	Αρχή Προστασίας Δεδομένων
Αθλητισμός(54)	Προσωπικού Χαρακτήρα (111)
Αλληλεπίδραση (13)	Ασφάλεια (προσωπική) (111)
Ανεξιθρησκία(112)	Άτομα με ειδικές ανάγκες (Α.Μ.Ε.Α)
Ανισότητα (κοινωνική) (48- 25- 73)	(106, 124)
Ανώτατο συμβούλιο Επιλογής	Αττικό Μετρό (125)
Προσωπικού (Α.Σ.ΕΠ) (100)	Αυτοδιοίκηση (100)
Αξία (κοινωνική) (23)	Αυτοέλεγχος (44)
Απαράγραπτα εγκλήματα (141)	

B

Βία Αθλητική (54- 55)	Βουλή (88-91,96)
Βιομηχανική Επανάσταση (27)	Βουλή Εφήβων (79,81)
Βιώσιμη ανάπτυξη (54- 117)	

Γ

Γάμος (34, 38)	Γενετική ταυτότητα (DNA) (110)
Γενική Γραμματεία Απόδημου	Γενοκτονία (141)
Ελληνισμού (144)	Γιατροί του κόσμου (48, 140)
Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς (131)	Γιατροί χωρίς σύνορα (48, 140)

Δ

Δημοσιογραφικός (149)	Διαθεματικότητα (7,8)
Δημοκρατία (67-69)	Διαστρωμάτωση κοινωνική (25)
Δημοκρατία Προεδρευόμενη (68)	Διαφάνεια (182)
Δημοκρατία Προεδρική (68)	Διεθνείς Οργανισμοί (136 επ)
Δημοκρατία Βασιλευόμενη (68)	Διεθνές Ανθρώπινο Δίκαιο (142)
Δημόσια επιχείρηση (100)	Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (138)
Δημοτικό διαμέρισμα (101)	Διεθνή Ανθρώπινα Δικαιώματα (107)
Δημοψήφισμα (68,69)	Διεθνής Αμνηστία (46, 140)

Διεθνής Ερυθρός Σταυρός (141)

Δικαιοσύνη (44)

Δικαστήρια (74, 96)

Δικαστική Λειτουργία (74, 95)

E

Εθελοντισμός (15, 131)

Εθνικό κράτος (62)

Έθνος (62)

Εκλογές Βουλευτικές (77)

Εκλογές Δημοτικές (77)

Ευρωεκλογές (77)

Εκλογικές Περιφέρειες (80)

Εκλογικό σώμα (77)

Εκλογικό Μέτρο (79)

Εκλογικό Σύστημα (79)

Εκτελεστική λειτουργία (74)

Έλεγχος κοινωνικός (44)

Εναλλακτική θητεία (109)

Επιστολική ψήφος (78)

Ευρώ(130)

G

Greepace (116-117, 140)

H

Ηλεκτρονική Δημοκρατία (129)

Θ

Θανατική ποινή (43)

Θέση κοινωνική (21-22)

Θέση κατακτημένη/δοτή (21-22)

Θεσμοθέτηση (32)

Θεσμοποίηση (32)

Θεσμός (31)

Θεσμός τυπικός/άτυπος (32)

Θρησκευτική ελευθερία (112)

I

Ίδρυμα Μαραγκοπούλου (104)

Ιθαγένεια (77)

Δικαιώματα ατομικά (106, 114- 115)

Δικαιώματα κοινωνικά (106, 113- 114)

Δικτατορία (67)

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (131)

Ευρωπαϊκά Προγράμματα (131)

Ευρωπαϊκή Ένωση (62,83,121)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (124,128)

Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (123-124)

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο(125,129)

Ευρωπαϊκό Δικαστικό Δίκτυο (eurojust) (94)

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (123-127)

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Νέων (125)

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (123,126)

Ευρωπαϊός Διαμεσολαβητής (127)

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (90,92)

Ινστιτούτο καταναλωτή (146)

Ισότητα (108-110)

Ισότητα ευκαιριών (109)

Ισότητα φύλων (109)

K

Κανόνες (10,23-24, 43.60)

Κανόνες τυπικοί/ άτυποι (24)

Κάστα (25)

Καταναλωτισμός (49,51)

Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων (Κ.Ε.Δ.Κ.Ε) (98)

Κέντρο Ενημέρωσης για θέματα ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι) (118)

Κέντρα απασχόλησης Περίθαλψης Ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η) (19)

Κινήματα κοινωνικά (49,81)

- Κινητικότητα (26)
- Κλωνοποίηση (110)
- Κοινή γνώμη (112)
- Κοινωνία (12-13, 28,47)
- Κοινωνία Παραδοσιακή (27)
- Κοινωνία πλανητική (πλανητικό χωριό) (83-84)
- Κοινωνία πληροφορίας (83,133)
- Κοινωνία πολυπολιτισμική (16)
- Κοινωνία πλουραλιστική (81)
- Κοινωνία πολιτική (60)
- Κοινωνία πολιτών (81-83)
- Κοινωνικά προβλήματα (47)
- M**
- Μεταβολή (κοινωνική) (27)
- Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (33,49,83,140)
- M.M.E (41,42,54,55,83-84, 113)
- Μοναρχία (67)
- Μονογονεϊκή οικογένεια (35)
- N**
- N.A.T.O (North Atlantic Organization) (139)
- Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση (102)
- Νομικά Πρόσωπα (100)
- Νομοθεσία, νόμος (44)
- Νομοθετική λειτουργία (74,88)
- O**
- Οικογένεια (34,39,40)
- Οικογένεια πυρηνική/εκτεταμένη (34)
- Οικονομική και Νομισματική Ένωση (Ο.Ν.Ε.) (128)
- Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων Ανθρώπου (22,141,142)
- Ολυμπιακή Εκεχειρία (145)
- Ολυμπιακοί Αγώνες
- Κοινωνικοποίηση (38)
- Κόμμα πολιτικό (80,81)
- Κράτος (41,62)
- Κράτος Κοινωνικό (73,114)
- Κράτος Δικαίου (72-73)
- Κυβέρνηση (90, 93-94, 96)
- Κυκλοφοριακή Αγωγή (53)
- Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας (Κ.Ο.Κ) (53)
- Λ**
- Λαϊκή Νομοθετική Πρωτοβουλία (68)
- Λαϊκή Κυριαρχία (71)
- Λογοκρισία (112)
- Ομάδες κοινωνικές (13)
- Ομάδες κοινωνικές ευάλωτες (16,131)
- Ομογενείς 962,144)
- Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.) (26)
- Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Ο.Α.Σ.Ε.) (139)
- Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) (49,137)
- Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.)(100-101)
- Π**
- Παγκοσμιοποίηση (27)
- Παιδικά Χωριά SOS (350)
- Παραοικονομία (50)
- Παραολυμπιακοί Αγώνες (54)
- Παραπληροφόρηση (42,84)
- Πατριαρχική οικογένεια (34)
- Περιφέρεια διοικητική (100)
- Πόλις (60-61)
- Πολιτεία (60-61)
- Πολίτευμα (67)
- Πολιτική (63)

Πολίτης (61)	Ταύτιση (42)
Πολίτης ενεργός (81-83)	Τεχνολογική Επανάσταση (27)
Πολιτισμός (12)	Τύπου ελευθερία (112)
Πολυκομματισμός (81)	Υ
Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου 974)	Υγεία (116)
Προεδρικό διάταγμα (92,94)	Ύπατη Αρμοστεία Ο.Η.Ε. για τους
Πρόεδρος Δημοκρατίας (67,72, 92-93,96)	πρόσφυγες (138)
Προκατάληψη (16-50)	Υπογεννητικότητα (35)
Προσηλυτισμός (112)	Υποσιτισμός (51)
Προϋπολογισμός (91,131)	Υπουργείο Εθνικής Παιδείας (40,43,94,
Πρωθυπουργός (93)	114)
Πρωταθλητισμός (54)	Υφυπουργός (94)
P	U
Ρατσισμός (16,17,48)	Unesco (138)
Ρόλος κοινωνικός (22-23)	Unicef (48,49)
Σ	Φ
Σύγκρουση Ρόλων (23)	Φτώχεια (49-52)
Συμβούλιο Ευρώπη (140)	Φτώχεια σχετική-απόλυτη (49-50)
Συμπεριφορά (13)	W
Συνήγορος του Παιδιού (111)	WWF (46,140)
Συνήγορος του Πολίτη (1110)	X
Συνθήκη Μάαστριχτ (121)	Χαρακτηριστικά ατομικά/κοινωνικά (13)
Συνθήκη Ρώμης (121)	Χώροι Υγειονομικής Ταφής
Συνθήκη Σέγκεν (130)	Απορριμμάτων (X.Y.T.A.) (101)
Συνοικιακά Συμβούλια (101)	Ψ
Σύνταγμα (70-71, 81, 106)	Ψήφος (78)
Σύνταγμα Ευρωπαϊκό (121,130)	Ψηφοφορία (78)
T	Ψυχρός πόλεμος (139)
Τάξη κοινωνική (25)	

Στη σελίδα 151 του βιβλίου καταγράφονται οι ηλεκτρονικές Διευθύνσεις που αναφέρονται στο Βιβλίο:

1. Γενικοί Αναζητητές:

– www.google.com, www.in.gr

2. Δημόσιες και Ανεξάρτητες Υπηρεσίες, Αρχές και πολιτικά κόμματα

– Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων: www.dpa.gr

– Ανώτατο Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού: www.sae.gr

- Γενική Γραμματεία Αθλητισμού: www.sports.gov.gr
- Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού: www.ggae.gr
- Γενική Γραμματεία Ισότητας: www.isotita.gr
- Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς: www.neagenia.gr
- Εθνικό Κοινοβούλιο: www.parliament.gr
- Εθνικό Τυπογραφείο: www.etk.gr
- Εθνικός Οργανισμός Τουρισμού: www.not.gr
- Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες: <http://www.gcr.gr>
- Κέντρο Έρευνας για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.): www.kethi.gr
- Κουμμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (Κ.Κ.Ε.): www.kke.gr
- Νέα Δημοκρατία (Ν.Δ.): www.nd.gr
- Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ): <http://www.oaed.gr>
- Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑ.ΣΟ.Κ): www.pasok.gr
- Προεδρία της Δημοκρατίας: <http://www.presidency.gr>
- Συνασπισμός: <http://www.synaspismos.gr>
- Συνήγορος του Πολίτη: <http://www.synigoros.gr>

3. Οι ηλεκτρονικές Διευθύνσεις όλων των Υπουργείων (σελίδες 93-94 του βιβλίου)

- Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων: www.minedu.gov.gr
- Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων: <http://www.ministryofjustice.gr>
- Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων: www.mindev.gr
- Υπουργείο Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης: www.yded.gov.gr
- Υπουργείο Οικονομικών: www.minfin.gr
- Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη: www.mopocp.gov.gr
- Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής: www.ypeka.gr
- Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων: www.minagric.gr
- Υπουργείο Εξωτερικών: www.mfa.gr
- Υπουργείο Εθνικής Άμυνας: www.mod.mil.gr
- Υπουργείο Υγείας: www.yyka.gov.gr
- Υπουργείο Τουρισμού: www.gnto.gov.gr
- Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας: www.ypakp.gr
- Υπουργείο Ναυτιλίας και Αιγαίου: www.yen.gr
- Υπουργείο Μακεδονίας και Θράκης: www.mathra.gr

4. Διεθνείς Θεσμοί

- Διεθνής Ερυθρός Σταυρός: <http://www.icrc.gr>
- Ελληνικό Παρατηρητήριο Συμφωνιών Ελσίνκι: <http://www.greekhelsinki.gr>
- Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων: <http://www.echr.gr>
- NATO: <http://www.nato.int>
- Ο.Η.Ε: <http://www.un.org>
- Ύπατη Αρμοστεία Ο.Η.Ε. για τους πρόσφυγες: <http://www.unchr.org>
- Unesco: <http://www.unesco.org>
- Unicef: <http://www.unicef.org>

5. Ειδικές Ιστοσελίδες

- Αντιντόπινγκ: <http://www.nodopinng.gr>
- Άτομα με ειδικές ανάγκες: <http://www.disability.gr>
- Αττικό Μετρό: <http://www.metro.gr>
- Αττικό Τραμ: <http://www.tram.gr>
- Ίδρυμα Μαραγκοπούλου: <http://www.mfhr.gr>
- Νόμπελ (Βραβεία): <http://www.nobelprizes.com>

6. Ευρωπαϊκή Ένωση

- Ευρωπαϊός Διαμεσολαβητής: <http://www.europa.eu.int/institutions/ombudsman>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή: <http://www.ee.gr>, www.europa.eu.int
- Ευρωπαϊός Καταναλωτής: <http://www.yomag.net>
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο: <http://www.europarlament.gr>

7. Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

- Γιατροί του κόσμου: <http://www.msf.gr>
- Γιατροί χωρίς σύνορα: <http://www.amnesty.gr>
- Διεθνής Αμνηστία: <http://www.ekpizo.gr>
- Ένωση Καταναλωτών Ποιότητας Ζωής:
- Greenpeace: <http://www.greenpeace.gr>
- Ινστιτούτο Καταναλωτή: <http://www.inka.gr>
- Παιδικά χωριά SOS: <http://www.sos-villages.gr/>
- WWF: www.wwf.gr
- **Περιοδικά**
- Γαϊόραμα: <http://www.georama.gr>
- National Geographic: www.nationalgeographic.gr

